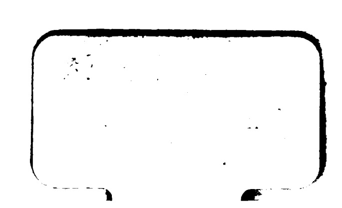
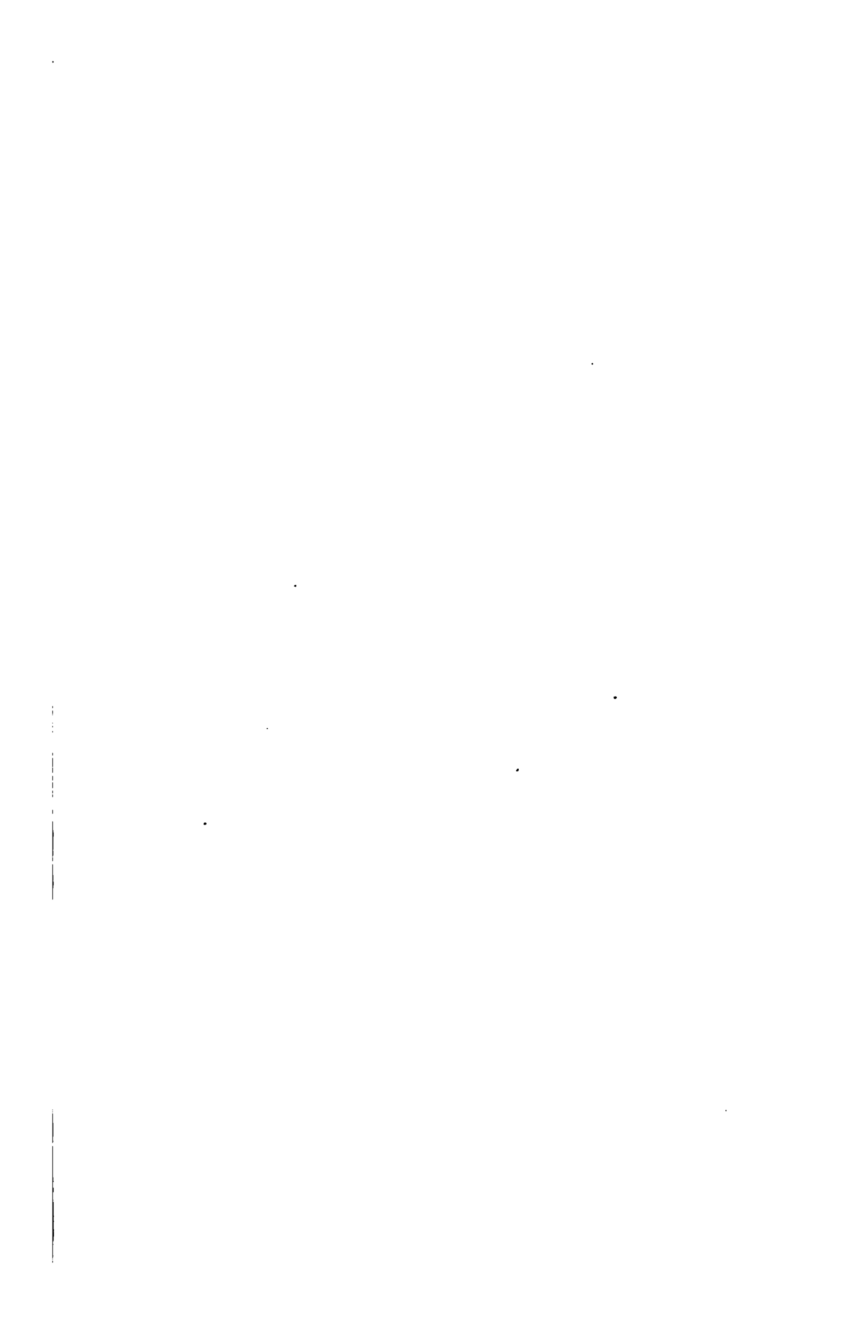

SIGILLVM ACADEMIAE HARVARDIANAE IN NOV ANG
CHRISTO ET ECCLESIAE
VE RI TAS

CORNELII TACITI

AB EXCESSU DIVI AUGUSTI LIBRI Q SUPERSUNT.

SCHOLARUM IN USUM

EDIDIT

IGNATIUS PRAMMER.

PARS PRIOR.

LIBRI I-VI.

VINDOBONAE

SUMPTIBUS ET TYPIS CAROLI GEROLD FILII.

MDCCCLXXXVIII.

PROOEMIUM.

I.

De historicis Romanis, qui ante Tacitum fuerunt.

Romani iam antiquissimis temporibus dederunt operam historiae scribendae, quae quidem ars sicut reliquae primo imperfecta erat; nam pontifices, penes quos historiae scribendae potestas fuit, ea tantummodo, quae singulis annis memoratu digna facta erant, posteris tradiderunt. hi libri annales pontificum vel annales maximi appellabantur. quae consuetudo ab antiquissimis temporibus usque ad bellum Punicum secundum per quinque saecula duravit. tum demum non solum pontifices sed etiam profani res gestas populi Romani perscribere studuerunt, idque ita, ut rationem illorum retinerent, qua de causa „annalistae" ut ita dicam nominati sunt. materiam porro quam tractabant in tres partes diviserunt, quarum prima enarrabant, quo modo Roma condita esset, altera historiam antiquioris aetatis leviter tangebant, tertia quae suis temporibus facta erant, uberrime memoriae prodebant. primi illorum historicorum res gestas populi Romani graece scripserunt, quia lingua latina tum rudis et imperfecta erat.

In eo numero Q. Fabius Pictor primus fuit, qui historiam ab Aenea usque ad suam memoriam tradidit. posteriores eum potissimum auctorem secuti sunt in iis rebus, quae ad bellum Punicum secundum pertinerent. cuius fere aequalis fuit L. Cincius Alimentus (anno CCX. praetor). ille pariter ac Fabius res gestas ab initio Romae narravit. Catonis temporibus graece scripserunt Aulus Postumius Albinus et C. Acilius senator, quorum ille anno ante Christum natum CLV. praetor et quattuor annis post consul fuit, hic interpres legatorum Atheniensium, qui anno CLV. Romam venerunt.

Iam eos enumerabo, qui lingua latina usi sunt ad res gestas populi Romani enarrandas. primi autem versibus, non prosa oratione libros composuerunt. pertinent huc Cn. Naevius, qui bellum Punicum primum uno volumine cecinit et sub finem secundi Punici belli obiit, et Q. Ennius Rudiis in Calabria anno CCXXXIX. natus, qui res gestas Romanorum decem et octo complexus est libris. idem M. Fulvium Nobiliorem consulem anno CLXXXIX. in Aetoliam comitatus victoriam amici insigni laude celebravit.

Is autem, qui primus multa industria et diligentia historiam oratione prosa composuit ideoque quasi conditor historiae Romanae iudicari potest, M. Porcius Cato Censorius fuit. Tusculi prope Romam natus anno CCXXXIV. usque ad extremam senectutem vixit; obiit enim anno CXLIX. iam senex historias scribere instituit, quas septem

libris complexus origines appellavit. de argumento illius operis Cornelius Nepos in vita Catonis haec fere scripsit: „Primus liber continet res gestas regum populi Romani, secundus et tertius, unde quaeque civitas orta sit Italica, ob quam rem omnes Origines videtur appellasse. in quarto autem bellum Punicum est primum, in quinto secundum: atque haec omnia capitulatim sunt dicta."

Exemplum Catonis omnes posteriores historici sunt imitati. aequalis eius L. Cassius Hemīna historiam populi Romani quattuor libris scripsit. iisdem fere temporibus L. Calpurnius Piso Frugi et C. Sempronius Tuditānus vixerunt, quorum uterque historiam Romanam ab Urbe condita usque ad suam memoriam composuit. Gai Fannii, qui res gestas Gracchorum conscripsit, quorum aequalis fuit, Sallustius Crispus veritatem laudat in fragmento quodam. Fannii aetati L. Coelius Antipater coniunctus fuit, qui res gestas belli Punici secundi septem libris memoriae prodidit. cuius Livius nonnullis locis mentionem facit. Sempronius Asellio, qui bello Numantino tribunus militum fuit, historias vel rerum gestarum libros quattuordecim composuit. item Cn. Gellius ab Urbe condita annales, qui minimum nonaginta septem libros sunt complexi.

Multo gravior historicus L. Cornelius Sisenna fuit, qui res gestas temporum Sullanorum posteris tradidit. vixit circa annis CXIX.—LXVII., quo anno legatus Cn. Pompei Magni in insula Creta bello praedonum diem obiit supremum. hic facile omnes

priores historicos superat, ut ait Cicero. Sallustius Iug. 95, 2 eum quidem laudat, quod Sullae res optime et diligentissime omnium persecutus est, sed simul vituperat, quod parum libero ore locutus videtur.

Eodem tempore Q. Claudius Quadrigarius et Valerius Antias scripserunt, quorum ille omnes res gestas populi Romani ab Urbe condita usque ad Sullae aetatem composuit. cuius opere inde a sexto libro usus est Livius eumque saepius affert. saepissime autem inter omnes commemorat Valerium Antiatem. is immodice omnium rerum numerum auget, ita ut nullus mentiendi sit modus. propterea eum Livius haud raro castigat obiurgatque. scripsit ille mendacissimus res gestas populi Romani ab Urbe condita usque ad suam memoriam libris minimum LXXV.

Praeterea Livius ex C. Licinio Macro hausit, ut ex aliquot locis patet. ille pater Calvi poëtae et oratoris fuit. ipse post praeturam anno LXVI. repetundarum accusatus mortem sibi conscivit. annales eius ab Urbe condita minimum XXI libros complexi sunt.

Ii omnes, de quibus hucusque sermo fuit, aut fragmenta aut nihil nobis reliquerunt. nunc ad eos pervenio, quorum opera etiamsi non omnia, tamen magna ex parte nobis servata sunt. primus eorum Gaius Iulius Caesar est, qui septem commentariis de bello Gallico suas res gestas ab anno LVIII.—LII. enarravit. Aulus Hirtius legatus eius octavum librum, quo res gestae annorum LI. et L.

continentur, superioribus addidit commentariis. praeterea Caesar commentarios tres de bello civili scripsit, quos confecto bello anno XLV. vel XLIV. in lucem edidit; priores autem de bello Gallico anno LI. post mortem eius A. Hirtius bellum Alexandrinum composuit, alius quis ignotus bellum Africanum, item alius bellum Hispaniense. multum gratia valuit apud Caesarem C. Sallustius Crispus, qui anno LXXXVI. Amiterni in Sabinis natus et anno XXXV. vel XXXIV. Romae mortuus est. anno LII. tribunus plebis fuit, biennio post ab Appio Claudio censore senatu motus in pristinam dignitatem a Caesare restitutus est. deinde anno XLIX. in Illyrico rem male gessit; itemque anno XLVII. praetor factus legiones in Campania seditiose agentes frustra ad obsequium reducere conatus est. insequenti anno cum Caesare in Africa fuit et provinciam recens constitutam Africam novam vel inferiorem pro consule cum imperio obtinuit. quam in pace crudeliter avareque vastavit et ob id de repetundis postulatus a Caesare protectus est, ne damnaretur. Romae ditissimus in otio vitam finivit. opera historica post Caesaris mortem composuit. pertinent huc bellum Catilinae et bellum Iugurthinum et historiarum libri quinque, qui omnes praeter quattuor orationes duasque epistulas et lacunosa fragmenta perierunt. bellum Catilinae et bellum Iugurthinum exstant.

Minor aequalis Ciceronis Cornelius Nepos fuit, cuius patria Gallia cisalpina erat, quare Plinius maior eum Padi accolam nominavit. quamquam

multa scripsit, tamen pauca tantum exstant. opus maximum eius de viris illustribus inscribitur, cuius ad nos nomine „de excellentibus ducibus exterarum gentium" viginti vitae ducum Graecorum pervenerunt. regibus adiectae sunt vitae Hannibalis eiusque patris. finem autem illius operis vitae Catonis et Pomponii Attici faciunt, quarum utraque ex libro de historicis latinis sumpta est.

Augusti temporibus C. Clodius Licīnus consul suffectus anno post Christum natum IV. rerum Romanarum libros XXI contexuit. sed longe celeberrimus omnium historicorum Romanorum Titus Livius fuit. natus erat Patavii anno ante Christum natum LIX. et ibidem anno post Christum natum XVII. mortuus est. historiam Romanam CXXXXII libris confecit, quae res gestas ab Urbe condita usque ad Drusi mortem i. e. annum IX. ante Christum natum continet. non omnes libros simul edidit, sed singulas partes. divisio operis in decades, quae nunc in usu est, primum a pontifice Romano Gelasio (492—496) facta est.

Sed quod illud opus tot libros complectebatur, facile fieri potuit, ut magna pars eorum periret. deperditorum pauca fragmenta exstant. ex toto numero non amplius quam quinque et triginta libri reliqui sunt: I—X, quibus res gestae ab Urbe condita usque ad finem tertii belli Samnitici i. e. ad annum CCXCIII. ante Christum natum enarratae sunt; praeterea libri XXI—XLV, qui historiam rerum gestarum ab anno CCXVIII. usque ad annum CLXVII. complectuntur i. e. ab

initio secundi Punici belli usque ad finem tertii Macedonici belli, quo Perses rex victus est captusque in potestatem Romanorum venit.

Item sub Augusto Trogus Pompeius Gallica origine historias Philippicas quattuor et quadraginta libris composuit, ex quibus M. Iunianus Iustinus fortasse M. Aurelio imperante epitomen et prologos confecit, qui adhuc exstant et scholarum in usum eduntur.

Tiberii temporibus Velleius Paterculus historias Romanas ad M. Vinicium consulem duobus libris confecit. in utroque libro complures lacunae sunt. quorum in priore res gestae Romanorum ab Urbe condita usque ad excidium Carthaginis narrantur, altero usque ad consulatum M. Vinicii i. e. ad annum XXX. post Christum natum. imperatore Claudio Q. Curtius Rufus historiam Alexandri Magni decem libris composuit, quorum primus et secundus perierunt. item Claudius ipse natus anno ante Christum natum X. et veneno necatus anno post Christum natum LIV. dedit operam historiae scribendae hortante T. Livio. inter alia historiam scripsit, quae initium cepit a caede dictatoris Caesaris.

C. Asinius Pollio natus anno ante Christum natum LXXVI. historiam bellorum civilium ab anno LX. usque ad pugnam Philippensem anno XLII. commissam composuit. eandem materiam Augusti et Tiberii temporibus A. Cremutius Cordus tractavit et laudato M. Bruto C. Cassium

ultimum Romanorum dixit. ob id accusatus vitam abstinentia finivit. confer Tac. ann. IV, 34 et 35.

Historiam Titi Livii Aufidius Bassus persecutus est. scripsit enim a fine Titi Livii res gestas temporibus Augusti et Tiberii, praecipue bella Germanica. eius opere sine dubio usus est Tacitus in priore parte annalium eximiamque eloquentiam in dialogo de oratoribus laudat. item sub Claudio M. Servilius Nonianus tradendis rebus Romanis celeber fuit, quem Tacitus dial. 23 et ann. XIV, 19 multa cum laude commemorat. a fine Aufidii Bassi eandem materiam porro tractavit C. Plinius Secundus Taciti aequalis, qui eruptione Vesuvii montis anno LXXIX. interiit. fuit bellorum Germanicorum scriptor et historiae sui temporis auctor, quem Tacitus saepius commemorat. confer ann. I, 69; XIII, 20; XV, 53.

II.

De vita Taciti scriptisque.

Cornelius Tacitus[1]) imperante Nerone equestri genere Romae natus est, fortasse anno post Christum natum LIV. nondum igitur togam virilem sumpserat, cum Nero seditione Galbae perculsus est fatalisque ille annus incepit, qui plerumque

[1]) Praenomen consulto omisi, quod parum constat, utrum *Gaius* fuerit an *Publius*.

quattuor imperatorum vocatur, quod eo anno Galba, Otho, Vitellius, Vespasianus rerum potiebantur. iam adulescens grammaticorum disciplina diligenter institutus summo studio in eloquentiam incubuit eiusque artis praestantissimis praeceptoribus, qui tum erant, est usus, in his Quintiliano. ita brevi effecit, ut ipse optimis adnumeraretur oratoribus.

Anno LXXVII. Cn. Iulii Agricolae unicam filiam[2]) uxorem duxit, priusquam ille in Britanniam abiit, ut ibi Caledonios ferocissimos devinceret. cursum honorum sub Vespasiano ingressus est, quo imperante quaesturam gessit, sed incertum quo anno. a patre inchoatam dignitatem auxit Titus, sub quo Tacitus aedilitatem vel tribunatum plebis accepit. imperante Domitiano anno LXXXVIII. praetor fuit ac simul sacerdotio quindecimvirali praeditus ludis saecularibus, quos ille edidit, intentius affuit, ut ipse refert XI, 11. biennio post cum uxore urbem omisit, ut legatus pro praetore imperatoriam provinciam administraret, fortasse Galliam Belgicam. unde nondum reverterat, cum anno XCIII. socer eius Agricola, quem Domitianus suspicax aliquot annis ante ex Britannia revocaverat, Romae diem obiit supremum. neque multo post in urbem reversus tres ultimos et gravissimos Domitiani annos vidit, donec post saevissimi tyranni caedem beatissimum ortum est saeculum. nam anno XCVI. senex ille clemen-

---

[2]) Ei nomen *Iuliam* fuisse veri simile est ex patris nomine gentili. sed nequeo satis mirari, quod Tacitus nomen uxoris in vita Agricolae soceri sui prorsus omisit.

tissimus Cocceius Nerva imperium suscepit et, id quod multo maius feliciusque fuit, Ulpium Traianum adoptavit. biennio post L. Verginius Rufus consul idemque tutor Plinii minoris mortuus est cui Nerva Tacitum in consulatu suffecit. is igitur veterem amicum, qui Nerone deiecto saepius imperium a militibus delatum magna animi constantia recusaverat, oratione funebri, uti mos erat, ornavit, ita ut ille vir clarissimus laudatorem nactus sit eloquentissimum. anno centesimo consularis Tacitus eiusque familiarissimus Plinius consul designatus ab senatu iussi sunt Afris provincialibus in iudicio adesse, qui Marium Priscum proconsulem de repetundis postulaverant. cuius causa cum in senatu ageretur, triduo ambo illi amici non sine magna contentione effecerunt, ut nocentissimus reus condemnaretur. qua in re Tacito, ut videtur, partes aliquanto difficiliores obtigerunt quam Plinio. senatus igitur patronos victores honorificentissime collaudavit, quod munere diligenter fortiterque functi essent.

De extrema Taciti vita nobis nihil quidem certi constat; attamen imperatori Traiano, qui anno CXVII. mortuus est, paululum superstes fuisse videtur.

Opera, quae in lucem edidit, partim maiora partim minora sunt. ex quibus tria minora prius apparuere et quidem *Agricola* et *Germania* eodem anno XCVIII. imperante Traiano. eodem fere tempore etiam primum opus, *dialogum de oratoribus*, composuisse videtur, quo continetur disceptatio,

utrum sit praestantior ars oratoria an poëtica simulque causae afferuntur, de quibus eloquentia Romanorum sub imperatoribus dilapsa est magis magisque. qui liber a multis criticis Quintiliano rhetori assignatur, quod scriptor in eo prorsus alio dicendi genere utitur ac Tacitus in reliquis libris, quibus res gestas describit. nam dialogus Ciceronis potissimum stilum exhibet.

Amore et admiratione Agricolae soceri plenus vitam eius posteritati narravit exemplumque insignis moderationis ad imitationem omnium proposuit, sed pietatem professus nusquam veritatem laedit. hic liber inscribitur *de vita et moribus Julii Agricolae*.

Proximus libellus, qui inscribitur *de origine, situ, moribus ac populis Germanorum* et vulgo breviter *Germania* dicitur, fructus est studiorum, quibus Tacitus diligenter materiam praeparabat ad historias scribendas. quem libellum ideo singillatim composuit ediditque separatim, quod putabat se veriorem ac pleniorem Germaniae notitiam aequalibus tradere posse, quam quae tum inter eos vulgata erat. simul materia ipsa dignissima fuit, quae tractaretur copiosius. nam nulla alia gens tam apta fuit ad animos legentium movendos retinendosque quam Germani a Romanis totiens bello petiti neque umquam devicti.

Duo maiora opera nostri historici sunt *historiarum* libri quattuordecim et sedecim *ab excessu divi Augusti*, quos vulgo *annales* vocant. prius *historias* anno CV. edidit imperante Traiano. qui-

bus continentur res ab imperatoribus Galba, Othone, Vitellio et a tribus Flaviis Vespasiano, Tito, Domitiano annis 69—96 gestae. sed plus quam duae partes historiarum iniquitate temporum interierunt. nam exstant tantummodo quattuor primi libri et viginti sex capita quinti libri, vix qui duos illos fatales annos 69 et 70 complectuntur. quippe tres primi libri continent res gestas unius anni 69 bellis internis externisque mirum in modum turbati.

Aliquanto post historias editi sunt sedecim libri ab excessu divi Augusti anno CXVI. vel initio insequentis anni. quibus libris conscribitur historia quattuor imperatorum Iuliae et Claudiae gentis Tiberii, Gai Caesaris sive Caligulae, Claudii, Neronis ab anno XIV. usque ad annum LXVIII. desunt finis libri quinti et initium libri sexti id est interitus Seiani et quae sequuntur, item libri VII. VIII. IX. X. initiumque libri undecimi id est totum quadriennium (37—41) quo rerum potiebatur vesanus ille Caligula et sex primi anni, quibus imperavit Claudius animo parum validus. neque minus intercidit libri sexti decimi finis, quo descripti erant duo ultimi anni saevissimi imperatoris Neronis. quod attinet ad Tiberium, Tacitus prorsus stat a partibus optimatium, qui principibus adversantur, favetque rebus Germanici eiusque uxoris Agrippinae. quare fit, ut illum imperatorem eiusque facta et dicta nimis laceret improbetque.

Genus scribendi quo usus est Tacitus om-
proprium est aetatis argenteae[3]). idem multas
iones ex Livio sumpsit, plures ex Sallustio,
mas ex Vergilii Aeneide. Sallustii brevitatem
riandi studium imitatus multum auxit, ita ut
s rebus facile principem obtineat locum. sed
brevitas saepius efficit, ut obscurus fiat.
proprietas Tacitei stili est poëticus color
vocant, cum partes versuum singulasque
tiones a poëtis mutuatur, praesertim a Vergilio,
n supra memoravi.

Iam restat ut paucis dicam, quid senserit
itus de re publica constituenda. est igitur ut
ius totus ab optimatium partibus habetque in
s, ut custos et columen libertatis omnium solus
senatus. sed cum intellegat suis temporibus
ram rem publicam esse non posse, tantummodo
nos principes optat, quibus imperantibus sentire
e velis et quae sentias dicere licet. idem ex
ersis philosophorum praeceptis eligit, ut ple-
mque Romani, quae potiora censet, attamen
gis Stoicorum sententiam sequitur, qui quidem
tum esse credunt, sed nihilo minus aliquid liber-
ti hominum concedunt.

---

[3]) Haec pertinet ab excessu divi Augusti usque ad mor-
em imperatoris Marci Aurelii i. e. ab anno XIV. usque ad
annum CLXXX.

PRAEFATIO CRITICA.

Ad textum constituendum potissimum edi
tiones Caroli Halmii et Joannis Muelleri contul
quae his proximis annis in lucem sunt editae. simı
sine mora iis sum usus, quae nuper Clemm, Corne
lissen, Madvig aliique doctissimi viri plus minusv
ingeniose coniecerunt. postremo haud ita pauc
sunt, quae ipse in tradita scriptura aut mutavi au
addidi expunxique. iam restat ut commemorem, qui
bus in locis quosque auctores secutus ab editori
bus quos supra demonstravi discrepuerim.

I, 7, 4 ante *primordio* pro tradito vocabul
tristior, quod editores plerumque in *tristiores* con
vertunt, Doederlein coniecit *tristi ore* et ignotu
quidam addidit *essent*. scripsi simpliciter *tristiore*
essent, quod mihi persuadere non possum enuntia
tum finale sine coniunctivo positum recte se ha
bere. item Hist. I, 85, 15 scribendum videtur *n*
contumax esset silentium, ne suspecta libertas. –
cap. 8, 38 Gitlbauer haud absurde *eius* post *sepu*
tura expunxit. — cap. 10,26 cum F. A. Wolfio e
I. Muellero *Q. Pedii* scripsi omissa interpretationi
cruce, quam Halm hic posuit. — cap. 11, 2 ant
sua addidi *de*. — cap. 19, 2 post *pervicacia* Schüt

addidit *eius*, qui genetivus hic desideratur. — cap. 21, 8 Bezzenbergerum secutus traditam collocationem verborum *quisque cuius* in *cuius quisque* mutavi. — cap. 30, 7 ante *congregari* Ritter haud absurde voculam *non* adiciendam censet. — cap. 35, 13 coniunctis Ernestii et Ritteri coniecturis post *laboribus* duo verba *obire sineret* inserui, ut locus plane desperatus legi saltem posset. — ibid. 17 pro codicis lectione *promptas* Iac. Gronovius optime coniecit *promptos se*. — cap. 41, 8 cum Nipperdeio *externam fidem* pro tradito genetivo vel dativo *externae fidei* scripsi. — cap. 43, 15 *vosque* pro *vos quoque* coniecit Nipperdey, cuius auctoritatem nuper secutus est Gitlbauer. — cap. 44, 10 post *stabant* duo verba *pro contione* delevi, quod mihi glossema insequentium verborum *in suggestu* alieno loco in textum irrepsisse videntur. — cap. 49,6 lectionem codicis *cetera* haud absurde in *cuncta* mutavit Andresen. — cap. 51, 11 veterem correctionem secutus inter *proelio* et *pars* inserui participium *paratus*. — cap. 55, 17 ex Nipperdei coniectura *inimicus* pro tradito *inimici* recepi, quod neque pro genetivo singularis neque pro nominativo pluralis acceptum hoc loco quadrat. — cap. 59, 15 certe *hominum* post *sacerdotium* recte se habere nequit. sed coniecturae Wolfii et Halmii (*Romanum* et *hostium*) mihi aeque displicent. quare neutram recepi. — cap. 60,17 *amnes* post *Lupiam* recte delevit Gitlbauer. — cap. 61, 23 ex Heraei coniectura *inluserit*, quod in Arminium ducem non quadrat, in pluralem numerum *inluserint* mutavi. — cap.

65, 10 Sirker apte *manum intendentis* correxit in *manus intendentem.* nam accusativus *manum* non simul ad participium *intendentis* et ad verbum finitum *reppulisse* referendum videtur. — cap. 70, 25 cum traditum *Visurgin* nullo modo in contextum loci quadret, Altingio auctore *Unsingim* recepi. — cap. 77,1 *proximo* ante *priore* delevit Burmann.

II, 9, 8 lacunam a Nipperdeio inter *permissu* et *progressusque* indicatam eiusdem auctoritatem secutus his quattuor verbis explevi: *imperatoris deducitur a Stertinio.* — cap. 13, 8 inter *perfidos* et voculam *et* inserui *hostes*, quod substantivum hoc loco valde desideratur. — cap. 14, 2 Beroaldi ingeniosam correctionem *sacro* pro tradito genetivo *sacri* in textum recepi.— cap. 15, 4 ante *Variani* vocabulum *Romanos* delendum videtur. — cap. 17, 12 ante *campis* cum Nipperdeio praepositionem *in* addidi. — cap. 24,5 traditum *mare* Gronovio auctore in ablativum *mari* converti et in versu priore post *profundo* inserui, ut locus difficilis intellegi posset. — cap. 33, 18 ante *locis* cum Nipperdeio voculam *qui* addidi; in versu insequenti corruptum *talis* Grotium secutus in *et aliis* mutavi, ut locus difficilis atque confusus legi saltem posset. — cap. 34,9 fortasse prima syllaba traditi *doloris* ex insequenti verbo *documentum* orta ideoque scribendum est *oris.* — cap. 42, 15 optime Haase pro tradito verbo simplici *precandum* compositum *deprecandum* coniecit, quam coniecturam recepi. — 43, 26 ex Halmii coniectura (quam ipse

non in textum recepit) *insectari* scripsi pro lectione codicis *insectandi*, quem genetivum gerundii intellegere non possum. — ibid. v. 32 ante *Druso* adieci voculam *in*. sed fortasse melius et simplicius dativus in genetivum *Drusi* mutandus est. — cap. 54, 20 bene Heraeus *exitium* ut mendum scripturae in *exitum* mutavit. — cap. 55, 17 ante *possetque* nomen *Pisonem* excidisse videtur. — cap. 60, 14 ante *habitasse* magnopere desideratur vocula *hic*, quae sine dubio facile excidere potuit. an potius ex contextu tacite supplendum est *in Aegypto*? — cap. 62, 13 cum Nipperdeio et Wölfflino traditum *postremum* in *postremo* correxi. — cap. 73, 3 post *formam* Muellero auctore *fortunam* adieci, ut v. 6 insequens ablativus *genere insigni* quo referatur habeat. — cap. 76, 4 pro tradito *consultanti* ablativum absolutum *consultantibus* scil. *iis* scripsi. item XI, 3, 1 *consultanti* in *consultantibus* correxi. nam uterque locus mendi manifestus est. — cap. 80, 17 post *militum* Mureti auctoritatem secutus voculam *vis* adieci, nam audax zeugma quod vocant *militum asperitas* parum placet. — cap. 84, 6 vocabulum *viro* spurium iudico.

III, 3, 5 post alterum *non* Wurm optime addidit praepositionem *in*, quae propter praecedens *apud* deesse non potest. — cap. 14, 14 lacunam, quae sine dubio est inter verba *interisse* et *scripsissent*, Rittero auctore sic explevi: *accusatoresque intendere suspiciones, proferri quae Piso et Plancina ad principem Liviamque.* — cap. 22, 7 ante *dictum* quondam inserui *diu*. — cap. 24, 19 post *fratris*

Bezzenberger apte addidit *fretus*, quod vocabulum librarius hic facile omittere potuit. — cap. 38,3 ante *repetundis* Nipperdey praepositionem *de*, quae hoc loco deesse nequit, adiecit. — cap. 42, 12 cum eodem Nipperdeio vocem *adhuc* transposui ante *multitudinem*. haud scio an recte Gitlbauer molestum vocabulum prorsus deleverit. — cap. 43,4 Lipsii auctoritatem secutus voculam *et* inserui post *occupaverat* neque ultra traditam scripturam mutavi. — cap. 46, 13 ex Ritteri coniectura post *circumfudit* obiectum *terga* addidi. — cap. 47, 2 Beroaldi et Ritteri correctionem *senatui* pro lectione codicis *senatus* recepi. — ibid. v. 7 lacunam manifestam, quae est inter verba *turbet* et *omissa*, Muellero auctore explevi inserto infinitivo *occurrere* vel *occursare*. — cap. 54, 32 pro tradito *aut* fortasse scribendum est *at*. — cap. 59, 12 traditum *bellum* Pichena suo iure in *bello eum* correxit. — cap. 62, 16 post *passuum* adverbium *circum*, quod hic valde desideres, excidisse videtur. an potius *passuum* in *circum* mutandum est? cf. IV, 49, 6 *quattuor milia passuum ambitu amplexus est*.

IV, 3,3 cum Nipperdeio voculam *et* ante *quia* expunxi. — cap. 7,6 causam non video, quare lectio codicis *odiis et* corrigenda sit in *odii set*. — cap. 11, 8 post *unicum* propter oppositum *extraneos* vocabulum *filium* addendum censeo. — cap. 12, 17 traditum *atque* ex coniectura Madvigii in *alitque* mutavi. — cap, 26,8 Haasio auctore *ut* pro tradito *et* scripsi. — cap. 32, 13 *erat* post *incuriosus* delendum videtur. — cap. 33, 10 Madvigii auctori-

tatem secutus pro lectione codicis *alia*, quod pronomen recte se habere nequit, *aliter salva* recepi. — ibid. 19 Pichena recte pro tradito *exitu* coniecit *exitii*. — ibid. 20 particulam *quod* post *tum*, quae contextum perturbat, expunxi. idem fecit Gitlbauer in editione sua. — cap. 40, 24 correctionem Beroaldi *invito* pro mendo manifesto codicis *invite* recepi. — cap. 44, 10 ante ablativum *exercitu* praepositionem *cum* addendam censeo. — cap. 50, 13 Ricklefs bene traditum *properum* in *properandum* correxit, quam coniecturam cum Gitlbauero in textum recepi. — cap. 53, 7 lacunam, quae post *civitate* exstat, tribus his verbis explevi: *insignes viros, qui.* an potius scribendum est *qui domum suam?* — cap. 71, 17 Mureto auctore *opperiretur* pro tradito *aperirentur* scripsi. — cap. 72, 3 pro codicis lectione *iusserat* optime coniecit Cornelissen *iniunxerat*.

V, 7, 1 *adsistere* propter insequens participium *dimittens* in *absistere* mutandum esse recte monuit Pfitzner. — cap. 10, 12 Nipperdei coniecturam *inani* pro tradito genetivo *inanium* recepi, qui nullo modo explicari potest.

VI, 2, 22 Madvig nuper bene coniecit *ne quid* pro corrupto *neque*. — cap. 9, 12 alterum *venas* ante *resolvit* expunxit Ritter, quem secutus est Gitlbauer. — cap. 21, 4 ex lectione codicis scripsi quidem *imminet*. sed malim *imminebat*. — cap. 23, 3 *an* pro codicis lectione *vel* correxit Ursinus. — cap. 24, 16 post *nepotes* Rittero auctore addidi *necasset*. — cap. 28, 12 traditum scripturae mendum

aliter Rhenanus facile feliciterque in *alites* correxit. — cap. 31, 24 voculam *ut* ante *genus* expunxit Brotier. — cap. 36, 10 verba *occultos consilii* recte se habere nequeunt. veri simile est post *consilii* similitudine litterarum excidisse *conscios.* confer XIV, 32, 15 *occulti rebellionis conscii consilia turbabant.* — cap. 40, 2 lacunam, quam Doederlein ante vocabulum *morte* notavit, Ritteri auctoritatem secutus his septem verbis explevi: *exsul rediret neque quod eo accusante multi.* sic locus graviter mutilatus legi saltem potest.

Scribebam Vindobonae mense Februario anni MDCCCLXXXVIII.

ARGUMENTA.

Lib. I. qui complectitur duos annos post Christum natum XIV. et XV.

Cap. 1. Praefatio brevis; status rei Romanae ante Augustum. — 2. eius artes et via ad imperium. — 3. varii ab eo destinati successores. — 4. status rerum et affectus civium imperante Augusto. iudicia de successoribus. — 5. Augustus Nolae moritur, accitur ad successionem Tiberius. — 6. caedes Agrippae Postumi in insula Planasia. — 7. Romae omnes in servitium ruunt; Tiberii callida cunctatio et dissimulatio. — 8. testamentum Augusti et honores eximii in funere. — 9 et 10. imprudentium et prudentium iudicia de Augusto multum discrepantia. — 11. Tiberius imperium subdole renuit urgente senatu. rationarium imperii. — 12 et 13. Asinio iratus Tiberius, mox Arruntio, Haterio, Scauro. — 14. senatus adulatio in Liviam, a Tiberio temperata. — 15. comitia e campo Martio ad patres translata. ludi Augustales. — 16—30. seditio trium Pannonicarum legionum (VIII. IX. XV.), a Percennio concitata. eius seditiosae contiones. furentes milites Blaesus retinere conatur. legatione ad principem decreta modicum otium.

seditione Nauporti orta etiam in castris redintegratur seditio, cui Blaesus frustra obnititur. Vibuleni fallacia Blaesus paene opprimitur, pelluntur tribuni militum ac praefectus castrorum, centurio Lucilius interficitur. Tiberius ad seditionem sedandam Drusum filium mittit. is in castris litteras Tiberii recitat. militum postulata differens clamore obturbatur. acrior inde tumultus, Lentuli periculum. postremo lunae defectio seditiosos terret, qua occasione celeriter utitur Drusus. milites ad modestiam flexi legatos ad Tiberium mittunt. Vibulenus et Percennius ceterique seditionis principes caesi, legiones hibernis suis redditae. — 31—49. multo gravior seditio octo legionum Germanicarum. saevitia militum in centuriones, audax Chaereae facinus. Germanici Caesaris origo moresque. is ad legiones e Gallia properat easque ad fidem cohortatur. milites querelas promunt, imperium offerunt acriter abnuenti. consultatur de remedio. oblata missione et pecunia paulum oppressa seditio. at in Chaucis seditionem coeptant vexillarii, quos fortiter reprimit M.' Ennius castrorum praefectus. denuo legiones I. et XX. turbant. Caesari vim, Planco mortem intentant. Germanicus uxorem et parvulum filium dimittit. qua re militi pudorem et paenitentiam inicit, tum eum facunda oratione alloquitur. mutati poscunt, ut ignosceret lapsis; noxios ipsi puniunt. inde dux centurionatum agit. idem in turbidas adhuc legiones V. et XXI. vim parat. trepidae urbis sinistri rumores. Tiberius iter ad exercitus simulat. Germanicus minis seditiosos

terret, qui suos turbatores ipsi caedunt. — 50. furorem expiaturi in hostem eunt Marsosque opprimunt. — 51. Tamfanae templum dirutum. insidiae Germanorum in reditu irritae. — 52. Tiberius in senatu Germanicum Drusumque laudat. — 53. Iuliae mors et mores. Gracchi caedes. — 54. sodales Augustales instituti. histrionum turbae.

55. Proximo anno repentinus in Chattos excursus. Arminius eiusque socer invitus Segestes. — 56. Chatti improviso oppressi, Mattium incensum. — 57. Segestem obsessum liberat Germanicus, uxor Arminii capta. — 58. Segestis oratio. idem cum suis benigne habitus. — 59. Arminius in eum et Romanos invehitur. — 60. Cherusci aliique populi rebellant. Bructeri a Stertinio fusi. — 61. Germanicus cum exercitu Teutoburgiensem saltum ingreditur. reliquiae cladis Varianae. — 62. tumulus exstructus improbante Tiberio. — 63. pugna cum Arminio. manibus aequis discessum. Romani ad Rhenum revertuntur. — 64. Arminius Caecinam intrepidum loco iniquo aggreditur. — 65. milites consternati. Caecinae somnium infaustum. caesi paene Romani. — 66. falsus militum pavor, quibus Caecina suo corpore viam claudit. — 67. prudens eius consilium de recessu. — 68. felix eruptio Romanorum ex castris. clades Germanorum. — 69. Agrippinae viriles curae Tiberium offendunt. — 70. duae legiones itinere terrestri redeuntes aestu maris graviter vexantur. — 71. frater Segestis Segimerus cum filio in deditionem acceptus. exercitus damna suppleta. — 72. Tiberii ficta modestia.

lex maiestatis revocata. — 73. delationum pestis magis magisque ingruit. — 74. Marcellus maiestatis postulatus absolvitur. Tiberii ira in eum incautior. — 75. idem iudiciis adsidet. honeste pecuniam erogare cupit. — 76. Tiberis urbem inundat. Achaia et Macedonia onere levatae. Drusus ludos gladiatorios edit. — 77. theatri licentia coërcita. — 78. Augusto templum ab Hispanis exstructum. centesima non remissa. — 79. de Tiberis exundationibus moderandis frustra consultatur. — 80. Tiberius cur praesides provinciarum raro mutaverit. — 81. comitiorum consularium confusa ratio.

Liber II. quo continentur res gestae quattuor annorum (XVI. usque ad XIX.)

1. Initia belli Parthici. Vonones obses Augusto quondam datus a Phraate patre. — 2. is a primoribus Parthis Roma accitus popularibus mox invisus. — 3. ab Artabano pulsus ad Armenios profugit. — 4. in Armenia mutatio regum. — 5. Germanicus a Tiberio revocatus ad componendas res Orientis. ideo accelerandae victoriae intentior Germanos confestim aggredi parat. — 6. classis eius. Rheni cursus describitur. — 7. irruptio in Chattos. Drusi ara restituta. — 8. Germanicus fossam Drusianam ingressus lacus et Oceanum usque ad Amisiam pervehitur. in rebelles Ampsivarios animadversum. — 9 et 10. Arminii cum Flavo fratre colloquium, inde iurgia et ira. —

11. Visurgim transeunt Romani. Chariovalda dux Batavorum caesus. — 12 et 13. Germanicus de Arminii consilio certior factus noctu militum animos explorat. transfugis praemium promissum a Germanis, mox castris Romanis adsultatum. — 14. Germanici somnium laetum. oratio ad milites. — 15. Arminii oratio ad suos. — 16. locus pugnae, campus Idisiaviso. utrimque acies instructa. — 17. faustum Romanis augurium. fuga Germanorum et clades. — 18. agger exstructus in modum tropaeorum. — 19. quo dedecore accensi hostes bellum resumunt. — 20. acriter pugnatum. — 21. vincunt tandem Romani, quamquam equites ambigue certant. — 22. congeriem armorum struit Caesar superbo cum titulo. — 23. milites classe revecti. — 24. ex tempestate calamitas et paene exitium. collecti naufragi. — 25. hac fortuna erectos Germanos denuo aggreditur Germanicus caeditque, simul defossam Varianae legionis aquilam recipit. — 26. Germanicus iterum a Tiberio revocatus haud ultra cunctatur. — 27. Romae Libo Drusus ab amico delatus. — 28. a Fulcinio Trione accusatus in senatu. — 29. patronos non reperit. — 30. cum non tam sceleris quam vecordiae convinci posset, novo iure ex servis in caput eius quaeritur. — 31. iam frustra orato principe Libo se ipse conficit. — 32. in defunctum sententiae senatorum. mathematici et magi ex Italia pulsi. — 33. in senatu agitur de luxu coërcendo, contra disserit Asinius. — 34. Pisonis libertas, Urgulaniae nimia potentia. — 35. de rebus proferendis

certamen in senatu. — 36. Asinii sententia de magistratuum comitiis habendis a Tiberio reiecta. — 37. Hortali levamentum inopiae suae poscentis oratio. — 38. Tiberius aspere in Hortalum invectus liberis eius ducena sestertia dat, sed posthac domum eius ad foedam paupertatem delabi patitur. — 39. Clementis servi audax facinus. is Postumum Agrippam se esse mentitus principi curam inicit. — 40. sed Sallustii Crispi dolo captus in Palatio interficitur. — 41. Romae dedicantur nova opera.

Proximo anno triumphat Germanicus. — 42. Archelaus rex Cappadociae in urbem accitus perit. — 43. Oriens turbatus committitur Germanico, Suria Pisoni. eius ferocia. discors aula. — 44. Drusus in Illyricum missus, Suebis auxilium adversus Cheruscos orantibus. — 45. ita inter se discordes Germani accinguntur ad pugnam. Arminii ad suos oratio. — 46. item Marobodui. atrox proelium. Maroboduus pro victo. — 47. terrae motus in Asia. eo afflictas urbes sublevat Tiberius. — 48. in alios non minus liberalem se praebet. — 49. templa quaedam dedicata. — 50. Varilla maiestatis postulata. — 51. de praetore substituendo contentio. — 52. Tacfarinatem et Mazippam bellum in Africa moventes fundit Camillus. triumphalia ei decreta.

53. Germanici varia itinera. — 54. consulit in reditu ex Thracia Clarium Apollinem. eius oraculi ratio. — 55. Piso et uxor Plancina Germanicum insectantur; etiam castra corrumpunt. — 56. Germa-

nicus Armeniae regem imponit, Cappadociam et Commagenen in formam provinciae redigit. — 57. superbia Pisonis. aperta odia. — 58. Vonones in contumeliam Pisonis Suria demotus.

59. Germanicus Aegyptum petit improbante Tiberio. — 60. et 61. visit Canopum, veterum Thebarum vestigia, statuam Memnonis, pyramides, alia miracula. — 62. Drusus Germanos ad discordias illicit. Catualda in regiam Marobodui irrumpit. — 63. is pulsus ad Romanos confugit. idem mox Catualdae casus. — 64. Germanico et Druso decreta ovatio. Rhescuporis, Thraciae rex, Cotye fratris filio contempto, fines egreditur, illius partem appetit. — 65. ipso Cotye per fraudem comprehenso universam Thraciam occupat. — 66. a Tiberio ad causam dicendam vocatus Cotyn occidit. — 67. Romam perductus et damnatus Alexandriam devehitur ibique fugam temptans interficitur. — 68. Vonones ad Armenios effugere conatus a Remmio evocato confoditur. — 69. Germanicus ex Aegypto reversus aegrotat scelere, ut creditur, Pisonis. — 70. per litteras ei amicitiam renuntiat. — 71. Caesar moriens adsistentes amicos alloquitur mandatque ultionem. — 72. datis Agrippinae coniugi monitis moritur. — 73. Alexandro Magno comparatus et praelatus. — 74. Sentius Suriae praeficitur. — 75. Agrippina ultionis cupida in urbem properat. — 76. Pisoni Germanici morte exsultanti reditum in Suriam dissuadet M. Piso filius. — 77. suadet contra Domitius Celer ac persuadet. — 78. Piso missa ad Tiberium epi-

stula incusat Germanicum. vim parat in successorem Sentium. — 79. in Suriam pergens obviam fit Agrippinae. litterae Sentii ad Pisonem missae. — 80. is castellum occupat, aciem instruit; sed pellitur a Sentio. — 81. victo tutum in urbem iter conceditur. — 82. ibi magna ob necem Germanici ira et luctus. — 83. eximii honores ei decreti. — 84. Livia Druso gemellos parit. id ad gloriam vertit Tiberius. — 85. senatus decreta in libidinem mulierum. pulsa sacra Aegyptia et Iudaica. — 86. Pollionis filia Vestalis capta post mortem Occiae. — 87. frumento pretium constitutum. Tiberius adulationem aspernatur. — 88. Arminius regnum adfectat. caedes eius et praeconium.

Lib. III. qui complectitur tres annos (XX. usque ad XXII.)

Cap. 1. Agrippina cum urna ferali Brundisium adpellit magnoque planctu passim excipitur. — 2. funerum sollemnia. primores urbis obvii. — 3. Tiberius et Augusta publico abstinent, item Antonia, mater Germanici. — 4. reliquiae tumulo Augusti inlatae. maeror publicus. — 5. Tiberius comparata Drusi fratris pompa funebri parcus visus in honorando Germanici funere. — 6. ideo excusat se et populum edicto erigit. — 7. iustitium omissum. Drusus ad Illyricos exercitus abit. — 8. Piso ad Drusum pergit, qui omne secretum vitat. — 9. inde cum Plancina urbem ingreditur alacri vultu. — 10. mox accusatur. princeps cau-

iam ad senatum remittit. — 11. Drusi adventus ex Illyrico. reus patronos petit. — 12. Tiberii longior oratio ad patres. — 13. accusatorum criminationes. — 14. plerasque earum male diluit reus. haud proni in eum iudices, infensior populus. — 15. Plancina causam suam dissociat. Pisonis mors. — 16. Tiberius codicillos a Pisone compositos in senatu recitat. — 17. Piso filius absolvitur, Plancina Augustae precibus condonatur. — 18. sententias in Pisonem filiosque princeps mitigat. adulatio intempestiva contempto Claudio. — 19. Drusi ovatio. Vipsania moritur. — 20. Tacfarinas bellum in Africa renovat. — 21. id Apronii severitate opprimitur. — 22. Lepida suppositi partus, adulterii, veneficii accusatur. — 23. Tiberio perplexe agente damnatur bonis non publicatis. — 24. Augusti fortuna domi improspera. Silanus Iuniae familiae redditus. — 25. refertur de moderanda lege Papia Poppaea; malignae delatorum interpretationes. — 26 et 27. excursus de origine legum, quae initio paucae et simplices, paulatim deinde in immensum auctae. — 28. earum correctio temptata. modicum in praesens levamentum. — 29. Nero Germanici filius ad honores promotus Iuliam uxorem ducit, Drusi filiam. — 30. Volusii et Sallustii mors et elogium. Sallustius cum Maecenate comparatus.

31. Tiberius et Drusus consules. irreverentia iuventutis notata. viarum cura. — 32. Tacfarinas turbat iterum. Lepidus Asiae pro consule praeficitur. — 33. Caecina censet magistratuum uxores a provinciis arcendas. — 34. cui repugnat Vale-

rius Messalinus assentiente Druso. — 35. Blaesus proconsul Africae eligitur. — 36. Cestii oratio de abusu imaginum Caesaris reprimendo. punitur Annia Rufilla. — 37. auctores fictorum maiestatis criminum puniti. laus Drusi. — 38. accusati repetundarum, maiestatis. Thraciae motus. — 39. quem Vellaeus comprimit. — 40. Gallia Floro et Sacroviro ducibus rebellat. — 41. Andecavos coërcet Aviola, idem Turonos opprimit. — 42. Florus sua manu cadit. finis Treverici tumultus. — 43. Aeduos turbat Sacrovir. certamen ducum Romanorum. — 44. ea seditio Romam percellit, non Tiberium. — 45. Silius contra Sacrovirum proficiscitur. — 46. Gallos fundit, cruppellarios caedit. victus Sacrovir sua manu occidit. — 47. Tiberius iter in Gallias simulat. — 48. Quirinii mors publicis exsequiis celebrata. haud laeta memoria eius. — 49. Clutorius Priscus maiestatis accusatur. — 50. frustra defenditur a Lepido. — 51. ductus in carcerem statim exanimatur. senatus consultum de supplicio differendo.

52. Aediles de luxu coërcendo agunt. senatus rem odiosam ad principem differt. — 53 et 54. is litteras ad senatum mittit, quibus remedium mali a tempore sperandum docet. — 55. paulatim sponte mutati mores; praecipuus auctor Vespasianus. — 56. tribunicia potestas petita Druso. — 57. facile impetrata cum exquisita adulatione patrum. — 58. flamen Dialis provinciam Asiam postulat. — 59. alii obsistunt. Tiberius differt notionem de iure flaminis. Drusi superbia notatur. —

60—63. Tiberius imaginem antiquae libertatis senatui praebet, qui asyla Graecarum civitatum Asiae examinat et modum praescribit. — 64. Augustae morbus. supplicationes dis ludique magni decernuntur. — 65. tempora foeda adulatione infecta. — 66—68. C. Silanus repetundarum et maiestatis postulatus a multis urgetur et a principe ipso, postremo damnatur. — 69. Dolabellae adulationem reprimit Tiberius et sententias mitigat. — 70. Cordus repetundarum damnatus. Ennius maiestatis postulatus inter reos non recipitur aspernante Capitone quasi per libertatem. — 71. donum equestri Fortunae Antii statuitur. responsum de iure flaminio. — 72. Pauli basilica a Lepido restituta. Pompei theatrum Caesar se exstructurum pollicetur. — 73. Tacfarinatis petitio impudens. — 74. Blaesus contra eum missus fratre eius capto nec bello confecto regreditur. sed nihilo minus a legionibus imperator salutatur. — 75 et 76. mors Salonini, Capitonis, Iuniae, cuius sollemne funus.

Lib. IV. qui sexennium complectitur (annum XXIII. usque ad XXVIII.)

Cap. 1. Tiberius saevire coepit. causa penes Aelium Seianum dominationis cupidum. eius origo, ingenium, mores. — 2. Seianus cohortes praetorias antea per urbem dispersas in una castra conducit. — 3. Druso Tiberii filio insidiatur per uxorem eius Liviam stupro pollutam. assumitur in conscientiam

sceleris Eudemus medicus. — 4. Drusus Germanici filius togam virilem sumit. Tiberius denuo simulat proficiscendi in provincias consilium. — 5. status publicus, numerus legionum. earum et cohortium et classium loca exponuntur. — 6. civilis administratio qualis hactenus fuerit. — 7. aucta Seiani potentia palam conquerente Druso. — 8. quo per venenum sublato Tiberius animum firmat, senatum erigit eique Germanici filios Neronem et Drusum commendat ut imperii heredes. — 9. funus Drusi imaginum pompa illustrissimum. — 10 et 11. falsus de Drusi nece rumor, qui prompte refutatur. — 12. populi favor filiis Germanici noxius. iis et Agrippinae Seianus insidias struit. — 13. Tiberius legationes et accusationes civitatum et provinciarum audit. periculum insontis C. Gracchi. — 14. iterum de asylis actum. histriones ex Italia pulsi. — 15. alter ex geminis Drusi liberis moritur, item Lucilius Longus principis amicus. eius censorium funus. Capito damnatur. — 16. lex lata de flamine Diali. Vestalibus habitus honos.

17. sollemnia vota pro principe, item pro Nerone et Druso. hinc offensio Tiberii, quem stimulat Seianus. — 18. idem Germanici amicos aggreditur. — 19. Silius repetundarum et maiestatis accusatus imminentem damnationem voluntaria morte praevenit. — 20. uxor eius Sosia in exsilium pellitur. M.' Lepidi laudes. — 21. Calpurnius Piso maiestatis reus opportune moritur. Cassius Severus in saxum Seriphum relegatur. — 22. Plautius Silvanus coniuge interfecta

accusatus venas exsolvit. — 23—25. Tacfarinas rursus bellum in Africa movet. Thubuscum oppidum circumsidet, quod Dolabella obsidione liberat. postremo ad castellum Auzeam a Romanis subito oppressus cadit. — 26. Dolabella triumphalia ornamenta non impetrat. Ptolemaeus Maurorum rex munera accipit. — 27. servilis belli semina per Italiam oppressa. — 28—30. Vibius Serenus a filio accusatus. Cornutus sua manu cadit. Serenus damnatus Amorgum reportatur; praemia delatoribus statuta. — 31. C. Cominius liberatur, P. Suillius deportatur, Firmius Catus senatu movetur. — 32 et 33. horum annalium cum priore historia comparatio.

34 et 35. Cremutius Cordus rerum scriptor ob Bruti et Cassii laudes accusatus libere se defendit et senatu egressus vitam abstinentia finit. libri eius cremati. — 36. Cyzicenis adempta libertas. Capito absolvitur. — 37 et 38. templi honorem ab Hispanis oblatum Tiberius longiore oratione spernit. — 39 et 40. Seianus nimia fortuna socors Liviam sibi uxorem a principe petit, qui modeste negat et Seiani rationes refellit. — 41 et 42. tum ad augendam potentiam Tiberio recessum ab urbe suadet, qui auditis in causa Votieni Montani contumeliis senatum vitare statuit. — 43. legationes Graecorum auditae de templis. — 44. mors Lentuli, Domitii, Antonii. — 45. L. Piso praetor in Hispania ab agresti quodam in itinere interficitur. contumacia comprehensi.

46—51. Thraces montani rebellant. a Sabino pulsi in augustiis obsidentur. Thracum auxilia repentino incursu caedunt. discordia obsessorum. pars se Romanis dedit, alii ipsi se caedunt, Turesis cum suis noctu erumpit neque pervadit. ita coacta deditio. — 52. Claudia Pulchra Romae adulterii accusata cum Furnio damnatur. — 53. Agrippina maritum petit a Tiberio neque impetrat. — 54. Seianus Agrippinae insidias struit. — 55. undecim urbes Asiae certant de templo Tiberio exstruendo. — 56. rogati sententiam patres Zmyrnaeos praeferunt. — 57 et 58. Tiberius dubia de causa in Campaniam abscedit arto comitatu. discessus eius multis exitii causa. — 59 et 60. in spelunca repentino lapidum lapsu periclitatus a Seiano servatur; hinc maior eius fides. Neronem Germanici filium aggressus calumniis et ipsius imprudentia pervertit. — 61. mors Asinii Agrippae et Q. Haterii.

62 et 63. Amphitheatri casu Fidenis multa hominum milia debilitata vel obruta. — 64 et 65. Romae incendium deurit Caelium montem, sic appellitatum a Caele Vibenna Etruscorum duce. — 66. Varus accusatur. P. Dolabella socius delationis. — 67. princeps in insulam Capreas se abdit.

68—70. Titius Sabinus turpi fraude circumventus damnatur ipsis anni Kalendis et ad supplicium trahitur. — 71. Tiberius mentem suam recludi indignatur. Iulia neptis Augusti mortem obit. — 72 et 73. Frisii avare habiti rebellant. eos L. Apronius repressum it, parum feliciter. — 74. Tiberius

damna belli dissimulat. turpis adulatio senatus. Seiani arrogantia. — 75. Cn. Domitius Agrippinam, Germanici filiam, uxorem accipit.

Lib. V. qui complectitur initium anni XXIX.

Cap. 1. Liviae Augustae mors et elogium. — 2. Tiberius etiam mortuae iniquus. — 3. Seiani potentia crescit. Agrippina et Nero a principe per litteras incusantur. — 4 et 5. in eos populi favor irato Seiano. Tiberius probra repetit.

Manco libro V. desunt reliqua anni XXIX., item omnia anni XXX. acta, postremo quae anno XXXI. usque ad mensem Octobrem gesta sunt, quo caesus est Seianus detecta coniuratione.

Lib. VI. quo continentur res gestae sex fere annorum (XXXI. usque ad mensem Martium anni XXXVII.).

V, 6 et 7. Saevitur in amicos Seiani, ex quibus unus in coetu amicorum gladio incumbit. — 8. relatum de P. Vitellio et Pomponio Secundo; hic Tiberio superstes. — 9. crudeliter in Seiani liberos animadvertitur. — 10. rumor acer magis quam diuturnus de iuvene quodam, qui se Drusum Germanici filium ferebat. — 11. discordia consulum.

VI, 1. Tiberii foedae libidines. — 2. in Seiani et Liviae memoriam saevitur. Togonii adulationem princeps reicit verbis moderans. — 3. Gallionem

violenter increpat et punit. iisdem litteris Paconianus perculsus supplicium effugit. — 4. Latiarem accusat magno gaudio patrum. discidium consulum prioris anni sedat Maximus. — 5. Cotta Messalinus accusatus absolvitur. — 6. Tiberii confessio; tyrannorum occulta supplicia. — 7. Caecilianus, Servaeus, Thermus damnati tractique in eundem casum alii. infimae delationes etiam a primoribus exercitae. — 8 et 9. M. Terentius ob Seiani amicitiam accusatus egregie libereque se defendit et absolvitur, accusatores multantur. Vistilius se interimit. iam plures acervatim maiestatis accusati. — 10. feminae quoque ob lacrimas incusatae. Flaccus ac Marinus ad mortem acti. L. Pisonis pontificis mors et funus publicum. — 11. praefecturae urbis origo et progressus. — 12. de Sibyllinis carminibus consultatio. — 13. seditio Romae ob caritatem annonae exorta coërcetur. — 14. tres equites Romani coniurationis crimine cadunt. Rubrius Fabatus a freto Siculo retrahitur.

15. Germanici filiae Drusilla et Iulia L. Cassio et M. Vinicio collocatae. — 16. faeneratores accusati; repressae usurae. — 17. inopia rei nummariae liberalitate Caesaris tollitur fidesque reficitur. — 18 et 19. iterum accusationes maiestatis. omnes societatis cum Seiano rei in carcere necati. saevitia crescente miseratio arcetur. — 20. Gaius Caesar Claudiam uxorem ducit. Tiberii praesagium de Servio Galba. — 21. Thrasulli ars Chaldaea, quam Tiberius Rhodi experitur. — 22. de

fato dubitatio. — 23. Asinius Gallus obit. mors Drusi miseranda. — 24. in eum atrox Tiberii animus. — 25. Agrippina inedia perit. — 26. Cocceius Nerva sua sponte vita decedit. Plancina sua manu serum supplicium persolvit. — 27. Iulia, Tiberii neptis, in domum Rubellii Blandi denubit. mors Aelii Lamiae, Pomponii Flacci, M.' Lepidi.

28. Avis phoenix in Aegypto visa; variae de ea narrationes et iudicia. — 29. Labeo cum coniuge Paxaea venas abrumpit invidiam amoliente Tiberio. item Scaurus Macronis odio perculsus damnationem anteit Sextia uxore mortis participe. — 30. accusatores urbe exacti. Gaetulicus mira constantia periculum effugit.

31. Parthi Artabanum amoturi Sinnace auctore regem petunt a Tiberio. — 32. is destinat Phraatem et hoc mortuo Tiridatem. rebus Orientis Vitellium praeficit. — 33—35. inter Parthos et Armenios oritur bellum; hos Albani Hiberique Thessalis orti iuvant. Parthi proelio victi, Orodes dux graviter vulneratus. — 36. Artabanus iterum victus in Scythiam profugit. — 37. Tiridates rex Parthorum sufficitur. — 38 et 39. Romae Tiberius per litteras saevire pergit. Poppaeus Sabinus obit.

40. mors Vibuleni Agrippae, Tigranis quondam regis Armeniae, C. Galbae, duorum Blaesorum, Aemiliae Lepidae. — 41. Clitae a Trebellio ad deditionem coacti. Tiridates Parthica oppida recipit. — 42—44. idem Seleuciae exquisitis honoribus excipitur, Ctesiphontem petit, insigne regium accipit. sed mox procerum discidio pellitur et Ar-

tabanus restituitur. — 45. Romae Aventinus deu-
ritur, quod grave damnum Tiberius liberalitate
mitigat. Macro praefectus Gai Caesaris gratiam
captat.

46. Tiberius de successore deliberat, consi-
lium fato permittit. eius praesagium de Gaio Cae-
sare. gravescentem valetudinem dissimulat. — 47.
Acutia damnatur. Albucilla defertur impietatis in
principem, conectuntur complures adulteri ut con-
scii. — 48. ex quibus Arruntius taedio periculo-
rum venas resolvit. Albucilla in carcerem defer-
tur, adulteri puniti. — 49. Papinius se praecipi-
tat, mater eius in decem annos urbe prohibetur.
— 50. Tiberii manifestam defectionem astu detegit
Charicles medicus. Macro senem iniecta multa
veste opprimit. — 51. interfecti imperatoris varii
casus et mores.

CORRIGENDA.

I, 7, 5 post *Sex* typotheta punctum omisit.

I, 27, 3 dele comma post voculam *et* idque pone in
versu insequenti post *Lentulo.*

II, 3, 5 et III, 7, 5 in sinistro margine index versuum
5 excidit; item III, 54 (pag. 144) numeri 5 et ex parte 20.

II, 33, 4 scribe *Serica* pro *serica.* -

item saepius impressio litterarum *e* et *s* parum per-
spicua videtur. sic V, 4, 14 *die* pro *dic* scribendum est.

I. P.

CORNELII TACITI

AB EXCESSU DIVI AUGUSTI

LIBER I.

1. Urbem Romam a principio reges habuere; libertatem et consulatum L. Brutus instituit. dictaturae ad tempus sumebantur; neque decemviralis potestas ultra biennium, neque tribunorum militum consulare ius diu valuit. non Cinnae, non 5 Sullae longa dominatio; et Pompei Crassique potentia cito in Caesarem, Lepidi atque Antonii arma in Augustum cessere, qui cuncta discordiis civilibus fessa nomine principis sub imperium accepit. sed veteris populi Romani prospera vel 10 adversa claris scriptoribus memorata sunt; temporibusque Augusti dicendis non defuere decora ingenia, donec gliscente adulatione deterrerentur. Tiberii Gaique et Claudii ac Neronis res florentibus ipsis ob metum falsae, postquam occiderant, recentibus 15 odiis compositae sunt. inde consilium mihi pauca de Augusto et extrema tradere, mox Tiberii principatum et cetera, sine ira et studio, quorum causas procul habeo.

2. Postquam Bruto et Cassio caesis nulla iam publica arma, Pompeius apud Siciliam oppressus exutoque Lepido, interfecto Antonio ne Iulianis quidem partibus nisi Caesar dux reliquus, posito

triumviri nomine consulem se ferens et ad tuendam plebem tribunicio iure contentum, ubi militem donis, populum annona, cunctos dulcedine otii pellexit, insurgere paulatim, munia senatus magistratuum legum in se trahere, nullo adversante, cum ferocissimi per acies aut proscriptione cecidissent, ceteri nobilium, quanto quis servitio promptior, opibus et honoribus extollerentur ac novis ex rebus aucti tuta et praesentia quam vetera et periculosa mallent. neque provinciae illum rerum statum abnuebant, suspecto senatus populique imperio ob certamina potentium et avaritiam magistratuum, invalido legum auxilio, quae vi, ambitu, postremo pecunia turbabantur.

3. Ceterum Augustus subsidia dominationi Claudium Marcellum sororis filium admodum adulescentem pontificatu et curuli aedilitate, M. Agrippam, ignobilem loco, bonum militia et victoriae socium, geminatis consulatibus extulit, mox defuncto Marcello generum sumpsit; Tiberium Neronem et Claudium Drusum privignos imperatoriis nominibus auxit, integra etiam tum domo sua. nam genitos Agrippa Gaium ac Lucium in familiam Caesarum induxerat, necdum posita puerili praetexta principes iuventutis appellari, destinari consules specie recusantis flagrantissime cupive[illegible] ut Agrippa vita concessit, Lucium Caesarem [illegible] tem ad Hispaniensis exercitus, Gaium remean[illegible] Armenia et vulnere invalidum mors fato prop[illegible] vel novercae Liviae dolus abstulit, Drusoque pri[illegible] exstincto Nero solus e privignis erat, illuc cu[illegible]

vergere: filius, collega imperii, consors tribuniciae
potestatis adsumitur omnisque per exercitus osten-
tatur, non obscuris, ut antea, matris artibus, sed 20
palam hortatu. nam senem Augustum devinxerat
adeo, uti nepotem unicum Agrippam Postumum
in insulam Planasiam proiecerit, rudem sane bona-
rum artium et robore corporis stolide ferocem,
nullius tamen flagitii conpertum. at hercule Ger- 25
manicum Druso ortum octo apud Rhenum legioni-
bus inposuit adscirique per adoptionem a Tiberio
iussit, quamquam esset in domo Tiberii filius
iuvenis, sed quo pluribus munimentis insisteret.
bellum ea tempestate nullum nisi adversus Ger- 30
manos supererat, abolendae magis infamiae ob
amissum cum Quintilio Varo exercitum quam cu-
pidine proferendi imperii aut dignum ob praemium.
domi res tranquillae, eadem magistratuum voca-
bula; iuniores post Actiacam victoriam, etiam senes 35
plerique inter bella civium nati: quotus quisque
reliquus, qui rem publicam vidisset?

4. Igitur verso civitatis statu nihil usquam
prisci et integri moris: omnes exuta aequalitate
iussa principis aspectare, nulla in praesens formi-
dine, dum Augustus aetate validus seque et domum
et pacem sustentavit. postquam provecta iam 5
senectus aegro et corpore fatigabatur aderatque
finis et spes novae, pauci bona libertatis in cassum
disserere, plures bellum pavescere, alii cupere.
pars multo maxima inminentis dominos variis
rumoribus differebant: trucem Agrippam et igno- 10
minia accensum non aetate neque rerum experientia

tantae moli parem, Tiberium Neronem maturum annis, spectatum bello, sed vetere atque insita Claudiae familiae superbia, multaque indicia saevi-
15 tiae, quamquam premantur, erumpere. hunc et prima ab infantia eductum in domo regnatrice; congestos iuveni consulatus, triumphos; ne iis quidem annis, quibus Rhodi specie secessus exsul egerit, aliud quam iram et simulationem et secretas lubi-
20 dines meditatum. accedere matrem muliebri inpotentia: serviendum feminae duobusque insuper adulescentibus, qui rem publicam interim premant, quandoque distrahant.

5. Haec atque talia agitantibus gravescere valetudo Augusti, et quidam scelus uxoris suspectabant. quippe rumor incesserat, paucos ante menses Augustum, electis consciis et comite uno
5 Fabio Maximo, Planasiam vectum ad visendum Agrippam; multas illic utrimque lacrimas et signa caritatis spemque ex eo fore ut iuvenis penatibus avi redderetur: quod Maximum uxori Marciae aperuisse, illam Liviae. gnarum id Caesari; neque
10 multo post exstincto Maximo, dubium an quaesita morte, auditos in funere eius Marciae gemitus semet incusantis, quod causa exitii marito fuisset. utcumque se ea res habuit, vixdum ingressus Illyricum Tiberius properis matris litteris accitur;
15 neque satis conpertum est, spirantem adhuc Augustum apud urbem Nolam an exanimem reppererit. acribus namque custodiis domum et vias saepserat Livia, laetique interdum nuntii vulgabantur, donec provisis quae tempus monebat simul exces-

sisse Augustum et rerum potiri Neronem fama 20
eadem tulit.

6. Primum facinus novi principatus fuit Postumi Agrippae caedes, quem ignarum inermumque quamvis firmatus animo centurio aegre confecit. nihil de ea re Tiberius apud senatum disseruit: patris iussa simulabat, quibus praescripsisset 5
tribuno custodiae adposito, ne cunctaretur Agrippam morte adficere, quandoque ipse supremum diem explevisset. multa sine dubio saevaque Augustus de moribus adulescentis questus, ut exsilium eius senatus consulto sanciretur, perfecerat: ceterum 10
in nullius umquam suorum necem duravit, neque mortem nepoti pro securitate privigni inlatam credibile erat. propius vero Tiberium ac Liviam, illum metu, hanc novercalibus odiis, suspecti et invisi iuvenis caedem festinavisse. nuntianti cen- 15
turioni, ut mos militiae, factum esse quod imperasset, neque imperasse sese et rationem facti reddendam apud senatum respondit. quod postquam Sallustius Crispus particeps secretorum (is ad tribunum miserat codicillos) comperit, metuens 20
ne reus subderetur, iuxta periculoso ficta seu vera promeret, monuit Liviam ne arcana domus, ne consilia amicorum, ministeria militum vulgarentur, neve Tiberius vim principatus resolveret cuncta ad senatum vocando: eam condicionem esse im- 25
perandi, ut non aliter ratio constet, quam si uni reddatur.

7. At Romae ruere in servitium consules, patres, eques. quanto quis inlustrior, tanto magis

falsi ac festinantes, vultuque composito, ne laeti ex-
cessu principis neu tristiores essent primordio, lacri-
5 mas gaudium, questus adulationem miscebant. Sex
Pompeius et Sex. Appuleius consules primi in verba
Tiberii Caesaris iuravere, apudque eos Seius Strabo
et C. Turranius, ille praetoriarum cohortium prae-
fectus, hic annonae; mox senatus milesque et popu-
10 lus. nam Tiberius cuncta per consules incipiebat,
tamquam vetere re publica et ambiguus imperandi:
ne edictum quidem, quo patres in curiam vocabat,
nisi tribuniciae potestatis praescriptione posuit
sub Augusto acceptae. verba edicti fuere pauca
15 et sensu permodesto: de honoribus parentis con-
sulturum, neque abscedere a corpore idque unum
ex publicis muneribus usurpare. sed defuncto
Augusto signum praetoriis cohortibus ut imperator
dederat; excubiae, arma, cetera aulae; miles in
20 forum, miles in curiam comitabatur. litteras ad
exercitus tamquam adepto principatu misit, nus-
quam cunctabundus nisi cum in senatu loqueretur.
causa praecipua ex formidine, ne Germanicus, in
cuius manu tot legiones, immensa sociorum auxilia,
25 mirus apud populum favor, habere imperium quam
exspectare mallet. dabat et famae, ut vocatus
electusque potius a re publica videretur quam per
uxorium ambitum et senili adoptione inrepsisse.
postea cognitum est ad introspiciendas etiam pro-
30 cerum voluntates inductam dubitationem: nam verba
vultus in crimen detorquens recondebat.

8. Nihil primo senatus die agi passus est nisi
de supremis Augusti, cuius testamentum inlatum

per virgines Vestae Tiberium et Liviam heredes habuit. Livia in familiam Iuliam nomenque Augustum adsumebatur; in spem secundam nepotes 5 pronepotesque, tertio gradu primores civitatis scripserat, plerosque invisos sibi, sed iactantia gloriaque ad posteros. legata non ultra civilem modum, nisi quod populo et plebi quadringentiens triciens quinquiens, praetoriarum cohortium mili- 10 tibus singula nummum milia, urbanis quingenos, legionariis aut cohortibus civium Romanorum trecenos nummos viritim dedit. tum consultatum de honoribus; ex quis qui maxime insignes visi, ut porta triumphali duceretur funus, Gallus Asinius, 15 ut legum latarum tituli, victarum ab eo gentium vocabula anteferrentur, L. Arruntius censuere. addebat Messalla Valerius renovandum per annos sacramentum in nomen Tiberii; interrogatusque a Tiberio, num se mandante eam sententiam 20 prompsisset, sponte dixisse respondit, neque in iis quae ad rem publicam pertinerent consilio nisi suo usurum, vel cum periculo offensionis: ea sola species adulandi supererat. conclamant patres corpus ad rogum umeris senatorum ferendum. 25 remisit Caesar adroganti moderatione, populumque edicto monuit ne, ut quondam nimiis studiis funus divi Iulii turbassent, ita Augustum in foro potius quam in campo Martis, sede destinata, cremari vellent. die funeris milites velut praesidio stetere, 30 multum inridentibus qui ipsi viderant quique a parentibus acceperant diem illum crudi adhuc servitii et libertatis inprospere repetitae, cum

occisus dictator Caesar aliis pessimum, aliis pulcher-
35 rimum facinus videretur: nunc senem principem,
longa potentia, provisis etiam heredum in rem
publicam opibus, auxilio scilicet militari tuendum,
ut sepultura eius quieta foret.

9. Multus hinc ipso de Augusto sermo, ple-
risque vana mirantibus, quod idem dies accepti
quondam imperii princeps et vitae supremus, quod
Nolae in domo et cubiculo in quo pater eius Octa-
5 vius vitam finivisset. numerus etiam consulatuum
celebrabatur, quo Valerium Corvum et C. Marium
simul aequaverat, continuata per septem et triginta
annos tribunicia potestas, nomen inperatoris semel
atque viciens partum aliaque honorum multipli-
10 cata aut nova. at apud prudentes vita eius varie
extollebatur arguebaturve. hi pietate erga paren-
tem et necessitudine rei publicae, in qua nullus
tunc legibus locus, ad arma civilia actum, quae
neque parari possent neque haberi per bonas artes.
15 multa Antonio, dum interfectores patris ulciscere-
tur, multa Lepido concessisse. postquam hic so-
cordia senuerit, ille per libidines pessum datus
sit, non aliud discordantis patriae remedium fuisse
quam ut ab uno regeretur. non regno tamen neque
20 dictatura, sed principis nomine constitutam rem
publicam; mari Oceano aut amnibus longinquis
saeptum imperium; legiones, provincias, classes,
cuncta inter se conexa; ius apud cives, modestiam
apud socios; urbem ipsam magnifico ornatu; pauca
25 admodum vi tractata, quo ceteris quies esset.

10. Dicebatur contra: pietatem erga parentem et tempora rei publicae obtentui sumpta: ceterum cupidine dominandi concitos per largitionem veteranos, paratum ab adulescente privato exercitum, corruptas consulis legiones, simulatam Pompeianarum gratiam partium; mox ubi decreto patrum fasces et ius praetoris invaserit, caesis Hirtio et Pansa, sive hostis illos, seu Pansam venenum vulneri adfusum, sui milites Hirtium et machinator doli Caesar abstulerat, utriusque copias occupavisse; extortum invito senatu consulatum, armaque quae in Antonium acceperit contra rem publicam versa; proscriptionem civium, divisiones agrorum ne ipsis quidem qui fecere laudatas. sane Cassii et Brutorum exitus paternis inimicitiis datos, quamquam fas sit privata odia publicis utilitatibus remittere: sed Pompeium imagine pacis, sed Lepidum specie amicitiae deceptos; post Antonium, Tarentino Brundisinoque foedere et nuptiis sororis inlectum, subdolae adfinitatis poenas morte exsolvisse. pacem sine dubio post haec, verum cruentam: Lollianas Varianasque clades, interfectos Romae Varrones, Egnatios, Iulos. nec domesticis abstinebatur: abducta Neroni uxor et consulti per ludibrium pontifices, an concepto necdum edito partu rite nuberet; Q. Pedii et Vedii Pollionis luxus; postremo Livia gravis in rem publicam mater, gravis domui Caesarum noverca. nihil deorum honoribus relictum, cum se templis et effigie numinum per flamines et sacerdotes coli vellet. ne Tiberium quidem caritate aut rei publicae cura

successorem adscitum, sed quoniam adrogantiam saevitiamque eius introspexerit, comparatione deterrima sibi gloriam quaesivisse. etenim Augu-
35 stus paucis ante annis, cum Tiberio tribuniciam potestatem a patribus rursum postularet, quamquam honora oratione, quaedam de habitu cultuque et institutis eius iecerat, quae velut excusando exprobraret. ceterum sepultura more per-
40 fecta templum et caelestes religiones decernuntur.

11. Versae inde ad Tiberium preces. et ille varie disserebat de magnitudine imperii, de sua modestia. solam divi Augusti mentem tantae molis capacem: se in partem curarum ab illo vocatum
5 experiendo didicisse quam arduum, quam subiectum fortunae regendi cuncta onus. proinde in civitate tot inlustribus viris subnixa non ad unum omnia deferrent: plures facilius munia rei publicae sociatis laboribus exsecuturos. plus in oratione
10 tali dignitatis quam fidei erat; Tiberioque etiam in rebus, quas non occuleret, seu natura sive adsuetudine, suspensa semper et obscura verba: tunc vero nitenti, ut sensus suos penitus abderet, in incertum et ambiguum magis implicabantur. at
15 patres, quibus unus metus, si intellegere viderentur, in questus lacrimas vota effundi; ad deos, ad effigiem Augusti, ad genua ipsius manus tendere, cum proferri libellum recitarique iussit. opes publicae continebantur, quantum civium sociorum-
20 que in armis, quot classes, regna, provinciae, tributa aut vectigalia, et necessitates ac largitiones. quae cuncta sua manu perscripserat Augustus

addideratque consilium coercendi intra terminos imperii, incertum metu an per invidiam.

12. Inter quae senatu ad infimas obtestationes procumbente, dixit forte Tiberius se ut non toti rei publicae parem, ita quaecumque pars sibi mandaretur, eius tutelam suscepturum. tum Asinius Gallus 'interrogo' inquit, 'Caesar, quam partem 5 rei publicae mandari tibi velis'. perculsus inprovisa interrogatione paulum reticuit: dein collecto animo respondit nequaquam decorum pudori suo legere aliquid aut evitare ex eo, cui in universum excusari mallet. rursum Gallus (etenim vultu offen- 10 sionem coniectaverat) non idcirco interrogatum ait, ut divideret quae separari nequirent, sed ut sua confessione argueretur, unum esse rei publicae corpus atque unius animo regendum. addidit laudem de Augusto Tiberiumque ipsum victoriarum 15 suarum quaeque in toga per tot annos egregie fecisset admonuit. nec ideo iram eius lenivit, pridem invisus, tamquam ducta in matrimonium Vipsania M. Agrippae filia, quae quondam Tiberii uxor fuerat, plus quam civilia agitaret Pollionis- 20 que Asinii patris ferociam retineret.

13. Post quae L. Arruntius haud multum discrepans a Galli oratione perinde offendit, quamquam Tiberio nulla vetus in Arruntium ira: sed divitem, promptum, artibus egregiis et pari fama publice, suspectabat. quippe Augustus supremis 5 sermonibus cum tractaret, quinam adipisci principem locum suffecturi abnuerent aut inpares vellent vel iidem possent cuperentque, M'. Lepidum dixerat

capacem sed aspernantem, Gallum Asinium avi-
10 dum et minorem, L. Arruntium non indignum
et, si casus daretur, ausurum. de prioribus con-
sentitur, pro Arruntio quidam Cn. Pisonem tradi-
dere; omnesque praeter Lepidum variis mox cri-
minibus struente Tiberio circumventi sunt. etiam
15 Q. Haterius et Mamercus Scaurus suspicacem
animum perstrinxere, Haterius cum dixisset 'quo
usque patieris, Caesar, non adesse caput rei publi-
cae?', Scaurus quia dixerat, spem esse ex eo non
inritas fore senatus preces, quod relationi consu-
20 lum iure tribuniciae potestatis non intercessisset.
in Haterium statim invectus est; Scaurum, cui in-
placabilius irascebatur, silentio tramisit. fessusque
clamore omnium, expostulatione singulorum flexit
paulatim, non ut fateretur suscipi a se imperium,
25 sed ut negare et rogari desineret. constat Hate-
rium, cum deprecandi causa Palatium introisset
ambulantisque Tiberii genua advolveretur, prope
a militibus interfectum, quia Tiberius casu an
manibus eius inpeditus prociderat. neque tamen
30 periculo talis viri mitigatus est, donec Haterius
Augustam oraret eiusque curatissimis precibus
protegeretur.

14. Multa patrum et in Augustam adulatio.
alii parentem, alii matrem patriae appellandam,
plerique ut nomini Caesaris adscriberetur 'Iuliae
filius' censebant. ille moderandos feminarum honores
5 dictitans eademque se temperantia usurum in iis
quae sibi tribuerentur, ceterum anxius invidia
et muliebre fastigium in deminutionem sui acci-

piens ne lictorem quidem ei decerni passus est
aramque adoptionis et alia huiusce modi prohibuit.
at Germanico Caesari proconsulare imperium petivit, 10
missique legati qui deferrent, simul maestitiam eius
ob excessum Augusti solarentur. quo minus idem
pro Druso postularetur, ea causa quod designatus
consul Drusus praesensque erat. candidatos prae-
turae duodecim nominavit, numerum ab Augusto 15
traditum; et hortante senatu ut augeret, iure
iurando obstrinxit se non excessurum.

15. Tum primum e campo comitia ad patres
translata sunt: nam ad eam diem, etsi potissima
arbitrio principis, quaedam tamen studiis tribuum
fiebant. neque populus ademptum ius questus est
nisi inani rumore, et senatus largitionibus ac pre- 5
cibus sordidis exsolutus libens tenuit, moderante
Tiberio ne plures quam quattuor candidatos com-
mendaret, sine repulsa et ambitu designandos. inter
quae tribuni plebei petivere, ut proprio sumptu
ederent ludos, qui de nomine Augusti fastis additi 10
Augustales vocarentur. sed decreta pecunia ex
aerario, utque per circum triumphali veste uteren-
tur: curru vehi haud permissum. mox celebratio
annua ad praetorem translata, cui inter cives et
peregrinos iurisdictio evenisset. 15

16. Hic rerum urbanarum status erat, cum
Pannonicas legiones seditio incessit, nullis novis
causis, nisi quod mutatus princeps licentiam tur-
barum et ex civili bello spem praemiorum osten-
debat. castris aestivis tres simul legiones habe- 5
bantur, praesidente Iunio Blaeso, qui fine Augusti

et initiis Tiberii auditis ob iustitium aut gaudium intermiserat solita munia. eo principio lascivire miles, discordare, pessimi cuiusque sermonibus praebere aures, denique luxum et otium cupere, disciplinam et laborem aspernari. erat in castris Percennius quidam, dux olim theatralium operarum, dein gregarius miles, procax lingua et miscere coetus histrionali studio doctus. is inperitos animos et quaenam post Augustum militiae condicio ambigentes inpellere paulatim nocturnis conloquiis aut flexo in vesperam die et dilapsis melioribus deterrimum quemque congregare.

17. Postremo promptis iam et aliis seditionis ministris velut contionabundus interrogabat, cur paucis centurionibus, paucioribus tribunis in modum servorum oboedirent. quando ausuros exposcere remedia, nisi novum et nutantem adhuc principem precibus vel armis adirent? satis per tot annos ignavia peccatum, quod tricena aut quadragena stipendia senes et plerique truncato ex vulneribus corpore tolerent. ne dimissis quidem finem esse militiae, sed apud vexillum tendentes alio vocabulo eosdem labores perferre. ac si quis tot casus vita superaverit, trahi adhuc diversas in terras, ubi per nomen agrorum uligines paludum vel inculta montium accipiant. enimvero militiam ipsam gravem, infructuosam: denis in diem assibus animam et corpus aestimari: hinc vestem arma tentoria, hinc saevitiam centurionum et vacationes munerum redimi. at hercule verbera et vulnera, duram hiemem, exercitas aestates, bellum atrox

aut sterilem pacem sempiterna. nec aliud levamentum quam si certis sub legibus militia iniretur, ut singulos denarios mererent, sextus decumus stipendii annus finem adferret, ne ultra sub vexillis tenerentur, sed isdem in castris praemium pecunia solveretur. an praetorias cohortes, quae binos denarios acceperint, quae post sedecim annos penatibus suis reddantur, plus periculorum suscipere? non obtrectari a se urbanas excubias: sibi tamen apud horridas gentes e contuberniis hostem aspici. 20 25 30

18. Adstrepebat vulgus, diversis incitamentis, hi verberum notas, illi canitiem, plurimi detrita tegmina et nudum corpus exprobrantes. postremo eo furoris venere, ut tres legiones miscere in unam agitaverint. depulsi aemulatione, quia suae quisque legioni eum honorem quaerebant, alio vertunt atque una tres aquilas et signa cohortium locant; simul congerunt caespites, exstruunt tribunal, quo magis conspicua sedes foret. properantibus Blaesus advenit, increpabatque ac retinebat singulos, clamitans 'mea potius caede imbuite manus: leviore flagitio legatum interficietis quam ab imperatore desciscitis. aut incolumis fidem legionum retinebo aut iugulatus paenitentiam adcelerabo.' 5 10

19. Aggerabatur nihilo minus caespes iamque pectori usque adcreverat, cum tandem pervicacia victi inceptum omisere. Blaesus multa dicendi arte non per seditionem et turbas desideria militum ad Caesarem ferenda ait, neque veteres ab imperatoribus priscis neque ipsos a divo Augusto 5

tam nova petivisse; et parum in tempore incipientis principis curas onerari. si tamen tenderent in pace temptare quae ne civilium quidem bello-
10 rum victores expostulaverint, cur contra morem obsequii, contra fas disciplinae vim meditentur? decernerent legatos seque coram mandata darent. adclamavere ut filius Blaesi tribunus legatione ea fungeretur peteretque militibus missionem ab
15 sedecim annis: cetera mandaturos, ubi prima provenissent. profecto iuvene modicum otium: sed superbire miles, quod filius legati orator publicae causae satis ostenderet necessitate expressa quae per modestiam non obtinuissent.

20. Interea manipuli ante coeptam seditionem Nauportum missi ob itinera et pontes et alios usus, postquam turbatum in castris accepere, vexilla convellunt direptisque proximis vicis ipsoque
5 Nauporto, quod municipii instar erat, retinentis centuriones inrisu et contumeliis, postremo verberibus insectantur, praecipua in Aufidienum Rufum praefectum castrorum ira, quem dereptum vehiculo sarcinis gravant aguntque primo in agmine, per
10 ludibrium rogitantes an tam immensa onera, tam longa itinera libenter ferret. quippe Rufus diu manipularis, dein centurio, mox castris praefectus, antiquam duramque militiam revocabat, vetus operis ac laboris et eo inmitior, quia toleraverat.

21. Horum adventu redintegratur seditio, et vagi circumiecta populabantur. Blaesus paucos, maxime praeda onustos, ad terrorem ceterorum adfici verberibus, claudi carcere iubet; nam etiam

tum legato a centurionibus et optimo quoque mani- 5
pularium parebatur. illi obniti trahentibus, prensare circumstantium genua, ciere modo nomina singulorum, modo centuriam cuius quisque manipularis erat, cohortem, legionem, eadem omnibus inminere clamitantes. simul probra in legatum 10
cumulant, caelum ac deos obtestantur, nihil reliqui faciunt quo minus invidiam misericordiam metum et iras permoverent. adcurritur ab universis, et carcere effracto solvunt vincula desertoresque ac rerum capitalium damnatos sibi iam 15
miscent.

22. Flagrantior inde vis, plures seditioni duces. et Vibulenus quidam gregarius miles, ante tribunal Blaesi adlevatus circumstantium umeris, apud turbatos et quid pararet intentos 'vos quidem' inquit 'his innocentibus et miserrimis lucem et 5
spiritum reddidistis: sed quis fratri meo vitam, quis fratrem mihi reddit? quem missum ad vos a Germanico exercitu de communibus commodis nocte proxima iugulavit per gladiatores suos, quos in exitium militum habet atque armat. responde, 10
Blaese, ubi cadaver abieceris: ne hostes quidem sepultura invident. cum osculis, cum lacrimis dolorem meum implevero, me quoque trucidari iube, dum interfectos nullum ob scelus, sed quia utilitati legionum consulebamus, hi sepeliant'. 15

23. Incendebat haec fletu et pectus atque os manibus verberans. mox disiectis quorum per umeros sustinebatur, praeceps et singulorum pedibus advolutus tantum consternationis invidiaeque

5 concivit, ut pars militum gladiatores, qui e servitio Blaesi erant, pars ceteram eiusdem familiam vincirent, alii ad quaerendum corpus effunderentur. ac ni propere neque corpus ullum reperiri, et servos adhibitis cruciatibus abnuere caedem, neque 10 illi fuisse umquam fratrem pernotuisset, haud multum ab exitio legati aberant. tribunos tamen ac praefectum castrorum extrusere, sarcinae fugientium direptae, et centurio Lucilius interficitur, cui militaribus facetiis vocabulum 'cedo alteram' 15 indiderant, quia fracta vite in tergo militis alteram clara voce ac rursus aliam poscebat. ceteros latebrae texere, uno retento Clemente Iulio, qui perferendis militum mandatis habebatur idoneus ob promptum ingenium. quin ipsae inter se legiones 20 octava et quinta decuma ferrum parabant, dum centurionem cognomento Sirpicum illa morti deposcit, quintadecumani tuentur, ni miles nonanus preces et adversum aspernantis minas interiecisset.

24. Haec audita quamquam abstrusum et tristissima quaeque maxime occultantem Tiberium perpulere, ut Drusum filium cum primoribus civitatis duabusque praetoriis cohortibus mitteret, 5 nullis satis certis mandatis, ex re consulturum. et cohortes delecto milite supra solitum firmatae. additur magna pars praetoriani equitis et robora Germanorum, qui tum custodes imperatori aderant; simul praetorii praefectus Aelius Seianus, collega 10 Straboni patri suo datus, magna apud Tiberium auctoritate, rector iuveni et ceteris periculorum praemiorumque ostentator. Druso propinquanti

quasi per officium obviae fuere legiones, non laetae, ut adsolet, neque insignibus fulgentes, sed inluvie deformi et vultu, quamquam maestitiam imitaren- 15 tur, contumaciae propiores.

25. Postquam vallum introiit, portas stationibus firmant, globos armatorum certis castrorum locis opperiri iubent: ceteri tribunal ingenti agmine circumveniunt. stabat Drusus silentium manu poscens. illi quotiens oculos ad multitudinem 5 rettulerant, vocibus truculentis strepere, rursum viso Caesare trepidare; murmur incertum, atrox clamor et repente quies; diversis animorum motibus pavebant terrebantque. tandem interrupto tumultu litteras patris recitat, in quis perscriptum erat, 10 praecipuam ipsi fortissimarum legionum curam, quibuscum plurima bella toleravisset; ubi primum a luctu requiesset animus, acturum apud patres de postulatis eorum; misisse interim filium, ut sine cunctatione concederet quae statim tribui possent; 15 cetera senatui servanda, quem neque gratiae neque severitatis expertem haberi par esset.

26. Responsum est a contione, mandata Clementi centurioni quae perferret. is orditur de missione a sedecim annis, de praemiis finitae militiae, ut denarius diurnum stipendium foret, ne veterani sub vexillo haberentur. ad ea Drusus cum arbi- 5 trium senatus et patris obtenderet, clamore turbatur. cur venisset, neque augendis militum stipendiis neque adlevandis laboribus, denique nulla bene faciendi licentia? at hercule verbera et necem cunctis permitti. Tiberium olim nomine Augusti 10

desideria legionum frustrari solitum: easdem artes Drusum rettulisse. numquamne ad se nisi filios familiarum venturos? novum id plane quod imperator sola militis commoda ad senatum reiciat.
15 eundem ergo senatum consulendum, quotiens supplicia aut proelia indicantur: an praemia sub dominis, poenas sine arbitro esse?

27. Postremo deserunt tribunal, ut quis praetorianorum militum amicorumve Caesaris occurreret, manus intentantes, causam discordiae et, initium armorum, maxime infensi Cn. Lentulo
5 quod is ante alios aetate et gloria belli firmare Drusum credebatur et illa militiae flagitia primus aspernari. nec multo post digredientem cum Caesare ac provisu periculi hiberna castra repetentem circumsistunt, rogitantes quo pergeret, ad impera-
10 torem an ad patres, ut illic quoque commodis legionum adversaretur; simul ingruunt, saxa iaciunt. iamque lapidis ictu cruentus et exitii certus adcursu multitudinis quae cum Druso advenerat protectus est.

28. Noctem minacem et in scelus erupturam fors lenivit: nam luna claro repente caelo visa languescere. id miles rationis ignarus omen praesentium accepit, suis laboribus defectionem sideris
5 adsimulans, prospereque cessura qua pergerent, si fulgor et claritudo deae redderetur. igitur aeris sono, tubarum cornuumque concentu strepere; prout splendidior obscuriorve, laetari aut maerere; et postquam ortae nubes offecere visui creditumque
10 conditam tenebris, ut sunt mobiles ad supersti-

tionem perculsae semel mentes, sibi aeternum laborem portendi, sua facinora aversari deos lamentantur. utendum inclinatione ea Caesar et quae casus obtulerat in sapientiam vertenda ratus circumiri tentoria iubet; accitur centurio Clemens 15
et si alii bonis artibus grati in vulgus. hi vigiliis, stationibus, custodiis portarum se inserunt, spem offerunt, metum intendunt. 'quo usque filium imperatoris obsidebimus? quis certaminum finis? Percennione et Vibuleno sacramentum dicturi 20
sumus? Percennius et Vibulenus stipendia militibus, agros emeritis largientur? denique pro Neronibus et Drusis imperium populi Romani capessent? quin potius, ut novissimi in culpam, ita primi ad paenitentiam sumus? tarda sunt quae 25
in commune expostulantur: privatam gratiam statim mereare, statim recipias.' commotis per haec mentibus et inter se suspectis, tironem a veterano, legionem a legione dissociant. tum redire paulatim amor obsequii: omittunt portas, signa 30
unum in locum principio seditionis congregata suas in sedes referunt.

29. Drusus orto die et vocata contione, quamquam rudis dicendi, nobilitate ingenita incusat priora, probat praesentia; negat se terrore et minis vinci: flexos ad modestiam si videat, si supplices audiat, scripturum patri ut placatus 5
legionum preces exciperet. orantibus rursum idem Blaesus et L. Apronius, eques Romanus e cohorte Drusi, Iustusque Catonius, primi ordinis centurio, ad Tiberium mittuntur. certatum inde sententiis,

10 cum alii opperiendos legatos atque interim comitate permulcendum militem censerent, alii fortioribus remediis agendum: nihil in vulgo modicum; terrere, ni paveant; ubi pertimuerint, inpune contemni: dum superstitio urgeat, adiciendos ex duce
15 metus sublatis seditionis auctoribus. promptum ad asperiora ingenium Druso erat: vocatos Vibulenum et Percennium interfici iubet. tradunt plerique intra tabernaculum ducis obrutos, alii corpora extra vallum abiecta ostentui.

30. Tum ut quisque praecipuus turbator conquisiti, et pars, extra castra palantes, a centurionibus aut praetoriarum cohortium militibus caesi: quosdam ipsi manipuli documentum fidei tradidere.
5 auxerat militum curas praematura hiems imbribus continuis adeoque saevis, ut non egredi tentoria, non congregari inter se, vix tutari signa possent, quae turbine atque unda raptabantur. durabat et formido caelestis irae, nec frustra adversus impios
10 hebescere sidera, ruere tempestates: non aliud malorum levamentum, quam si linquerent castra infausta temerataque et soluti piaculo suis quisque hibernis redderentur. primum octava, dein quinta decuma legio rediere: nonanus opperiendas Tiberii
15 epistulas clamitaverat, mox desolatus aliorum discessione inminentem necessitatem sponte praevenit. et Drusus non exspectato legatorum regressu, quia praesentia satis consederant, in urbem rediit.

31. Isdem ferme diebus isdem causis Germanicae legiones turbatae, quanto plures, tanto violentius, et magna spe fore ut Germanicus Caesar

imperium alterius pati nequiret daretque se legionibus vi sua cuncta tracturis. duo apud ripam 5
Rheni exercitus erant: cui nomen superiori, sub C. Silio legato, inferiorem A. Caecina curabat. regimen summae rei penes Germanicum, agendo Galliarum censui tum intentum. sed quibus Silius moderabatur, mente ambigua fortunam seditionis 10
alienae speculabantur: inferioris exercitus miles in rabiem prolapsus est, orto ab unetvicensimanis quintanisque initio, et tractis prima quoque ac vicensima legionibus: nam isdem aestivis in finibus Ubiorum habebantur per otium aut levia munia. 15
igitur audito fine Augusti vernacula multitudo, nuper acto in urbe dilectu, lasciviae sueta, laborum intolerans, implere ceterorum rudes animos: venisse tempus quo veterani maturam missionem, iuvenes largiora stipendia, cuncti modum miseriarum 20
exposcerent saevitiamque centurionum ulciscerentur. non unus haec, ut Pannonicas inter legiones Percennius, nec apud trepidas militum aures, alios validiores exercitus respicientium, sed multa seditionis ora vocesque: sua in manu sitam rem Ro- 25
manam, suis victoriis augeri rem publicam, in suum cognomentum adscisci imperatores.

32. Nec legatus obviam ibat: quippe plurium vecordia constantiam exemerat. repente lymphati destrictis gladiis in centuriones invadunt: ea vetustissima militaribus odiis materies et saeviendi principium. prostratos verberibus mulcant, sexageni 5
singulos, ut numerum centurionum adaequarent: tum convulsos laniatosque et partim exanimos ante

vallum aut in amnem Rhenum proiciunt. Septimius cum perfugisset ad tribunal pedibusque Caecinae
10 advolveretur, eo usque flagitatus est, donec ad exitium dederetur. Cassius Chaerea, mox caede Gai Caesaris memoriam apud posteros adeptus, tum adulescens et animi ferox, inter obstantes et armatos ferro viam patefecit. non tribunus
15 ultra, non castrorum praefectus ius obtinuit: vigilias, stationes, et si qua alia praesens usus indixerat, ipsi partiebantur. id militares animos altius coniectantibus praecipuum indicium magni atque inplacabilis motus, quod neque disiecti aut
20 paucorum instinctu, sed pariter ardescerent, pariter silerent, tanta aequalitate et constantia, ut regi crederes.

33. Interea Germanico per Gallias, ut diximus, census accipienti excessisse Augustum adfertur. neptem eius Agrippinam in matrimonio pluresque ex ea liberos habebat, ipse Druso fratre
5 Tiberii genitus, Augustae nepos, sed anxius occultis in se patrui aviaeque odiis, quorum causae acriores, quia iniquae. quippe Drusi magna apud populum Romanum memoria, credebaturque, si rerum potitus foret, libertatem redditurus; unde in
10 Germanicum favor et spes eadem. nam iuveni civile ingenium, mira comitas et diversa ab Tiberii sermone vultu, adrogantibus et obscuris. accedebant muliebres offensiones novercalibus Liviae in Agrippinam stimulis, atque ipsa Agrippina paulo
15 commotior, nisi quod castitate et mariti amore quamvis indomitum animum in bonum vertebat.

34. Sed Germanicus quanto summae spei propior, tanto impensius pro Tiberio niti. Sequanos proximos et Belgarum civitates in verba eius adigit. dehinc audito legionum tumultu raptim profectus obvias extra castra habuit, deiectis in terram oculis velut paenitentia. postquam vallum iniit, dissoni questus audiri coepere. et quidam prensa manu eius per speciem exosculandi inseruerunt digitos, ut vacua dentibus ora contingeret; alii curvata senio membra ostendebant. adsistentem contionem, quia permixta videbatur, discedere in manipulos iubet: sic melius audituros responsum; vexilla praeferri, ut id saltem discerneret cohortes: tarde obtemperavere. tunc a veneratione Augusti orsus flexit ad victorias triumphosque Tiberii, praecipuis laudibus celebrans quae apud Germanias illis cum legionibus pulcherrima fecisset. Italiae inde consensum, Galliarum fidem extollit; nil usquam turbidum aut discors. silentio haec vel murmure modico audita sunt.

35. Ut seditionem attigit, ubi modestia militaris, ubi veteris disciplinae decus, quonam tribunos, quo centuriones exegissent, rogitans, nudant universi corpora, cicatrices ex vulneribus, verberum notas exprobrant; mox indiscretis vocibus pretia vacationum, angustias stipendii, duritiam operum ac propriis nominibus incusant vallum, fossas, pabuli materiae lignorum adgestus, et si qua alia ex necessitate aut adversus otium castrorum quaeruntur. atrocissimus veteranorum clamor oriebatur, qui tricena aut supra stipendia

numerantes, mederetur fessis, neu mortem in isdem laboribus obire sineret, sed finem tam exercitae militiae neque inopem requiem orabant. fuere etiam
15 qui legatam a divo Augusto pecuniam reposcerent, faustis in Germanicum ominibus; et si vellet imperium, promptos se ostentavere. tum vero, quasi scelere contaminaretur, praeceps tribunali desiluit. opposuerunt abeunti arma, minitantes, ni regrede-
20 retur; at ille moriturum potius quam fidem exueret clamitans, ferrum a latere diripuit elatumque deferebat in pectus, ni proximi prensam dextram vi adtinuissent. extrema et conglobata inter se pars contionis ac, vix credibile dictu, quidam sin-
25 guli propius incedentes, feriret hortabantur; et miles nomine Calusidius strictum obtulit gladium, addito acutiorem esse. saevum id malique moris etiam furentibus visum, ac spatium fuit, quo Caesar ab amicis in tabernaculum raperetur.

36. Consultatum ibi de remedio; etenim nuntiabatur parari legatos, qui superiorem exercitum ad causam eandem traherent: destinatum excidio Ubiorum oppidum, imbutasque praeda manus in
5 direptionem Galliarum erupturas. augebat metum gnarus Romanae seditionis et, si omitteretur ripa, invasurus hostis: at si auxilia et socii adversum abscedentis legiones armarentur, civile bellum suscipi. periculosa severitas, flagitiosa largitio: seu
10 nihil militi sive omnia concederentur, in ancipiti res publica. igitur volutatis inter se rationibus placitum ut epistulae nomine principis scriberentur: missionem dari vicena stipendia meritis, ex-

auctorari qui sena dena fecissent ac retineri sub vexillo ceterorum inmunes nisi propulsandi hostis, 15 legata quae petiverant exsolvi duplicarique.

37. Sensit miles in tempus conficta statimque flagitavit. missio per tribunos maturatur, largitio differebatur in hiberna cuiusque. non abscessere quintani unetvicensimanique, donec isdem in aestivis contracta ex viatico amicorum ipsiusque Cae- 5 saris pecunia persolveretur. primam ac vicensimam legiones Caecina legatus in civitatem Ubiorum reduxit, turpi agmine, cum fisci de imperatore rapti inter signa interque aquilas veherentur. Germanicus superiorem ad exercitum profectus secun- 10 dam et tertiam decumam et sextam decumam legiones nihil cunctatas sacramento adigit. quartadecumani paulum dubitaverant: pecunia et missio quamvis non flagitantibus oblata est.

38. At in Chaucis coeptavere seditionem praesidium agitantes vexillarii discordium legionum et praesenti duorum militum supplicio paulum repressi sunt. iusserat id M'. Ennius castrorum praefectus, bono magis exemplo quam concesso iure. 5 deinde intumescente motu profugus repertusque, postquam intutae latebrae, praesidium ab audacia mutuatur: non praefectum ab iis, sed Germanicum ducem, sed Tiberium imperatorem violari. simul exterritis qui obstiterant, raptum vexillum ad ri- 10 pam vertit, et si quis agmine decessisset, pro desertore fore clamitans, reduxit in hiberna turbidos et nihil ausos.

39. Interea legati ab senatu regressum iam apud aram Ubiorum Germanicum adeunt. duae ibi legiones, prima atque vicensima, veteranique nuper missi sub vexillo hiemabant. pavidos et conscien-
5 tia vecordes intrat metus: venisse patrum iussu qui inrita facerent quae per seditionem expresserant. utque mos vulgo quamvis falsis reum subdere, Munatium Plancum consulatu functum, principem legationis, auctorem senatus consulti incusant;
10 et nocte concubia vexillum in domo Germanici situm flagitare occipiunt, concursuque ad ianuam facto moliuntur fores, extractum cubili Caesarem tradere vexillum intento mortis metu subigunt. mox vagi per vias obvios habuere legatos, audita
15 consternatione ad Germanicum tendentes. ingerunt contumelias, caedem parant, Planco maxime, quem dignitas fuga impediverat; neque aliud periclitanti subsidium quam castra primae legionis. illic signa et aquilam amplexus religione
20 sese tutabatur, ac ni aquilifer Calpurnius vim extremam arcuisset, rarum etiam inter hostes, legatus populi Romani Romanis in castris sanguine suo altaria deum commaculavisset. luce demum, postquam dux et miles et facta noscebantur, in-
25 gressus castra Germanicus perduci ad se Plancum imperat recepitque in tribunal. tum fatalem increpans rabiem, neque militum, sed deum ira resurgere, cur venerint legati aperit; ius legationis atque ipsius Planci gravem et inmeritum casum, simul
30 quantum dedecoris adierit legio, facunde misera-

tur, attonitaque magis quam quieta contione legatos praesidio auxiliarium equitum dimittit.

40. Eo in metu arguere Germanicum omnes, quod non ad superiorem exercitum pergeret, ubi obsequia et contra rebellis auxilium: satis superque missione et pecunia et mollibus consultis peccatum. vel si vilis ipsi salus, cur filium parvulum, 5 cur gravidam coniugem inter furentes et omnis humani iuris violatores haberet? illos saltem avo et rei publicae redderet. diu cunctatus aspernantem uxorem, cum se divo Augusto ortam neque degenerem ad pericula testaretur, postremo uterum 10 eius et communem filium multo cum fletu complexus, ut abiret perpulit. incedebat muliebre et miserabile agmen, profuga ducis uxor, parvulum sinu filium gerens, lamentantes circum amicorum coniuges, quae simul trahebantur, nec minus tri- 15 stes qui manebant.

41. Non florentis Caesaris neque suis in castris, sed velut in urbe victa facies gemitusque ac planctus etiam militum aures oraque advertere: progrediuntur contuberniis. quis ille flebilis sonus? quod tam triste? feminas inlustres, non centurio- 5 nem ad tutelam, non militem, nihil imperatoriae uxoris aut comitatus soliti: pergere ad Treveros et externam fidem. pudor inde et miseratio et patris Agrippae, Augusti avi memoria, socer Drusus, ipsa insigni fecunditate, praeclara pudicitia; iam 10 infans in castris genitus, in contubernio legionum eductus, quem militari vocabulo Caligulam appellabant, quia plerumque ad concilianda vulgi stu-

dia eo tegmine pedum induebatur. sed nihil aequ
15 flexit quam invidia in Treveros: orant obsistu
rediret maneret, pars Agrippinae occursantes, plu
rimi ad Germanicum regressi. isque ut erat recen
dolore et ira, apud circumfusos ita coepit.

42. 'Non mihi uxor aut filius patre et re pu
blica cariores sunt, sed illum quidem sua mai
stas, imperium Romanum ceteri exercitus defe
dent. coniugem et liberos meos, quos pro glori
5 vestra libens ad exitium offerrem, nunc procul
furentibus submoveo, ut quidquid istud sceleri
imminet, meo tantum sanguine pietur, neve occisu
Augusti pronepos, interfecta Tiberii nurus nocen
tiores vos faciant. quid enim per hos dies inau
10 sum intemeratumve vobis? quod nomen huic coetu
dabo? militesne appellem, qui filium imperatoris
vestri vallo et armis circumsedistis? an cives,
quibus tam proiecta senatus auctoritas? hostium
quoque ius et sacra legationis et fas gentium ru-
15 pistis. divus Iulius seditionem exercitus verbo uno
compescuit, Quirites vocando qui sacramentum eius
detrectabant: divus Augustus vultu et aspectu Ac-
tiacas legiones exterruit: nos ut nondum eosdem,
ita ex illis ortos si Hispaniae Suriaeve miles a-
20 spernaretur, tamen mirum et indignum erat. pri-
mane et vicensima legiones, illa signis a Tiberio
acceptis, tu tot proeliorum socia, tot praemiis
aucta, egregiam duci vestro gratiam refertis? hunc
ego nuntium patri, laeta omnia aliis e provinciis
25 audienti, feram? ipsius tirones, ipsius veteranos
non missione, non pecunia satiatos: hic tantum

interfici centuriones, eici tribunos, includi legatos, infecta sanguine castra, flumina, meque precariam animam inter infensos trahere.

43. Cur enim primo contionis die ferrum illud, quod pectori meo infigere parabam, detraxistis, o inprovidi amici? melius et amantius ille qui gladium offerebat. cecidissem certe nondum tot flagitiorum exercitui meo conscius; legissetis ducem, 5 qui meam quidem mortem inpunitam sineret, Vari tamen et trium legionum ulcisceretur. neque enim di sinant ut Belgarum quamquam offerentium decus istud et claritudo sit, subvenisse Romano nomini, compressisse Germaniae populos. tua, dive 10 Auguste, caelo recepta mens, tua, pater Druse, imago, tui memoria isdem istis cum militibus, quos iam pudor et gloria intrat, eluant hanc maculam irasque civiles in exitium hostibus vertant. vosque, quorum alia nunc ora, alia pectora con- 15 tueor, si legatos senatui, obsequium imperatori, si mihi coniugem et filium redditis, discedite a contactu ac dividite turbidos: id stabile ad paenitentiam, id fidei vinculum erit.'

44. Supplices ad haec et vera exprobrari fatentes orabant puniret noxios, ignosceret lapsis et duceret in hostem: revocaretur coniunx, rediret legionum alumnus neve obses Gallis traderetur. reditum Agrippinae excusavit ob inminentem par- 5 tum et hiemem; venturum filium: cetera ipsi exsequerentur. discurrunt mutati et seditiosissimum quemque vinctos trahunt ad legatum legionis primae C. Caetronium, qui iudicium et poenas de

10 singulis in hunc modum exercuit. stabant legiones
destrictis gladiis; reus in suggestu per tribunum
ostendebatur: si nocentem adclamaverant, prae-
ceps datus trucidabatur. et gaudebat caedibus mi-
les, tamquam semet absolveret; nec Caesar arce-
15 bat, quando nullo ipsius iussu penes eosdem sae-
vitia facti et invidia erat. secuti exemplum vete-
rani haud multo post in Raetiam mittuntur, specie
defendendae provinciae ob imminentis Suebos, ce-
terum ut avellerentur castris trucibus adhuc non
20 minus asperitate remedii quam sceleris memoria.
centurionatum inde egit. citatus ab imperatore
nomen, ordinem, patriam, numerum stipendiorum,
quae strenue in proeliis fecisset, et cui erant dona
militaria, edebat. si tribuni, si legio industriam
25 innocentiamque adprobaverant, retinebat ordinem:
ubi avaritiam aut crudelitatem consensu obiecta-
vissent, solvebatur militia.

45. Sic compositis praesentibus haud minor
moles supererat ob ferociam quintae et unetvicen-
simae legionum, sexagensimum apud lapidem (loco
Vetera nomen est) hibernantium. nam primi sedi-
5 tionem coeptaverant: atrocissimum quodque faci-
nus horum manibus patratum; nec poena commi-
litonum exterriti nec paenitentia conversi iras re-
tinebant. igitur Caesar arma classem socios de-
mittere Rheno parat, si imperium detrectetur, bello
10 certaturus.

46. At Romae nondum cognito, qui fuisset
exitus in Illyrico, et legionum Germanicarum motu
audito, trepida civitas incusare Tiberium quod,

dum patres et plebem, invalida et inermia, cunctatione ficta ludificetur, dissideat interim miles 5
neque duorum adulescentium nondum adulta auctoritate comprimi queat. ire ipsum et opponere maiestatem imperatoriam debuisse cessuris, ubi principem longa experientia eundemque severitatis et munificentiae summum vidissent. an Augustum 10
fessa aetate totiens in Germanias commeare potuisse: Tiberium vigentem annis sedere in senatu, verba patrum cavillantem? satis prospectum urbanae servituti: militaribus animis adhibenda fomenta, ut ferre pacem velint. 15

47. Immotum adversus eos sermones fixumque Tiberio fuit non omittere caput rerum neque se remque publicam in casum dare. multa quippe et diversa angebant: validior per Germaniam exercitus, propior apud Pannoniam; ille Galliarum opi- 5
bus subnixus, hic Italiae inminens: quos igitur anteferret? ac ne postpositi contumelia incenderentur. at per filios pariter adiri maiestate salva, cui maior e longinquo reverentia. simul adulescentibus excusatum quaedam ad patrem reicere, re- 10
sistentisque Germanico aut Druso posse a se mitigari vel infringi: quod aliud subsidium, si imperatorem sprevissent? ceterum ut iam iamque iturus legit comites, conquisivit impedimenta, adornavit naves: mox hiemem aut negotia varie cau- 15
satus primo prudentes, dein vulgum, diutissime provincias fefellit.

48. At Germanicus, quamquam contracto exercitu et parata in defectores ultione, dandum adhuc

spatium ratus, si recenti exemplo sibi ipsi consulerent, praemittit litteras ad Caecinam, venire
5 se valida manu ac, ni supplicium in malos praesumant, usurum promisca caede. eas Caecina aquiliferis signiferisque et quod maxime castrorum sincerum erat occulte recitat, utque cunctos infamiae, se ipsos morti eximant hortatur: nam in pace cau-
10 sas et merita spectari, ubi bellum ingruat, innocentes ac noxios iuxta cadere. illi temptatis quos idoneos rebantur, postquam maiorem legionum partem in officio vident, de sententia legati statuunt tempus, quo foedissimum quemque et sedi-
15 tioni promptum ferro invadant. tunc signo inter se dato inrumpunt contubernia, trucidant ignaros, nullo nisi consciis noscente quod caedis initium, quis finis.

49. Diversa omnium, quae umquam accidere, civilium armorum facies. non proelio, non adversis e castris, sed isdem e cubilibus, quos simul vescentis dies, simul quietos nox habuerat, discedunt
5 in partes, ingerunt tela. clamor vulnera sanguis palam, causa in occulto; cuncta fors regit. et quidam bonorum caesi, postquam intellecto in quos saeviretur pessimi quoque arma rapuerant. neque legatus aut tribunus moderator adfuit: permissa
10 vulgo licentia atque ultio et satietas. mox ingressus castra Germanicus, non medicinam illud plurimis cum lacrimis, sed cladem appellans, cremari corpora iubet.

Truces etiam tum animos cupido involat eundi
15 in hostem, piaculum furoris; nec aliter posse pla-

cari commilitonum manes, quam si pectoribus impiis honesta vulnera accepissent. sequitur ardorem militum Caesar iunctoque ponte tramittit duodecim milia e legionibus, sex et viginti socias cohortis, octo equitum alas, quarum ea seditione intemerata modestia fuit. 20

50. Laeti neque procul Germani agitabant, dum iustitio ob amissum Augustum, post discordiis attinemur. at Romanus agmine propero silvam Caesiam limitemque a Tiberio coeptum scindit, castra in limite locat, frontem ac tergum vallo, 5 latera concaedibus munitus. inde saltus obscuros permeat consultatque, ex duobus itineribus breve et solitum sequatur an inpeditius et intemptatum eoque hostibus incautum. delecta longiore via cetera adcelerantur: etenim attulerant exploratores 10 festam eam Germanis noctem ac sollemnibus epulis ludicram. Caecina cum expeditis cohortibus praeire et obstantia silvarum amoliri iubetur: legiones modico intervallo sequuntur. iuvit nox sideribus inlustris, ventumque ad vicos Marsorum et circum- 15 datae stationes stratis etiam tum per cubilia propterque mensas, nullo metu, non antepositis vigiliis: adeo cuncta incuria disiecta erant neque belli timor, ac ne pax quidem nisi languida et soluta inter temulentos. 20

51. Caesar avidas legiones, quo latior populatio foret, quattuor in cuneos dispertit; quinquaginta milium spatium ferro flammisque pervastat. non sexus, non aetas miserationem attulit: profana simul et sacra et celeberrimum illis gen- 5

tibus templum quod Tamfanae vocabant solo aequantur. sine vulnere milites, qui semisomnos, inermos aut palantis ceciderant. excivit ea caedes Bructeros, Tubantes, Usipetes, saltusque, per quos
10 exercitui regressus, insedere. quod gnarum duci incessitque itineri et proelio paratus. pars equitum et auxiliariae cohortes ducebant, mox prima legio, et mediis impedimentis sinistrum latus unetvicensimani, dextrum quintani clausere, vicensima legio
15 terga firmavit, post ceteri sociorum. sed hostes, donec agmen per saltus porrigeretur, immoti, dein latera et frontem modice adsultantes, tota vi novissimos incurrere. turbabanturque densis Germanorum catervis leves cohortes, cum Caesar
20 advectus ad vicensimanos voce magna hoc illud tempus oblitterandae seditionis clamitabat: pergerent, properarent culpam in decus vertere. exarsere animis unoque impetu perruptum hostem redigunt in aperta caeduntque: simul primi agmi-
25 nis copiae evasere silvas castraque communivere. quietum inde iter, fidensque recentibus ac priorum oblitus miles in hibernis locatur.

52. Nuntiata ea Tiberium laetitia curaque adfecere: gaudebat oppressam seditionem, sed quod largiendis pecuniis et missione festinata favorem militum quaesivisset, bellica quoque Germanici
5 gloria angebatur. rettulit tamen ad senatum de rebus gestis multaque de virtute eius memoravit, magis in speciem verbis adornata quam ut penitus sentire crederetur. paucioribus Drusum et finem Illyrici motus laudavit, sed intentior et fida ora-

tione. cunctaque quae Germanicus indulserat, ser- 10
vavit etiam apud Pannonicos exercitus.

53. Eodem anno Iulia supremum diem obiit, ob impudicitiam olim a patre Augusto Pandateria insula, mox oppido Reginorum, qui Siculum fretum accolunt, clausa. fuerat in matrimonio Tiberii florentibus Gaio et Lucio Caesaribus spreveratque 5 ut inparem; nec alia tam intima Tiberio causa cur Rhodum abscederet. imperium adeptus extorrem, infamem et post interfectum Postumum Agrippam omnis spei egenam inopia ac tabe longa peremit, obscuram fore necem longinquitate ex- 10 silii ratus. par causa saevitiae in Sempronium Gracchum, qui familia nobili, sollers ingenio et prave facundus, eandem Iuliam in matrimonio Marci Agrippae temeraverat. nec is libidini finis: traditam Tiberio pervicax adulter contumacia et 15 odiis in maritum accendebat; litteraeque, quas Iulia patri Augusto cum insectatione Tiberii scripsit, a Graccho compositae credebantur. igitur amotus Cercinam, Africi maris insulam, quattuordecim annis exsilium toleravit. tunc milites ad caedem 20 missi invenere in prominenti litoris, nihil laetum opperientem. quorum adventu breve tempus petivit, ut suprema mandata uxori Alliariae per litteras daret, cervicemque percussoribus obtulit, constantia mortis haud indignus Sempronio nomine: vita 25 degeneraverat. quidam non Roma eos milites, sed ab L. Asprenate pro consule Africae missos tradidere auctore Tiberio, qui famam caedis posse in Asprenatem verti frustra speraverat.

54. Idem annus novas caerimonias accepit addito sodalium Augustalium sacerdotio, ut quondam Titus Tatius retinendis Sabinorum sacris sodales Titios instituerat. sorte ducti e primoribus
5 civitatis unus et viginti: Tiberius Drususque et Claudius et Germanicus adiciuntur. ludos Augustales tunc primum coeptos turbavit discordia ex certamine histrionum. indulserat ei ludicro Augustus, dum Maecenati obtemperat effuso in amorem
10 Bathylli; neque ipse abhorrebat talibus studiis, et civile rebatur misceri voluptatibus vulgi. alia Tiberio morum via: sed populum per tot annos molliter habitum nondum audebat ad duriora vertere.

55. Druso Caesare C. Norbano consulibus decernitur Germanico triumphus manente bello; quod quamquam in aestatem summa ope parabat, initio veris et repentino in Chattos excursu praecepit.
5 nam spes incesserat dissidere hostem in Arminium ac Segestem, insignem utrumque perfidia in nos aut fide. Arminius turbator Germaniae, Segestes parari rebellionem saepe alias et supremo convivio, post quod in arma itum, aperuit suasitque Varo
10 ut se et Arminium et ceteros proceres vinciret: nihil ausuram plebem principibus amotis; atque ipsi tempus fore, quo crimina et innoxios discerneret. sed Varus fato et vi Arminii cecidit: Segestes quamquam consensu gentis in bellum tractus
15 discors manebat, auctis privatim odiis, quod Arminius filiam eius alii pactam rapuerat: gener invisus, inimicus soceri, quaeque apud concordes vincula caritatis, incitamenta irarum apud infensos erant.

56. Igitur Germanicus quattuor legiones, quinque auxiliarium milia et tumultuarias catervas Germanorum cis Rhenum colentium Caecinae tradit; totidem legiones, duplicem sociorum numerum ipse ducit, positoque castello super vestigia paterni 5 praesidii in monte Tauno expeditum exercitum in Chattos rapit, L. Apronio ad munitiones viarum et fluminum relicto. nam (rarum illi caelo) siccitate et amnibus modicis inoffensum iter properaverat, imbresque et fluminum auctus regredienti 10 metuebantur. sed Chattis adeo inprovisus advenit, ut quod imbecillum aetate ac sexu statim captum aut trucidatum sit. iuventus flumen Adranam nando tramiserat, Romanosque pontem coeptantis arcebant. dein tormentis sagittisque pulsi, temptatis 15 frustra condicionibus pacis, cum quidam ad Germanicum perfugissent, reliqui omissis pagis vicisque in silvas disperguntur. Caesar incenso Mattio (id genti caput) aperta populatus vertit ad Rhenum, non auso hoste terga abeuntium lacessere, 20 quod illi moris, quotiens astu magis quam per formidinem cessit. fuerat animus Cheruscis iuvare Chattos, sed exterruit Caecina huc illuc ferens arma; et Marsos congredi ausos prospero proelio cohibuit. 25

57. Neque multo post legati a Segeste venerunt auxilium orantes adversus vim popularium, a quis circumsedebatur, validiore apud eos Arminio, quoniam bellum suadebat: nam barbaris, quanto quis audacia promptus, tanto magis fidus 5 rebusque motis potior habetur. addiderat Segestes

legatis filium, nomine Segimundum: sed iuvenis conscientia cunctabatur. quippe anno quo Germaniae descivere sacerdos apud aram Ubiorum
10 creatus ruperat vittas, profugus ad rebelles. adductus tamen in spem clementiae Romanae pertulit patris mandata benigneque exceptus cum praesidio Gallicam in ripam missus est. Germanico pretium fuit convertere agmen, pugnatumque in
15 obsidentis, et ereptus Segestes magna cum propinquorum et clientium manu. inerant feminae nobiles, inter quas uxor Arminii eademque filia Segestis, mariti magis quam parentis animo, neque evicta in lacrimas neque voce supplex; compressis intra
20 sinum manibus gravidum uterum intuens. ferebantur et spolia Varianae cladis, plerisque eorum qui tum in deditionem veniebant praedae data: simul Segestes ipse, ingens visu et memoria bonae societatis inpavidus.

58. Verba eius in hunc modum fuere: 'non hic mihi primus erga populum Romanum fidei et constantiae dies. ex quo a divo Augusto civitate donatus sum, amicos inimicosque ex vestris utili-
5 tatibus delegi, neque odio patriae (quippe proditores etiam iis quos anteponunt invisi sunt), verum quia Romanis Germanisque idem conducere et pacem quam bellum probabam. ergo raptorem filiae meae, violatorem foederis vestri, Arminium apud Varum,
10 qui tum exercitui praesidebat, reum feci. dilatus segnitia ducis, quia parum praesidii in legibus erat, ut me et Arminium et conscios vinciret flagitavi: testis illa nox, mihi utinam potius novissima! quae

secuta sunt, defleri magis quam defendi possunt: ceterum et inieci catenas Arminio et a factione 15 eius iniectas perpessus sum. atque ubi primum tui copia, vetera novis et quieta turbidis antehabeo, neque ob praemium, sed ut me perfidia exsolvam, simul genti Germanorum idoneus conciliator, si paenitentiam quam perniciem maluerit. pro iuventa 20 et errore filii veniam precor: filiam necessitate huc adductam fateor. tuum erit consultare, utrum praevaleat, quod ex Arminio concepit an quod ex me genita est.' Caesar clementi responso liberis propinquisque eius incolumitatem, ipsi sedem vetere 25 in provincia pollicetur. exercitum reduxit nomenque imperatoris auctore Tiberio accepit. Arminii uxor virilis sexus stirpem edidit: educatus Ravennae puer quo mox ludibrio conflictatus sit, in tempore memorabo. 30

59. Fama dediti benigneque excepti Segestis vulgata, ut quibusque bellum invitis aut cupientibus erat, spe vel dolore accipitur. Arminium super insitam violentiam rapta uxor, subiectus servitio uxoris uterus vecordem agebant, volitabat- 5 que per Cheruscos, arma in Segestem, arma in Caesarem poscens. neque probris temperabat: egregium patrem, magnum imperatorem, fortem exercitum, quorum tot manus unam mulierculam avexerint. sibi tres legiones, totidem legatos procubuisse; 10 non enim se proditione neque adversus feminas gravidas, sed palam adversus armatos bellum tractare. cerni adhuc Germanorum in lucis signa Romana, quae dis patriis suspenderit. coleret Segestes

15 victam ripam, redderet filio sacerdotium hominum: Germanos numquam satis excusaturos, quod inter Albim et Rhenum virgas et secures et togam viderint. aliis gentibus ignorantia imperi Romani inexperta esse supplicia, nescia tributa: quae quo-
20 niam exuerint inritusque discesserit ille inter numina dicatus Augustus, ille delectus Tiberius, ne inperitum adulescentulum, ne seditiosum exercitum pavescerent. si patriam parentes antiqua mallent quam dominos et colonias novas, Arminium potius
25 gloriae ac libertatis quam Segestem flagitiosae servitutis ducem sequerentur.

60. Conciti per haec non modo Cherusci, sed conterminae gentes, tractusque in partis Inguiomerus Arminii patruus, vetere apud Romanos auctoritate; unde maior Caesari metus. et ne bellum
5 mole una ingrueret, Caecinam cum quadraginta cohortibus Romanis distrahendo hosti per Bructeros ad flumen Amisiam mittit, equitem Pedo praefectus finibus Frisiorum ducit. ipse inpositas navibus quattuor legiones per lacus vexit; simul-
10 que pedes eques classis apud praedictum amnem convenere. Chauci cum auxilia pollicerentur, in commilitium adsciti sunt. Bructeros sua urentis expedita cum manu L. Stertinius missu Germanici fudit; interque caedem et praedam repperit unde-
15 vicensimae legionis aquilam cum Varo amissam. ductum inde agmen ad ultimos Bructerorum, quantumque Amisiam et Lupiam inter vastatum, haud

procul Teutoburgiensi saltu, in quo reliquiae Vari legionumque insepultae dicebantur.

61. Igitur cupido Caesarem invadit solvendi suprema militibus ducique, permoto ad miserationem omni qui aderat exercitu ob propinquos, amicos, denique ob casus bellorum et sortem hominum. praemisso Caecina, ut occulta saltuum scrutaretur 5 pontesque et aggeres umido paludum et fallacibus campis inponeret, incedunt maestos locos visuque ac memoria deformis. prima Vari castra lato ambitu et dimensis principiis trium legionum manus ostentabant; dein semiruto vallo, humili fossa ac- 10 cisae iam reliquiae consedisse intellegebantur: medio campi albentia ossa, ut fugerant, ut restiterant, disiecta vel aggerata. adiacebant fragmina telorum equorumque artus, simul truncis arborum antefixa ora. lucis propinquis barbarae arae, apud 15 quas tribunos ac primorum ordinum centuriones mactaverant. et cladis eius superstites, pugnam aut vincula elapsi, referebant hic cecidisse legatos, illic raptas aquilas; primum ubi vulnus Varo adactum, ubi infelici dextera et suo ictu mortem in- 20 venerit; quo tribunali contionatus Arminius, quot patibula captivis, quae scrobes, utque signis et aquilis per superbiam inluserint.

62. Igitur Romanus qui aderat exercitus sextum post cladis annum trium legionum ossa, nullo noscente alienas reliquias an suorum humo tegeret, omnes ut coniunctos, ut consanguineos, aucta in hostem ira, maesti simul et infensi condebant. 5 primum exstruendo tumulo caespitem Caesar po-

suit, gratissimo munere in defunctos et praesentibus doloris socius. quod Tiberio haud probatum, seu cuncta Germanici in deterius trahenti, sive
10 exercitum imagine caesorum insepultorumque tardatum ad proelia et formidolosiorem hostium credebat; neque imperatorem auguratu et vetustissimis caerimoniis praeditum adtrectare feralia debuisse.

63. Sed Germanicus cedentem in avia Arminium secutus, ubi primum copia fuit, evehi equites campumque, quem hostis insederat, eripi iubet. Arminius colligi suos et propinquare silvis
5 monitos vertit repente: mox signum prorumpendi dedit iis, quos per saltus occultaverat. tunc nova acie turbatus eques, missaeque subsidiariae cohortes et fugientium agmine impulsae auxerant consternationem; trudebanturque in paludem gnaram vin-
10 centibus, iniquam nesciis, ni Caesar productas legiones instruxisset: inde hostibus terror, fiducia militi; et manibus aequis abscessum. mox reducto ad Amisiam exercitu legiones classe, ut advexerat, reportat; pars equitum litore Oceani petere Rhe-
15 num iussa; Caecina, qui suum militem ducebat, monitus, quamquam notis itineribus regrederetur, pontes longos quam maturrime superare. angustus is trames vastas inter paludes et quondam a L. Domitio aggeratus, cetera limosa, tenacia gravi
20 caeno aut rivis incerta erant; circum silvae paulatim adclives, quas tum Arminius inplevit, compendiis viarum et cito agmine onustum sarcinis armisque militem cum antevenisset. Caecinae

dubitanti, quonam modo ruptos vetustate pontes reponeret simulque propulsaret hostem, castra metari in loco placuit, ut opus et alii proelium inciperent. 25

64. Barbari perfringere stationes seque inferre munitoribus nisi lacessunt, circumgrediuntur, occursant: miscetur operantium bellantiumque clamor. et cuncta pariter Romanis adversa, locus uligine profunda, idem ad gradum instabilis, procedentibus lubricus, corpora gravia loricis; neque librare pila inter undas poterant. contra Cheruscis sueta apud paludes proelia, procera membra, hastae ingentes ad vulnera facienda quamvis procul. nox demum inclinantis iam legiones adversae pugnae exemit. Germani ob prospera indefessi, ne tum quidem sumpta quiete, quantum aquarum circum surgentibus iugis oritur vertere in subiecta, mersaque humo et obruto quod effectum operis duplicatus militi labor. quadragensimum id stipendium Caecina parendi aut imperitandi habebat, secundarum ambiguarumque rerum sciens eoque interritus. igitur futura volvens non aliud repperit quam ut hostem silvis coërceret, donec saucii quantumque gravioris agminis anteirent; nam medio montium et paludum porrigebatur planities, quae tenuem aciem pateretur. deliguntur legiones quinta dextro lateri, unetvicensima in laevum, primani ducendum ad agmen, vicensimanus adversum secuturos. 5 10 15 20 25

65. Nox per diversa inquies, cum barbari festis epulis, laeto cantu aut truci sonore subiecta

vallium ac resultantis saltus complerent, ap
Romanos invalidi ignes, interruptae voces, atq
5 ipsi passim adiacerent vallo, oberrarent tentori
insomnes magis quam pervigiles. ducemque terr
dira quies: nam Quintilium Varum sanguine o
litum et paludibus emersum cernere et audire vis
est velut vocantem, non tamen obsecutus et m
10 nus intendentem reppulisse. coepta luce missae
latera legiones, metu an contumacia, locum des
ruere, capto propere campo umentia ultra. neq
tamen Arminius quamquam libero incursu stati
prorupit: sed ut haesere caeno fossisque imped
15 menta, turbati circum milites, incertus signoru
ordo, utque tali in tempore sibi quisque proper
et lentae adversum imperia aures, inrumpere Ge
manos iubet, clamitans 'en Varus eodemque iteru
fato vinctae legiones!' simul haec et cum delect
20 scindit agmen equisque maxime vulnera inger
illi sanguine suo et lubrico paludum lapsantes e
cussis rectoribus disicere obvios, proterere iacente
plurimus circa aquilas labor, quae neque ferri a
versum ingruentia tela neque figi limosa hum
25 poterant. Caecina dum sustentat aciem, suffoss
equo delapsus circumveniebatur, ni prima legi
sese opposuisset. iuvit hostium aviditas, omiss
caede praedam sectantium, enisaeque legione
vesperascente die in aperta et solida. neque i
30 miseriarum finis. struendum vallum, petendu
agger, amissa magna ex parte per quae egeritu
humus aut exciditur caespes; non tentoria mani-
pulis, non fomenta sauciis; infectos caeno aut cruore

cibos dividentes funestas tenebras et tot hominum milibus unum iam reliquum diem lamentabantur. 35

66. Forte equus abruptis vinculis vagus et clamore territus quosdam occurrentium obturbavit. tanta inde consternatio inrupisse Germanos credentium, ut cuncti ruerent ad portas, quarum decumana maxime petebatur, aversa hosti et fu- 5 gientibus tutior. Caecina comperto vanam esse formidinem, cum tamen neque auctoritate neque precibus, ne manu quidem obsistere aut retinere militem quiret, proiectus in limine portae miseratione demum, quia per corpus legati eundum erat, 10 clausit viam: simul tribuni et centuriones falsum pavorem esse docuerunt.

67. Tunc contractos in principia iussosque dicta cum silentio accipere temporis ac necessitatis monet. unam in armis salutem, sed ea consilio temperanda manendumque intra vallum, donec expugnandi hostes spe propius succederent; mox 5 undique erumpendum: illa eruptione ad Rhenum perveniri. quod si fugerent, pluris silvas, profundas magis paludes, saevitiam hostium superesse; at victoribus decus gloriam. quae domi cara, quae in castris honesta, memorat; reticuit de adversis. 10 equos dehinc, orsus a suis, legatorum tribunorumque nulla ambitione fortissimo cuique bellatori tradit, ut hi, mox pedes in hostem invaderent.

68. Haud minus inquies Germanus spe, cupidine et diversis ducum sententiis agebat, Arminio sinerent egredi egressosque rursum per umida et inpedita circumvenirent suadente, atrociora In-

5 guiomero et laeta barbaris, ut vallum armis ambirent: promptam expugnationem, plures captivos, incorruptam praedam fore. igitur orta die proruunt fossas, iniciunt crates, summa valli prensant, raro super milite et quasi ob metum defixo. postquam 10 haesere munimentis, datur cohortibus signum cornuaque ac tubae concinuere. exim clamore et impetu tergis Germanorum circumfunduntur, exprobrantes non hic silvas nec paludes, sed aequis locis aequos deos. hosti facile excidium et paucos 15 ac semermos cogitanti sonus tubarum, fulgor armorum, quanto inopina, tanto maiora offunduntur, cadebantque, ut rebus secundis avidi, ita adversis incauti. Arminius integer, Inguiomerus post grave vulnus pugnam deseruere: vulgus trucidatum est, 20 donec ira et dies permansit. nocte demum reversae legiones, quamvis plus vulnerum, eadem ciborum egestas fatigaret, vim sanitatem copias, cuncta in victoria habuere.

69. Pervaserat interim circumventi exercitus fama et infesto Germanorum agmine Gallias peti, ac ni Agrippina inpositum Rheno pontem solvi prohibuisset, erant qui id flagitium formidine au- 5 derent. sed femina ingens animi munia ducis per eos dies induit, militibusque, ut quis inops aut saucius, vestem et fomenta dilargita est. tradit C. Plinius, Germanicorum bellorum scriptor, stetisse apud principium pontis, laudes et grates reversis legio- 10 nibus habentem. id Tiberii animum altius penetravit: non enim simplices eas curas, nec adversus externos militum studia quaeri. nihil relictum,

imperatoribus, ubi femina manipulos intervisat, signa adeat, largitionem temptet, tamquam parum ambitiose filium ducis gregali habitu circumferat 15 Caesaremque Caligulam appellari velit. potiorem iam apud exercitus Agrippinam quam legatos, quam duces; conpressam a muliere seditionem, cui nomen principis obsistere non quiverit. accendebat haec onerabatque Seianus, peritia morum Tiberii 20 odia in longum iaciens, quae reconderet auctaque promeret.

70. At Germanicus legionum, quas navibus vexerat, secundam et quartam decumam itinere terrestri P. Vitellio ducendas tradit, quo levior classis vadoso mari innaret vel reciproco sideret. Vitellius primum iter sicca humo aut modice ad- 5 labente aestu quietum habuit: mox inpulsu aquilonis, simul sidere aequinoctii, quo maxime tumescit Oceanus, rapi agique agmen. et opplebantur terrae: eadem freto litori campis facies, neque discerni poterant incerta ab solidis, brevia a pro- 10 fundis. sternuntur fluctibus, hauriuntur gurgitibus; iumenta, sarcinae, corpora exanima interfluunt, occursant. permiscentur inter se manipuli, modo pectore, modo ore tenus exstantes, aliquando subtracto solo disiecti aut obruti. non vox et mutui 15 hortatus iuvabant adversante unda; nihil strenuus ab ignavo, sapiens ab inprudenti, consilia a casu differre: cuncta pari violentia involvebantur. tandem Vitellius in editiora enisus eodem agmen subduxit. pernoctavere sine utensilibus, sine igni, 20 magna pars nudo aut mulcato corpore, haud

minus miserabiles quam quos hostis circumsidet: quippe illic etiam honestae mortis usus, his inglorium exitium. lux reddidit terram, penetra-
25 tumque ad amnem Unsingim, quo Caesar classe contenderat. inpositae dein legiones, vagante fama submersas; nec fides salutis, antequam Caesarem exercitumque reducem videre.

71. Iam Stertinius, ad accipiendum in deditionem Segimerum fratrem Segestis praemissus, ipsum et filium eius in civitatem Ubiorum perduxerat. data utrique venia, facile Segimero, cunc-
5 tantius filio, quia Quintilii Vari corpus inlusisse dicebatur. ceterum ad supplenda exercitus damna certavere Galliae Hispaniae Italia, quod cuique promptum, arma equos aurum offerentes. quorum laudato studio Germanicus, armis modo et equis
10 ad bellum sumptis, propria pecunia militem iuvit. utque cladis memoriam etiam comitate leniret, circumire saucios, facta singulorum extollere; vulnera intuens alium spe, alium gloria, cunctos adloquio et cura sibique et proelio firmabat.

72. Decreta eo anno triumphalia insignia A. Caecinae, L. Apronio, C. Silio ob res cum Germanico gestas. nomen patris patriae Tiberius, a populo saepius ingestum, repudiavit; neque in acta
5 sua iurari quamquam censente senatu permisit, cuncta mortalium incerta, quantoque plus adeptus foret, tanto se magis in lubrico dictitans. non tamen ideo faciebat fidem civilis animi; nam legem maiestatis reduxerat, cui nomen apud veteres idem sed alia in iudicium veniebant, si quis proditione

exercitum aut plebem seditionibus, denique male gesta re publica maiestatem populi Romani minuisset: facta arguebantur, dicta inpune erant. primus Augustus cognitionem de famosis libellis specie legis eius tractavit, commotus Cassii Severi 15 libidine, qua viros feminasque inlustres procacibus scriptis diffamaverat; mox Tiberius, consultante Pompeio Macro praetore, an iudicia maiestatis redderentur, exercendas leges esse respondit. hunc quoque asperavere carmina incertis auctoribus vul- 20 gata in saevitiam superbiamque eius et discordem cum matre animum.

73. Haud pigebit referre in Falanio et Rubrio, modicis equitibus Romanis, praetemptata crimina, ut quibus initiis, quanta Tiberii arte gravissimum exitium inrepserit, dein repressum sit, postremo arserit cunctaque corripuerit, noscatur. Falanio 5 obiciebat accusator, quod inter cultores Augusti, qui per omnes domos in modum collegiorum habebantur, Cassium quendam mimum corpore infamem adscivisset, quodque venditis hortis statuam Augusti simul mancipasset. Rubrio crimini dabatur 10 violatum periurio numen Augusti. quae ubi Tiberio notuere, scripsit consulibus non ideo decretum patri suo caelum, ut in perniciem civium is honor verteretur. Cassium histrionem solitum inter alios eiusdem artis interesse ludis, quos mater sua 15 in memoriam Augusti sacrasset; nec contra religiones fieri, quod effigies eius, ut alia numinum simulacra, venditionibus hortorum et domuum ac-

cedant. ius iurandum perinde aestimandum quam
20 si Iovem fefellisset: deorum iniurias dis curae.

74. Nec multo post Granium Marcellum praetorem Bithyniae quaestor ipsius Caepio Crispinus maiestatis postulavit, subscribente Romano Hispone: qui formam vitae iniit, quam postea cele-
5 brem miseriae temporum et audaciae hominum fecerunt. nam egens, ignotus, inquies, dum occultis libellis saevitiae principis adrepit, mox clarissimo cuique periculum facessit, potentiam apud unum, odium apud omnis adeptus dedit exemplum, quod
10 secuti ex pauperibus divites, ex contemptis metuendi perniciem aliis ac postremum sibi invenere. sed Marcellum insimulabant sinistros de Tiberio sermones habuisse, inevitabile crimen, cum ex moribus principis foedissima quaeque deligeret ac-
15 cusator obiectaretque reo. nam quia vera erant, etiam dicta credebantur. addidit Hispo statuam Marcelli altius quam Caesarum sitam, et alia in statua amputato capite Augusti effigiem Tiberii inditam. ad quod exarsit adeo, ut rupta taciturni-
20 tate proclamaret se quoque in ea causa laturum sententiam palam et iuratum, quo ceteris eadem necessitas fieret. manebant etiam tum vestigia morientis libertatis. igitur Cn. Piso 'quo' inquit 'loco censebis, Caesar? si primus, habebo quod
25 sequar: si post omnis, vereor ne inprudens dissentiam.' permotus his, quantoque incautius efferverat, paenitentia patiens tulit absolvi reum criminibus maiestatis: de pecuniis repetundis ad reciperatores itum est.

75. Nec patrum cognitionibus satiatus iudiciis adsidebat in cornu tribunalis, ne praetorem curuli depelleret; multaque eo coram adversus ambitum et potentium preces constituta. sed dum veritati consulitur, libertas corrumpebatur. inter 5 quae Pius Aurelius senator questus mole publicae viae ductuque aquarum labefactas aedis suas, auxilium patrum invocabat. resistentibus aerarii praetoribus subvenit Caesar pretiumque aedium Aurelio tribuit, erogandae per honesta pecuniae cupiens, 10 quam virtutem diu retinuit, cum ceteras exueret. Propertio Celeri praetorio, veniam ordinis ob paupertatem petenti, deciens sestertium largitus est, satis conperto paternas ei angustias esse. temptantis eadem alios probare causam senatui iussit, 15 cupidine severitatis in iis etiam quae rite faceret acerbus. unde ceteri silentium et paupertatem confessioni et beneficio praeposuere.

76. Eodem anno continuis imbribus auctus Tiberis plana urbis stagnaverat; relabentem secuta est aedificiorum et hominum strages. igitur censuit Asinius Gallus ut libri Sibullini adirentur. renuit Tiberius, perinde divina humanaque obte- 5 gens; sed remedium coërcendi fluminis Ateio Capitoni et L. Arruntio mandatum. Achaiam ac Macedoniam onera deprecantis levari in praesens proconsulari imperio tradique Caesari placuit. edendis gladiatoribus, quos Germanici fratris ac 10 suo nomine obtulerat, Drusus praesedit, quamquam vili sanguine nimis gaudens; quod in vulgus formidolosum et pater arguisse dicebatur. cur abs-

tinuerit spectaculo ipse, varie trahebant: alii tae-
15 dio coetus, quidam tristitia ingenii et metu con-
parationis, quia Augustus comiter interfuisset. non
crediderim ad ostentandam saevitiam movendas-
que populi offensiones concessam filio materiem,
quamquam id quoque dictum est.

77. At theatri licentia, priore anno coepta,
gravius tum erupit, occisis non modo e plebe, sed
militibus et centurione, vulnerato tribuno prae-
toriae cohortis, dum probra in magistratus et dis-
5 sensionem vulgi prohibent. actum de ea seditione
apud patres dicebanturque sententiae, ut prae-
toribus ius virgarum in histriones esset. inter-
cessit Haterius Agrippa tribunus plebei increpi-
tusque est Asinii Galli oratione, silente Tiberio,
10 qui ea simulacra libertatis senatui praebebat. valuit
tamen intercessio, quia divus Augustus immunes
verberum histriones quondam responderat, neque
fas Tiberio infringere dicta eius. de modo lucaris
et adversus lasciviam fautorum multa decernun-
15 tur; ex quis maxime insignia, ne domos panto-
mimorum senator introiret, ne egredientes in publi-
cum equites Romani cingerent aut alibi quam in
theatro spectarentur, et spectantium immodestiam
exsilio multandi potestas praetoribus fieret.

78. Templum ut in colonia Tarraconensi
strueretur Augusto petentibus Hispanis permissum,
datumque in omnes provincias exemplum. centesi-
mam rerum venalium post bella civilia institutam
5 deprecante populo edixit Tiberius militare aera-
rium eo subsidio niti; simul imparem oneri rem

publicam, nisi vicensimo militiae anno veterani dimitterentur. ita proximae seditionis male consulta, quibus sedecim stipendiorum finem expresserant, abolita in posterum. 10

79. Actum deinde in senatu ab Arruntio et Ateio, an ob moderandas Tiberis exundationes verterentur flumina et lacus, per quos augescit; auditaeque municipiorum et coloniarum legationes, orantibus Florentinis, ne Clanis solito alveo demo- 5 tus in amnem Arnum transferretur idque ipsis perniciem adferret. congruentia his Interamnates disseruere: pessum ituros fecundissimos Italiae campos, si amnis Nar (id enim parabatur) in rivos diductus superstagnavisset. nec Reatini silebant, 10 Velinum lacum, qua in Narem effunditur, obstrui recusantes, quippe in adiacentia erupturum; optime rebus mortalium consuluisse naturam, quae sua ora fluminibus, suos cursus utque originem, ita fines dederit; spectandas etiam religiones sociorum, 15 qui sacra et lucos et aras patriis amnibus dicaverint: quin ipsum Tiberim nolle prorsus accolis fluviis orbatum minore gloria fluere. seu preces coloniarum seu difficultas operum sive superstitio valuit, ut in sententiam Cn. Pisonis concederetur, 20 qui nil mutandum censuerat.

80. Prorogatur Poppaeo Sabino provincia Moesia, additis Achaia ac Macedonia. id quoque morum Tiberii fuit, continuare imperia ac plerosque ad finem vitae in isdem exercitibus aut iurisdictionibus habere. causae variae traduntur: alii 5 taedio novae curae semel placita pro aeternis ser-

vavisse, quidam invidia, ne plures fruerentur; sunt qui existiment, ut callidum eius ingenium, ita anxium iudicium; neque enim eminentis virtutes
10 sectabatur, et rursum vitia oderat: ex optimis periculum sibi, a pessimis dedecus publicum metuebat. qua haesitatione postremo eo provectus est, ut mandaverit quibusdam provincias, quos egredi urbe non erat passurus.

81. De comitiis consularibus, quae tum primum illo principe ac deinceps fuere, vix quicquam firmare ausim: adeo diversa non modo apud auctores, sed in ipsius orationibus reperiuntur. modo sub-
5 tractis candidatorum nominibus originem cuiusque et vitam et stipendia descripsit, ut qui forent intellegeretur; aliquando ea quoque significatione subtracta candidatos hortatus, ne ambitu comitia turbarent, suam ad id curam pollicitus est. plerum-
10 que eos tantum apud se professos disseruit, quorum nomina consulibus edidisset; posse et alios profiteri, si gratiae aut meritis confiderent: speciosa verbis, re inania aut subdola, quantoque maiore libertatis imagine tegebantur, tanto erup-
15 tura ad infensius servitium.

CORNELII TACITI

AB EXCESSU DIVI AUGUSTI

LIBER II.

1. Sisenna Statilio L. Libone consulibus mota Orientis regna provinciaeque Romanae, initio apud Parthos orto, qui petitum Roma acceptumque regem, quamvis gentis Arsacidarum, ut externum aspernabantur. is fuit Vonones, obses Augusto datus a 5 Phraate. nam Phraates, quamquam depulisset exercitus ducesque Romanos, cuncta venerantium officia ad Augustum verterat partemque prolis firmandae amicitiae miserat, haud perinde nostri metu quam fidei popularium diffisus. 10

2. Post finem Phraatis et sequentium regum ob internas caedes venere in urbem legati a primoribus Parthis, qui Vononem vetustissimum liberorum eius accirent. magnificum id sibi credidit Caesar auxitque opibus. et accepere barbari lae- 5 tantes, ut ferme ad nova imperia. mox subiit pudor: degeneravisse Parthos; petitum alio ex orbe regem, hostium artibus infectum; iam inter provincias Romanas solium Arsacidarum haberi darique. ubi illam gloriam trucidantium Crassum, 10 exturbantium Antonium, si mancipium Caesaris, tot per annos servitutem perpessum, Parthis im-

peritet? accendebat dedignantes et ipse diversus
a maiorum institutis, raro venatu, segni equorum
15 cura; quotiens per urbes incederet, lecticae gesta-
mine fastuque erga patrias epulas. inridebantur et
Graeci comites ac vilissima utensilium anulo
clausa. sed prompti aditus, obvia comitas, ignotae
Parthis virtutes, nova vitia; et quia ipsorum mo-
20 ribus aliena, perinde odium pravis et honestis.

3. Igitur Artabanus Arsacidarum e sanguine
apud Dahas adultus excitur, primoque congressu
fusus reparat vires regnoque potitur. victo Vononi
perfugium Armenia fuit, vacua tunc interque Par-
thorum et Romanas opes infida ob scelus Antonii,
qui Artavasden regem Armeniorum specie ami-
citiae inlectum, dein catenis oneratum, postremo
interfecerat. eius filius Artaxias, memoria patris
nobis infensus, Arsacidarum vi seque regnumque
10 tutatus est. occiso Artaxia per dolum propinquo-
rum, datus a Caesare Armeniis Tigranes deductus-
que in regnum a Tiberio Nerone. nec Tigrani diu-
turnum imperium fuit neque liberis eius, quam-
quam sociatis more externo in matrimonium re-
15 gnumque.

4. Dein iussu Augusti inpositus Artavasdes
et non sine clade nostra deiectus. tum Gaius
Caesar componendae Armeniae deligitur. is Ario-
barzanen, origine Medum, ob insignem corporis
5 formam et praeclarum animum volentibus Armeniis
praefecit. Ariobarzane morte fortuita absumpto
stirpem eius haud toleravere; temptatoque feminae
imperio, cui nomen Erato, eaque brevi pulsa, in-

erti solutique et magis sine domino quam in libertate profugum Vononen in regnum accipiunt. sed ubi minitari Artabanus et parum subsidii in Armeniis, vel, si nostra vi defenderetur, bellum adversus Parthos sumendum erat, rector Suriae Creticus Silanus excitum custodia circumdat, manente luxu et regio nomine. quod ludibrium ut effugere agitaverit Vonones, in loco reddemus.

5. Ceterum Tiberio haud ingratum accidit turbari res Orientis, ut ea specie Germanicum suetis legionibus abstraheret novisque provinciis inpositum dolo simul et casibus obiectaret. at ille, quanto acriora in eum studia militum et aversa patrui voluntas, celerandae victoriae intentior, tractare proeliorum vias et quae sibi tertium iam annum belligeranti saeva vel prospera evenissent. fundi Germanos acie et iustis locis, iuvari silvis, paludibus, brevi aestate et praematura hieme; suum militem haud perinde vulneribus quam spatiis itinerum, damno armorum adfici; fessas Gallias ministrandis equis; longum impedimentorum agmen opportunum ad insidias, defensantibus iniquum. at si mare intretur, promptam ipsis possessionem et hostibus ignotam, simul bellum maturius incipi legionesque et commeatus pariter vehi; integrum equitem equosque per ora et alveos fluminum media in Germania fore.

6. Igitur huc intendit, missis ad census Galliarum P. Vitellio et C. Antio. Silius et Anteius et Caecina fabricandae classi praeponuntur. mille naves sufficere visae properataeque, aliae breves,

5 angusta puppi proraque et lato utero, quo facilius fluctus tolerarent; quaedam planae carinis, ut sine noxa siderent; plures adpositis utrimque gubernaculis, converso ut repente remigio hinc vel illinc adpellerent; multae pontibus stratae, super
10 quas tormenta veherentur, simul aptae ferendis equis aut commeatui; velis habiles, citae remis augebantur alacritate militum in speciem ac terrorem. insula Batavorum in quam convenirent praedicta, ob faciles adpulsus accipiendisque copiis et
15 transmittendum ad bellum opportuna. nam Rhenus uno alveo continuus aut modicas insulas circumveniens apud principium agri Batavi velut in duos amnes dividitur, servatque nomen et violentiam cursus, qua Germaniam praevehitur, donec
20 Oceano misceatur: ad Gallicam ripam latior et placidior adfluens (verso cognomento Vahalem accolae dicunt), mox id quoque vocabulum mutat Mosa flumine eiusque inmenso ore eundem in Oceanum effunditur.

7. Sed Caesar, dum adiguntur naves, Silium legatum cum expedita manu inruptionem in Chattos facere iubet: ipse audito castellum Lupiae flumini adpositum obsideri, sex legiones eo duxit. neque
5 Silio ob subitos imbres aliud actum quam ut modicam praedam et Arpi principis Chattorum coniugem filiamque raperet, neque Caesari copiam pugnae obsessores fecere, ad famam adventus eius dilapsi: tumulum tamen nuper Varianis legionibus
10 structum et veterem aram Druso sitam disiecerant. restituit aram honorique patris princeps ipse

cum legionibus decucurrit; tumulum iterare haud
visum. et cuncta inter castellum Alisonem ac
Rhenum novis limitibus aggeribusque permunita.

8. Iamque classis advenerat, cum praemisso
commeatu et distributis in legiones ac socios na-
vibus fossam, cui Drusianae nomen, ingressus pre-
catusque Drusum patrem, ut se eadem ausum libens
placatusque exemplo ac memoria consiliorum atque
operum iuvaret, lacus inde et Oceanum usque ad
Amisiam flumen secunda navigatione pervehitur.
classis Amisiae ore relicta laevo amne, erratum-
que in eo, quod non subvexit aut transposuit mi-
litem dextras in terras iturum; ita plures dies
efficiendis pontibus absumpti. et eques quidem ac
legiones prima aestuaria, nondum adcrescente unda,
intrepidi transiere: postremum auxiliorum agmen
Batavique in parte ea, dum insultant aquis artem-
que nandi ostentant, turbati et quidam hausti
sunt. metanti castra Caesari Ampsivariorum de-
fectio a tergo nuntiatur: missus ilico Stertinius
cum equite et armatura levi igne et caedibus per-
fidiam ultus est.

9. Flumen Visurgis Romanos Cheruscosque
interfluebat. eius in ripa cum ceteris primoribus
Arminius adstitit, quaesitoque an Caesar venisset,
postquam adesse responsum est, ut liceret cum
fratre conloqui oravit. erat is in exercitu cogno-
mento Flavus, insignis fide et amisso per vulnus
oculo paucis ante annis duce Tiberio. tum per-
missu imperatoris deducitur a Stertinio progres-
susque salutatur ab Arminio; qui amotis stipato-

ribus, ut sagittarii nostra pro ripa dispositi abscederent postulat, et postquam digressi, unde ea deformitas oris interrogat fratrem. illo locum et proelium referente, quodnam praemium recepisset exquirit. Flavus aucta stipendia, torquem et coronam aliaque militaria dona memorat, inridente Arminio vilia servitii pretia.

10. Exim diversi ordiuntur, hic magnitudinem Romanam, opes Caesaris et victis graves poenas, in deditionem venienti paratam clementiam; neque coniugem et filium eius hostiliter haberi: ille fas patriae, libertatem avitam, penetralis Germaniae deos, matrem precum sociam; ne propinquorum et adfinium, denique gentis suae desertor et proditor quam imperator esse mallet. paulatim inde ad iurgia prolapsi quo minus pugnam consererent ne flumine quidem interiecto cohibebantur, ni Stertinius adcurrens plenum irae armaque et equum poscentem Flavum adtinuisset. cernebatur contra minitabundus Arminius proeliumque denuntians; nam pleraque Latino sermone interiaciebat, ut qui Romanis in castris ductor popularium meruisset.

11. Postero die Germanorum acies trans Visurgim stetit. Caesar nisi pontibus praesidiisque inpositis dare in discrimen legiones haud imperatorium ratus, equitem vado tramittit. praefuere Stertinius et e numero primipilarium Aemilius distantibus locis invecti, ut hostem diducerent; qua celerrimus amnis, Chariovalda dux Batavorum erupit. eum Cherusci fugam simulantes in planitiem saltibus circumiectam traxere: dein coorti et undique

ae effusi trudunt adversos, instant cedentibus
ollectosque in orbem pars congressi, quidam
minus proturbant. Chariovalda diu sustentata ho-
tium saevitia, hortatus suos ut ingruentes catervas
obo perfringerent, atque ipse densissimos inrum-
ens, congestis telis et suffosso equo labitur, ac
ulti nobilium circa: ceteros vis sua aut equites
m Stertinio Aemilioque subvenientes periculo
emere.

12. Caesar transgressus Visurgim indicio per-
gae cognoscit delectum ab Arminio locum pugnae;
nvenisse et alias nationes in silvam Herculi sa-
ram ausurosque nocturnam castrorum oppugna-
onem. habita indici fides et cernebantur ignes,
ggressique propius speculatores audiri fremitum
quorum inmensique et inconditi agminis murmur
tulere. igitur propinquo summae rei discrimine
plorandos militum animos ratus, quonam id modo
corruptum foret, secum agitabat. tribunos et
nturiones laeta saepius quam comperta nuntiare,
bertorum servilia ingenia, amicis inesse adula-
onem; si contio vocetur, illic quoque quae pauci
cipiant reliquos adstrepere. penitus noscendas
entes, cum secreti et incustoditi inter militaris
bos spem aut metum proferrent.

13. Nocte coepta egressus augurali per oc-
ulta et vigilibus ignara, comite uno, contectus
meros ferina pelle, adit castrorum vias, adsistit
bernaculis fruiturque fama sui, cum hic nobili-
atem ducis, decorem alius, plurimi patientiam, co-
mitatem, per seria per iocos eundem animum lau-

dibus ferrent reddendamque gratiam in acie fate
rentur, simul perfidos hostes et ruptores paci
ultioni et gloriae mactandos. inter quae unus ho
10 stium, Latinae linguae sciens, acto ad vallum equ
voce magna coniuges et agros et stipendii in die
donec bellaretur, sestertios centenos, si quis trans
fugisset, Arminii nomine pollicetur. incendit e
contumelia legionum iras: veniret dies, daretu
15 pugna; sumpturum militem Germanorum agro
tracturum coniuges; accipere omen et matrimoni
ac pecunias hostium praedae destinare. terti
ferme vigilia adsultatum est castris sine coniect
teli, postquam crebras pro munimentis cohortes e
20 nihil remissum sensere.

14. Nox eadem laetam Germanico quiete
tulit, viditque se operatum et sanguine sacro re
spersa praetexta pulchriorem aliam manibus avia
Augustae accepisse. auctus omine, addicentibus
5 auspiciis, vocat contionem et quae sapientia pro
visa aptaque inminenti pugnae disserit. non cam-
pos modo militi Romano ad proelium bonos, sed
si ratio adsit, silvas et saltus; nec enim inmensa
barbarorum scuta, enormis hastas inter truncos
10 arborum et enata humo virgulta perinde haberi
quam pila et gladios et haerentia corpori tegmina.
denserent ictus, ora mucronibus quaererent: non
loricam Germano, non galeam, ne scuta quidem
ferro nervove firmata, sed viminum textus vel
15 tenuis et fucatas colore tabulas; primam utcumque
aciem hastatam, ceteris praeusta aut brevia tela.
iam corpus ut visu torvum et ad brevem impetum

validum, sic nulla vulnerum patientia: sine pudore flagitii, sine cura ducum abire, fugere, pavidos adversis, inter secunda non divini, non humani 20 iuris memores. si taedio viarum ac maris finem cupiant, hac acie parari: propiorem iam Albim quam Rhenum neque bellum ultra, modo se, patris patruique vestigia prementem, isdem in terris victorem sisterent. 25

15. Orationem ducis secutus militum ardor, signumque pugnae datum. nec Arminius aut ceteri Germanorum proceres omittebant suos quisque testari, hos esse Romanos Variani exercitus fugacissimos, qui ne bellum tolerarent, seditionem in- 5 duerint; quorum pars onusta vulneribus terga, pars fluctibus et procellis fractos artus infensis rursum hostibus, adversis dis obiciant, nulla boni spe. classem quippe et avia Oceani quaesita, ne quis venientibus occurreret, ne pulsos premeret: sed 10 ubi miscuerint manus, inane victis ventorum remorumve subsidium. meminissent modo avaritiae, crudelitatis, superbiae: aliud sibi reliquum quam tenere libertatem aut mori ante servitium?

16. Sic accensos et proelium poscentes in campum, cui Idisiaviso nomen, deducunt. is medius inter Visurgim et colles, ut ripae fluminis cedunt aut prominentia montium resistunt, inaequaliter sinuatur. pone tergum insurgebat silva, 5 editis in altum ramis et pura humo inter arborum truncos. campum et prima silvarum barbara acies tenuit: soli Cherusci iuga insedere, ut proeliantibus Romanis desuper incurrerent. noster exercitus

10 sic incessit: auxiliares Galli Germanique in fronte, post quos pedites sagittarii; dein quattuor legiones et cum duabus praetoriis cohortibus ac delecto equite Caesar; exim totidem aliae legiones et levis armatura cum equite sagittario ceteraeque socio-
15 rum cohortes. intentus paratusque miles, ut ordo agminis in aciem adsisteret.

17. Visis Cheruscorum catervis, quae per ferociam proruperant, validissimos equitum incurrere latus, Stertinium cum ceteris turmis circumgredi tergaque invadere iubet, ipse in tempore
5 adfuturus. interea pulcherrimum augurium, octo aquilae petere silvas et intrare visae imperatorem advertere. exclamat irent, sequerentur Romanas aves, propria legionum numina. simul pedestris acies infertur et praemissus eques postremos ac
10 latera impulit. mirumque dictu, duo hostium agmina diversa fuga, qui silvam tenuerant, in aperta, qui in campis adstiterant, in silvam ruebant. medii inter hos Cherusci collibus detrudebantur, inter quos insignis Arminius manu voce vulnere susten-
15 tabat pugnam. incubueratque sagittariis, illa rupturus, ni Raetorum Vindelicorumque et Gallicae cohortes signa obiecissent. nisu tamen corporis et impetu equi pervasit, oblitus faciem suo cruore, ne nosceretur. quidam adgnitum a Chaucis inter
20 auxilia Romana agentibus emissumque tradiderunt. virtus seu fraus eadem Inguiomero effugium dedit: ceteri passim trucidati. et plerosque tranare Visurgim conantes iniecta tela aut vis fluminis, postremo moles ruentium et incidentes ripae operuere.

quidam turpi fuga in summa arborum nisi ramis- 25
que se occultantes admotis sagittariis per ludibrium figebantur, alios prorutae arbores adflixere.

18. Magna ea victoria neque cruenta nobis fuit. quinta ab hora diei ad noctem caesi hostes decem milia passuum cadaveribus atque armis opplevere, repertis inter spolia eorum catenis, quas in Romanos ut non dubio eventu portaverant. 5
miles in loco proelii Tiberium imperatorem salutavit struxitque aggerem et in modum tropaeorum arma subscriptis victarum gentium nominibus imposuit.

19. Haud perinde Germanos vulnera, luctus, excidia quam ea species dolore et ira adfecit. qui modo abire sedibus, trans Albim concedere parabant, pugnam volunt, arma rapiunt; plebes primores, iuventus senes agmen Romanum repente 5
incursant, turbant. postremo deligunt locum flumine et silvis clausum, arta intus planitie et umida: silvas quoque profunda palus ambibat, nisi quod latus unum Angrivarii lato aggere extulerant, quo a Cheruscis dirimerentur. hic pedes adstitit: equi- 10
tem propinquis lucis texere, ut ingressis silvam legionibus a tergo foret.

20. Nihil ex his Caesari incognitum: consilia locos, prompta occulta noverat astusque hostium in perniciem ipsis vertebat. Seio Tuberoni legato tradit equitem campumque; peditum aciem ita instruxit, ut pars aequo in silvam aditu incederet, 5
pars obiectum aggerem eniteretur; quod arduum sibi, cetera legatis permisit. quibus plana evene-

rant, facile inrupere: quis inpugnandus agger, ut si murum succederent, gravibus superne ictibus
10 conflictabantur. sensit dux inparem comminus pugnam remotisque paulum legionibus funditores libritoresque excutere tela et proturbare hostem iubet. missae e tormentis hastae, quantoque conspicui magis propugnatores, tanto pluribus vulneribus
15 deiecti. primus Caesar cum praetoriis cohortibus capto vallo dedit impetum in silvas; conlato illic gradu certatum. hostem a tergo palus, Romanos flumen aut montes claudebant: utrisque necessitas in loco, spes in virtute, salus ex victoria.

21. Nec minor Germanis animus, sed genere pugnae et armorum superabantur, cum ingens multitudo artis locis praelongas hastas non protenderet, non colligeret, neque adsultibus et veloci-
5 tate corporum uteretur, coacta stabile ad proelium; contra miles, cui scutum pectori adpressum et insidens capulo manus, latos barbarorum artus, nuda ora foderet viamque strage hostium aperiret, inprompto iam Arminio ob continua pericula, sive
10 illum recens acceptum vulnus tardaverat. quin et Inguiomerum, tota volitantem acie, fortuna magis quam virtus deserebat. et Germanicus quo magis adgnosceretur, detraxerat tegimen capiti orabatque insisterent caedibus: nil opus captivis, solam
15 internecionem gentis finem bello fore. iamque sero diei subducit ex acie legionem faciendis castris: ceterae ad noctem cruore hostium satiatae sunt. equites ambigue certavere.

22. Laudatis pro contione victoribus Caesar congeriem armorum struxit, superbo cum titulo: debellatis inter Rhenum Albimque nationibus exercitum Tiberii Caesaris ea monimenta Marti et Iovi et Augusto sacravisse. de se nihil addidit, 5 metu invidiae an ratus conscientiam facti satis esse. mox bellum in Ampsivarios Stertinio mandat, ni deditionem properavissent. atque illi supplices nihil abnuendo veniam omnium accepere.

23. Sed aestate iam adulta legionum aliae itinere terrestri in hibernacula remissae; plures Caesar classi inpositas per flumen Amisiam Oceano invexit. ac primo placidum aequor mille navium remis strepere aut velis inpelli: mox atro nubium 5 globo effusa grando, simul variis undique procellis incerti fluctus prospectum adimere, regimen inpedire; milesque pavidus et casuum maris ignarus dum turbat nautas vel intempestive iuvat, officia prudentium corrumpebat. omne dehinc caelum et 10 mare omne in austrum cessit, qui umidis Germaniae terris, profundis amnibus, immenso nubium tractu validus et rigore vicini septentrionis horridior rapuit disiecitque naves in aperta Oceani aut insulas saxis abruptis vel per occulta vada 15 infestas. quibus paulum aegreque vitatis, postquam mutabat aestus eodemque quo ventus ferebat, non adhaerere ancoris, non exhaurire inrumpentis undas poterant: equi, iumenta, sarcinae, etiam arma praecipitantur, quo levarentur alvei, manantes per 20 latera et fluctu superurgente.

24. Quanto violentior cetero mari Oceanus et truculentia caeli praestat Germania, tantum illa clades novitate et magnitudine excessit, hostilibus circum litoribus aut ita vasto et profundo mari, ut
5 credatur novissimum ac sine terris. pars navium haustae sunt, plures apud insulas longius sitas eiectae; milesque nullo illic hominum cultu fame absumptus, nisi quos corpora equorum eodem elisa toleraverant. sola Germanici triremis Chaucorum
10 terram adpulit; quem per omnes illos dies noctesque apud scopulos et prominentis oras, cum se tanti exitii reum clamitaret, vix cohibuere amici quo minus eodem mari oppeteret. tandem relabente aestu et secundante vento claudae naves raro
15 remigio aut intentis vestibus, et quaedam a validioribus tractae, revertere; quas raptim refectas misit, ut scrutarentur insulas. collecti ea cura plerique: multos Ampsivarii nuper in fidem accepti redemptos ab interioribus reddidere; quidam in
20 Britanniam rapti et remissi a regulis. ut quis ex longinquo revenerat, miracula narrabant, vim turbinum et inauditas volucres, monstra maris, ambiguas hominum et beluarum formas, visa sive ex metu credita.

25. Sed fama classis amissae ut Germanos ad spem belli, ita Caesarem ad coërcendum erexit. C. Silio cum triginta peditum, tribus equitum milibus ire in Chattos imperat; ipse maioribus copiis
5 Marsos inrumpit, quorum dux Mallovendus nuper in deditionem acceptus propinquo luco defossam Varianae legionis aquilam modico praesidio ser-

vari indicat. missa extemplo manus, quae hostem a fronte eliceret, alii, qui terga circumgressi recluderent humum; et utrisque adfuit fortuna. eo 10 promptior Caesar pergit introrsus, populatur, exscindit non ausum congredi hostem aut, sicubi restiterat, statim pulsum nec umquam magis, ut ex captivis cognitum est, paventem. quippe invictos et nullis casibus superabiles Romanos praedicabant, 15 qui perdita classe, amissis armis, post constrata equorum virorumque corporibus litora eadem virtute, pari ferocia et velut aucti numero inrupissent.

26. Reductus inde in hiberna miles, laetus animi, quod adversa maris expeditione prospera pensavisset. addidit munificentiam Caesar, quantum quis damni professus erat, exsolvendo. nec dubium habebatur labare hostes petendaeque pacis consilia 5 sumere, et si proxima aestas adiceretur, posse bellum patrari. sed crebris epistulis Tiberius monebat rediret ad decretum triumphum: satis iam eventuum, satis casuum. prospera illi et magna proelia: eorum quoque meminisset, quae venti et 10 fluctus, nulla ducis culpa, gravia tamen et saeva damna intulissent. se noviens a divo Augusto in Germaniam missum plura consilio quam vi perfecisse. sic Sugambros in deditionem acceptos, sic Suebos regemque Maroboduum pace obstrictum. 15 posse et Cheruscos ceterasque rebellium gentes, quoniam Romanae ultioni consultum esset, internis discordiis relinqui. precante Germanico annum efficiendis coeptis, acrius modestiam eius adgreditur alterum consulatum offerendo, cuius munia 20

praesens obiret. simul adnectebat, si foret adhuc bellandum, relinqueret materiem Drusi fratris gloriae, qui nullo tum alio hoste non nisi apud Germanias adsequi nomen imperatorium et deportare
25 lauream posset. haud cunctatus est ultra Germanicus, quamquam fingi ea seque per invidiam parto iam decori abstrahi intellegeret.

27. Sub idem tempus e familia Scriboniorum Libo Drusus defertur moliri res novas. eius negotii initium, ordinem, finem curatius disseram, quia tum primum reperta sunt quae per tot annos rem
5 publicam exedere. Firmius Catus senator, ex intima Libonis amicitia, iuvenem inprovidum et facilem inanibus ad Chaldaeorum promissa, magorum sacra, somniorum etiam interpretes impulit, dum proavum Pompeium, amitam Scriboniam, quae quon-
10 dam Augusti coniunx fuerat, consobrinos Caesares, plenam imaginibus domum ostentat, hortaturque ad luxum et aes alienum, socius libidinum et necessitatum, quo pluribus indiciis inligaret.

28. Ut satis testium et qui servi eadem noscerent repperit, aditum ad principem postulat, demonstrato crimine et reo per Flaccum Vescularium equitem Romanum, cui propior cum Tiberio
5 usus erat. Caesar indicium haud aspernatus congressus abnuit: posse enim eodem Flacco internuntio sermones commeare. atque interim Libonem ornat praetura, convictibus adhibet, non vultu alienatus, non verbis commotior (adeo iram con-
10 diderat); cunctaque eius dicta factaque, cum prohibere posset, scire malebat, donec Iunius quidam,

temptatus ut infernas umbras carminibus eliceret, ad Fulcinium Trionem indicium detulit. celebre inter accusatores Trionis ingenium erat avidumque famae malae. statim corripit reum, adit con- 15 sules, cognitionem senatus poscit. et vocantur patres, addito consultandum super re magna et atroci.

29. Libo interim veste mutata cum primoribus feminis circumire domos, orare adfines, vocem adversum pericula poscere, abnuentibus cunctis, cum diversa praetenderent, eadem formidine. die senatus metu et aegritudine fessus, sive, ut tradi- 5 dere quidam, simulato morbo, lectica delatus ad fores curiae innisusque fratri et manus ac supplices voces ad Tiberium tendens immoto eius vultu excipitur. mox libellos et auctores recitat Caesar ita moderans, ne lenire neve asperare cri- 10 mina videretur.

30. Accesserant praeter Trionem et Catum accusatores Fonteius Agrippa et C. Vibius, certabantque cui ius perorandi in reum daretur, donec Vibius, quia nec ipsi inter se concederent et Libo sine patrono introisset, singillatim se crimina 5 obiecturum professus, protulit libellos vecordes adeo, ut consultaverit Libo, an habiturus foret opes, quis viam Appiam Brundisium usque pecunia operiret. inerant et alia huiusce modi stolida vana, si mollius acciperes, miseranda. uno tamen libello 10 manu Libonis nominibus Caesarum aut senatorum additas atroces vel occultas notas accusator arguebat. negante reo adgnoscentes servos per tor-

menta interrogari placuit. et quia vetere senatus
15 consulto quaestio in caput domini prohibebatur,
callidus et novi iuris repertor Tiberius mancipari
singulos actori publico iubet, scilicet ut in Libonem
nem ex servis salvo senatus consulto quaereretur.
ob quae posterum diem reus petivit domumque
20 digressus extremas preces P. Quirinio propinquo
suo ad principem mandavit.

31. Responsum est ut senatum rogaret. cingebatur interim milite domus, strepebant etiam in
vestibulo, ut audiri, ut aspici possent, cum Libo
ipsis quas in novissimam voluptatem adhibuerat
5 epulis excruciatus vocare percussorem, prensare
servorum dextras, inserere gladium. atque illis,
dum trepidant, dum refugiunt, evertentibus adpositum in mensa lumen, feralibus iam sibi tenebris duos ictus in viscera derexit. ad gemitum
10 conlabentis adcurrere liberti, et caede visa miles
abstitit. accusatio tamen apud patres adseveratione
eadem peracta, iuravitque Tiberius petiturum se
vitam quamvis nocenti, nisi voluntariam mortem
properavisset.

32. Bona inter accusatores dividuntur, et
praeturae extra ordinem datae iis qui senatorii
ordinis erant. tunc Cotta Messalinus, ne imago
Libonis exsequias posterorum comitaretur, censuit,
5 Cn. Lentulus, ne quis Scribonius cognomentum
Drusi adsumeret. supplicationum dies Pomponii
Flacci sententia constituti; dona Iovi, Marti, Concordiae, utque iduum Septembrium dies, quo se
Libo interfecerat, dies festus haberetur, L. Piso

et Gallus Asinius et Papius Mutilus et L. Apronius 10
decrevere; quorum auctoritates adulationesque ret-
tuli, ut sciretur vetus id in re publica malum. facta
et de mathematicis magisque Italia pellendis se-
natus consulta; quorum e numero L. Pituanius
saxo deiectus est, in P. Marcium consules extra 15
portam Esquilinam, cum classicum canere iussis-
sent, more prisco advertere.

33. Proximo senatus die multa in luxum ci-
vitatis dicta a Q. Haterio consulari, Octavio Fron-
tone praetura functo; decretumque ne vasa auro
solida ministrandis cibis fierent, ne vestis serica
viros foedaret. excessit Fronto ac postulavit mo- 5
dum argento, supellectili, familiae: erat quippe
adhuc frequens senatoribus, si quid e re publica
crederent, loco sententiae promere. contra Gallus
Asinius disseruit: auctu imperii adolevisse etiam
privatas opes, idque non novum, sed e vetustissi- 10
mis moribus: aliam apud Fabricios, aliam apud
Scipiones pecuniam; et cuncta ad rem publicam
referri, qua tenui angustas civium domos, post-
quam eo magnificentiae venerit, gliscere singulos.
neque in familia et argento quaeque ad usum paren- 15
tur nimium aliquid aut modicum nisi ex fortuna
possidentis. distinctos senatus et equitum census,
non quia diversi natura, sed ut, qui locis ordini-
bus dignationibus, antistent et aliis, quae ad
requiem animi aut salubritatem corporum paren- 20
tur, nisi forte clarissimo cuique plures curas, maiora
pericula subeunda, delenimentis curarum et peri-
culorum carendum esse. facilem adsensum Gallo

sub nominibus honestis confessio vitiorum et sim-
25 litudo audientium dedit. adiecerat et Tiberius n
id tempus censurae nec, si quid in moribus labar
defuturum corrigendi auctorem.

34. Inter quae L. Piso ambitum fori, corrup
iudicia, saevitiam oratorum accusationes minit
tium increpans, abire se et cedere urbe, victur
in aliquo abdito et longinquo rure testabat
5 simul curiam relinquebat. commotus est Tiberi
et quamquam mitibus verbis Pisonem permulsiss
propinquos quoque eius impulit ut abeuntem au
toritate vel precibus tenerent. haud minus lib
doloris documentum idem Piso mox dedit voca
10 in ius Urgulania, quam supra leges amicitia A
gustae extulerat. nec aut Urgulania obtempera
in domum Caesaris spreto Pisone vecta, aut i
abscessit, quamquam Augusta se violari et immi
quereretur. Tiberius hactenus indulgere matri
15 vile ratus, ut se iturum ad praetoris tribunal,
futurum Urgulaniae diceret, processit Pala
procul sequi iussis militibus. spectabatur occ
sante populo compositus ore et sermonibus var
tempus atque iter ducens, donec propinquis Piso-
20 nem frustra coërcentibus deferri Augusta pecuniam
quae petebatur, iuberet. isque finis rei, ex qua
neque Piso inglorius et Caesar maiore fama fuit
ceterum Urgulaniae potentia adeo nimia civitati
erat, ut testis in causa quadam, quae apud senatum
25 tractabatur, venire dedignaretur: missus est prae-
tor, qui domi interrogaret, cum virgines Vestales

foro et iudicio audiri, quotiens testimonium
icerent, vetus mos fuerit.

35. Res eo anno prolatas haud referrem, ni
retium foret Cn. Pisonis et Asinii Galli super eo
egotio diversas sententias noscere. Piso, quam-
uam afuturum se dixerat Caesar, ob id magis
gendas censebat, ut absente principe senatum
t equites posse sua munia sustinere decorum rei
ublicae foret. Gallus, quia speciem libertatis Piso
raeceperat, nihil satis inlustre aut ex dignitate
opuli Romani nisi coram et sub oculis Caesaris,
oque conventum Italiae et adfluentis provincias
raesentiae eius servanda dicebat. audiente haec
Tiberio ac silente magnis utrimque contentionibus
ecta, sed res dilatae.

36. Et certamen Gallo adversus Caesarem
xortum est. nam censuit in quinquennium magi-
stratuum comitia habenda, utque legionum legati,
qui ante praeturam ea militia fungebantur, iam
tum praetores destinarentur, princeps duodecim
candidatos in annos singulos nominaret. haud du-
bium erat eam sententiam altius penetrare et ar-
cana imperii temptari. Tiberius tamen, quasi au-
geretur potestas eius, disseruit: grave moderationi
suae tot eligere, tot differre. vix per singulos annos
offensiones vitari, quamvis repulsam propinqua spes
soletur: quantum odii fore ab iis, qui ultra quin-
quennium proiciantur? unde prospici posse quae
cuique tam longo temporis spatio mens, domus,
fortuna? superbire homines etiam annua designa-
tione: quid si honorem per quinquennium agitent?

quinquiplicari prorsus magistratus, subverti leges, quae sua spatia exercendae candidatorum industriae quaerendisque aut potiundis honoribus sta-
20 tuerint. favorabili in speciem oratione vim imperii tenuit.

37. Censusque quorundam senatorum iuvit. quo magis mirum fuit, quod preces Marci Hortali, nobilis iuvenis, in paupertate manifesta superbius accepisset. nepos erat oratoris Hortensii, inlectus
5 a divo Augusto liberalitate deciens sestertii ducere uxorem, suscipere liberos, ne clarissima familia exstingueretur. igitur quattuor filiis ante limen curiae adstantibus, loco sententiae, cum in Palatio senatus haberetur, modo Hortensii inter oratores
10 sitam imaginem, modo Augusti intuens, ad hunc modum coepit: 'patres conscripti, hos, quorum numerum et pueritiam videtis, non sponte sustuli, sed quia princeps monebat; simul maiores mei meruerant ut posteros haberent. nam ego, qui non
15 pecuniam, non studia populi neque eloquentiam, gentile domus nostrae bonum, varietate temporum accipere vel parare potuissem, satis habebam, si tenues res meae nec mihi pudori nec cuiquam oneri forent. iussus ab imperatore uxorem
20 duxi. en stirps et progenies tot consulum, tot dictatorum. nec ad invidiam ista, sed conciliandae misericordiae refero. adsequentur florente te, Caesar, quos dederis honores: interim Q. Hortensii pronepotes, divi Augusti alumnos ab inopia
25 defende.'

38. Inclinatio senatus incitamentum Tiberio fuit quo promptius adversaretur, his ferme verbis usus: 'si quantum pauperum est venire huc et liberis suis petere pecunias coeperint, singuli numquam exsatiabuntur, res publica deficiet. nec sane 5 ideo a maioribus concessum est egredi aliquando relationem et quod in commune conducat loco sententiae proferre, ut privata negotia et res familiares nostras hic augeamus, cum invidia senatus et principum, sive indulserint largitionem sive 10 abnuerint. non enim preces sunt istud, sed efflagitatio, intempestiva quidem et inprovisa, cum aliis de rebus convenerint patres, consurgere et numero atque aetate liberum suorum urgere modestiam senatus, eandem vim in me transmittere 15 ac velut perfringere aerarium, quod si ambitione exhauserimus, per scelera supplendum erit. dedit tibi, Hortale, divus Augustus pecuniam, sed non conpellatus nec ea lege, ut semper daretur. languescet alioqui industria, intendetur socordia, si 20 nullus ex se metus aut spes, et securi omnes aliena subsidia exspectabunt, sibi ignavi, nobis graves.' haec atque talia, quamquam cum adsensu audita ab iis, quibus omnia principum, honesta atque inhonesta, laudare mos est, plures per silen- 25 tium aut occultum murmur excepere. sensitque Tiberius; et cum paulum reticuisset, Hortalo se respondisse ait: ceterum si patribus videretur, daturum liberis eius ducena sestertia singulis, qui sexus virilis essent. egere alii grates: siluit 30 Hortalus, pavore an avitae nobilitatis etiam inter

angustias fortunae retinens. neque miseratus est posthac Tiberius, quamvis domus Hortensii pudendam ad inopiam delaberetur.

39. Eodem anno mancipii unius audacia, ni mature subventum foret, discordiis armisque civilibus rem publicam perculisset. Postumi Agrippae servus, nomine Clemens, conperto fine Augusti 5 pergere in insulam Planasiam et fraude aut vi raptum Agrippam ferre ad exercitus Germanicos non servili animo concepit. ausa eius inpedivit tarditas onerariae navis: atque interim patrata caede ad maiora et magis praecipitia conversus 10 furatur cineres vectusque Cosam Etruriae promunturium ignotis locis sese abdit, donec crinem barbamque promitteret: nam aetate et forma haud dissimili in dominum erat. tum per idoneos et secreti eius socios crebrescit vivere Agrippam, 15 occultis primum sermonibus, ut vetita solent, mox vago rumore apud inperitissimi cuiusque promptas aures aut rursum apud turbidos eoque nova cupientes. atque ipse adire municipia obscuro diei, neque propalam aspici neque diutius isdem locis, sed 20 quia veritas visu et mora, falsa festinatione et incertis valescunt, relinquebat famam aut praeveniebat.

40. Vulgabatur interim per Italiam servatum munere deum Agrippam, credebatur Romae; iamque Ostiam invectum multitudo ingens, iam in urbe clandestini coetus celebrabant, cum Tiberium 5 anceps cura distrahere, vine militum servum suum coërceret an inanem credulitatem tempore ipso vanescere sineret: modo nihil spernendum, modo

non omnia metuenda ambiguus pudoris ac metus reputabat. postremo dat negotium Sallustio Crispo. ille e clientibus duos (quidam milites fuisse tra- 10 dunt) deligit atque hortatur, simulata conscientia adeant, offerant pecuniam, fidem atque pericula polliceantur. exsequuntur ut iussum erat. dein speculati noctem incustoditam, accepta idonea manu, vinctum clauso ore in Palatium traxere. 15 percontanti Tiberio, quo modo Agrippa factus esset, respondisse fertur 'quo modo tu Caesar.' ut ederet socios subigi non potuit. nec Tiberius poenam eius palam ausus, in secreta Palatii parte interfici iussit corpusque clam auferri. et quamquam multi e domo 20 principis equitesque ac senatores sustentasse opibus, iuvisse consiliis dicerentur, haud quaesitum.

41. Fine anni arcus propter aedem Saturni ob recepta signa cum Varo amissa ductu Germanici, auspiciis Tiberii, et aedes Fortis Fortunae Tiberim iuxta in hortis, quos Caesar dictator populo Romano legaverat, sacrarium genti Iuliae effigiesque 5 divo Augusto apud Bovillas dicantur.

C. Caelio L. Pomponio consulibus Germanicus Caesar a. d. VII. Kal. Iunias triumphavit de Cheruscis Chattisque et Angrivariis quaeque aliae nationes usque ad Albim colunt. vecta spolia, 10 captivi, simulacra montium, fluminum, proeliorum; bellumque, quia conficere prohibitus erat, pro confecto accipiebatur. augebat intuentium visus eximia ipsius species currusque quinque liberis onustus. sed suberat occulta formido, reputantibus haud 15 prosperum in Druso patre eius favorem vulgi,

avunculum eiusdem Marcellum flagrantibus ple
studiis intra iuventam ereptum, breves et infaus
populi Romani amores.

42. Ceterum Tiberius nomine Germanici t
cenos plebi sestertios viritim dedit seque colleg
consulatui eius destinavit. nec ideo sincerae ca
tatis fidem adsecutus amoliri iuvenem specie h
5 noris statuit struxitque causas aut forte oblat
arripuit. rex Archelaus quinquagensimum annu
Cappadocia potiebatur, invisus Tiberio, quod eu
Rhodi agentem nullo officio coluisset. nec id Ar
chelaus per superbiam omiserat, sed ab intimi
10 Augusti monitus, quia florente Gaio Caesare mi
soque ad res Orientis intuta Tiberii amicitia cre
debatur. ut versa Caesarum subole imperium ad
eptus est, elicit Archelaum matris litteris, qua
non dissimulatis filii offensionibus clementiam offe
15 rebat, si ad deprecandum veniret. ille ignarus doli
vel, si intellegere crederetur, vim metuens in ur
bem properat; exceptusque immiti a principe et
mox accusatus in senatu, non ob crimina quae
fingebantur, sed angore, simul fessus senio et quia
20 regibus aequa, nedum infima insolita sunt, finem
vitae sponte an fato implevit. regnum in provin-
ciam redactum est, fructibusque eius levari posse
centesimae vectigal professus Caesar ducentesimam
in posterum statuit. per idem tempus Antiocho
25 Commagenorum, Philopatore Cilicum regibus de-
functis turbabantur nationes, plerisque Romanum,
aliis regium imperium cupientibus; et provinciae

Suria atque Iudaea, fessae oneribus, deminutionem tributi orabant.

43. Igitur haec et de Armenia quae supra memoravi apud patres disseruit, nec posse motum Orientem nisi Germanici sapientia conponi: nam suam aetatem vergere, Drusi nondum satis adolevisse. tunc decreto patrum permissae Germanico 5 provinciae, quae mari dividuntur, maiusque imperium, quoquo adisset, quam iis, qui sorte aut missu principis obtinerent. sed Tiberius demoverat Suria Creticum Silanum, per adfinitatem conexum Germanico, quia Silani filia Neroni vetustissimo 10 liberorum eius pacta erat, praefeceratque Cn. Pisonem, ingenio violentum et obsequii ignarum, insita ferocia a patre Pisone, qui civili bello resurgentes in Africa partes acerrimo ministerio adversus Caesarem iuvit, mox Brutum et Cassium 15 secutus concesso reditu petitione honorum abstinuit, donec ultro ambiretur delatum ab Augusto consulatum accipere. sed praeter paternos spiritus uxoris quoque Plancinae nobilitate et opibus accendebatur; vix Tiberio concedere, liberos eius ut 20 multum infra despectare. nec dubium habebat se delectum, qui Suriae imponeretur ad spes Germanici coërcendas. credidere quidam data et a Tiberio occulta mandata; et Plancinam haud dubie Augusta monuit aemulatione muliebri Agrippinam 25 insectari. divisa namque et discors aula erat tacitis in Drusum aut Germanicum studiis. Tiberius ut proprium et sui sanguinis Drusum fovebat: Germanico alienatio patrui amorem apud ceteros

30 auxerat, et quia claritudine materni generis anteibat, avum M. Antonium, avunculum Augustum ferens. contra in Druso proavus eques Romanus Pomponius Atticus dedecere Claudiorum imagines videbatur: et coniunx Germanici Agrippina fecun-
35 ditate ac fama Liviam uxorem Drusi praecellebat. sed fratres egregie concordes et proximorum certaminibus inconcussi.

44. Nec multo post Drusus in Illyricum missus est, ut suesceret militiae studiaque exercitus pararet; simul iuvenem urbano luxu lascivientem melius in castris haberi Tiberius seque tutiorem
5 rebatur utroque filio legiones obtinente. sed Suebi praetendebantur auxilium adversus Cheruscos orantes; nam discessu Romanorum ac vacui externo metu gentis adsuetudine et tum aemulatione gloriae arma in se verterant. vis nationum, virtus ducum
10 in aequo; sed Maroboduum regis nomen invisum apud populares, Arminium pro libertate bellantem favor habebat.

45. Igitur non modo Cherusci sociique eorum, vetus Arminii miles, sumpsere bellum, sed e regno etiam Marobodui Suebae gentes, Semnones ac Langobardi, defecere ad eum. quibus additis prae-
5 pollebat, ni Inguiomerus cum manu clientium ad Maroboduum perfugisset, non aliam ob causam, quam quia fratris filio iuveni patruus senex parere dedignabatur. deriguntur acies, pari utrimque spe, nec, ut olim apud Germanos, vagis incursibus aut
10 disiectas per catervas: quippe longa adversum nos militia insueverant sequi signa, subsidiis firmari,

dicta imperatorum accipere. ac tunc Arminius equo conlustrans cuncta, ut quosque advectus erat, reciperatam libertatem, trucidatas legiones, spolia adhuc et tela Romanis derepta in manibus multo- 15 rum ostentabat; contra fugacem Maroboduum appellans, proeliorum expertem, Hercyniae latebris defensum; ac mox per dona et legationes petivisse foedus, proditorem patriae, satellitem Caesaris, haud minus infensis animis exturbandum, quam 20 Varum Quintilium interfecerint. meminissent modo tot proeliorum, quorum eventu et ad postremum eiectis Romanis satis probatum, penes utros summa belli fuerit.

46. Neque Maroboduus iactantia sui aut probris in hostem abstinebat, sed Inguiomerum tenens illo in corpore decus omne Cheruscorum, illius consiliis gesta quae prospere ceciderint testabatur: vecordem Arminium et rerum nescium alienam 5 gloriam in se trahere, quoniam tres vagas legiones et ducem fraudis ignarum perfidia deceperit, magna cum clade Germaniae et ignominia sua, cum coniunx, cum filius eius servitium adhuc tolerent. at se duodecim legionibus petitum duce Tiberio inli- 10 batam Germanorum gloriam servavisse, mox condicionibus aequis discessum; neque paenitere quod ipsorum in manu sit, integrum adversum Romanos bellum an pacem incruentam malint. his vocibus instinctos exercitus propriae quoque causae stimu- 15 labant, cum a Cheruscis Langobardisque pro antiquo decore aut recenti libertate et contra augendae dominationi certaretur. non alias maiore mole

concursum neque ambiguo magis eventu, fusis
20 utrimque dextris cornibus; sperabaturque rursum
pugna, ni Maroboduus castra in colles subduxisset.
id signum perculsi fuit; et transfugiis paulatim
nudatus in Marcomanos concessit misitque
legatos ad Tiberium oraturos auxilia. responsum
25 est non iure eum adversus Cheruscos arma Romana
invocare, qui pugnantis in eundem hostem
Romanos nulla ope iuvisset. missus tamen Drusus,
ut rettulimus, paci firmator.

47. Eodem anno duodecim celebres Asiae
urbes conlapsae nocturno motu terrae, quo inprovisior
graviorque pestis fuit. neque solitum in tali
casu effugium subveniebat, in aperta prorumpendi,
5 quia diductis terris hauriebantur. sedisse inmensos
montes, visa in arduo quae plana fuerint, effulsisse
inter ruinam ignes memorant. asperrima in Sardianos
lues plurimum in eosdem misericordiae
traxit: nam centiens sestertium pollicitus Caesar,
10 et quantum aerario aut fisco pendebant, in quinquennium
remisit. Magnetes a Sipylo proximi
damno ac remedio habiti. Temnios, Philadelphenos,
Aegeatas, Apollonidenses, quique Mosteni aut
Macedones Hyrcani vocantur, et Hierocaesariam,
15 Myrinam, Cymen, Tmolum levari idem in tempus
tributis mittique ex senatu placuit, qui praesentia
spectaret refoveretque. delectus est M. Ateius e
praetoriis, ne consulari obtinente Asiam aemulatio
inter pares et ex eo impedimentum oreretur.

48. Magnificam in publicum largitionem auxit
Caesar haud minus grata liberalitate, quod bona

Aemiliae Musae, locupletis intestatae, petita in fiscum, Aemilio Lepido, cuius e domo videbatur, et Pantulei divitis equitis Romani hereditatem, 5 quamquam ipse heres in parte legeretur, tradidit M. Servilio, quem prioribus neque suspectis tabulis scriptum compererat, nobilitatem utriusque pecunia iuvandam praefatus. neque hereditatem cuiusquam adiit nisi cum amicitia meruisset: ignotos et 10 aliis infensos eoque principem nuncupantes procul arcebat. ceterum ut honestam innocentium paupertatem levavit, ita prodigos et ob flagitia egentes, Vibidium Virronem, Marium Nepotem, Appium Appianum, Cornelium Sullam, Q. Vitellium movit 15 senatu aut sponte cedere passus est.

49. Isdem temporibus deum aedes vetustate aut igni abolitas coeptasque ab Augusto dedicavit, Libero Liberaeque et Cereri iuxta circum maximum, quam A. Postumius dictator voverat, eodemque in loco aedem Florae ab Lucio et Marco 5 Publiciis aedilibus constitutam, et Iano templum, quod apud forum holitorium C. Duilius struxerat, qui primus rem Romanam prospere mari gessit triumphumque navalem de Poenis meruit. Spei aedes a Germanico sacratur: hanc A. Atilius vo- 10 verat eodem bello.

50. Adolescebat interea lex maiestatis. et Appuleiam Varillam, sororis Augusti neptem, quia probrosis sermonibus divum Augustum ac Tiberium et matrem eius inlusisset Caesarique conexa adulterio teneretur, maiestatis delator arcessebat. de 5 adulterio satis caveri lege Iulia visum: maiestatis

crimen distingui Caesar postulavit damnarique, si qua de Augusto inreligiose dixisset: in se iacta nolle ad cognitionem vocari. interrogatus a con-
10 sule, quid de iis censeret, quae de matre eius locuta secus argueretur, reticuit; dein proximo senatus die illius quoque nomine oravit, ne cui verba in eam quoquo modo habita crimini forent. liberavitque Appuleiam lege maiestatis: adulterii gra-
15 viorem poenam deprecatus, ut exemplo maiorum propinquis suis ultra ducentesimum lapidem removeretur suasit. adultero Manlio Italia atque Africa interdictum est.

51. De praetore in locum Vipstani Galli, quem mors abstulerat, subrogando certamen incessit. Germanicus atque Drusus (nam etiam tum Romae erant) Haterium Agrippam propinquum Germanici
5 fovebant: contra plerique nitebantur, ut numerus liberorum in candidatis praepolleret, quod lex iubebat. laetabatur Tiberius, cum inter filios eius et leges senatus disceptaret. victa est sine dubio lex, sed neque statim et paucis suffragiis, quo
10 modo etiam, cum valerent, leges vincebantur.

52. Eodem anno coeptum in Africa bellum, duce hostium Tacfarinate. is natione Numida, in castris Romanis auxiliaria stipendia meritus, mox desertor, vagos primum et latrociniis suetos ad
5 praedam et raptus congregare, dein more militiae per vexilla et turmas componere, postremo non inconditae turbae, sed Musulamiorum dux haberi. valida ea gens et solitudinibus Africae propinqua, nullo etiam tum urbium cultu, cepit arma Mauros-

que accolas in bellum traxit: dux et his, Mazippa. 10
divisusque exercitus, ut Tacfarinas lectos viros et
Romanum in modum armatos castris attineret, di-
sciplinae et imperiis suesceret, Mazippa levi cum
copia incendia et caedes et terrorem circumferret.
conpulerantque Cinithios, haud spernendam na- 15
tionem, in eadem, cum Furius Camillus pro con-
sule Africae legionem et quod sub signis sociorum
in unum conductos ad hostem duxit, modicam
manum, si multitudinem Numidarum atque Mauro-
rum spectares; sed nihil aeque cavebatur quam 20
ne bellum metu eluderent: spe victoriae inducti
sunt ut vincerentur. igitur legio medio, leves co-
hortes duaeque alae in cornibus locantur. nec
Tacfarinas pugnam detrectavit. fusi Numidae, mul-
tosque post annos Furio nomini partum decus mi- 25
litiae. nam post illum reciperatorem urbis filium-
que eius Camillum penes alias familias imperatoria
laus fuerat; atque hic, quem memoramus, bellorum
expers habebatur. eo pronior Tiberius res gestas
apud senatum celebravit; et decrevere patres 30
triumphalia insignia, quod Camillo ob modestiam
vitae impune fuit.

53. Sequens annus Tiberium tertium, Germa-
nicum iterum consules habuit. sed eum honorem
Germanicus iniit apud urbem Achaiae Nicopolim,
quo venerat per Illyricam oram viso fratre Druso
in Delmatia agente, Hadriatici ac mox Ionii maris 5
adversam navigationem perpessus. igitur paucos
dies insumpsit reficiendae classi; simul sinus Ac-
tiaca victoria inclutos et sacratas ab Augusto

manubias castraque Antonii cum recordatione ma-
10 iorum suorum adiit. namque ei, ut memoravi, avun-
culus Augustus, avus Antonius erant, magnaque
illic imago tristium laetorumque. hinc ventum
Athenas, foederique sociae et vetustae urbis da-
tum, ut uno lictore uteretur. excepere Graeci quae-
15 sitissimis honoribus, vetera suorum facta dictaque
praeferentes, quo plus dignationis adulatio ha-
beret.

54. Petita inde Euboea tramisit Lesbum, ubi
Agrippina novissimo partu Iuliam edidit. tum ex-
trema Asiae Perinthumque ac Byzantium, Thrae-
cias urbes, mox Propontidis angustias et os Pon-
5 ticum intrat, cupidine veteres locos et fama cele-
bratos noscendi; pariterque provincias internis
certaminibus aut magistratuum iniuriis fessas re-
fovebat. atque illum in regressu sacra Samothra-
cum visere nitentem obvii aquilones depulere.
10 igitur adito Ilio quaeque ibi varietate fortunae et
nostri origine veneranda, relegit Asiam adpellit-
que Colophona, ut Clarii Apollinis oraculo utere-
tur. non femina illic, ut apud Delphos, sed certis
e familiis et ferme Mileto accitus sacerdos nume-
15 rum modo consultantium et nomina audit; tum in
specum degressus, hausta fontis arcani aqua, igna-
rus plerumque litterarum et carminum edit re-
sponsa versibus compositis super rebus, quas quis
mente concepit. et ferebatur Germanico per am-
20 bages, ut mos oraculis, maturum exitum cecinisse.

55. At Cn. Piso, quo properantius destinata
inciperet, civitatem Atheniensium turbido incessu

exterritam oratione saeva increpat, oblique Germanicum perstringens, quod contra decus Romani nominis non Athenienses tot cladibus exstinctos, sed 5 conluviem illam nationum comitate nimia coluisset: hos enim esse Mithridatis adversus Sullam, Antonii adversus divum Augustum socios. etiam vetera obiectabat, quae in Macedones inprospere, violenter in suos fecissent, offensus urbi propria quoque ira, 10 quia Theophilum quendam Areo iudicio falsi damnatum precibus suis non concederent. exim navigatione celeri per Cycladas et compendia maris adsequitur Germanicum apud insulam Rhodum, haud nescium quibus insectationibus petitus foret: 15 sed tanta mansuetudine agebat, ut, cum orta tempestas raperet in abrupta possetque interitus inimici ad casum referri, miserit triremis, quarum subsidio discrimini eximeretur. neque tamen mitigatus Piso, et vix diei moram perpessus linquit 20 Germanicum praevenitque. et postquam Suriam ac legiones attigit, largitione, ambitu, infimos manipularium iuvando, cum veteres centuriones, severos tribunos demoveret locaque eorum clientibus suis vel deterrimo cuique attribueret, desidiam in ca- 25 stris, licentiam in urbibus, vagum ac lascivientem per agros militem sineret, eo usque corruptionis provectus est, ut sermone vulgi parens legionum haberetur. nec Plancina se intra decora feminis tenebat, sed exercitio equitum, decursibus cohor- 30 tium interesse, in Agrippinam, in Germanicum contumelias iacere, quibusdam etiam bonorum militum ad mala obsequia promptis, quod haud invito im-

peratore ea fieri occultus rumor incedebat. no
35 haec Germanico, sed praeverti ad Armenios i
stantior cura fuit.

56. Ambigua gens ea antiquitus hominum i
geniis et situ terrarum, quoniam nostris provinci
late praetenta penitus ad Medos porrigitur; maxi
misque imperiis interiecti et saepius discord
5 sunt, adversus Romanos odio et in Parthum i
vidia. regem illa tempestate non habebant, amot
Vonone: sed favor nationis inclinabat in Zenone
Polemonis regis Pontici filium, quod is prima a
infantia instituta et cultum Armeniorum aemula
10 tus, venatu epulis et quae alia barbari celebran
proceres plebemque iuxta devinxerat. igitur Ge
manicus in urbe Artaxata adprobantibus nobilibu
circumfusa multitudine, insigne regium capiti eiu
imposuit. ceteri venerantes regem Artaxiam co
15 salutavere, quod illi vocabulum indiderant ex no
mine urbis. at Cappadoces in formam provincia
redacti Q. Veranium legatum accepere; et quae
dam ex regiis tributis deminuta, quo mitius Ro
manum imperium speraretur. Commagenis Q. Ser
20 vaeus praeponitur, tum primum ad ius praetoris
translatis.

57. Cunctaque socialia prospere composita non
ideo laetum Germanicum habebant ob superbiam
Pisonis, qui iussus partem legionum ipse aut per
filium in Armeniam ducere utrumque neglexerat.
5 Cyrri demum apud hiberna decumae legionis con-
venere, firmato vultu, Piso adversus metum, Ger-
manicus, ne minari crederetur; et erat, ut rettuli,

clementior. sed amici accendendis offensionibus callidi intendere vera, adgerere falsa ipsumque et Plancinam et filios variis modis criminari. postremo paucis familiarium adhibitis sermo coeptus a Caesare, qualem ira et dissimulatio gignit, responsum a Pisone precibus contumacibus; discesseruntque apertis odiis. post quae rarus in tribunali Caesaris Piso, et si quando adsideret, atrox ac dissentire manifestus. vox quoque eius audita est in convivio, cum apud regem Nabataeorum coronae aureae magno pondere Caesari et Agrippinae, leves Pisoni et ceteris offerrentur, principis Romani, non Parthi regis filio eas epulas dari; abiecitque simul coronam et multa in luxum addidit, quae Germanico quamquam acerba tolerabantur tamen.

58. Inter quae ab rege Parthorum Artabano legati venere. miserat amicitiam ac foedus memoraturos, et cupere renovari dextras, daturumque honori Germanici, ut ripam Euphratis accederet: petere interim, ne Vonones in Suria haberetur neu proceres gentium propinquis nuntiis ad discordias traheret. ad ea Germanicus de societate Romanorum Parthorumque magnifice, de adventu regis et cultu sui cum decore ac modestia respondit. Vonones Pompeiopolim, Ciliciae maritimam urbem, amotus est. datum id non modo precibus Artabani, sed contumeliae Pisonis, cui gratissimus erat ob plurima officia et dona, quibus Plancinam devinxerat.

59. M. Silano L. Norbano consulibus Germanicus Aegyptum proficiscitur cognoscendae an-

tiquitatis. sed cura provinciae praetendebatur, levavitque apertis horreis pretia frugum multaque in
5 vulgus grata usurpavit: sine milite incedere, pedibus intectis et pari cum Graecis amictu, P. Scipionis aemulatione, quem eadem factitavisse apud Siciliam, quamvis flagrante adhuc Poenorum bello, accepimus. Tiberius cultu habituque eius lenibus
10 verbis perstricto, acerrime increpuit, quod contra instituta Augusti non sponte principis Alexandriam introisset. nam Augustus inter alia dominationis arcana, vetitis nisi permissu ingredi senatoribus aut equitibus Romanis inlustribus, seposuit Aegyptum,
15 ne fame urgeret Italiam, quisquis eam provinciam claustraque terrae ac maris quamvis levi praesidio adversum ingentes exercitus insedisset.

60. Sed Germanicus nondum comperto profectionem eam incusari Nilo subvehebatur, orsus oppido a Canopo. condidere id Spartani ob sepultum illic rectorem navis Canopum, qua tempestate
5 Menelaus Graeciam repetens diversum ad mare terramque Libyam deiectus est. inde proximum amnis os dicatum Herculi, quem indigenae ortum apud se et antiquissimum perhibent eosque, qui postea pari virtute fuerint, in cognomentum eius
10 adscitos; mox visit veterum Thebarum magna vestigia. et manebant structis molibus litterae Aegyptiae, priorem opulentiam complexae: iussusque e senioribus sacerdotum patrium sermonem interpretari, referebat habitasse quondam septin-
15 genta milia aetate militari, atque eo cum exercitu regem Rhamsen Libya Aethiopia Medisque et Persis

Bactriano ac Scytha potitum quasque terras
uri Armeniique et contigui Cappadoces colunt,
de Bithynum, hinc Lycium ad mare imperio
nuisse. legebantur et indicta gentibus tributa,
ndus argenti et auri, numerus armorum equo-
mque et dona templis ebur atque odores, quas-
e copias frumenti et omnium utensilium quaeque
atio penderet, haud minus magnifica, quam nunc
i Parthorum aut potentia Romana iubentur.

61. Ceterum Germanicus aliis quoque mira-
lis intendit animum, quorum praecipua fuere
emnonis saxea effigies, ubi radiis solis icta est,
calem sonum reddens, disiectasque inter et vix
rvias arenas instar montium eductae pyramides
rtamine et opibus regum, lacusque effossa humo,
perfluentis Nili receptacula; atque alibi angustiae
profunda altitudo, nullis inquirentium spatiis
netrabilis. exim ventum Elephantinen ac Syenen,
austra olim Romani imperii, quod nunc rubrum
d mare patescit.

62. Dum ea aestas Germanico plures per
rovincias transigitur, haud leve decus Drusus
aesivit inliciens Germanos ad discordias utque
acto iam Maroboduo usque in exitium insistere-
r. erat inter Gotones nobilis iuvenis nomine
atualda, profugus olim vi Marobodui et tunc du-
iis rebus eius ultionem ausus. is valida manu
nes Marcomanorum ingreditur corruptisque pri-
oribus ad societatem inrumpit regiam castellum-
ue iuxta situm. veteres illic Sueborum praedae
t nostris e provinciis lixae ac negotiatores re-

perti, quos ius commercii, dein cupido augendi pecuniam, postremo oblivio patriae suis quemque ab sedibus hostilem in agrum transtulerat.

63. Maroboduo undique deserto non aliud subsidium quam misericordia Caesaris fuit. transgressus Danuvium, qua Noricam provinciam praefluit, scripsit Tiberio non ut profugus aut supplex,
5 sed ex memoria prioris fortunae: nam multis nationibus clarissimum quondam regem ad se vocantibus Romanam amicitiam praetulisse. responsum a Caesare tutam ei honoratamque sedem in Italia fore, si maneret: sin rebus eius aliud conduceret,
10 abiturum fide qua venisset. ceterum apud senatum disseruit non Philippum Atheniensibus, non Pyrrum aut Antiochum populo Romano perinde metuendos fuisse. exstat oratio, qua magnitudinem viri, violentiam subiectarum ei gentium et quam propin-
15 quus Italiae hostis, suaque in destruendo eo consilia extulit. et Maroboduus quidem Ravennae habitus, si quando insolescerent Suebi, quasi rediturus in regnum ostentabatur: sed non excessit Italia per duodeviginti annos consenuitque multum
20 imminuta claritate ob nimiam vivendi cupidinem. idem Catualdae casus neque aliud perfugium. pulsus haud multo post Hermundurorum opibus et Vibilio duce receptusque Forum Iulium, Narbonensis Galliae coloniam, mittitur. barbari utrum-
25 que comitati, ne quietas provincias immixti turbarent, Danuvium ultra inter flumina Marum et Cusum locantur, dato rege Vannio gentis Quadorum.

64. Simul nuntiato regem Artaxian Armeniis a Germanico datum, decrevere patres ut Germanicus atque Drusus ovantes urbem introirent. structi et arcus circum latera templi Martis Ultoris cum effigie Caesarum, laetiore Tiberio, quia 5 pacem sapientia firmaverat, quam si bellum per acies confecisset. igitur Rhescuporim quoque, Thraeciae regem, astu adgreditur. omnem eam nationem Rhoemetalces tenuerat; quo defuncto Augustus partem Thraecum Rhescuporidi fratri eius, 10 partem filio Cotyi permisit. in ea divisione arva et urbes et vicina Graecis Cotyi, quod incultum, ferox, adnexum hostibus, Rhescuporidi cessit: ipsorumque regum ingenia, illi mite et amoenum, huic atrox, avidum et societatis inpatiens erat. 15 sed primo subdola concordia egere: mox Rhescuporis egredi fines, vertere in se Cotyi data et resistenti vim facere, cunctanter sub Augusto, quem auctorem utriusque regni, si sperneretur, vindicem metuebat. enimvero audita mutatione 20 principis inmittere latronum globos, exscindere castella, causas bello.

65. Nihil aeque Tiberium anxium habebat, quam ne conposita turbarentur. deligit centurionem, qui nuntiaret regibus ne armis disceptarent; statimque a Cotye dimissa sunt quae paraverat auxilia. Rhescuporis ficta modestia postulat eun- 5 dem in locum coiretur: posse de controversiis conloquio transigi. nec diu dubitatum de tempore, loco, dein condicionibus, cum alter facilitate, alter fraude cuncta inter se concederent acciperentque.

10 Rhescuporis sanciendo, ut dictitabat, foederi convivium adicit, tractaque in multam noctem laetitia per epulas ac vinolentiam incautum Cotyn et, postquam dolum intellexerat, sacra regni, eiusdem familiae deos et hospitalis mensas obtestantem
15 catenis onerat. Thraeciaque omni potitus scripsit ad Tiberium structas sibi insidias, praeventum insidiatorem; simul bellum adversus Bastarnas Scythasque praetendens novis peditum et equitum copiis sese firmabat. molliter rescriptum, si
20 fraus abesset, posse eum innocentiae fidere; ceterum neque se neque senatum nisi cognita causa ius et iniuriam discreturos: proinde tradito Cotye veniret transferretque invidiam criminis.

66. Eas litteras Latinius Pandusa pro praetore Moesiae cum militibus, quis Cotys traderetur, in Thraeciam misit. Rhescuporis inter metum et iram cunctatus maluit patrati quam incepti faci-
5 noris reus esse: occidi Cotyn iubet mortemque sponte sumptam ementitur. nec tamen Caesar placitas semel artis mutavit, sed defuncto Pandusa, quem sibi infensum Rhescuporis arguebat, Pomponium Flaccum, veterem stipendiis et arta
10 cum rege amicitia eoque accommodatiorem ad fallendum, ob id maxime Moesiae praefecit.

67. Flaccus in Thraeciam transgressus per ingentia promissa quamvis ambiguum et scelera sua reputantem perpulit ut praesidia Romana intraret. circumdata hinc regi specie honoris
5 valida manus, tribunique et centuriones monendo, suadendo, et quanto longius abscedebatur,

apertiore custodia, postremo gnarum necessitatis in urbem traxere. accusatus in senatu ab uxore Cotyis damnatur, ut procul regno teneretur. Thraecia in Rhoemetalcen filium, quem paternis con- 10 siliis adversatum constabat, inque liberos Cotyis dividitur; iisque nondum adultis Trebellenus Rufus praetura functus datur, qui regnum interim tractaret, exemplo quo maiores M. Lepidum Ptolemaei liberis tutorem in Aegyptum miserant. Rhescuporis 15 Alexandriam devectus atque illic fugam temptans an ficto crimine interficitur.

68. Per idem tempus Vonones, quem amotum in Ciliciam memoravi, corruptis custodibus effugere ad Armenios, inde Albanos Heniochosque et consanguineum sibi regem Scytharum conatus est. specie venandi omissis maritimis locis avia sal- 5 tuum petiit, mox pernicitate equi ad amnem Pyramum contendit, cuius pontes accolae ruperant audita regis fuga; neque vado penetrari poterat. igitur in ripa fluminis a Vibio Frontone praefecto equitum vincitur, mox Remmius evocatus, priori 10 custodiae regis adpositus, quasi per iram gladio eum transigit. unde maior fides conscientia sceleris et metu indicii mortem Vononi inlatam.

69. At Germanicus Aegypto remeans cuncta, quae apud legiones aut urbes iusserat, abolita vel in contrarium versa cognoscit. hinc graves in Pisonem contumeliae, nec minus acerba quae ab illo in Caesarem intentabantur. dein Piso abire 5 Suria statuit. mox adversa Germanici valetudine detentus, ubi recreatum accepit votaque pro inco-

lumitate solvebantur, admotas hostias, sacrificalem apparatum, festam Antiochensium plebem per lic-
10 tores proturbat. tum Seleuciam degreditur, opperiens aegritudinem, quae rursum Germanico acciderat. saevam vim morbi augebat persuasio veneni a Pisone accepti; et reperiebantur solo ac parietibus erutae humanorum corporum reliquiae, car-
15 mina et devotiones et nomen Germanici plumbeis tabulis insculptum, semusti cineres ac tabo obliti aliaque malefica, quis creditur animas numinibus infernis sacrari. simul missi a Pisone incusabantur ut valetudinis adversa rimantes.

70. Ea Germanico haud minus ira quam per metum accepta. si limen obsideretur, si effundendus spiritus sub oculis inimicorum foret, quid deinde miserrimae coniugi, quid infantibus liberis
5 eventurum? lenta videri veneficia: festinare et urgere, ut provinciam, ut legiones solus habeat. sed non usque eo defectum Germanicum, neque praemia caedis apud interfectorem mansura. componit epistulas, quis amicitiam ei renuntiabat: addunt plerique
10 iussum provincia decedere. nec Piso moratus ultra navis solvit, moderabaturque cursui, quo propius regrederetur, si mors Germanici Suriam aperuisset.

71. Caesar paulisper ad spem erectus, dein fesso corpore, ubi finis aderat, adsistentes amicos in hunc modum adloquitur: 'si fato concederem, iustus mihi dolor etiam adversus deos esset, quod
5 me parentibus liberis patriae intra iuventam praematuro exitu raperent: nunc scelere Pisonis et Plancinae interceptus ultimas preces pectoribus

vestris relinquo: referatis patri ac fratri, quibus acerbitatibus dilaceratus, quibus insidiis circumventus miserrimam vitam pessima morte finierim. 10
si quos spes meae, si quos propinquus sanguis, etiam quos invidia erga viventem movebat, inlacrimabunt quondam florentem et tot bellorum superstitem muliebri fraude cecidisse. erit vobis locus querendi apud senatum, invocandi leges. non hoc 15
praecipuum amicorum munus est, prosequi defunctum ignavo questu, sed quae voluerit meminisse, quae mandaverit exsequi. flebunt Germanicum etiam ignoti: vindicabitis vos, si me potius quam fortunam meam fovebatis. ostendite populo Romano 20
divi Augusti neptem eandemque coniugem meam, numerate sex liberos. misericordia cum accusantibus erit, fingentibusque scelesta mandata aut non credent homines aut non ignoscent.' iuravere amici, dextram morientis contingentes, spiritum 25
ante quam ultionem amissuros.

72. Tum ad uxorem versus per memoriam sui, per communes liberos oravit, exueret ferociam, saevienti fortunae submitteret animum, neu regressa in urbem aemulatione potentiae validiores inritaret. haec palam et alia secreto, per quae 5
ostendere credebatur metum ex Tiberio. neque multo post exstinguitur, ingenti luctu provinciae et circumiacentium populorum. indoluere exterae nationes regesque: tanta illi comitas in socios, mansuetudo in hostis; visuque et auditu iuxta venera- 10
bilis, cum magnitudinem et gravitatem summae fortunae retineret, invidiam et adrogantiam effugerat.

73. Funus sine imaginibus et pompa per laudes ac memoriam virtutum eius celebre fuit. et erant qui formam, fortunam, aetatem, genus mortis ob propinquitatem etiam locorum, in qui-
5 bus interiit, magni Alexandri fatis adaequarent. nam utrumque corpore decoro, genere insigni, haud multum triginta annos egressum, suorum insidiis externas inter gentes occidisse: sed hunc mitem erga amicos, modicum voluptatum, uno
10 matrimonio, certis liberis egisse, neque minus proeliatorem, etiam si temeritas afuerit praepeditusque sit perculsas tot victoriis Germanias servitio premere. quod si solus arbiter rerum, si iure et nomine regio fuisset, tanto promptius adsecu-
15 turum gloriam militiae, quantum clementia, temperantia, ceteris bonis artibus praestitisset. corpus antequam cremaretur nudatum in foro Antiochensium, qui locus sepulturae destinabatur, praetuleritne veneficii signa, parum constitit; nam ut
20 quis misericordia in Germanicum et praesumpta suspicione aut favore in Pisonem pronior, diversi interpretabantur.

74. Consultatum inde inter legatos quique alii senatorum aderant, quisnam Suriae praeficeretur. et ceteris modice nisis, inter Vibium Marsum et Cn. Sentium diu quaesitum: dein Marsus
5 seniori et acrius tendenti Sentio concessit. isque infamem veneficiis ea in provincia et Plancinae percaram nomine Martinam in urbem misit, postulantibus Vitellio ac Veranio ceterisque, qui cri-

mina et accusationem tamquam adversus receptos iam reos instruebant. 10

75. At Agrippina, quamquam defessa luctu et corpore aegro, omnium tamen quae ultionem morarentur intolerans, ascendit classem cum cineribus Germanici et liberis, miserantibus cunctis, quod femina nobilitate princeps, pulcherrimo modo 5 matrimonio inter venerantis gratantisque aspici solita, tunc feralis reliquias sinu ferret, incerta ultionis, anxia sui et infelici fecunditate fortunae totiens obnoxia. Pisonem interim apud Coum insulam nuntius adsequitur excessisse Germanicum. 10 quo intemperanter accepto caedit victimas, adit templa, neque ipse gaudium moderans et magis insolescente Plancina, quae luctum amissae sororis tum primum laeto cultu mutavit.

76. Adfluebant centuriones monebantque prompta illi legionum studia: repeteret provinciam non iure ablatam et vacuam. igitur quid agendum consultantibus M. Piso filius properandum in urbem censebat: nihil adhuc inexpiabile admissum, 5 neque suspiciones inbecillas aut inania famae pertimescenda. discordiam erga Germanicum odio fortasse dignam, non poena; et ademptione provinciae satis factum inimicis. quod si regrederetur, obsistente Sentio civile bellum incipi; nec 10 duraturos in partibus centuriones militesque, apud quos recens imperatoris sui memoria et penitus infixus in Caesares amor praevaleret.

77. Contra Domitius Celer, ex intima eius amicitia, disseruit utendum eventu: Pisonem, non

Sentium Suriae praepositum; huic fasces et ius praetoris, huic legiones datas. si quid hostile in-
5 gruat, quem iustius arma oppositurum, quam qui legati auctoritatem et propria mandata acceperit? relinquendum etiam rumoribus tempus, quo senescant: plerumque innocentes recenti invidiae inpares. at si teneat exercitum, augeat vires, multa,
10 quae provideri non possint, fortuito in melius casura. 'an festinamus cum Germanici cineribus adpellere, ut te inauditum et indefensum planctus Agrippinae ac vulgus imperitum primo rumore rapiant? est tibi Augustae conscientia, est Caesa-
15 ris favor, sed in occulto; et perisse Germanicum nulli iactantius maerent quam qui maxime laetantur.'

78. Haud magna mole Piso, promptus ferocibus, in sententiam trahitur missisque ad Tiberium epistulis incusat Germanicum luxus et superbiae; seque pulsum, ut locus rebus novis pate-
5 fieret, curam exercitus eadem fide qua tenuerit repetivisse. simul Domitium inpositum triremi vitare litorum oram praeterque insulas lato mari pergere in Suriam iubet. concurrentes desertores per manipulos conponit, armat lixas traiectisque
10 in continentem navibus vexillum tironum in Suriam euntium intercipit, regulis Cilicum ut se auxiliis iuvarent scribit, haud ignavo ad ministeria belli iuvene Pisone, quamquam suscipiendum bellum abnuisset.

79. Igitur oram Lyciae ac Pamphyliae praelegentes, obviis navibus quae Agrippinam vehe-

bant, utrimque infensi arma primo expediere: dein mutua formidine non ultra iurgium processum est, Marsusque Vibius nuntiavit Pisoni Romam ad di- 5 cendam causam veniret. ille eludens respondit adfuturum, ubi praetor, qui de veneficiis quaereret, reo atque accusatoribus diem prodixisset. interim Domitius Laodiciam urbem Suriae adpulsus, cum hiberna sextae legionis peteret, quod eam maxime 10 novis consiliis idoneam rebatur, a Pacuvio legato praevenitur. id Sentius Pisoni per litteras aperit monetque ne castra corruptoribus, ne provinciam bello temptet. quosque Germanici memores aut inimicis eius adversos cognoverat, contrahit, magni- 15 tudinem imperatoris identidem ingerens et rem publicam armis peti; ducitque validam manum et proelio paratam.

80. Nec Piso, quamquam coepta secus cadebant, omisit tutissima e praesentibus, sed castellum Ciliciae munitum admodum, cui nomen Celenderis, occupat; nam admixtis desertoribus et tirone nuper intercepto suisque et Plancinae servitiis auxilia 5 Cilicum, quae reguli miserant, in numerum legionis composuerat. Caesarisque se legatum testabatur provincia, quam is dedisset, arceri, non a legionibus (earum quippe accitu venire), sed a Sentio privatum odium falsis criminibus tegente. 10 consisterent in acie, non pugnaturis militibus, ubi Pisonem ab ipsis parentem quondam appellatum, si iure ageretur, potiorem, si armis, non invalidum vidissent. tum pro munimentis castelli manipulos explicat, colle arduo et derupto; nam cetera mari 15

cinguntur. contra veterani ordinibus ac subsidiis
instructi: hinc militum vis, inde locorum asperitas
sed non animus, non spes, ne tela quidem nisi
agrestia aut subitum in usum properata. ut venere
20 in manus, non ultra dubitatum, quam dum Roma-
nae cohortes in aequum eniterentur: vertunt terga
Cilices seque castello claudunt.

81. Interim Piso classem haud procul oppo-
rientem adpugnare frustra temptavit; regressusque
et pro muris, modo semet adflictando, modo sin-
gulos nomine ciens, praemiis vocans, seditionem
5 coeptabat, adeoque commoverat, ut signifer legio-
nis sextae signum ad eum transtulerit. tum Sentius
occanere cornua tubasque et peti aggerem, erigi
scalas iussit, ac promptissimum quemque succe-
dere, alios tormentis hastas saxa et faces ingerere.
10 tandem victa pertinacia Piso oravit, ut traditis
armis maneret in castello, dum Caesar, cui Suriam
permitteret, consulitur. non receptae condiciones,
nec aliud quam naves et tutum in urbem iter
concessum est.

82. At Romae, postquam Germanici valetudo
percrebruit cunctaque ut ex longinquo aucta in
deterius adferebantur, dolor ira, et erumpebant
questus. ideo nimirum in extremas terras relega-
5 tum, ideo Pisoni permissam provinciam; hoc egisse
secretos Augustae cum Plancina sermones. vera
prorsus de Druso seniores locutos: displicere re-
gnantibus civilia filiorum ingenia, neque ob aliud
interceptos, quam quia populum Romanum aequo
10 iure complecti reddita libertate agitaverint. hos

vulgi sermones audita mors adeo incendit, ut ante edictum magistratuum, ante senatus consultum sumpto iustitio desererentur fora, clauderentur domus. passim silentia et gemitus, nihil compositum in ostentationem; et quamquam neque in- 15 signibus lugentium abstinerent, altius animis maerebant. forte negotiatores, vivente adhuc Germanico Suria egressi, laetiora de valetudine eius attulere. statim credita, statim vulgata sunt: ut quisque obvius, quamvis leviter audita in alios atque illi 20 in plures cumulata gaudio transferunt. cursant per urbem, moliuntur templorum fores; iuvat credulitatem nox et promptior inter tenebras adfirmatio. nec obstitit falsis Tiberius, donec tempore ac spatio vanescerent: et populus quasi rursum ereptum 25 acrius doluit.

83. Honores, ut quis amore in Germanicum aut ingenio validus, reperti decretique: ut nomen eius Saliari carmine caneretur; sedes curules sacerdotum Augustalium locis superque eas querceae coronae statuerentur; ludos circenses eburna effi- 5 gies praeiret, neve quis flamen aut augur in locum Germanici nisi gentis Iuliae crearetur. arcus additi Romae et apud ripam Rheni et in monte Suriae Amano, cum inscriptione rerum gestarum ac mortem ob rem publicam obisse. sepulcrum Antiochiae, 10 ubi crematus, tribunal Epidaphnae, quo in loco vitam finierat. statuarum locorumve, in quis coleretur, haud facile quis numerum inierit. cum censeretur clipeus auro et magnitudine insignis inter auctores eloquentiae, adseveravit Tiberius 15

solitum paremque ceteris dicaturum: neque enim eloquentiam fortuna discerni, et satis inlustre, si veteres inter scriptores haberetur. equester ordo cuneum Germanici appellavit, qui iuniorum dicebatur, instituitque uti turmae idibus Iuliis imaginem eius sequerentur. pleraque manent: quaedam statim omissa sunt aut vetustas oblitteravit.

84. Ceterum recenti adhuc maestitia soror Germanici Livia, nupta Druso, duos virilis sexus simul enixa est. quod rarum laetumque etiam modicis penatibus tanto gaudio principem adfecit, ut non temperaverit quin iactaret apud patres, nulli ante Romanorum eiusdem fastigii viro geminam stirpem editam: nam cuncta, etiam fortuita, ad gloriam vertebat. sed populo tali in tempore id quoque dolorem tulit, tamquam auctus liberis Drusus domum Germanici magis urgeret.

85. Eodem anno gravibus senatus decretis libido feminarum coërcita cautumque, ne quaestum corpore faceret cui avus aut pater aut maritus eques Romanus fuisset. nam Vistilia praetoria familia genita licentiam stupri apud aediles vulgaverat, more inter veteres recepto, qui satis poenarum adversum inpudicas in ipsa professione flagitii credebant. exactum et a Titidio Labeone, Vistiliae marito, cur in uxore delicti manifesta ultionem legis omisisset. atque illo praetendente sexaginta dies ad consultandum datos necdum praeterisse, satis visum de Vistilia statuere; eaque in insulam Seriphon abdita est. actum et de sacris Aegyptiis Iudaicisque pellendis factumque patrum

consultum, ut quattuor milia libertini generis ea 15
superstitione infecta, quis idonea aetas, in insulam
Sardiniam veherentur, coërcendis illic latrociniis
et, si ob gravitatem caeli interissent, vile damnum;
ceteri cederent Italia, nisi certam ante diem pro-
fanos ritus exuissent. 20

86. Post quae rettulit Caesar capiendam vir-
ginem in locum Occiae, quae septem et quinqua-
ginta per annos summa sanctimonia Vestalibus
sacris praesederat; egitque grates Fonteio Agrip-
pae et Domitio Pollioni, quod offerendo filias de 5
officio in rem publicam certarent. praelata est
Pollionis filia, non ob aliud quam quod mater
eius in eodem coniugio manebat; nam Agrippa
discidio domum imminuerat. et Caesar quamvis
posthabitam deciens sestertii dote solatus est. 10

87. Saevitiam annonae incusante plebe statuit
frumento pretium, quod emptor penderet, binosque
nummos se additurum negotiatoribus in singulos
modios. neque tamen ob ea parentis patriae dela-
tum et antea vocabulum adsumpsit, acerbeque in- 5
crepuit eos, qui divinas occupationes ipsumque do-
minum dixerant. unde angusta et lubrica oratio
sub principe, qui libertatem metuebat, adulatio-
nem oderat.

88. Reperio apud scriptores senatoresque eo-
rundem temporum Adgandestrii principis Chatto-
rum lectas in senatu litteras, quibus mortem Ar-
minii promittebat, si patrandae neci venenum
mitteretur; responsumque esse non fraude neque 5
occultis, sed palam et armatum populum Romanum

hostes suos ulcisci. qua gloria aequabat se Tiberius priscis imperatoribus, qui venenum in Pyrrum regem vetuerant prodiderantque. ceterum Arminius abs-
10 cedentibus Romanis et pulso Maroboduo regnum adfectans libertatem popularium adversam habuit, petitusque armis cum varia fortuna certaret, dolo propinquorum cecidit: liberator haud dubie Germaniae et qui non primordia populi Romani, sicut
15 alii reges ducesque, sed florentissimum imperium lacessierit, proeliis ambiguus, bello non victus. septem et triginta annos vitae, duodecim potentiae explevit, caniturque adhuc barbaras apud gentes, Graecorum annalibus ignotus, qui sua tantum mi-
20 rantur, Romanis haud perinde celebris, dum vetera extollimus recentium incuriosi.

CORNELII TACITI

AB EXCESSU DIVI AUGUSTI

LIBER III.

1. Nihil intermissa navigatione hiberni maris Agrippina Corcyram insulam advehitur, litora Calabriae contra sitam. illic paucos dies conponendo animo insumit, violenta luctu et nescia tolerandi. Interim adventu eius audito intimus quisque ami- 5 corum et plerique militares, ut quique sub Germanico stipendia fecerant, multique etiam ignoti vicinis e municipiis, pars officium in principem rati, plures illos secuti, ruere ad oppidum Brundisium, quod naviganti celerrimum fidissimumque 10 adpulsu erat. atque ubi primum ex alto visa classis, complentur non modo portus et proxima maris, sed moenia ac tecta, quaque longissime prospectari poterat, maerentium turba et rogitantium inter se, silentione an voce aliqua egredientem excipe- 15 rent. neque satis constabat quid pro tempore foret, cum classis paulatim successit, non alacri, ut adsolet, remigio, sed cunctis ad tristitiam compositis. postquam duobus cum liberis, feralem urnam tenens, egressa navi defixit oculos, idem omnium 20 gemitus; neque discerneres proximos alienos, virorum feminarumve planctus, nisi quod comitatum

Agrippinae longo maerore fessum obvii et recentes in dolore anteibant.

2. Miserat duas praetorias cohortes Caesar, addito ut magistratus Calabriae Apulique et Campani suprema erga memoriam filii sui munia fungerentur. igitur tribunorum centurionumque umeris
5 cineres portabantur; praecedebant incompta signa, versi fasces; atque ubi colonias transgrederentur, atrata plebes, trabeati equites pro opibus loci vestem odores aliaque funerum sollemnia cremabant. etiam quorum diversa oppida, tamen obvii et vic-
10 timas atque aras dis Manibus statuentes lacrimis et conclamationibus dolorem testabantur. Drusus Tarracinam progressus est cum Claudio fratre liberisque Germanici, qui in urbe fuerant. consules M. Valerius et M. Aurelius (iam enim magistra-
15 tum occeperant) et senatus ac magna pars populi viam conplevere, disiecti et ut cuique libitum flentes; aberat quippe adulatio, gnaris omnibus laetam Tiberio Germanici mortem male dissimulari.

3. Tiberius atque Augusta publico abstinuere, inferius maiestate sua rati, si palam lamentarentur, an ne omnium oculis vultum eorum scrutantibus falsi intellegerentur. matrem Antoniam non
5 apud auctores rerum, non in diurna actorum scriptura reperio ullo insigni officio functam, cum super Agrippinam et Drusum et Claudium ceteri quoque consanguinei nominatim perscripti sint, seu valetudine praepediebatur, seu victus luctu animus ma-
10 gnitudinem mali perferre visu non toleravit. facilius crediderim Tiberio et Augusta, qui domo non exce-

debant, cohibitam, ut par maeror et matris exemplo avia quoque et patruus attineri viderentur.

4. Dies, quo reliquiae tumulo Augusti inferebantur, modo per silentium vastus, modo ploratibus inquies; plena urbis itinera, conlucentes per campum Martis faces. illic miles cum armis, sine insignibus magistratus, populus per tribus concidisse rem publicam, nihil spei reliquum clamitabant, promptius apertiusque, quam ut meminisse imperitantium crederes. nihil tamen Tiberium magis penetravit quam studia hominum accensa in Agrippinam, cum decus patriae, solum Augusti sanguinem, unicum antiquitatis specimen appellarent versique ad caelum ac deos integram illi subolem ac superstitem iniquorum precarentur. 5 10

5. Fuere qui publici funeris pompam requirerent compararentque quae in Drusum patrem Germanici honora et magnifica Augustus fecisset. ipsum quippe asperrimo hiemis Ticinum usque progressum neque abscedentem a corpore simul urbem intravisse; circumfusas lecto Claudiorum Iuliorumque imagines; defletum in foro, laudatum pro rostris, cuncta a maioribus reperta aut quae posteri invenerint cumulata: at Germanico ne solitos quidem et cuicumque nobili debitos honores contigisse. sane corpus ob longinquitatem itinerum externis terris quoquo modo crematum: sed tanto plura decora mox tribui par fuisse, quanto prima fors negavisset. non fratrem, nisi unius diei via, non patruum saltem porta tenus obvium. ubi illa veterum instituta, propositam toro effigiem, medi- 5 10 15

tata ad memoriam virtutis carmina et laudationes, et lacrimas vel doloris imitamenta?

6. Gnarum id Tiberio fuit; utque premeret vulgi sermones, monuit edicto multos inlustrium Romanorum ob rem publicam obisse, neminem tam flagranti desiderio celebratum. idque et sibi et
5 cunctis egregium, si modus adiceretur. non enim eadem decora principibus viris et imperatori populo, quae modicis domibus aut civitatibus. convenisse recenti dolori luctum et ex maerore solacia; sed referendum iam animum ad firmitudinem,
10 ut quondam divus Iulius amissa unica filia, ut divus Augustus ereptis nepotibus abstruserint tristitiam. nil opus vetustioribus exemplis, quotiens populus Romanus clades exercituum, interitum ducum, funditus amissas nobiles familias constanter
15 tulerit. principes mortales, rem publicam aeternam esse. proin repeterent sollemnia, et quia ludorum Megalesium spectaculum suberat, etiam voluptates resumerent.

7. Tum exuto iustitio reditum ad munia, et Drusus Illyricos ad exercitus profectus est, erectis omnium animis spe petendae e Pisone ultionis et crebro questu, quod vagus interim per amoena Asiae atque Achaiae adroganti et subdola mora scelerum probationes subverteret. nam vulgatum erat missam, ut dixi, a Cn. Sentio famosam veneficiis Martinam subita morte Brundisii exstinctam, venenumque nodo crinium eius occultatum, nec
10 ulla in corpore signa sumpti exitii reperta.

8. At Piso praemisso in urbem filio datisque mandatis, per quae principem molliret, ad Drusum pergit, quem haud fratris interitu trucem quam remoto aemulo aequiorem sibi sperabat. Tiberius quo integrum iudicium ostentaret, exceptum co- 5 miter iuvenem sueta erga filios familiarum nobiles liberalitate auget. Drusus Pisoni, si vera forent quae iacerentur, praecipuum in dolore suum locum respondit: sed malle falsa et inania nec cuiquam mortem Germanici exitiosam esse. haec palam et 10 vitato omni secreto; neque dubitabantur praescripta ei a Tiberio, cum incallidus alioqui et facilis iuventa senilibus tum artibus uteretur.

9. Piso Delmatico mari tramisso relictisque apud Anconam navibus per Picenum ac mox Flaminiam viam adsequitur legionem, quae e Pannonia in urbem, dein praesidio Africae ducebatur: eaque res agitata rumoribus, ut in agmine atque 5 itinere crebro se militibus ostentavisset. ab Narnia, vitandae suspicionis an quia pavidis consilia in incerto sunt, Nare ac mox Tiberi devectus auxit vulgi iras, quia navem tumulo Caesarum adpulerat dieque et ripa frequenti, magno clientium agmine 10 ipse, feminarum comitatu Plancina et vultu alacres incessere. fuit inter inritamenta invidiae domus foro inminens festa ornatu conviviumque et epulae et celebritate loci nihil occultum.

10. Postera die Fulcinius Trio Pisonem apud consules postulavit. contra Vitellius ac Veranius ceterique Germanicum comitati tendebant, nullas esse partis Trioni; neque se accusatores, sed rerum

5 indices et testes mandata Germanici perlaturos. ille dimissa eius causae delatione, ut priorem vitam accusaret obtinuit, petitumque est a principe cognitionem exciperet. quod ne reus quidem abnuebat, studia populi et patrum metuens: contra 10 Tiberium spernendis rumoribus validum et conscientiae matris innexum esse; veraque aut in deterius credita iudice ab uno facilius discerni, odium et invidiam apud multos valere. haud fallebat Tiberium moles cognitionis quaque ipse fama 15 distraheretur. igitur paucis familiarium adhibitis minas accusantium et hinc preces audit integramque causam ad senatum remittit.

11. Atque interim Drusus rediens Illyrico, quamquam patres censuissent ob receptum Maroboduum et res priore aestate gestas ut ovans iniret, prolato honore urbem intravit. post quae 5 reo L. Arruntium, P. Vinicium, Asinium Gallum, Aeserninum Marcellum, Sex. Pompeium patronos petenti iisque diversa excusantibus M'. Lepidus et L. Piso et Livineius Regulus adfuere, adrecta omni civitate, quanta fides amicis Germanici, 10 quae fiducia reo; satin cohiberet ac premeret sensus suos Tiberius. haud alias intentior populus plus sibi in principem occultae vocis aut suspicacis silentii permisit.

12. Die senatus Caesar orationem habuit meditato temperamento. patris sui legatum atque amicum Pisonem fuisse adiutoremque Germanico datum a se auctore senatu rebus apud Orientem 5 administrandis. illic contumacia et certaminibus

asperasset iuvenem exituque eius laetatus esset, an scelere exstinxisset, integris animis diiudicandum. 'nam si legatus officii terminos, obsequium erga imperatorem exuit eiusdemque morte et luctu meo laetatus est, odero seponamque a domo mea 10 et privatas inimicitias non vi principis ulciscar: sin facinus in cuiuscumque mortalium nece vindicandum detegitur, vos vero et liberos Germanici et nos parentes iustis solaciis adficite. simulque illud reputate, turbide et seditiose tractaverit ex- 15 ercitus Piso, quaesita sint per ambitionem studia militum, armis repetita provincia, an falsa haec in maius vulgaverint accusatores, quorum ego nimiis studiis iure suscenseo. nam quo pertinuit nudare corpus et contrectandum vulgi oculis per- 20 mittere differrique etiam per externos, tamquam veneno interceptus esset, si incerta adhuc ista et scrutanda sunt? defleo equidem filium meum semperque deflebo: sed neque reum prohibeo quo minus cuncta proferat, quibus innocentia eius sub- 25 levari aut, si qua fuit iniquitas Germanici, coargui possit, vosque oro ne, quia dolori meo causa conexa est, obiecta crimina pro adprobatis accipiatis. si quos propinquus sanguis aut fides sua patronos dedit, quantum quisque eloquentia et cura valet, 30 iuvate periclitantem: ad eundem laborem, eandem constantiam accusatores hortor. id solum Germanico super leges praestiterimus, quod in curia potius quam in foro, apud senatum quam apud iudices de morte eius anquiritur: cetera pari mo- 35 destia tractentur. nemo Drusi lacrimas, nemo

maestitiam meam spectet, nec si qua in nos adversa finguntur.'

13. Exim biduum criminibus obiciendis statuitur utque sex dierum spatio interiecto reus per triduum defenderetur. tum Fulcinius vetera et inania orditur, ambitiose avareque habitam
5 Hispaniam; quod neque convictum noxae reo, si recentia purgaret, neque defensum absolutioni erat, si teneretur maioribus flagitiis. post quem Servaeus et Veranius et Vitellius consimili studio, et multa eloquentia Vitellius, obiecere odio Ger-
10 manici et rerum novarum studio Pisonem vulgus militum per licentiam et sociorum iniurias eo usque conrupisse, ut parens legionum a deterrimis appellaretur; contra in optimum quemque, maxime in comites et amicos Germanici saevisse; postremo
15 ipsum devotionibus et veneno peremisse; sacra hinc et immolationes nefandas ipsius atque Plancinae, petitam armis rem publicam, utque reus agi posset, acie victum.

14. Defensio in ceteris trepidavit; nam neque ambitionem militarem neque provinciam pessimo cuique obnoxiam, ne contumelias quidem adversum imperatorem infitiari poterat: solum veneni
5 crimen visus est diluisse, quod ne accusatores quidem satis firmabant, in convivio Germanici, cum super eum Piso discumberet, infectos manibus eius cibos arguentes. quippe absurdum videbatur inter aliena servitia et tot adstantium visu, ipso
10 Germanico coram, id ausum; offerebatque familiam reus et ministros in tormenta flagitabat. sed iudices

per diversa inplacabiles erant, Caesar ob bellum provinciae inlatum, senatus numquam satis credito sine fraude Germanicum interisse. accusatoresque intendere suspiciones, proferri quae Piso et Plan- 15 cina ad principem Liviamque scripsissent expostulantes, quod haud minus Tiberius quam Piso abnuere. simul populi ante curiam voces audiebantur: non temperaturos manibus, si patrum sententias evasisset. effigiesque Pisonis traxerant in 20 Gemonias ac divellebant, ni iussu principis protectae repositaeque forent. igitur inditus lecticae et a tribuno praetoriae cohortis deductus est, vario rumore, custos saluti an mortis exactor sequeretur.

15. Eadem Plancinae invidia, maior gratia; eoque ambiguum habebatur, quantum Caesari in eam liceret. atque ipsa, donec mediae Pisoni spes, sociam se cuiuscumque fortunae et, si ita ferret, comitem exitii promittebat: ut secretis Augustae 5 precibus veniam obtinuit, paulatim segregari a marito, dividere defensionem coepit. quod reus postquam sibi exitiabile intellegit, an adhuc experiretur dubitans, hortantibus filiis durat mentem senatumque rursum ingreditur; redintegratamque 10 accusationem, infensas patrum voces, adversa et saeva cuncta perpessus, nullo magis exterritus est quam quod Tiberium sine miseratione, sine ira obstinatum clausumque vidit, ne quo adfectu perrumperetur. relatus domum, tamquam defensionem 15 in posterum meditaretur, pauca conscribit obsignatque et liberto tradit; tum solita curando corpori exsequitur. dein multam post noctem, egressa

cubiculo uxore, operiri fores iussit; et coepta luce
20 perfosso iugulo, iacente humi gladio, repertus est.

16. Audire me memini ex senioribus visum saepius inter manus Pisonis libellum, quem ipse non vulgaverit; sed amicos eius dictitavisse, litteras Tiberii et mandata in Germanicum contineri,
5 ac destinatum promere apud patres principemque arguere, ni elusus a Seiano per vana promissa foret; nec illum sponte exstinctum, verum inmisso percussore. quorum neutrum adseveraverim: neque tamen occulere debui narratum ab iis, qui nostram
10 ad iuventam duraverunt. Caesar flexo in maestitiam ore suam invidiam tali morte quaesitam apud senatum conquestus M. Pisonem vocari iubet crebrisque interrogationibus exquirit, qualem Piso diem supremum noctemque exegisset. atque illo
15 pleraque sapienter, quaedam inconsultius respondente, recitat codicillos a Pisone in hunc ferme modum compositos: 'conspiratione inimicorum et invidia falsi criminis oppressus, quatenus veritati et innocentiae meae nusquam locus est, deos in-
20 mortales testor vixisse me, Caesar, cum fide adversum te, neque alia in matrem tuam pietate; vosque oro liberis meis consulatis, ex quibus Cn. Piso qualicumque fortunae meae non est adiunctus, cum omne hoc tempus in urbe egerit, M. Piso repe-
25 tere Suriam dehortatus est. atque utinam ego potiu filio iuveni quam ille patri seni cessisset. eo in pensius precor, ne meae pravitatis poenas innoxiu luat. per quinque et quadraginta annorum obse quium, per collegium consulatus quondam div

Augusto parenti tuo probatus et tibi amicus nec 30
quicquam post haec rogaturus salutem infelicis
filii rogo.' de Plancina nihil addidit.

17. Post quae Tiberius adulescentem crimine
civilis belli purgavit, patris quippe iussa nec po-
tuisse filium detrectare, simul nobilitatem domus,
etiam ipsius quoquo modo meriti gravem casum
miseratus. pro Plancina cum pudore et flagitio 5
disseruit, matris preces obtendens, in quam opti-
mi cuiusque secreti questus magis ardescebant. id
ergo fas aviae, interfectricem nepotis adspicere,
adloqui, eripere senatui. quod pro omnibus civi-
bus leges obtineant, uni Germanico non contigisse. 10
Vitellii et Veranii voce defletum Caesarem, ab
imperatore et Augusta defensam Plancinam. pro-
inde venena et artes tam feliciter expertas ver-
teret in Agrippinam, in liberos eius, egregiamque
aviam ac patruum sanguine miserrimae domus 15
exsatiaret. biduum super hac imagine cognitionis
absumptum, urgente Tiberio liberos Pisonis matrem
uti tuerentur. et cum accusatores ac testes cer-
tatim perorarent respondente nullo, miseratio quam
invidia augebatur. primus sententiam rogatus Au- 20
relius Cotta consul (nam referente Caesare magi-
stratus eo etiam munere fungebantur) nomen Pi-
sonis eradendum fastis censuit, partem bonorum
publicandam, pars ut Cn. Pisoni filio concederetur
isque praenomen mutaret; M. Piso exuta dignitate 25
et accepto quinquagiens sestertio in decem annos
relegaretur, concessa Plancinae incolumitate ob
preces Augustae.

18. Multa ex ea sententia mitigata sunt a principe: ne nomen Pisonis fastis eximeretur, quando M. Antonii, qui bellum patriae fecisset, Iuli Antonii, qui domum Augusti violasset, mane-
5 rent. et M. Pisonem ignominiae exemit concessitque ei paterna bona, satis firmus, ut saepe memoravi, adversum pecuniam et tum pudore absolutae Plancinae placabilior. atque idem, cum Valerius Messalinus signum aureum in aede Martis
10 Ultoris, Caecina Severus aram ultionis statuendam censuissent, prohibuit, ob externas ea victorias sacrari dictitans, domestica mala tristitia operienda. addiderat Messalinus Tiberio et Augustae et Antoniae et Agrippinae Drusoque ob vindictam
15 Germanici grates agendas omiseratque Claudii mentionem. et Messalinum quidem L. Asprenas senatu coram percontatus est an prudens praeterisset; ac tum demum nomen Claudii adscriptum est. mihi, quanto plura recentium seu veterum revolvo,
20 tanto magis ludibria rerum mortalium cunctis in negotiis obversantur. quippe fama spe veneratione potius omnes destinabantur imperio quam quem futurum principem fortuna in occulto tenebat.

19. Paucis post diebus Caesar auctor senatui fuit Vitellio atque Veranio et Servaeo sacerdotia tribuendi: Fulcinio suffragium ad honores pollicitus monuit, ne facundiam violentia praecipitaret.
5 is finis fuit in ulciscenda Germanici morte, non modo apud illos homines, qui tum agebant, etiam secutis temporibus vario rumore iactata. adeo maxima quaeque ambigua sunt, dum alii quoquo

modo audita pro conpertis habent, alii vera in contrarium vertunt, et gliscit utrumque posteri- 10 tate. at Drusus urbe egressus repetendis auspiciis, mox ovans introiit. paucosque post dies Vipsania mater eius excessit, una omnium Agrippae liberorum miti obitu: nam ceteros manifestum ferro vel creditum est veneno aut fame exstinctos. 15

20. Eodem anno Tacfarinas, quem priore aestate pulsum a Camillo memoravi, bellum in Africa renovat, vagis primum populationibus et ob pernicitatem inultis, dein vicos exscindere, trahere graves praedas; postremo haud procul Pagyda 5 flumine cohortem Romanam circumsedit. praeerat castello Decrius impiger manu, exercitus militia et illam obsidionem flagitii ratus. is cohortatus milites ut copiam pugnae in aperto facerent, aciem pro castris instruit. primoque impetu pulsa cohorte 10 promptus inter tela occursat fugientibus, increpat signiferos, quod inconditis aut desertoribus miles Romanus terga daret; simul excepta vulnera et quamquam transfosso oculo adversum os in hostem intendit, neque proelium omisit, donec desertus 15 suis caderet.

21. Quae postquam L. Apronio (nam Camillo successerat) comperta, magis dedecore suorum quam gloria hostis anxius, raro ea tempestate et e vetere memoria facinore decumum quemque ignominiosae cohortis sorte ductos fusti necat. tantum- 5 que severitate profectum, ut vexillum veteranorum, non amplius quam quingenti numero, easdem Tacfarinatis copias praesidium, cui Thala nomen,

adgressas fuderint. quo proelio Rufus Helvius
10 gregarius miles servati civis decus rettulit dona-
tusque est ab Apronio torquibus et hasta. Caesar
addidit civicam coronam, quod non eam quoque
Apronius iure proconsulis tribuisset, questus magis
quam offensus. sed Tacfarinas perculsis Numidis
15 et obsidia aspernantibus spargit bellum, ubi in-
staretur, cedens ac rursum in terga remeans. et
dum ea ratio barbaro fuit, inritum fessumque Ro-
manum impune ludificabatur: postquam deflexit ad
maritimos locos et inligatus praeda stativis castris
20 adhaerebat, missu patris Apronius Caesianus cum
equite et cohortibus auxiliariis, quis velocissimos
legionum addiderat, prosperam adversum Numidas
pugnam facit pellitque in deserta.

22. At Romae Lepida, cui super Aemiliorum
decus L. Sulla et Cn. Pompeius proavi erant,
defertur simulavisse partum ex P. Quirinio divite
atque orbo. adiciebantur adulteria, venena quae-
5 situmque per Chaldaeos in domum Caesaris, de-
fendente ream Manio Lepido fratre. Quirinius post
diu dictum repudium adhuc infensus quamvis in-
fami ac nocenti miserationem addiderat. haud fa-
cile quis dispexerit illa in cognitione mentem prin-
10 cipis: adeo vertit ac miscuit irae et clementiae
signa. deprecatus primo senatum, ne maiestatis
crimina tractarentur, mox M. Servilium e consu-
laribus aliosque testes inlexit ad proferenda qua
velut reicere voluerat. idemque servos Lepida
15 cum militari custodia haberentur, transtulit a
consules neque per tormenta interrogari pass

est de iis, quae ad domum suam pertinerent. exemit etiam Drusum consulem designatum dicendae primo loco sententiae; quod alii civile rebantur, ne ceteris adsentiendi necessitas fieret, quidam ad 20 saevitiam trahebant: neque enim cessurum nisi damnandi officio.

23. Lepida ludorum diebus, qui cognitionem intervenerant, theatrum cum claris feminis ingressa, lamentatione flebili maiores suos ciens ipsumque Pompeium, cuius ea monimenta et adstantes imagines visebantur, tantum misericordiae 5 permovit, ut effusi in lacrimas saeva et detestanda Quirinio clamitarent, cuius senectae atque orbitati et obscurissimae domui destinata quondam uxor L. Caesari ac divo Augusto nurus dederetur. dein tormentis servorum patefacta sunt flagitia itum- 10 que in sententiam Rubelli Blandi, a quo aqua atque igni arcebatur. huic Drusus adsensit, quamquam alii mitius censuissent. mox Scauro, qui filiam ex ea genuerat, datum, ne bona publicarentur. tum demum aperuit Tiberius conpertum 15 sibi etiam ex P. Quirinii servis veneno eum a Lepida petitum.

24. Inlustrium domuum adversa (etenim haud multum distanti tempore Calpurnii Pisonem, Aemilii Lepidam amiserant) solacio adfecit D. Silanus Iuniae familiae redditus. casum eius paucis repetam. ut valida divo Augusto in rem publicam for- 5 tuna, ita domi inprospera fuit ob inpudicitiam filiae ac neptis, quas urbe depulit adulterosque earum morte aut fuga punivit. nam culpam inter

viros ac feminas vulgatam gravi nomine laesarum
10 religionum ac violatae maiestatis appellando clementiam maiorum suasque ipse leges egrediebatur.
sed aliorum exitus, simul cetera illius aetatis memorabo, si effectis in quae tetendi plures ad curas
vitam produxero. D. Silanus in nepti Augusti
15 adulter, quamquam non ultra foret saevitum, quam
ut amicitia Caesaris prohiberetur, exsilium sibi
demonstrari intellexit, nec nisi Tiberio imperitante deprecari senatum ac principem ausus est
M. Silani fratris fretus potentia, qui per insignem
20 nobilitatem et eloquentiam praecellebat. sed Tiberius gratis agenti Silano patribus coram respondit
se quoque laetari, quod frater eius e peregrinatione longinqua revertisset; idque iure licitum,
quia non senatus consulto, non lege pulsus foret:
25 sibi tamen adversus eum integras parentis sui
offensiones, neque reditu Silani dissoluta quae
Augustus voluisset. fuit posthac in urbe neque
honores adeptus est.

25. Relatum dein de moderanda Papia Poppaea, quam senior Augustus post Iulias rogationes
incitandis caelibum poenis et augendo aerario
sanxerat. nec ideo coniugia et educationes liberum
5 frequentabantur, praevalida orbitate: ceterum multitudo periclitantium gliscebat, cum omnis domus
delatorum interpretationibus subverteretur, utque
antehac flagitiis, ita tunc legibus laborabatur. ea
res admonet, ut de principiis iuris, et quibus modis
10 ad hanc multitudinem infinitam ac varietatem
legum perventum sit, altius disseram.

26. Vetustissimi mortalium, nulla adhuc mala libidine, sine probro, scelere eoque sine poena aut coërcitionibus agebant. neque praemiis opus erat, cum honesta suopte ingenio peterentur; et ubi nihil contra morem cuperent, nihil per metum ve- 5 tabantur. at postquam exui aequalitas et pro modestia ac pudore ambitio et vis incedebat, provenere dominationes multosque apud populos aeternum mansere. quidam statim, aut postquam regum pertaesum, leges maluerunt. hae primo rudibus 10 hominum animis simplices erant; maximeque fama celebravit Cretensium, quas Minos, Spartanorum, quas Lycurgus, ac mox Atheniensibus quaesitiores iam et plures Solo perscripsit. nobis Romulus, ut libitum, imperitaverat: dein Numa religionibus et 15 divino iure populum devinxit, repertaque quaedam a Tullo et Anco. sed praecipuus Servius Tullius sanctor legum fuit, quis etiam reges obtemperarent.

27. Pulso Tarquinio adversum patrum factiones multa populus paravit tuendae libertatis et firmandae concordiae, creatique decemviri et accitis quae usquam egregia compositae duodecim tabulae, finis aequi iuris. nam secutae leges etsi 5 aliquando in maleficos ex delicto, saepius tamen dissensione ordinum et apiscendi inlicitos honores aut pellendi claros viros aliaque ob prava per vim latae sunt. hinc Gracchi et Saturnini turbatores plebis, nec minor largitor nomine senatus Drusus; 10 corrupti spe aut inlusi per intercessionem socii. ac ne bello quidem Italico, mox civili omissum,

quin multa et diversa sciscerentur, donec L. Sulla dictator abolitis vel conversis prioribus, cum plura
15 addidisset, otium eius rei haud in longum paravit, statim turbidis Lepidi rogationibus, neque multo post tribunis reddita licentia quoquo vellent populum agitandi. iamque non modo in commune, sed in singulos homines latae quaestiones, et cor-
20 ruptissima re publica plurimae leges.

28. Tum Cn. Pompeius, tertium consul corrigendis moribus delectus, sed gravior remediis, quam delicta erant, suarumque legum auctor idem ac subversor, quae armis tuebatur, armis amisit.
5 exim continua per viginti annos discordia, non mos, non ius; deterrima quaeque inpune ac multa honesta exitio fuere. sexto demum consulatu Caesar Augustus, potentiae securus, quae triumviratu iusserat abolevit deditque iura, quis pace et prin-
10 cipe uteremur. acriora ex eo vincla, inditi custodes et lege Papia Poppaea praemiis inducti, ut, si a privilegiis parentum cessaretur, velut parens omnium populus vacantia teneret. sed altius penetrabant urbemque et Italiam et quod usquam
15 civium corripuerant, multorumque excisi status. et terror omnibus intentabatur, ni Tiberius statuendo remedio quinque consularium, quinque e praetoriis, totidem e cetero senatu sorte duxisset, apud quos exsoluti plerique legis nexus modicum
20 in praesens levamentum fuere.

29. Per idem tempus Neronem e liberis Ge[rmanici], iam ingressum iuventam, commenda[vit] patribus, utque munere capessendi vigintivirat[us]

solveretur et quinquennio maturius quam per leges quaesturam peteret, non sine inrisu audientium po- 5 stulavit. praetendebat sibi atque fratri decreta eadem petente Augusto. sed neque tum fuisse dubitaverim, qui eius modi preces occulti inluderent: ac tamen initia fastigii Caesaribus erant magisque in oculis vetus mos, et privignis cum vitrico levior 10 necessitudo quam avo adversum nepotem. additur pontificatus et quo primum die forum ingressus est congiarium plebi admodum laetae, quod Germanici stirpem iam puberem aspiciebat. auctum dehinc gaudium nuptiis Neronis et Iuliae Drusi 15 filiae. utque haec secundo rumore, ita adversis animis acceptum, quod filio Claudii socer Seianus destinaretur. polluisse nobilitatem familiae videbatur suspectumque iam nimiae spei Seianum ultra extulisse. 20

30. Fine anni concessere vita insignes viri L. Volusius et Sallustius Crispus. Volusio vetus familia neque tamen praeturam egressa: ipse consulatum intulit, censoria etiam potestate legendis equitum decuriis functus, opumque, quis domus 5 illa inmensum viguit, primus adcumulator. Crispum equestri ortum loco C. Sallustius, rerum Romanarum florentissimus auctor, sororis nepotem in nomen adscivit. atque ille, quamquam prompto ad capessendos honores aditu, Maecenatem aemulatus 10 sine dignitate senatoria multos triumphalium consulariumque potentia anteiit, diversus a veterum instituto per cultum et munditias copiaque et affluentia luxu propior. suberat tamen vigor animi

15 ingentibus negotiis par, eo acrior, quo somnum et inertiam magis ostentabat. igitur incolumi Maecenate proximus, mox praecipuus, cui secreta imperatorum inniterentur, et interficiendi Postumi Agrippae conscius, aetate provecta speciem magis
20 in amicitia principis quam vim tenuit. idque et Maecenati acciderat, fato potentiae raro sempiternae, an satias capit aut illos, cum omnia tribuerunt, aut hos, cum iam nihil reliquum est quod cupiant.

31. Sequitur Tiberi quartus, Drusi secundus consulatus, patris atque filii collegio insignis. nam triennio ante Germanici cum Tiberio idem honor neque patruo laetus neque natura tam conexus
5 fuerat. eius anni principio Tiberius quasi firmandae valetudini in Campaniam concessit, longam et continuam absentiam paulatim meditans, sive ut amoto patre Drusus munia consulatus solus impleret. ac forte parva res magnum ad certamen
10 progressa praebuit iuveni materiem apiscendi favoris. Domitius Corbulo praetura functus de L. Sulla nobili iuvene questus est apud senatum, quod sibi inter spectacula gladiatorum loco non decessisset. pro Corbulone aetas, patrius mos,
15 studia seniorum erant: contra Mamercus Scaurus et L. Arruntius aliique Sullae propinqui nitebantur. certabantque orationibus et memorabantur exempla maiorum, qui iuventutis inreverentiam gravibus decretis notavissent, donec Drusus apta
20 temperandis animis disseruit; et satisfactum Corbuloni per Mamercum, qui patruus simul ac vitri-

cus Sullae et oratorum ea aetate uberrimus erat. idem Corbulo plurima per Italiam itinera fraude mancipum et incuria magistratuum interrupta et inpervia clamitando, exsecutionem eius negotii 25 libens suscepit; quod haud perinde publice usui habitum quam exitiosum multis, quorum in pecuniam atque famam damnationibus et hasta saeviebat.

32. Neque multo post missis ad senatum litteris Tiberius motam rursum Africam incursu Tacfarinatis docuit, iudicioque patrum deligendum pro consule gnarum militiae, corpore validum et bello suffecturum. quod initium Sex. Pompeius agitandi 5 adversus Marcum Lepidum odii nanctus, ut socordem, inopem et maioribus suis dedecorum eoque etiam Asiae sorte depellendum incusavit, adverso senatu, qui Lepidum mitem magis quam ignavum, paternas ei angustias et nobilitatem sine probro 10 actam honori quam ignominiae habendam ducebat. igitur missus in Asiam, et de Africa decretum, ut Caesar legeret cui mandanda foret.

33. Inter quae Severus Caecina censuit, ne quem magistratum, cui provincia obvenisset, uxor comitaretur, multum ante repetito concordem sibi coniugem et sex partus enixam, seque quae in publicum statueret domi servavisse, cohibita intra Ita- 5 liam, quamquam ipse pluris per provincias quadraginta stipendia explevisset. haud enim frustra placitum olim, ne feminae in socios aut gentes externas traherentur: inesse mulierum comitatui quae pacem luxu, bellum formidine morentur et Roma- 10

num agmen ad similitudinem barbari incessus convertant. non inbecillum tantum et inparem laboribus sexum, sed si licentia adsit, saevum, ambitiosum, potestatis avidum; incedere inter milites,
15 habere ad manum centuriones; praesedisse nuper feminam exercitio cohortium, decursu legionum. cogitarent ipsi, quotiens repetundarum aliqui arguerentur, plura uxoribus obiectari: his statim adhaerescere deterrimum quemque provincialium, ab
20 his negotia suscipi, transigi; duorum egressus coli, duo esse praetoria, pervicacibus magis et inpotentibus mulierum iussis, quae Oppiis quondam aliisque legibus constrictae, nunc vinclis exsolutis domos, fora, iam et exercitus regerent.

34. Paucorum haec adsensu audita: plures obturbabant, neque relatum de negotio neque Caecinam dignum tantae rei censorem. mox Valerius Messalinus, cui parens Messalla ineratque imago
5 paternae facundiae, respondit multa duritiae veterum in melius et laetius mutata; neque enim, ut olim, obsideri urbem bellis aut provincias hostilis esse. et pauca feminarum necessitatibus concedi, quae ne coniugum quidem penates, adeo so-
10 cios non onerent; cetera promisca cum marito nec ullum in eo pacis impedimentum. bella plane accinctis obeunda: sed revertentibus post laborem quod honestius quam uxorium levamentum? at quasdam in ambitionem aut avaritiam prolapsas.
15 quid? ipsorum magistratuum nonne plerosque variis libidinibus obnoxios? non tamen ideo neminem in provinciam mitti. corruptos saepe pravi-

tatibus uxorum maritos: num ergo omnis caelibes integros? placuisse quondam Oppias leges, sic temporibus rei publicae postulantibus: remissum 20 aliquid postea et mitigatum, quia expedierit. frustra nostram ignaviam alia ad vocabula transferri: nam viri in eo culpam, si femina modum excedat. porro ob unius aut alterius inbecillum animum male eripi maritis consortia rerum secundarum 25 adversarumque. simul sexum natura invalidum deseri et exponi suo luxu, cupidinibus alienis. vix praesenti custodia manere inlaesa coniugia: quid fore, si per plures annos in modum discidii oblitterentur? sic obviam irent iis, quae alibi pecca- 30 rentur, ut flagitiorum urbis meminissent. addidit pauca Drusus de matrimonio suo; nam principibus adeunda saepius longinqua imperii. quotiens divum Augustum in Occidentem atque Orientem meavisse comite Livia! se quoque in Illyricum 35 profectum et, si ita conducat, alias ad gentes iturum, haud semper aequo animo, si ab uxore carissima et tot communium liberorum parente divelleretur. sic Caecinae sententia elusa est.

35. Proximo senatus die Tiberius per litteras, castigatis oblique patribus quod cuncta curarum ad principem reicerent, M'. Lepidum et Iunium Blaesum nominavit, ex quis pro consule Africae legeretur. tum audita amborum verba, intentius 5 excusante se Lepido, cum valetudinem corporis, aetatem liberum, nubilem filiam obtenderet, intellegereturque etiam quod silebat, avunculum esse Seiani Blaesum atque eo praevalidum. respondit

10 Blaesus specie recusantis, sed neque eadem adseveratione, et consensu adulantium haud iutus est.

36. Exim promptum quod multorum intimis questibus tegebatur. incedebat enim deterrimo cuique licentia impune probra et invidiam in bonos excitandi arrepta imagine Caesaris; libertique
5 etiam ac servi, patrono vel domino cum voces, cum manus intentarent, ultro metuebantur. igitur C. Cestius senator disseruit principes quidem instar deorum esse, sed neque a dis nisi iustas supplicum preces audiri, neque quemquam in Capi-
10 tolium aliave urbis templa perfugere, ut eo subsidio ad flagitia utatur. abolitas leges et funditus versas, ubi in foro, in limine curiae ab Annia Rufilla, quam fraudis sub iudice damnavisset, probra sibi et minae intendantur, neque ipse
15 audeat ius experiri ob effigiem imperatoris oppositam. haud dissimilia alii et quidam atrociora circumstrepebant, precabanturque Drusum daret ultionis exemplum, donec accitam convictamque attineri publica custodia iussit.

37. Et Considius Aequus et Caelius Cursor equites Romani, quod fictis maiestatis criminibus Magium Caecilianum praetorem petivissent, auctore principe ac decreto senatus puniti. utrumque
5 in laudem Drusi trahebatur: ab eo in urbe, inter coetus et sermones hominum obversante, secreta patris mitigari. neque luxus in iuvene adeo displicebat: huc potius intenderet, diem aedificationibus, noctem conviviis traheret, quam solus et nullis

voluptatibus avocatus maestam vigilantiam et malas 10
curas exerceret.

38. Non enim Tiberius, non accusatores fatiscebant. et Ancharius Priscus Caesium Cordum pro consule Cretae postulaverat de repetundis, addito maiestatis crimine, quod tum omnium accusationum complementum erat. Caesar Antistium Ve- 5 terem e primoribus Macedoniae, absolutum adulterii, increpitis iudicibus ad dicendam maiestatis causam retraxit, ut turbidum et Rhescuporidis consiliis permixtum, qua tempestate Cotye interfecto bellum adversus nos volverat. igitur aqua 10 et igni interdictum reo, adpositumque ut teneretur insula neque Macedoniae neque Thraeciae opportuna. nam Thraecia diviso imperio in Rhoemetalcen et liberos Cotyis, quis ob infantiam tutor erat Trebellenus Rufus, insolentia nostri discors 15 agebat neque minus Rhoemetalcen quam Trebellenum incusans popularium iniurias inultas sinere. Coelaletae Odrusaeque et Dii, validae nationes, arma cepere, ducibus diversis et paribus inter se per ignobilitatem; quae causa fuit, ne in bellum 20 atrox coalescerent. pars turbant praesentia, alii montem Haemum transgrediuntur, ut remotos populos concirent; plurimi ac maxime compositi regem urbemque Philippopolim, a Macedone Philippo sitam, circumsidunt. 25

39. Quae ubi cognita P. Vellaeo (is proximum exercitum praesidebat), alarios equites ac levis cohortium mittit in eos, qui praedabundi aut adsumendis auxiliis vagabantur, ipse robur pedi-

5 tum ad exsolvendum obsidium ducit. simulque cuncta prospere acta, caesis populatoribus et dissensione orta apud obsidentes regisque opportuna eruptione et adventu legionis. neque aciem aut proelium dici decuerit, in quo semermi ac palan-
10 tes trucidati sunt sine nostro sanguine.

40. Eodem anno Galliarum civitates ob magnitudinem aeris alieni rebellionem coeptavere, cuius exstimulator acerrimus inter Treveros Iulius Florus, apud Aeduos Iulius Sacrovir. nobilitas
5 ambobus et maiorum bona facta, eoque Romana civitas olim data, cum id rarum nec nisi virtuti pretium esset. ii secretis conloquiis, ferocissimo quoque adsumpto aut quibus ob egestatem ac metum ex flagitiis maxima peccandi necessitudo,
10 componunt Florus Belgas, Sacrovir propiores Gallos concire. igitur per conciliabula et coetus seditiosa disserebant de continuatione tributorum, gravitate faenoris, saevitia ac superbia praesidentium; et discordare militem audito Ger-
15 manici exitio. egregium resumendae libertati tempus, si ipsi florentes, quam inops Italia, quam inbellis urbana plebes, nihil validum in exercitibus nisi quod externum, cogitarent.

41. Haud ferme ulla civitas intacta seminibus eius motus fuit: sed erupere primi Andecavi ac Turoni. quorum Andecavos Acilius Aviola legatr excita cohorte, quae Lugduni praesidium agitaba
5 coërcuit. Turoni legionario milite, quem Visellii Varro inferioris Germaniae legatus miserat, o] pressi eodem Aviola duce et quibusdam Galliaru

primoribus, qui tulere auxilium, quo dissimularent defectionem magisque in tempore efferrent. spectatus et Sacrovir intecto capite pugnam pro Romanis ciens, ostentandae, ut ferebat, virtutis: sed captivi, ne incesseretur telis, adgnoscendum se praebuisse arguebant. consultus super eo Tiberius aspernatus est indicium aluitque dubitatione bellum. 10

42. Interim Florus insistere destinatis, pellicere alam equitum, quae conscripta e Treveris militia disciplinaque nostra habebatur, ut caesis negotiatoribus Romanis bellum inciperet; paucique equitum corrupti, plures in officio mansere. aliud vulgus obaeratorum aut clientium arma cepit; petebantque saltus, quibus nomen Arduenna, cum legiones utroque ab exercitu, quas Visellius et C. Silius adversis itineribus obiecerant, arcuerunt. praemissusque cum delecta manu Iulius Indus e civitate eadem, discors Floro et ob id navandae operae avidior, inconditam adhuc multitudinem disiecit. Florus incertis latebris victores frustratus, postremo visis militibus, qui effugia insederant, sua manu cecidit. isque Treverici tumultus finis. 5 10 15

43. Apud Aeduos maior moles exorta, quanto civitas opulentior et comprimendi procul praesidium. Augustodunum caput gentis armatis cohortibus Sacrovir occupaverat et nobilissimam Galliarum subolem, liberalibus studiis ibi operatam, ut eo pignore parentes propinquosque eorum adiungeret; simul arma occulte fabricata iuventuti dispertit. quadraginta milia fuere, quinta sui parte legionariis armis, ceteri cum venabulis et cultris 5

10 quaeque alia venantibus tela sunt. adduntur e servitiis gladiaturae destinati, quibus more gentico continuum ferri tegimen: cruppellarios vocant, inferendis ictibus inhabiles, accipiendis inpenetrabiles. augebantur eae copiae vicinarum civitatum 15 ut nondum aperta consensione, ita viritim promptis studiis, et certamine ducum Romanorum, quos inter ambigebatur utroque bellum sibi poscente. mox Varro invalidus senecta vigenti Silio concessit.

44. At Romae non Treveros modo et Aeduos, sed quattuor et sexaginta Galliarum civitates descivisse, adsumptos in societatem Germanos, dubias Hispanias, cuncta, ut mos famae, in maius 5 credita. optumus quisque rei publicae cura maerebat: multi odio praesentium et cupidine mutationis suis quoque periculis laetabantur, increpabantque Tiberium, quod in tanto rerum motu libellis accusatorum insumeret operam. an Sacrovirum 10 maiestatis crimine reum in senatu fore? exstitisse tandem viros, qui cruentas epistulas armis cohiberent. miseram pacem vel bello bene mutari. tanto inpensius in securitatem conpositus, neque loco neque vultu mutato, sed ut solitum per illos 15 dies egit, altitudine animi, an conpererat modica esse et vulgatis leviora.

45. Interim Silius, cum legionibus duabus incedens, praemissa auxiliari manu vastat Sequanorum pagos, qui finium extremi et Aeduis contermini sociique in armis erant. mox Augustodu-5 num petit propero agmine, certantibus inter se

niferis, fremente etiam gregario milite, ne suem requiem, ne spatia noctium opperiretur: vident modo adversos et aspicerentur; id satis ad ctoriam. duodecimum apud lapidem Sacrovir coeque patentibus locis apparuere. in fronte sta- 10
rat ferratos, in cornibus cohortes, a tergo semers. ipse inter primores equo insigni adire, memorare veteres Gallorum glorias quaeque Romanis versa intulissent; quam decora victoribus libers, quanto intolerantior servitus iterum victis. 15

46. Non diu haec nec apud laetos: etenim opinquabat legionum acies, inconditique ac miiae nescii oppidani neque oculis neque auribus tis conpetebant. contra Silius, etsi praesumpta es hortandi causas exemerat, clamitabat tamen, 5
dendum ipsis, quod Germaniarum victores adrsum Gallos tamquam in hostem ducerentur. na nuper cohors rebellem Turonum, una ala reverum, paucae huius ipsius exercitus turmae ofligavere Sequanos. quanto pecunia dites et 10
voluptatibus opulentos, tanto magis inbelles Aeduos evincite et fugientibus consulite.' ingens ad ea clamor, et circumfudit terga eques frontemque pedites invasere, nec cunctatum apud latera. paulum morae attulere ferrati, restantibus lamminis 15
adversum pila et gladios; sed miles correptis securibus et dolabris, ut si murum perrumperet, caedere tegmina et corpora; quidam trudibus aut furcis inertem molem prosternere, iacentesque nullo ad resurgendum nisu quasi exanimes linqueban- 20
tur. Sacrovir primo Augustodunum, dein metu de-

ditionis in villam propinquam cum fidissimis pergit,
illic sua manu, reliqui mutuis ictibus occidere;
incensa super villa omnes cremavit.

47. Tum demum Tiberius ortum patratum-
que bellum senatui scripsit; neque dempsit aut
addidit vero, sed fide ac virtute legatos, se con-
siliis superfuisse. simul causas, cur non ipse, non
5 Drusus profecti ad id bellum forent, adiunxit,
magnitudinem imperii extollens, neque decorum
principibus, si una alterave civitas turbet, occur-
rere omissa urbe, unde in omnia regimen. nunc,
quia non metu ducatur, iturum, ut praesentia spec-
10 taret componeretque. decrevere patres vota pro
reditu eius supplicationesque et alia decora. solus
Dolabella Cornelius, dum anteire ceteros parat,
absurdam in adulationem progressus, censuit ut
ovans e Campania urbem introiret. igitur secutae
15 Caesaris litterae, quibus se non tam vacuum gloria
praedicabat, ut post ferocissimas gentes perdo-
mitas, tot receptos in iuventa aut spretos trium-
phos, iam senior peregrinationis suburbanae inane
praemium peteret.

48. Sub idem tempus, ut mors Sulpicii Qui-
rini publicis exsequiis frequentaretur, petivit a
senatu. nihil ad veterem et patriciam Sulpiciorum
familiam Quirinius pertinuit, ortus apud municipium
5 Lanuvium: sed impiger militiae et acribus mini-
steriis consulatum sub divo Augusto, mox expu-
gnatis per Ciliciam Homonadensium castellis in-
signia triumphi adeptus, datusque rector Gaio Cae-
sari Armeniam obtinenti Tiberium quoque Rhodi

gentem coluerat. quod tunc patefecit in senatu, udatis in se officiis et incusato M. Lollio, quem uctorem Gaio Caesari pravitatis et discordiarum rguebat. sed ceteris haud laeta memoria Quirini rat ob intenta, ut memoravi, Lepidae pericula sor-idamque et praepotentem senectam.

49. Fine anni Clutorium Priscum equitem omanum, post celebre carmen, quo Germanici uprema defleverat, pecunia donatum a Caesare, orripuit delator, obiectans aegro Druso compo-uisse quod, si exstinctus foret, maiore praemio ulgaretur. id Clutorius in domo P. Petronii, so-ru eius Vitellia coram multisque inlustribus fe-minis, per vaniloquentiam legerat. ut delator ex-titit, ceteris ad dicendum testimonium exterritis, ola Vitellia nihil se audivisse adseveravit. sed rguentibus ad perniciem plus fidei fuit, senten-iaque Haterii Agrippae consulis designati in-lictum reo ultimum supplicium.

50. Contra M'. Lepidus in hunc modum ex-rsus est: 'si, patres conscripti, unum id specta-mus, quam nefaria voce Clutorius Priscus mentem uam et aures hominum polluerit, neque carcer neque laqueus, ne serviles quidem cruciatus in eum suffecerint. sin flagitia et facinora sine modo sunt, suppliciis ac remediis principis moderatio maiorumque et vestra exempla temperant, et vana a scelestis, dicta a maleficiis differunt, est locus sententiae, per quam neque huic delictum impune sit et nos clementiae simul ac severitatis non pae-niteat. saepe audivi principem nostrum conqueren-

tem, si quis sumpta morte misericordiam eius pr
venisset. vita Clutorii in integro est, qui ne
servatus in periculum rei publicae neque int
fectus in exemplum ibit. studia illi, ut plena
cordiae, ita inania et fluxa sunt; nec quicqu
grave ac serium ex eo metuas, qui suorum ip
flagitiorum proditor non virorum animis, sed m
liercularum adrepit. cedat tamen urbe et bo
amissis aqua et igni arceatur: quod perinde ce
seo ac si lege maiestatis teneretur.'

51. Solus Lepido Rubellius Blandus e co
sularibus adsensit: ceteri sententiam Agrippae s
cuti, ductusque in carcerem Priscus ac statim e
animatus. id Tiberius solitis sibi ambagibus ap
senatum incusavit, cum extolleret pietatem qua
vis modicas principis iniurias acriter ulciscentiu
deprecaretur tam praecipitis verborum poena
laudaret Lepidum neque Agrippam argueret. ig
tur factum senatus consultum, ne decreta patru
ante diem decimum ad aerarium deferrentur idqu
vitae spatium damnatis prorogaretur. sed non se
natui libertas ad paenitendum erat, neque Tiberiu
interiectu temporis mitigabatur.

52. C. Sulpicius D. Haterius consules sequun-
tur, inturbidus externis rebus annus, domi suspect
severitate adversum luxum, qui inmensum proru-
perat ad cuncta, quis pecunia prodigitur. sed alia
sumptuum, quamvis graviora, dissimulatis plerum-
que pretiis occultabantur; ventris et ganeae pa-
ratus adsiduis sermonibus vulgati fecerant curam,
ne princeps antiquae parsimoniae durius adver-

eret. nam incipiente C. Bibulo ceteri quoque aedi-
es disseruerant, sperni sumptuariam legem veti-
aque utensilium pretia augeri in dies, nec me-
liocribus remediis sisti posse. et consulti patres
ntegrum id negotium ad principem distulerant.
ed Tiberius saepe apud se pensitato, an coërceri
am profusae cupidines possent, num coërcitio plus
amni in rem publicam ferret, quam indecorum
dtrectare quod non obtineret vel retentum igno-
niniam et infamiam virorum inlustrium posceret,
postremo litteras ad senatum composuit, quarum
entententia in hunc modum fuit.

53. 'Ceteris forsitan in rebus, patres con-
cripti, magis expediat me coram interrogari et
icere quid e re publica censeam: in hac relatione
ubtrahi oculos meos melius fuit, ne denotantibus
vobis ora ac metum singulorum, qui pudendi lu-
xus arguerentur, ipse etiam viderem eos ac velut
leprenderem. quod si mecum ante viri strenui,
aediles, consilium habuissent, nescio an suasurus
fuerim omittere potius praevalida et adulta vitia
quam hoc adsequi, ut palam fieret quibus flagitiis
impares essemus. sed illi quidem officio functi
sunt, ut ceteros quoque magistratus sua munia
implere velim: mihi autem neque honestum silere
neque proloqui expeditum, quia non aedilis aut
praetoris aut consulis partis sustineo. maius ali-
quid et excelsius a principe postulatur; et cum
recte factorum sibi quisque gratiam trahant, unius
invidia ab omnibus peccatur. quid enim primum
prohibere et priscum ad morem recidere adgre-

20 diar? villarumne infinita spatia? familiarum numerum et nationes? argenti et auri pondus? aeris tabularumque miracula? promiscas viris et feminis vestes atque illa feminarum propria, quis lapidum causa pecuniae nostrae ad externas aut hostilis 25 gentes transferuntur?

54. Nec ignoro in conviviis et circulis incusari ista et modum posci: sed si quis legem sanciat, poenas indicat, iidem illi civitatem verti, splendidissimo cuique exitium parari, neminem criminis expertem clamitabunt. atqui ne corporis quidem morbos veteres et diu auctos nisi per dura et aspera coërceas: corruptus simul et corruptor, aeger et flagrans animus haud levioribus remediis restinguendus est, quam libidinibus ardescit. 10 tot a maioribus repertae leges, tot quas divus Augustus tulit, illae oblivione, hae, quod flagitiosius est, contemptu abolitae securiorem luxum fecere. nam si velis quod nondum vetitum est, timeas ne vetere: at si prohibita impune tran-15 scenderis, neque metus ultra neque pudor est. cur ergo olim parsimonia pollebat? quia sibi quisque moderabatur, quia unius urbis cives eramus; ne inritamenta quidem eadem intra Italiam dominantibus. externis victoriis aliena, civilibus etiam 20 nostra consumere didicimus. quantulum istud est, de quo aediles admonent! quam, si cetera respicias, in levi habendum! at hercule nemo refert, quod Italia externae opis indiget, quod vita populi Romani per incerta maris et tempestatum 25 cotidie volvitur. ac nisi provinciarum copiae et

dominis et servitiis et agris subvenerint, nostra nos scilicet nemora nostraeque villae tuebuntur. hanc, patres conscripti, curam sustinet princeps; haec omissa funditus rem publicam trahet. reliquis intra animum medendum est: nos pudor, 30 pauperes necessitas, divites satias in melius mutet. aut si quis ex magistratibus tantam industriam ac severitatem pollicetur, ut ire obviam queat, hunc ego et laudo et exonerari laborum meorum partem fateor: sin accusare vitia volunt, dein, 35 cum gloriam eius rei adepti sunt, simultates faciunt ac mihi relinquunt, credite, patres conscripti, me quoque non esse offensionum avidum; quas cum graves et plerumque iniquas pro re publica suscipiam, inanes et inritas neque mihi aut vobis 40 usui futuras iure deprecor.'

55. Auditis Caesaris litteris remissa aedilibus talis cura; luxusque mensae, a fine Actiaci belli ad ea arma, quis Servius Galba rerum adeptus est, per annos centum profusis sumptibus exerciti paulatim exolevere. causas eius mutationis 5 quaerere libet. dites olim familiae nobilium aut claritudine insignes studio magnificentiae prolabebantur. nam etiam tum plebem socios regna colere et coli licitum; ut quisque opibus domo paratu speciosus, per nomen et clientelas inlustrior 10 habebatur. postquam caedibus saevitum et magnitudo famae exitio erat, ceteri ad sapientiora convertere. simul novi homines e municipiis et coloniis atque etiam provinciis in senatum crebro adsumpti domesticam parsimoniam intulerunt, et 15

quamquam fortuna vel industria plerique pecuniosam ad senectam pervenirent, mansit tamen prior animus. sed praecipuus adstricti moris auctor Vespasianus fuit, antiquo ipse cultu victuque. obse-
20 quium inde in principem et aemulandi amor validior quam poena ex legibus et metus. nisi forte rebus cunctis inest quidam velut orbis, ut quem ad modum temporum vices, ita morum vertantur; nec omnia apud priores meliora, sed nostra quoque
25 aetas multa laudis et artium imitanda posteris tulit. verum haec nobis in maiores certamina ex honesto maneant.

56. Tiberius fama moderationis parta, quod ingruentis accusatores represserat, mittit litteras ad senatum, quis potestatem tribuniciam Druso petebat. id summi fastigii vocabulum Augustus rep-
5 perit, ne regis aut dictatoris nomen adsumeret ac tamen appellatione aliqua cetera imperia praemineret. Marcum deinde Agrippam socium eius potestatis, quo defuncto Tiberium Neronem delegit, ne successor in incerto foret. sic cohiberi pravas
10 aliorum spes rebatur; simul modestiae Neronis et suae magnitudini fidebat. quo tunc exemplo Tiberius Drusum summae rei admovit, cum incolumi Germanico integrum inter duos iudicium tenuisset. sed principio litterarum veneratus deos, ut con-
15 silia sua rei publicae prosperarent, modica de moribus adulescentis neque in falsum aucta rettulit. esse illi coniugem et tres liberos eamque aetatem, qua ipse quondam a divo Augusto ad capessendum hoc munus vocatus sit. neque nunc

propere, sed per octo annos capto experimento, 20
compressis seditionibus, compositis bellis, triumphalem et bis consulem noti laboris participem sumi.

57. Praeceperant animis orationem patres, quo quaesitior adulatio fuit. nec tamen repertum nisi ut effigies principum, aras deum, templa et arcus aliaque solita censerent, nisi quod M. Silanus ex contumelia consulatus honorem principibus 5
petivit dixitque pro sententia, ut publicis privatisve monimentis ad memoriam temporum non consulum nomina praescriberentur, sed eorum qui tribuniciam potestatem gererent. at Q. Haterius cum eius diei senatus consulta aureis litteris 10
figenda in curia censuisset, deridiculo fuit senex foedissimae adulationis tantum infamia usurus.

58. Inter quae provincia Africa Iunio Blaeso prorogata, Servius Maluginensis flamen Dialis ut Asiam sorte haberet postulavit, frustra vulgatum dictitans non licere Dialibus egredi Italia, neque aliud ius suum quam Martialium Quirinaliumque 5
flaminum: porro, si hi duxissent provincias, cur Dialibus id vetitum? nulla de eo populi scita, non in libris caerimoniarum reperiri. saepe pontifices Dialia sacra fecisse, si flamen valetudine aut munere publico impediretur. quinque et septuaginta annis post Cornelii Merulae caedem neminem suffectum, neque tamen cessavisse religiones. 10
quod si per tot annos possit non creari nullo sacrorum damno, quanto facilius afuturum ad unius anni proconsulare imperium? privatis olim 15

simultatibus effectum, ut a pontificibus maximis ire in provincias prohiberentur: nunc deum munere summum pontificum etiam summum hominum esse, non aemulationi, non odio aut privatis adfectioni-
20 bus obnoxium.

59. Adversus quae cum augur Lentulus aliique varie dissererent, eo decursum est, ut pontificis maximi sententiam opperirentur. Tiberius dilata notione de iure flaminis, decretas ob tribu-
5 niciam Drusi potestatem caerimonias temperavit, nominatim arguens insolentiam sententiae aureasque litteras contra patrium morem. recitatae et Drusi epistulae quamquam ad modestiam flexae pro superbissimis accipiuntur. huc decidisse cuncta,
10 ut ne iuvenis quidem tanto honore accepto adiret urbis deos, ingrederetur senatum, auspicia saltem gentile apud solum inciperet. bello eum scilicet aut diverso terrarum distineri, litora et lacus Campaniae cum maxime peragrantem. sic imbui rectorem
15 generis humani, id primum e paternis consiliis discere. sane gravaretur aspectum civium senex imperator fessamque aetatem et actos labores praetenderet: Druso quod nisi ex adrogantia impedimentum?

60. Sed Tiberius, vim principatus sibi firmans, imaginem antiquitatis senatui praebebat, postulata provinciarum ad disquisitionem patrum mittendo. crebrescebat enim Graecas per urbes licentia atque
5 impunitas asyla statuendi; conplebantur templ pessimis servitiorum; eodem subsidio obaerati ad versum creditores suspectique capitalium criminu receptabantur. nec ullum satis validum imperiu

erat coërcendis seditionibus populi, flagitia hominum ut caerimonias deum protegentis. igitur pla- 10
citum ut mitterent civitates iura atque legatos. et quaedam quod falso usurpaverant sponte omisere; multae vetustis superstitionibus aut meritis in populum Romanum fidebant. magnaque eius diei species fuit, quo senatus maiorum beneficia, sociorum 15
pacta, regum etiam, qui ante vim Romanam valuerant, decreta ipsorumque numinum religiones introspexit, libero, ut quondam, quid firmaret mutaretve.

61. Primi omnium Ephesii adiere, memorantes non, ut vulgus crederet, Dianam atque Apollinem Delo genitos: esse apud se Cenchreum amnem, lucum Ortygiam, ubi Latonam partu gravidam et oleae, quae tum etiam maneat, adnisam edidisse 5
ea numina, deorumque monitu sacratum nemus, atque ipsum illic Apollinem post interfectos Cyclopas Iovis iram vitavisse. mox Liberum patrem, bello victorem, supplicibus Amazonum, quae aram insederant, ignovisse. auctam hinc concessu Her- 10
culis, cum Lydia poteretur, caerimoniam templo, neque Persarum dicione deminutum ius; post Macedonas, dein nos servavisse.

62. Proximi hos Magnetes L. Scipionis et L. Sullae constitutis nitebantur, quorum ille Antiocho, hic Mithridate pulsis fidem atque virtutem Magnetum decoravere, uti Dianae Leucophrynae perfugium inviolabile foret. Aphrodisienses posthac et 5
Stratonicenses dictatoris Caesaris ob vetusta in partis merita et recens divi Augusti decretum adtulere, laudati, quod Parthorum inruptionem nihil

mutata in populum Romanum constantia pertu-
10 lissent. sed Aphrodisiensium civitas Veneris, Stratonicensium Iovis et Triviae religionem tuebantur. altius Hierocaesarienses exposuere, Persicam apud se Dianam, delubrum rege Cyro dicatum; et memorabantur Perpennae, Isaurici multa-
15 que alia imperatorum nomina, qui non modo templo, sed duobus milibus passuum circum eandem sanctitatem tribuerant. exim Cyprii tribus de delubris, quorum vetustissimum Paphiae Veneri auctor Aërias, post filius eius Amathus Veneri Amathusiae
20 et Iovi Salaminio Teucer, Telamonis patris ira profugus, posuissent.

63. Auditae aliarum quoque civitatium legationes. quorum copia fessi patres, et quia studiis certabatur, consulibus permisere, ut perspecto iure, et si qua iniquitas involveretur, rem integram
5 rursum ad senatum referrent. consules super eas civitates, quas memoravi, apud Pergamum Aesculapii conpertum asylum rettulerunt: ceteros obscuris ob vetustatem initiis niti. nam Zmyrnaeos oraculum Apollinis, cuius imperio Stratonicidi
10 Veneri templum dicaverint, Tenios eiusdem carmen referre, quo sacrare Neptuni effigiem aedemque iussi sint. propiora Sardianos: Alexandri victoris id donum. neque minus Milesios Dareo rege niti; sed cultus numinum utrisque Dianam aut
15 Apollinem venerandi. petere et Cretenses simulacro divi Augusti. factaque senatus consulta, quis multo cum honore modus tamen praescribebatur, iussique ipsis in templis figere aera sacrandam ad me-

moriam, neu specie religionis in ambitionem delaberentur. 20

64. Sub idem tempus Iuliae Augustae valetudo atrox necessitudinem principi fecit festinati in urbem reditus, sincera adhuc inter matrem filiumque concordia sive occultis odiis. neque enim multo ante, cum haud procul theatro Marcelli 5 effigiem divo Augusto Iulia dicaret, Tiberi nomen suo postscripserat, idque ille credebatur ut inferius maiestate principis gravi et dissimulata offensione abdidisse. sed tum supplicia dis ludique magni ab senatu decernuntur, quos pontifices et 10 augures et quindecimviri septemviris simul et sodalibus Augustalibus ederent. censuerat L. Apronius, ut fetiales quoque iis ludis praesiderent. contra dixit Caesar, distincto sacerdotiorum iure et repetitis exemplis: neque enim umquam fetiali- 15 bus hoc maiestatis fuisse. ideo Augustales adiectos, quia proprium eius domus sacerdotium esset, pro qua vota persolverentur.

65. Exsequi sententias haud institui nisi insignes per honestum aut notabili dedecore, quod praecipuum munus annalium reor, ne virtutes sileantur, utque pravis dictis factisque ex posteritate et infamia metus sit. ceterum tempora illa 5 adeo infecta et adulatione sordida fuere, ut non modo primores civitatis, quibus claritudo sua obsequiis protegenda erat, sed omnes consulares, magna pars eorum qui praetura functi multique etiam pedarii senatores certatim exsurgerent foe- 10 daque et nimia censerent. memoriae proditur Ti-

berium, quotiens curia egrederetur, Graecis verbis in hunc modum eloqui solitum 'o homines ad servitutem paratos!' scilicet etiam illum, qui liber-
15 tatem publicam nollet, tam proiectae servientium patientiae taedebat.

66. Paulatim dehinc ab indecoris ad infesta transgrediebantur. C. Silanum pro consule Asiae, repetundarum a sociis postulatum, Mamercus Scaurus e consularibus, Iunius Otho praetor, Brutte-
5 dius Niger aedilis simul corripiunt obiectantque violatum Augusti numen, spretam Tiberii maiestatem, Mamercus antiqua exempla iaciens, L. Cottam a Scipione Africano, Servium Galbam a Catone censorio, P. Rutilium a M. Scauro accusatos. vi-
10 delicet Scipio et Cato talia ulciscebantur, aut ille Scaurus, quem proavum suum obprobrium maiorum Mamercus infami opera dehonestabat. Iunio Othoni litterarium ludum exercere vetus ars fuit: mox Seiani potentia senator obscura initia impudenti-
15 bus ausis propolluebat. Bruttedium artibus honestis copiosum et, si rectum iter pergeret, ad clarissima quaeque iturum festinatio exstimulabat, dum aequalis, dein superiores, postremo suasmet ipse spes antire parat: quod multos etiam bonos pessum
20 dedit, qui spretis quae tarda cum securitate, praematura vel cum exitio properant.

67. Auxere numerum accusatorum Gellius Publicola et M. Paconius, ille quaestor Silani, hic legatus. nec dubium habebatur saevitiae captarumque pecuniarum teneri reum: sed multa adgere-
5 bantur etiam insontibus periculosa, cum super tot

senatores adversos facundissimis totius Asiae eoque ad accusandum delectis responderet solus et orandi nescius, proprio in metu, qui exercitam quoque eloquentiam debilitat, non temperante Tiberio quin premeret voce vultu, eo quod ipse creberrime interrogabat, neque refellere aut eludere dabatur, ac saepe etiam confitendum erat, ne frustra quaesivisset. servos quoque Silani, ut tormentis interrogarentur, actor publicus mancipio acceperat. et ne quis necessariorum iuvaret periclitantem, maiestatis crimina subdebantur, vinclum et necessitas silendi. igitur petito paucorum dierum interiectu defensionem sui deseruit, ausis ad Caesarem codicillis, quibus invidiam et preces miscuerat. 10 15 20

68. Tiberius quae in Silanum parabat, quo excusatius sub exemplo acciperentur, libellos divi Augusti de Voleso Messalla eiusdem Asiae pro consule factumque in eum senatus consultum recitari iubet. tum L. Pisonem sententiam rogat. ille multum de clementia principis praefatus aqua atque igni Silano interdicendum censuit ipsumque in insulam Gyarum relegandum. eadem ceteri, nisi quod Cn. Lentulus separanda Silani materna bona, quippe Atia parente geniti, reddendaque filio dixit, adnuente Tiberio. 5 10

69. At Cornelius Dolabella dum adulationem longius sequitur, increpitis C. Silani moribus addidit, ne quis vita probrosus et opertus infamia provinciam sortiretur, idque princeps diiudicaret. nam a legibus delicta puniri: quanto fore mitius 5

in ipsos, melius in socios, provideri ne peccaretur? adversum quae disseruit Caesar: non quidem sibi ignara quae de Silano vulgabantur, sed non ex rumore statuendum. multos in provinciis con-
10 tra, quam spes aut metus de illis fuerit, egisse: excitari quosdam ad meliora magnitudine rerum, hebescere alios. neque posse principem sua scientia cuncta complecti, neque expedire ut ambitione aliena trahatur. ideo leges in facta constitui, quia
15 futura in incerto sint. sic a maioribus institutum, ut, si antissent delicta, poenae sequerentur. ne verterent sapienter reperta et semper placita: satis onerum principibus, satis etiam potentiae. minui iura, quotiens gliscat potestas, nec utendum
20 imperio, ubi legibus agi possit. quanto rarior apud Tiberium popularitas, tanto laetioribus animis accepta. atque ille prudens moderandi, si propria ira non inpelleretur, addidit insulam Gyarum inmitem et sine cultu hominum esse: darent Iuniae
25 familiae et viro quondam ordinis eiusdem, ut Cythnum potius concederet. id sororem quoque Silani Torquatam, priscae sanctimoniae virginem, expetere. in hanc sententiam facta discessio.

70. Post auditi Cyrenenses, et accusante Anchario Prisco Caesius Cordus repetundarum damnatur. L. Ennium equitem Romanum, maiestatis postulatum, quod effigiem principis promiscum
5 ad usum argenti vertisset, recipi Caesar inter reos vetuit, palam aspernante Ateio Capitone quasi per libertatem. non enim debere eripi patribus vim statuendi neque tantum maleficium impune haben-

dum. sane lentus in suo dolore esset: rei publicae iniurias ne largiretur. intellexit haec Tiberius, ut 10 erant magis quam ut dicebantur, perstititque intercedere. Capito insignitior infamia fuit, quod humani divinique iuris sciens egregium publicum et bonas domi artes dehonestavisset.

71. Incessit dein religio, quonam in templo locandum foret donum, quod pro valetudine Augustae equites Romani voverant equestri Fortunae: nam etsi delubra eius deae multa in urbe, nullum tamen tali cognomento erat. repertum est 5 aedem esse apud Antium, quae sic nuncuparetur, cunctasque caerimonias Italicis in oppidis templaque et numinum effigies iuris atque imperii Romani esse. ita donum apud Antium statuitur. et quoniam de religionibus tractabatur, dilatum 10 nuper responsum adversus Servium Maluginensem flaminem Dialem prompsit Caesar recitavitque decretum pontificum, quotiens valetudo adversa flaminem Dialem incessisset, ut pontificis maximi arbitrio plus quam binoctium abesset, dum ne 15 diebus publici sacrificii neu saepius quam bis eundem in annum; quae principe Augusto constituta satis ostendebant annuam absentiam et provinciarum administrationem Dialibus non concedi. memorabaturque L. Metelli pontificis maximi exem- 20 plum, qui Aulum Postumium flaminem attinuisset. ita sors Asiae in eum, qui consularium Maluginensi proximus erat, conlata.

72. Isdem diebus Lepidus ab senatu petivit ut basilicam Pauli, Aemilia monumenta, propria

pecunia firmaret ornaretque. erat etiam tum in
more publica munificentia; nec Augustus arcuerat
5 Taurum, Philippum, Balbum hostiles exuvias aut
exundantis opes ornatum ad urbis et posterum
gloriam conferre. quo tum exemplo Lepidus, quam-
quam pecuniae modicus, avitum decus recoluit. at
Pompei theatrum igne fortuito haustum Caesar
10 exstructurum pollicitus est, eo quod nemo e fami-
lia restaurando sufficeret, manente tamen nomine
Pompei. simul laudibus Seianum extulit, tamquam
labore vigilantiaque eius tanta vis unum intra
damnum stetisset. et censuere patres effigiem
15 Seiano, quae apud theatrum Pompei locaretur.
neque multo post Caesar, cum Iunium Blaesum pro
consule Africae triumphi insignibus attolleret, dare
id se dixit honori Seiani, cuius ille avunculus
erat. ac tamen res Blaesi dignae decore tali fuere.

73. Nam Tacfarinas, quamquam saepius de-
pulsus, reparatis per intima Africae auxiliis huc
adrogantiae venerat, ut legatos ad Tiberium mit-
teret sedemque ultro sibi atque exercitui suo po-
5 stularet, aut bellum inexplicabile minitaretur. non
alias magis sua populique Romani contumelia in-
doluisse Caesarem ferunt, quam quod desertor et
praedo hostium more ageret. ne Spartaco quidem
post tot consularium exercituum clades inultam
10 Italiam urenti, quamquam Sertorii atque Mithri-
datis ingentibus bellis labaret res publica, datum,
ut pacto in fidem acciperetur; nedum pulcherrimo
populi Romani fastigio latro Tacfarinas pace et
concessione agrorum redimeretur. dat negotium

Blaeso, ceteros quidem ad spem proliceret arma 15
sine noxa ponendi, ipsius autem ducis quoquo
modo poteretur. et recepti ea venia plerique. mox
adversum artes Tacfarinatis haud dissimili modo
belligeratum.

74. Nam quia ille robore exercitus inpar, furandi melior, pluris per globos incursaret eluderetque et insidias simul temptaret, tres incessus, totidem agmina parantur. ex quis Cornelius Scipio
legatus praefuit qua praedatio in Leptitanos et 5
suffugia Garamantum; alio latere, ne Cirtensium
pagi impune traherentur, propriam manum Blaesus
filius duxit. medio cum delectis, castella et munitiones idoneis locis inponens, dux ipse arta et
infensa hostibus cuncta fecerat, quia, quoquo in- 10
clinarent, pars aliqua militis Romani in ore, in
latere et saepe a tergo erat; multique eo modo
caesi aut circumventi. tunc tripertitum exercitum
pluris in manus dispergit praeponitque centuriones
virtutis expertae. nec, ut mos fuerat, acta aestate 15
retrahit copias aut in hibernaculis veteris provinciae componit, sed ut in limine belli dispositis castellis per expeditos et solitudinum gnaros mutantem mapalia Tacfarinatem proturbabat, donec
fratre eius capto regressus est, properantius tamen 20
quam ex utilitate sociorum, relictis per quos resurgeret bellum. sed Tiberius pro confecto interpretatus id quoque Blaeso tribuit, ut imperator a
legionibus salutaretur, prisco erga duces honore,
qui bene gesta re publica gaudio et impetu victoris 25
exercitus conclamabantur; erantque plures simul

imperatores nec super ceterorum aequalitatem. concessit quibusdam et Augustus id vocabulum, ac tunc Tiberius Blaeso postremum.

75. Obiere eo anno viri inlustres Asinius Saloninus, Marco Agrippa et Pollione Asinio avis, fratre Druso insignis Caesarique progener destinatus, et Capito Ateius, de quo memoravi, prin-
5 cipem in civitate locum studiis civilibus adsecutus, sed avo centurione Sullano, patre praetorio. consulatum ei adceleraverat Augustus, ut Labeonem Antistium isdem artibus praecellentem dignatione eius magistratus anteiret. namque illa
10 aetas duo pacis decora simul tulit: sed Labeo in
corrupta libertate, et ob id fama celebratior, Capi
tonis obsequium dominantibus magis probatur
illi, quod praeturam intra stetit, commendatio e
iniuria, huic, quod consulatum adeptus est, odium
15 ex invidia oriebatur.

76. Et Iunia sexagensimo quarto post Phili
pensem aciem anno supremum diem explevit, Ca
tone avunculo genita, C. Cassii uxor, M. Bru
soror. testamentum eius multo apud vulgum rumor
5 fuit, quia in magnis opibus, cum ferme cuncto
proceres cum honore nominavisset, Caesarem omi
sit. quod civiliter acceptum, neque prohibuit qu
minus laudatione pro rostris ceterisque sollemni
bus funus cohonestaretur. viginti clarissimarum
10 familiarum imagines antelatae sunt, Manlii, Quinc
tii aliaque eiusdem nobilitatis nomina. sed prae
fulgebant Cassius atque Brutus eo ipso, quod effi
gies eorum non visebantur.

CORNELII TACITI

AB EXCESSU DIVI AUGUSTI

LIBER IV.

1. C. Asinio C. Antistio consulibus nonus Tiberio annus erat compositae rei publicae, florentis domus (nam Germanici mortem inter prospera ducebat), cum repente turbare fortuna coepit, saevire ipse aut saevientibus vires praebere. initium et causa penes Aelium Seianum cohortibus praetoriis praefectum, cuius de potentia supra memoravi: nunc originem, mores, et quo facinore dominationem raptum ierit, expediam. genitus Vulsiniis patre Seio Strabone equite Romano, et prima iuventa Gaium Caesarem divi Augusti nepotem sectatus, non sine rumore Apicio diviti et prodigo stuprum veno dedisse, mox Tiberium variis artibus devinxit, adeo ut obscurum adversum alios sibi uni incautum intectumque efficeret, non tam sollertia (quippe isdem artibus victus est) quam deum ira in rem Romanam, cuius pari exitio viguit ceciditque. corpus illi laborum tolerans, animus audax; sui obtegens, in alios criminator; iuxta adulatio et superbia; palam compositus pudor, intus summa apiscendi libido, eiusque causa modo lar-

gitio et luxus, saepius industria ac vigilantia, haud minus noxiae, quotiens parando regno finguntur.

2. Vim praefecturae modicam antea intendit, dispersas per urbem cohortes una in castra conducendo, ut simul imperia acciperent, numeroque et robore et visu inter se fiducia ipsis, in ceteros
5 metus oreretur. praetendebat lascivire militem diductum; si quid subitum ingruat, maiore auxilio pariter subveniri; et severius acturos, si vallum statuatur procul urbis inlecebris. ut perfecta sunt castra, inrepere paulatim militares animos adeundo,
10 appellando; simul centuriones ac tribunos ipse deligere. neque senatorio ambitu abstinebat clientes suos honoribus aut provinciis ornandi, facili Tiberio atque ita prono, ut socium laborum non modo in sermonibus, sed apud patres et populum
15 celebraret colique per theatra et fora effigies eius interque principia legionum sineret.

3. Ceterum plena Caesarum domus, iuvenis filius, nepotes adulti moram cupitis adferebant, quia vi tot simul corripere intutum, dolus intervalla scelerum poscebat. placuit tamen occultior
5 via et a Druso incipere, in quem recenti ira ferebatur. nam Drusus inpatiens aemuli et animo commotior orto forte iurgio intenderat Seiano manus et contra tendentis os verberaverat. igitur cuncta temptanti promptissimum visum ad uxorem eius
10 Liviam convertere, quae soror Germanici, formae initio aetatis indecorae, mox pulchritudine praecellebat. hanc ut amore incensus adulterio pellexit, et postquam primi flagitii potitus est (neque

femina amissa pudicitia alia abnuerit), ad coniugii spem, consortium regni et necem mariti impulit. 15
atque illa, cui avunculus Augustus, socer Tiberius, ex Druso liberi, seque ac maiores et posteros municipali adultero foedabat, ut pro honestis et praesentibus flagitiosa et incerta exspectaret. sumitur in conscientiam Eudemus, amicus ac me- 20
dicus Liviae, specie artis frequens secretis. pellit domo Seianus uxorem Apicatam, ex qua tres liberos genuerat, ne paelici suspectaretur. sed magnitudo facinoris metum, prolationes, diversa interdum consilia adferebat. 25

4. Interim anni principio Drusus ex Germanici liberis togam virilem sumpsit, quaeque fratri eius Neroni decreverat senatus repetita. addidit orationem Caesar, multa cum laude filii sui, quod patria benevolentia in fratris liberos foret. 5
nam Drusus, quamquam arduum sit eodem loci potentiam et concordiam esse, aequus adulescentibus aut certe non adversus habebatur. exim vetus et saepe simulatum proficiscendi in provincias consilium refertur. multitudinem veteranorum prae- 10
texebat imperator et dilectibus supplendos exercitus: nam voluntarium militem deesse, ac si suppeditet, non eadem virtute ac modestia agere, quia plerumque inopes ac vagi sponte militiam sumant. percensuitque cursim numerum legionum 15
et quas provincias tutarentur. quod mihi quoque exsequendum reor, quae tunc Romana copia in armis, qui socii reges, quanto sit angustius imperitatum.

5. Italiam utroque mari duae classes, Misenum apud et Ravennam, proximumque Galliae litus rostratae naves praesidebant, quas Actiaca victoria captas Augustus in oppidum Foroiuliense miserat
5 valido cum remige. sed praecipuum robur Rhenum iuxta, commune in Germanos Gallosque subsidium, octo legiones erant. Hispaniae recens perdomitae tribus habebantur. Mauros Iuba rex acceperat donum populi Romani. cetera Africae per duas le-
10 giones parique numero Aegyptus, dehinc initio ab Suriae usque ad flumen Euphraten, quantum ingenti terrarum sinu ambitur, quattuor legionibus coërcita, accolis Hibero Albanoque et aliis regibus, qui magnitudine nostra proteguntur adversum
15 externa imperia. et Thraeciam Rhoemetalces ac liberi Cotyis, ripamque Danuvii legionum duae in Pannonia, duae in Moesia attinebant, totidem apud Delmatiam locatis, quae positu regionis a tergo illis, ac si repentinum auxilium Italia posce-
20 ret, haud procul accirentur, quamquam insideret urbem proprius miles, tres urbanae, novem praetoriae cohortes, Etruria ferme Umbriaque delectae aut vetere Latio et coloniis antiquitus Romanis. at apud idonea provinciarum sociae triremes alae-
25 que et auxilia cohortium, neque multo secus in iis virium: sed persequi incertum fuit, cum ex usu temporis huc illuc mearent, gliscerent numero et aliquando minuerentur.

6. Congruens crediderim recensere ceteras quoque rei publicae partes, quibus modis ad eam diem habitae sint, quoniam Tiberio mutati in de-

terius principatus initium ille annus attulit. iam primum publica negotia et privatorum maxima 5 apud patres tractabantur, dabaturque primoribus disserere, et in adulationem lapsos cohibebat ipse; mandabatque honores, nobilitatem maiorum, claritudinem militiae, inlustres domi artes spectando, ut satis constaret non alios potiores fuisse. sua consuli- 10 bus, sua praetoribus species; minorum quoque magistratuum exercita potestas; legesque, si maiestatis quaestio eximeretur, bono in usu. at frumenta et pecuniae vectigales, cetera publicorum fructuum societatibus equitum Romanorum agitabantur. res suas 15 Caesar spectatissimo cuique, quibusdam ignotis ex fama mandabat, semelque adsumpti tenebantur prorsus sine modo, cum plerique isdem negotiis insenescerent. plebes acri quidem annona fatigabatur, sed nulla in eo culpa ex principe: quin in- 20 fecunditati terrarum aut asperis maris obviam iit, quantum impendio diligentiaque poterat. et ne provinciae novis oneribus turbarentur utque vetera sine avaritia aut crudelitate magistratuum tolerarent, providebat: corporum verbera, ademptiones 25 bonorum aberant. rari per Italiam Caesaris agri, modesta servitia, intra paucos libertos domus; ac si quando cum privatis disceptaret, forum et ius.

7. Quae cuncta non quidem comi via, sed horridus ac plerumque formidatus, retinebat tamen, donec morte Drusi verterentur: nam dum superfuit, mansere, quia Seianus incipiente adhuc potentia bonis consiliis notescere volebat, et ultor 5 metuebatur non occultus odiis et crebro querens

incolumi filio adiutorem imperii alium vocari. et quantum superesse, ut collega dicatur? primas dominandi spes in arduo: ubi sis ingressus, adesse
10 studia et ministros. exstructa iam sponte praefecti castra, datos in manum milites; cerni effigiem eius in monimentis Cn. Pompei; communes illi cum familia Drusorum fore nepotes: precandam post haec modestiam, ut contentus esset. neque raro
15 neque apud paucos talia iaciebat, et secreta quoque eius corrupta uxore prodebantur.

8. Igitur Seianus maturandum ratus deligit venenum, quo paulatim inrepente fortuitus morbus adsimularetur. id Druso datum per Lygdum spadonem, ut octo post annos cognitum est. ceterum
5 Tiberius per omnes valetudinis eius dies, nullo metu an ut firmitudinem animi ostentaret, etiam defuncto necdum sepulto, curiam ingressus est. consulesque sede vulgari per speciem maestitiae sedentes honoris locique admonuit, et effusum in
10 lacrimas senatum victo gemitu simul oratione continua erexit: non quidem sibi ignarum posse argui, quod tam recenti dolore subierit oculos senatus: vix propinquorum adloquia tolerari, vix diem aspici a plerisque lugentium. neque illos inbecillitatis
15 damnandos: se tamen fortiora solacia e complexu rei publicae petivisse. miseratusque Augustae extremam senectam, rudem adhuc nepotum et vergentem aetatem suam, ut Germanici liberi, unica praesentium malorum levamenta, inducerentur
20 tur petivit. egressi consules firmatos adloquio adulescentulos deductosque ante Caesarem statuunt.

quibus adprensis 'patres conscripti, hos' inquit 'orbatos parente tradidi patruo ipsorum precatusque sum, quamquam esset illi propria suboles, ne secus quam suum sanguinem foveret, attolleret, 25
sibique et posteris conformaret. erepto Druso preces ad vos converto disque et patria coram obtestor: Augusti pronepotes, clarissimis maioribus genitos, suscipite, regite, vestram meamque vicem explete. hi vobis, Nero et Druse, parentum loco. 30
ita nati estis, ut bona malaque vestra ad rem publicam pertineant.'

9. Magno ea fletu et mox precationibus faustis audita; ac si modum orationi posuisset, misericordia sui gloriaque animos audientium impleverat: ad vana et totiens inrisa revolutus, de reddenda re publica utque consules seu quis alius 5
regimen susciperent, vero quoque et honesto fidem dempsit. memoriae Drusi eadem quae in Germanicum decernuntur, plerisque additis, ut ferme amat posterior adulatio. funus imaginum pompa maxime inlustre fuit, cum origo Iuliae gentis 10
Aeneas omnesque Albanorum reges et conditor urbis Romulus, post Sabina nobilitas, Attus Clausus ceteraeque Claudiorum effigies longo ordine spectarentur.

10. In tradenda morte Drusi quae plurimis maximaeque fidei auctoribus memorata sunt rettuli: sed non omiserim eorundem temporum rumorem, validum adeo, ut nondum exolescat. corrupta ad scelus Livia Seianum Lygdi quoque spadonis 5
animum stupro vinxisse, quod is aetate atque

forma carus domino interque primores ministros erat; deinde inter conscios ubi locus veneficii tempusque conposita sint, eo audaciae provectum,
10 ut verteret et occulto indicio Drusum veneni in patrem arguens moneret Tiberium, vitandam potionem, quae prima ei apud filium epulanti offerretur. ea fraude captum senem, postquam convivium inierat, exceptum poculum Druso tradidisse; atque
15 illo ignaro et iuveniliter hauriente auctam suspicionem, tamquam metu et pudore sibimet inrogaret mortem, quam patri struxerat.

11. Haec vulgo iactata super id, quod nullo auctore certo firmantur, prompte refutaveris. quis enim mediocri prudentia, nedum Tiberius tantis rebus exercitus, inaudito filio exitium offerret,
5 idque sua manu et nullo ad paenitendum regressu? quin potius ministrum veneni excruciaret, auctorem exquireret, insita denique etiam in extraneos cunctatione et mora adversum unicum et nullius ante flagitii conpertum uteretur? sed quia Seianus
10 facinorum omnium repertor habebatur, ex nimia caritate in eum Caesaris et ceterorum in utrumque odio quamvis fabulosa et immania credebantur, atrociore semper fama erga dominantium exitus. ordo alioqui sceleris per Apicatam Seiani prodi-
15 tus, tormentis Eudemi ac Lygdi patefactus est. neque quisquam scriptor tam infensus exstitit, ut Tiberio obiectaret, cum omnia alia conquirerent intenderentque. mihi tradendi arguendique rumoris causa fuit, ut claro sub exemplo falsas auditiones
20 depellerem peteremque ab iis, quorum in manus

cura nostra venerit, ne divulgata atque incredibilia avide accepta veris neque in miraculum corruptis antehabeant.

12. Ceterum laudante filium pro rostris Tiberio senatus populusque habitum ac voces dolentum simulatione magis quam libens induebat, domumque Germanici revirescere occulti laetabantur. quod principium favoris et mater Agrippina spem 5 male tegens perniciem adceleravere. nam Seianus ubi videt mortem Drusi inultam interfectoribus, sine maerore publico esse, ferox scelerum, et quia prima provenerant, volutare secum, quonam modo Germanici liberos perverteret, quorum non dubia 10 successio. neque spargi venenum in tres poterat, egregia custodum fide et pudicitia Agrippinae inpenetrabili. igitur contumaciam eius insectari, vetus Augustae odium, recentem Liviae conscientiam exagitare, ut superbam fecunditate, subnixam 15 popularibus studiis inhiare dominationi apud Caesarem arguerent. alitque haec callidis criminatoribus, inter quos delegerat Iulium Postumum, per adulterium Mutiliae Priscae inter intimos aviae et consiliis suis peridoneum, quia Prisca in animo 20 Augustae valida anum suapte natura potentiae anxiam insociabilem nurui efficiebat. Agrippinae quoque proximi inliciebantur pravis sermonibus tumidos spiritus perstimulare.

13. At Tiberius nihil intermissa rerum cura, negotia pro solaciis accipiens, ius civium, preces sociorum tractabat; factaque auctore eo senatus consulta, ut civitati Cibyraticae apud Asiam,

5 Aegiensi apud Achaiam, motu terrae labefactis, subveniretur remissione tributi in triennium. et Vibius Serenus pro consule ulterioris Hispaniae, de vi publica damnatus, ob atrocitatem morum in insulam Amorgum deportatur. Carsidius Sacerdos,
10 reus tamquam frumento hostem Tacfarinatem iuvisset, absolvitur, eiusdemque criminis C. Gracchus. hunc comitem exsilii admodum infantem pater Sempronius in insulam Cercinam tulerat. illic adultus inter extorres et liberalium artium
15 nescios, mox per Africam ac Siciliam mutando sordidas merces sustentabatur; neque tamen effugit magnae fortunae pericula. ac ni Aelius Lamia et L. Apronius, qui Africam obtinuerant, insontem protexissent, claritudine infausti generis et pa-
20 ternis adversis foret abstractus.

14. Is quoque annus legationes Graecarum civitatium habuit, Samiis Iunonis, Cois Aesculapii delubro vetustum asyli ius ut firmaretur petentibus. Samii decreto Amphictyonum nitebantur, quis
5 praecipuum fuit rerum omnium iudicium, qua tempestate Graeci conditis per Asiam urbibus ora maris potiebantur. neque dispar apud Coos antiquitas, et accedebat meritum ex loco: nam cives Romanos templo Aesculapii induxerant, cum iussu
10 regis Mithridatis apud cunctas Asiae insulas et urbes trucidarentur. variis dehinc et saepius inritis praetorum questibus, postremo Caesar de inmodestia histrionum rettulit: multa ab iis in publicum seditiose, foeda per domos temptari; Oscum quondam
15 ludicrum, levissimae apud vulgum oblectationis, eo

flagitiorum et virium venisse, ut auctoritate patrum coërcendum sit. pulsi tum histriones Italia.

15. Idem annus alio quoque luctu Caesarem adfecit, alterum ex geminis Drusi liberis exstinguendo, neque minus morte amici. is fuit Lucilius Longus, omnium illi tristium laetorumque socius unusque e senatoribus Rhodii secessus comes. ita 5 quamquam novo homini censorium funus, effigiem apud forum Augusti publica pecunia patres decrevere, apud quos etiam tum cuncta tractabantur, adeo ut procurator Asiae Lucilius Capito accusante provincia causam dixerit, magna cum adseveratione 10 principis, non se ius nisi in servitia et pecunias familiares dedisse: quod si vim praetoris usurpasset manibusque militum usus foret, spreta in eo mandata sua: audirent socios. ita reus cognito negotio damnatur. ob quam ultionem, et quia priore anno 15 in C. Silanum vindicatum erat, decrevere Asiae urbes templum Tiberio matrique eius ac senatui. et permissum statuere; egitque Nero grates ea causa patribus atque avo, laetas inter audientium adfectiones, qui recenti memoria Germanici illum 20 aspici, illum audiri rebantur. aderantque iuveni modestia ac forma principe viro digna, notis in eum Seiani odiis ob periculum gratiora.

16. Sub idem tempus de flamine Diali in locum Servi Maluginensis defuncti legendo, simul roganda nova lege disseruit Caesar. nam patricios confarreatis parentibus genitos tres simul nominari, ex quis unus legeretur, vetusto more; 5 neque adesse, ut olim, eam copiam, omissa con-

farreandi adsuetudine aut inter paucos retenta: (pluresque eius rei causas adferebat, potissimam penes incuriam virorum feminarumque; accedere
10 ipsius caerimoniae difficultates, quae consulto vitarentur) et quod exiret e iure patrio, qui id flamonium apisceretur quaeque in manum flaminis conveniret. ita medendum senatus decreto aut lege, sicut Augustus quaedam ex horrida illa antiqui-
15 tate ad praesentem usum flexisset. igitur tractatis religionibus placitum instituto flaminum nihil demutari: sed lata lex, qua flaminica Dialis sacrorum causa in potestate viri, cetera promisco feminarum iure ageret. et filius Maluginensis patri
20 suffectus. utque glisceret dignatio sacerdotum atque ipsis promptior animus foret ad capessendas caerimonias, decretum Corneliae virgini, quae in locum Scantiae capiebatur, sestertium viciens, et quotiens Augusta theatrum introisset, ut sedes
25 inter Vestalium consideret.

17. Cornelio Cethego Visellio Varrone consulibus pontifices eorumque exemplo ceteri sacerdotes, cum pro incolumitate principis vota susciperent, Neronem quoque et Drusum isdem dis com-
5 mendavere, non tam caritate iuvenum quam adulatione, quae moribus corruptis perinde anceps, si nulla et ubi nimia est. nam Tiberius haud umquam domui Germanici mitis, tum vero aequari adulescentes senectae suae inpatienter indoluit,
10 accitosque pontifices percontatus est, num id precibus Agrippinae aut minis tribuissent. et illi quidem, quamquam abnuerent, modice perstricti;

etenim pars magna e propinquis ipsius aut primores civitatis erant: ceterum in senatu oratione monuit in posterum, ne quis mobiles adulescen- 15 tium animos praematuris honoribus ad superbiam extolleret. instabat quippe Seianus incusabatque diductam civitatem ut civili bello: esse qui se partium Agrippinae vocent, ac ni resistatur, fore pluris; neque aliud gliscentis discordiae remedium, 20 quam si unus alterve maxime prompti subverterentur.

18. Qua causa C. Silium et Titium Sabinum adgreditur. amicitia Germanici perniciosa utrique, Silio et quod ingentis exercitus septem per annos moderator partisque apud Germaniam triumphalibus Sacroviriani belli victor, quanto maiore mole 5 procideret, plus formidinis in alios dispergebatur. credebant plerique auctam offensionem ipsius intemperantia, immodice iactantis suum militem in obsequio duravisse, cum alii ad seditiones prolaberentur; neque mansurum Tiberio imperium, si 10 iis quoque legionibus cupido novandi fuisset. destrui per haec fortunam suam Caesar inparemque tanto merito rebatur. nam beneficia eo usque laeta sunt, dum videntur exsolvi posse: ubi multum antevenere, pro gratia odium redditur. 15

19. Erat uxor Silio Sosia Galla, caritate Agrippinae invisa principi. hos corripi dilato ad tempus Sabino placitum, inmissusque Varro consul, qui paternas inimicitias obtendens odiis Seiani per dedecus suum gratificabatur. precante reo 5 brevem moram, dum accusator consulatu abiret,

adversatus est Caesar: solitum quippe magistratibus diem privatis dicere: nec infringendum consulis ius, cuius vigiliis niteretur, ne quod res
10 publica detrimentum caperet. proprium id Tiberio fuit scelera nuper reperta priscis verbis obtegere. igitur multa adseveratione, quasi aut legibus cum Silio ageretur aut Varro consul aut illud res publica esset, coguntur patres. silente reo, vel si
15 defensionem coeptaret, non occultante cuius ira premeretur, conscientia belli Sacrovir diu dissimulatus, victoria per avaritiam foedata et uxor Sosia arguebantur. nec dubie repetundarum criminibus haerebant, sed cuncta quaestione maiestatis exer-
20 cita, et Silius imminentem damnationem voluntario fine praevertit.

20. Saevitum tamen in bona, non ut stipendiariis pecuniae redderentur, quorum nemo repetebat, sed liberalitas Augusti avulsa, conputatis singillatim quae fisco petebantur. ea prima Tiberio
5 erga pecuniam alienam diligentia fuit. Sosia in exsilium pellitur Asinii Galli sententia, qui partem bonorum publicandam, pars ut liberis relinqueretur censuerat. contra M'. Lepidus quartam accusatoribus secundum necessitudinem legis, cetera
10 liberis concessit. hunc ego Lepidum temporibus illis gravem et sapientem virum fuisse comperior: nam pleraque ab saevis adulationibus aliorum in melius flexit. neque tamen temperamenti egebat, cum aequabili auctoritate et gratia apud Tiberium
15 viguerit. unde dubitare cogor, fato et sorte nascendi, ut cetera, ita principum inclinatio in hos,

offensio in illos, an sit aliquid in nostris consiliis liceatque inter abruptam contumaciam et deforme obsequium pergere iter ambitione ac periculis vacuum. at Messalinus Cotta haud minus claris 20 maioribus, sed animo diversus, censuit cavendum senatus consulto, ut quamquam insontes magistratus et culpae alienae nescii provincialibus uxorum criminibus proinde quam suis plecterentur.

21. Actum dehinc de Calpurnio Pisone, nobili ac feroci viro. is namque, ut rettuli, cessurum se urbe ob factiones accusatorum in senatu clamitaverat et spreta potentia Augustae trahere in ius Urgulaniam domoque principis excire ausus 5 erat. quae in praesens Tiberius civiliter habuit: sed in animo revolvente iras, etiam si impetus offensionis languerat, memoria valebat. Pisonem Q. Granius secreti sermonis incusavit adversum maiestatem habiti, adiecitque in domo eius vene- 10 num esse eumque gladio accinctum introire curiam. quod ut atrocius vero tramissum; ceterorum, quae multa cumulabantur, receptus est reus, neque peractus ob mortem opportunam. relatum et de Cassio Severo exsule, qui sordidae originis, male- 15 ficae vitae, sed orandi validus, per immodicas inimicitias ut iudicio iurati senatus Cretam amoveretur effecerat; atque illic eadem actitando recentia veteraque odia advertit, bonisque exutus, interdicto igni atque aqua, saxo Seripho conse- 20 nuit.

22. Per idem tempus Plautius Silvanus praetor incertis causis Aproniam coniugem in praeceps

iecit, tractusque ad Caesarem ab L. Apronio socero turbata mente respondit, tamquam ipse somno gravis atque eo ignarus, et uxor sponte mortem sumpsisset. non cunctanter Tiberius pergit in domum, visit cubiculum, in quo reluctantis et impulsae vestigia cernebantur. refert ad senatum, datisque iudicibus Urgulania Silvani avia pugionem nepoti misit. quod perinde creditum, quasi principis monitu, ob amicitiam Augustae cum Urgulania. reus frustra temptato ferro venas praebuit exsolvendas. mox Numantina, prior uxor eius, accusata iniecisse carminibus et veneficiis vecordiam marito, insons iudicatur.

23. Is demum annus populum Romanum longo adversum Numidam Tacfarinatem bello absolvit. nam priores duces, ubi impetrando triumphalium insigni sufficere res suas crediderant, hostem omittebant; iamque tres laureatae in urbe statuae, et adhuc raptabat Africam Tacfarinas, auctus Maurorum auxiliis, qui, Ptolemaeo Iubae filio iuventa incurioso, libertos regios et servilia imperia bello mutaverant. erat illi praedarum receptor ac socius populandi rex Garamantum, non ut cum exercitu incederet, sed missis levibus copiis, quae ex longinquo in maius audiebantur; ipsaque e provincia, ut quis fortunae inops, moribus turbidus, promptius ruebant, quia Caesar post res a Blaeso gestas, quasi nullis iam in Africa hostibus, reportari nonam legionem iusserat, nec pro consule eius anni P. Dolabella retinere ausus erat, iussa principis magis quam incerta belli metuens.

24. Igitur Tacfarinas disperso rumore rem Romanam aliis quoque ab nationibus lacerari eoque paulatim Africa decedere, ac posse reliquos circumveniri, si cuncti, quibus libertas servitio potior, incubuissent, auget vires positisque castris 5 Thubuscum oppidum circumsidet. at Dolabella contracto quod erat militum, terrore nominis Romani et quia Numidae peditum aciem ferre nequeunt, primo sui incessu solvit obsidium locorumque opportuna permunivit; simul principes 10 Musulamiorum defectionem coeptantes securi percutit. dein, quia pluribus adversum Tacfarinatem expeditionibus cognitum, non gravi nec uno incursu consectandum hostem vagum, excito cum popularibus rege Ptolemaeo quattuor agmina parat, 15 quae legatis aut tribunis data; et praedatorias manus delecti Maurorum duxere: ipse consultor aderat omnibus.

25. Nec multo post adfertur Numidas apud castellum semirutum, ab ipsis quondam incensum, cui nomen Auzea, positis mapalibus consedisse, fisos loco, quia vastis circum saltibus claudebatur. tum expeditae cohortes alaeque, quam in partem 5 ducerentur ignarae, cito agmine rapiuntur. simulque coeptus dies et concentu tubarum ac truci clamore aderant semisomnos in barbaros, praepeditis Numidarum equis aut diversos pastus pererrantibus. ab Romanis confertus pedes, dispositae 10 turmae, cuncta proelio provisa: hostibus contra omnium nesciis non arma, non ordo, non consilium, sed pecorum modo trahi, occidi, capi. infensus miles

memoria laborum et adversum eludentis optatae
15 totiens pugnae se quisque ultione et sanguine explebant. differtur per manipulos, Tacfarinatem omnes, notum tot proeliis, consectentur: non nisi duce interfecto requiem belli fore. at ille deiectis circum stipatoribus vinctoque iam filio et effusis undique
20 Romanis, ruendo in tela captivitatem haud inulta morte effugit isque finis armis impositus.

26. Dolabellae petenti abnuit triumphalia Tiberius, Seiano tribuens, ne Blaesi avunculi eius laus obsolesceret. sed neque Blaesus ideo inlustrior, et huic negatus honor gloriam intendit: quippe
5 minore exercitu insignis captivos, caedem ducis bellique confecti famam deportarat. sequebantur et Garamantum legati, raro in urbe visi, quos Tacfarinate caeso perculsa gens ut culpae nescia ad satis faciendum populo Romano miserat. co-
10 gnitis dehinc Ptolemaei per id bellum studiis repetitus ex vetusto more honos missusque e senatoribus, qui scipionem eburnum, togam pictam, antiqua patrum munera, daret regemque et socium atque amicum appellaret.

27. Eadem aestate mota per Italiam servilis belli semina fors oppressit. auctor tumultus T. Curtisius, quondam praetoriae cohortis miles, primo coetibus clandestinis apud Brundisium et cir-
5 cumiecta oppida, mox positis propalam libellis ad libertatem vocabat agrestia per longinquos saltus et ferocia servitia, cum velut munere deum tres biremes adpulere ad usus commeantium illo mari. et erat isdem regionibus Cutius Lupus quaestor,

cui provincia vetere ex more calles evenerant: is 10
disposita classiariorum copia coeptantem cum maxime coniurationem disiecit. missusque a Caesare
propere Staius tribunus cum valida manu ducem
ipsum et proximos audacia in urbem traxit, iam
trepidam ob multitudinem familiarum, quae glisce- 15
bat inmensum, minore in dies plebe ingenua.

28. Isdem consulibus miseriarum ac saevitiae
exemplum atrox, reus pater, accusator filius (nomen utrique Vibius Serenus) in senatum inducti
sunt. ab exsilio retractus inluvieque ac squalore
obsitus et tum catena vinctus pater oranti filio 5
comparatur. adulescens multis munditiis, alacri
vultu, structas principi insidias, missos in Galliam
concitores belli index idem et testis dicebat, adnectebatque Caecilium Cornutum praetorium ministravisse pecuniam; qui taedio curarum, et quia 10
periculum pro exitio habebatur, mortem in se
festinavit. at contra reus nihil infracto animo obversus in filium quatere vincla, vocare ultores
deos, ut sibi quidem redderent exsilium, ubi procul tali more ageret, filium autem quandoque sup- 15
plicia sequerentur. adseverabatque innocentem Cornutum et falso exterritum; idque facile intellectu,
si proderentur alii: non enim se caedem principis et res novas uno socio cogitasse.

29. Tum accusator Cn. Lentulum et Seium
Tuberonem nominat, magno pudore Caesaris, cum
primores civitatis, intimi ipsius amici, Lentulus
senectutis extremae, Tubero defecto corpore, tumultus hostilis et turbandae rei publicae accerse- 5

rentur. sed hi quidem statim exempti: in patrem ex servis quaesitum, et quaestio adversa accusatori fuit. qui scelere vecors, simul vulgi rumore territus, robur et saxum aut parricidarum poenas
10 minitantium, cessit urbe. ac retractus Ravenna exsequi accusationem adigitur, non occultante Tiberio vetus odium adversum exsulem Serenum. nam post damnatum Libonem missis ad Caesarem litteris exprobraverat suum tantum studium sine
15 fructu fuisse, addideratque quaedam contumacius quam tutum apud aures superbas et offensioni proniores. ea Caesar octo post annos rettulit, medium tempus varie arguens, etiam si tormenta pervicacia servorum contra evenissent.

30. Dictis dein sententiis ut Serenus more maiorum puniretur, quo molliret invidiam, intercessit. Gallus Asinius cum Gyaro aut Donusa claudendum censeret, id quoque aspernatus est,
5 egenam aquae utramque insulam referens dandosque vitae usus, cui vita concederetur. ita Serenus Amorgum reportatur. et quia Cornutus sua manu ceciderat, actum de praemiis accusatorum abolendis, si quis maiestatis postulatus ante perfectum
10 iudicium se ipse vita privavisset. ibaturque in eam sententiam, ni durius contraque morem suum palam pro accusatoribus Caesar inritas leges, rem publicam in praecipiti conquestus esset: subverterent potius iura quam custodes eorum amove-
15 rent. sic delatores, genus hominum publico exitio repertum et ne poenis quidem umquam satis coërcitum, per praemia eliciebantur.

31. His tam adsiduis tamque maestis modica laetitia intericitur, quod C. Cominium equitem Romanum, probrosi in se carminis convictum, Caesar precibus fratris, qui senator erat, concessit. quo magis mirum habebatur gnarum meliorum, et 5 quae fama clementiam sequeretur, tristiora malle. neque enim socordia peccabat; nec occultum est, quando ex veritate, quando adumbrata laetitia facta imperatorum celebrentur. quin ipse, conpositus alias et velut eluctantium verborum, solutius 10 promptiusque eloquebatur, quotiens subveniret. at P. Suillium, quaestorem quondam Germanici, cum Italia arceretur convictus pecuniam ob rem iudicandam cepisse, amovendum in insulam censuit, tanta contentione animi, ut iure iurando 15 obstringeret e re publica id esse. quod aspere acceptum ad praesens mox in laudem vertit regresso Suillio; quem vidit sequens aetas praepotentem, venalem et Claudii principis amicitia diu prospere, numquam bene usum. eadem poena in 20 Catum Firmium senatorem statuitur, tamquam falsis maiestatis criminibus sororem petivisset. Catus, ut rettuli, Libonem inlexerat insidiis, deinde indicio perculerat. eius operae memor Tiberius, sed alia praetendens, exsilium deprecatus est: 25 quo minus senatu pelleretur non obstitit.

32. Pleraque eorum, quae rettuli quaeque referam, parva forsitan et levia memoratu videri non nescius sum: sed nemo annales nostros cum scriptura eorum contenderit, qui veteres populi Romani res conposuere. ingentia illi bella, expugna- 5

tiones urbium, fusos captosque reges, aut si quando ad interna praeverterent, discordias consulum adversum tribunos, agrarias frumentariasque leges, plebis et optimatium certamina libero egressu
10 memorabant: nobis in arto et inglorius labor; immota quippe aut modice lacessita pax, maestae urbis res et princeps proferendi imperi incuriosus erat. non tamen sine usu fuerit introspicere illa primo aspectu levia, ex quis magnarum saepe
15 rerum motus oriuntur.

33. Nam cunctas nationes et urbes populus aut primores aut singuli regunt: delecta ex iis et consociata rei publicae forma laudari facilius quam evenire, vel si evenit, haud diuturna esse
5 potest. igitur ut olim plebe valida, vel cum patres pollerent, noscenda vulgi natura et quibus modis temperanter haberetur, senatusque et optimatium ingenia qui maxime perdidicerant, callidi temporum et sapientes credebantur, sic converso statu
10 neque aliter salva re Romana, quam si unus imperitet, haec conquiri tradique in rem fuerit, quia pauci prudentia honesta ab deterioribus, utilia ab noxiis discernunt, plures aliorum eventis docentur. ceterum ut profutura, ita minimum oblectationis
15 adferunt. nam situs gentium, varietates proeliorum, clari ducum exitus retinent ac redintegrant legentium animum: nos saeva iussa, continuas accusationes, fallaces amicitias, perniciem innocentium et easdem exitii causas coniungimus, obvia rerum
20 similitudine et satietate. tum antiquis scriptoribus rarus obtrectator, neque refert cuiusquam Punicas

Romanasve acies laetius extuleris: at multorum, qui Tiberio regente poenam vel infamias subiere, posteri manent. utque familiae ipsae iam exstinctae sint, reperies qui ob similitudinem morum aliena 25 malefacta sibi obiectari putent. etiam gloria ac virtus infensos habet, ut nimis ex propinquo diversa arguens. sed ad inceptum redeo.

34. Cornelio Cosso Asinio Agrippa consulibus Cremutius Cordus postulatur, novo ac tunc primum audito crimine, quod editis annalibus laudatoque M. Bruto C. Cassium Romanorum ultimum dixisset. accusabant Satrius Secundus et Pinarius 5 Natta, Seiani clientes. id perniciabile reo, et Caesar truci vultu defensionem accipiens, quam Cremutius, relinquendae vitae certus, in hunc modum exorsus est: 'verba mea, patres conscripti, arguuntur: adeo factorum innocens sum. sed neque 10 haec in principem aut principis parentem, quos lex maiestatis amplectitur: Brutum et Cassium laudavisse dicor, quorum res gestas cum plurimi composuerint, nemo sine honore memoravit. Titus Livius, eloquentiae ac fidei praeclarus in primis, 15 Cn. Pompeium tantis laudibus tulit, ut Pompeianum eum Augustus appellaret; neque id amicitiae eorum offecit. Scipionem, Afranium, hunc ipsum Cassium, hunc Brutum nusquam latrones et parricidas, quae nunc vocabula inponuntur, saepe 20 ut insignis viros nominat. Asinii Pollionis scripta egregiam eorundem memoriam tradunt; Messalla Corvinus imperatorem suum Cassium praedicabat: et uterque opibus atque honoribus pervi-

25 guere. Marci Ciceronis libro, quo Catonem caelo aequavit, quid aliud dictator Caesar quam rescripta oratione, velut apud iudices, respondit? Antonii epistulae, Bruti contiones falsa quidem in Augustum probra, sed multa cum acerbitate
30 habent; carmina Bibaculi et Catulli referta contumeliis Caesarum leguntur: sed ipse divus Iulius, ipse divus Augustus et tulere ista et reliquere, haud facile dixerim, moderatione magis an sapientia. namque spreta exolescunt: si irascare,
35 adgnita videntur.'

35. 'Non attingo Graecos, quorum non modo libertas, etiam libido impunita; aut si quis advertit, dictis dicta ultus est. sed maxime solutum et sine obtrectatore fuit prodere de iis, quos mors odio
5 aut gratiae exemisset. num enim armatis Cassio et Bruto ac Philippenses campos obtinentibus belli civilis causa populum per contiones incendo? an illi quidem septuagensimum ante annum perempti, quo modo imaginibus suis noscuntur, quas ne
10 victor quidem abolevit, sic partem memoriae apud scriptores retinent? suum cuique decus posteritas rependit; nec deerunt, si damnatio ingruit, qui non modo Cassii et Bruti, sed etiam mei meminerint.' egressus dein senatu vitam abstinentia fini-
15 vit. libros per aediles cremandos censuere patres: sed manserunt, occultati et editi. quo magis socordiam eorum inridere libet, qui praesenti potentia credunt exstingui posse etiam sequentis aevi memoriam. nam contra punitis ingeniis gliscit aucto-
20 ritas, neque aliud externi reges aut qui eadem

saevitia usi sunt, nisi dedecus sibi atque illis gloriam peperere.

36. Ceterum postulandis reis tam continuus annus fuit, ut feriarum Latinarum diebus praefectum urbis Drusum, auspicandi gratia tribunal ingressum, adierit Calpurnius Salvianus in Sextum Marium: quod a Caesare palam increpitum causa 5 exsilii Salviano fuit. obiecta publice Cyzicenis incuria caerimoniarum divi Augusti, additis violentiae criminibus adversum cives Romanos. et amisere libertatem, quam bello Mithridatis meruerant, circumsessi nec minus sua constantia quam prae- 10 sidio Luculli pulso rege. at Fonteius Capito, qui pro consule Asiam curaverat, absolvitur, conperto ficta in eum crimina per Vibium Serenum. neque tamen id Sereno noxae fuit, quem odium publicum tutiorem faciebat. nam ut quis destrictior 15 accusator, velut sacrosanctus erat: leves, ignobiles poenis adficiebantur.

37. Per idem tempus Hispania ulterior missis ad senatum legatis oravit, ut exemplo Asiae delubrum Tiberio matrique eius exstrueret. qua occasione Caesar, validus alioqui spernendis honoribus et respondendum ratus iis, quorum rumore argue- 5 batur in ambitionem flexisse, huiusce modi orationem coepit: 'scio, patres conscripti, constantiam meam a plerisque desideratam, quod Asiae civitatibus nuper idem istud petentibus non sim adversatus. ergo et prioris silentii defensionem, et 10 quid in futurum statuerim, simul aperiam. cum divus Augustus sibi atque urbi Romae templum

apud Pergamum sisti non prohibuisset, qui omnia facta dictaque eius vice legis observem, placitum
15 iam exemplum promptius secutus sum, quia cultui meo veneratio senatus adiungebatur. ceterum ut semel recepisse veniam habuerit, ita omnes per provincias effigie numinum sacrari ambitiosum, superbum; et vanescet Augusti honor, si promi-
20 scis adulationibus vulgatur.'

38. 'Ego me, patres conscripti, mortalem esse et hominum officia fungi satisque habere, si locum principem impleam, et vos testor et meminisse posteros volo; qui satis superque memoriae meae
5 tribuent, ut maioribus meis dignum, rerum vestrarum providum, constantem in periculis, offensionum pro utilitate publica non pavidum credant. haec mihi in animis vestris templa, hae pulcherrimae effigies et mansurae. nam quae saxo struuntur,
10 si iudicium posterorum in odium vertit, pro sepulcris spernuntur. proinde socios cives et deos ipsos precor, hos ut mihi ad finem usque vitae quietam et intellegentem humani divinique iuris mentem duint, illos ut, quandoque concessero, cum laude
15 et bonis recordationibus facta atque famam nominis mei prosequantur.' perstititque posthac secretis etiam sermonibus aspernari talem sui cultum. quod alii modestiam, multi, quia diffideret, quidam ut degeneris animi interpretabantur. optumos
20 quippe mortalium altissima cupere: sic Herculem et Liberum apud Graecos, Quirinum apud nos deum numero additos: melius Augustum, qui speraverit. cetera principibus statim adesse: unu

insatiabiliter parandum, prosperam sui memoriam;
nam contemptu famae contemni virtutes. 25

39. At Seianus nimia fortuna socors et muliebri insuper cupidine incensus, promissum matrimonium flagitante Livia, componit ad Caesarem codicillos: moris quippe tum erat quamquam praesentem scripto adire. eius talis forma fuit: bene- 5 volentia patris Augusti et mox plurimis Tiberii iudiciis ita insuevisse, ut spes votaque sua non prius ad deos quam ad principum aures conferret. neque fulgorem honorum umquam precatum: excubias ac labores, ut unum e militibus, pro in- 10 columitate imperatoris malle. ac tamen quod pulcherrimum adeptum, ut coniunctione Caesaris dignus crederetur: hinc initium spei. et quoniam audiverit Augustum in conlocanda filia non nihil etiam de equitibus Romanis consultavisse, ita, si 15 maritus Liviae quaereretur, haberet in animo amicum sola necessitudinis gloria usurum. non enim exuere inposita munia: satis aestimare firmari domum adversum iniquas Agrippinae offensiones, idque liberorum causa; nam sibi multum superque 20 vitae fore, quod tali cum principe explevisset.

40. Ad ea Tiberius laudata pietate Seiani suisque in eum beneficiis modice percursis, cum tempus tamquam ad integram consultationem petivisset, adiunxit: ceteris mortalibus in eo stare consilia, quid sibi conducere putent; principum 5 diversam esse sortem, quibus praecipua rerum ad famam derigenda. ideo se non illuc decurrere, quod promptum rescriptu, posse ipsam Liviam sta-

tuere, nubendum post Drusum an in penatibus
10 isdem tolerandum haberet; esse illi matrem et
aviam, propiora consilia. simplicius acturum, de
inimicitiis primum Agrippinae, quas longe acrius
arsuras, si matrimonium Liviae velut in partes
domum Caesarum distraxisset. sic quoque erum-
15 pere aemulationem feminarum, eaque discordia
nepotes suos convelli: quid si intendatur certamen
tali coniugio? 'falleris enim, Seiane, si te mansu-
rum in eodem ordine putas, et Liviam, quae Gaio
Caesari, mox Druso nupta fuerit, ea mente actu-
20 ram, ut cum equite Romano senescat. ego ut si-
nam, credisne passuros qui fratrem eius, qui pa-
trem maioresque nostros in summis imperiis vi-
dere? vis tu quidem istum intra locum sistere:
sed illi magistratus et primores, qui te invito
25 perrumpunt omnibusque de rebus consulunt, ex-
cessisse iam pridem equestre fastigium longeque
antisse patris mei amicitias non occulti ferunt
perque invidiam tui me quoque incusant. at enim
Augustus filiam suam equiti Romano tradere me-
30 ditatus est. mirum hercule, si, cum in omnis curas
distraheretur immensumque attolli provideret quem
coniunctione tali super alios extulisset, C. Procu-
leium et quosdam in sermonibus habuit insigni
tranquillitate vitae, nullis rei publicae negotiis per-
35 mixtos. sed si dubitatione Augusti movemur, quanto
validius est quod Marco Agrippae, mox mihi con-
locavit? atque ego haec pro amicitia non occul-
tavi: ceterum neque tuis neque Liviae destinatis
adversabor. ipse quid intra animum volutaverim,

quibus adhuc necessitudinibus inmiscere te mihi 40
parem, omittam ad praesens referre: id tantum
aperiam, nihil esse tam excelsum, quod non virtutes istae tuusque in me animus mereantur, datoque tempore vel in senatu vel in contione non
reticebo.' 45

41. Rursum Seianus, non iam de matrimonio, sed altius metuens, tacita suspicionum, vulgi rumorem, ingruentem invidiam deprecatur. ac ne adsiduos in domum coetus arcendo infringeret potentiam aut receptando facultatem criminanti- 5 bus praeberet, huc flexit, ut Tiberium ad vitam procul Roma amoenis locis degendam impelleret. multa quippe providebat: sua in manu aditus litterarumque magna ex parte se arbitrum fore, cum per milites commearent; mox Caesarem vergente 10 iam senecta secretoque loci mollitum munia imperii facilius tramissurum: et minui sibi invidiam adempta salutantum turba, sublatisque inanibus veram potentiam augeri. igitur paulatim negotia urbis, populi adcursus, multitudinem adfluentium 15 increpat, extollens laudibus quietem et solitudinem, quis abesse taedia et offensiones ac praecipua rerum maxime agitari.

42. Ac forte habita per illos dies de Votieno Montano, celebris ingenii viro, cognitio cunctantem iam Tiberium perpulit, ut vitandos crederet patrum coetus vocesque, quae plerumque verae et graves coram ingerebantur. nam postulato Votieno 5 ob contumelias in Caesarem dictas, testis Aemilius e militaribus viris dum studio probandi cuncta

refert et quamquam inter obstrepentes magna ad-
severatione nititur, audivit Tiberius probra, qui-
10 per occultum lacerabatur, adeoque perculsus est
ut se vel statim vel in cognitione purgaturum cla-
mitaret precibusque proximorum, adulatione om-
nium aegre componeret animum. et Votienus qui-
dem maiestatis poenis adfectus est: Caesar obiec-
15 tam sibi adversus reos inclementiam eo pervica-
cius amplexus, Aquiliam adulterii delatam cum
Vario Ligure, quamquam Lentulus Gaetulicus con-
sul designatus lege Iulia damnasset, exsilio puni-
vit Apidiumque Merulam, quod in acta divi Au-
20 gusti non iuraverat, albo senatorio erasit.

43. Auditae dehinc Lacedaemoniorum et Mes-
seniorum legationes de iure templi Dianae Lim-
natidis, quod suis a maioribus suaque in terra
dicatum Lacedaemonii firmabant annalium memo-
5 ria vatumque carminibus, sed Macedonis Philippi,
cum quo bellassent, armis ademptum ac post C.
Caesaris et M. Antonii sententia redditum. contra
Messenii veterem inter Herculis posteros divisio-
nem Peloponnesi protulere, suoque regi Dentha-
10 liatem agrum, in quo id delubrum, cessisse; mo-
nimentaque eius rei sculpta saxis et aere prisco
manere. quod si vatum, annalium ad testimonia
vocentur, plures sibi ac locupletiores esse; neque
Philippum potentia, sed ex vero statuisse: idem
15 regis Antigoni, idem imperatoris Mummii iudicium;
sic Milesios permisso publice arbitrio, postremo
Atidium Geminum praetorem Achaiae decrevisse.
ita secundum Messenios datum. et Segestani aedem

Veneris montem apud Erycum, vetustate dilapsam, restaurari postulavere, nota memorantes de origine 20 eius et laeta Tiberio. suscepit curam libens ut consanguineus. tunc tractatae Massiliensium preces probatumque P. Rutilii exemplum; namque eum legibus pulsum civem sibi Zmyrnaei addiderant. quo iure Vulcatius Moschus exsul in Massi- 25 lienses receptus bona sua rei publicae eorum ut patriae reliquerat.

44. Obiere eo anno viri nobiles Cn. Lentulus et L. Domitius. Lentulo super consulatum et triumphalia de Getis gloriae fuerat bene tolerata paupertas, dein magnae opes innocenter partae et modeste habitae. Domitium decoravit pater civili 5 bello maris potens, donec Antonii partibus, mox Caesaris misceretur. avus Pharsalica acie pro optimatibus ceciderat. ipse delectus, cui minor Antonia, Octavia genita, in matrimonium daretur, post cum exercitu flumen Albim transcendit, lon- 10 gius penetrata Germania, quam quisquam priorum, easque ob res insignia triumphi adeptus est. obiit et L. Antonius, multa claritudine generis, sed inprospera. nam patre eius Iulo Antonio ob adulterium Iuliae morte punito hunc admodum adulescentu- 15 lum, sororis nepotem, seposuit Augustus in civitatem Massiliensem, ubi specie studiorum nomen exsilii tegeretur. habitus tamen supremis honor, ossaque tumulo Octaviorum inlata per decretum senatus. 20

45. Isdem consulibus facinus atrox in citeriore Hispania admissum a quodam agresti nationis

Termestinae. is praetorem provinciae L. Pisone
pace incuriosum, ex inproviso in itinere adort
5 uno vulnere in mortem adfecit; ac pernicit
equi profugus, postquam saltuosos locos attiger
dimisso equo per derupta et avia sequentis frustr
tus est. neque diu fefellit: nam prenso ductoq
per proximos pagos equo, cuius foret cognitu
10 et repertus cum tormentis edere conscios adiger
tur, voce magna sermone patrio frustra se int
rogari clamitavit: adsisterent socii ac spectaren
nullam vim tantam doloris fore, ut veritatem e
ceret. idemque cum postero ad quaestionem retr
15 heretur, eo nisu proripuit se custodibus saxoq
caput adflixit, ut statim exanimaretur. sed Pi
Termestinorum dolo caesus habetur; quippe pec
nias e publico interceptas acrius quam ut toler
rent barbari cogebat.

46. Lentulo Gaetulico C. Calvisio consulib
decreta triumphi insignia Poppaeo Sabino contus
Thraecum gentibus, qui montium editis sine cult
atque eo ferocius agitabant. causa motus sup
5 hominum ingenium, quod pati dilectus et validis
simum quemque militiae nostrae dare aspernaban
tur, ne regibus quidem parere nisi ex libidin
soliti, aut si mitterent auxilia, suos ductores prae
ficere nec nisi adversum accolas belligerare. ac
10 tum rumor incesserat fore ut disiecti aliisque na-
tionibus permixti diversas in terras traherentur.
sed antequam arma inciperent, misere legatos
amicitiam obsequiumque memoraturos, et mansura
haec, si nullo novo onere temptarentur: sin ut

tis servitium indiceretur, esse sibi ferrum et 15
iuventutem et promptum libertati aut ad mortem
animum. simul castella rupibus indita conlatosque
illuc parentes et coniuges ostentabant bellumque
impeditum arduum cruentum minitabantur.

47. At Sabinus, donec exercitus in unum
conduceret, datis mitibus responsis, postquam Pomponius Labeo e Moesia cum legione, rex Rhoemetalces cum auxiliis popularium, qui fidem non
mutaverant, venere, addita praesenti copia ad 5
hostem pergit, compositum iam per angustias saltuum. quidam audentius apertis in collibus visebantur, quos dux Romanus acie suggressus haud
aegre pepulit, sanguine barbarorum modico ob
propinqua suffugia. mox castris in loco communitis valida manu montem occupat, angustum et 10
aequali dorso continuum usque ad proximum castellum, quod magna vis armata aut incondita
tuebatur. simul in ferocissimos, qui ante vallum
more gentis cum carminibus et tripudiis persultabant, mittit delectos sagittariorum. ii dum eminus grassabantur, crebra et inulta vulnera fecere: 15
propius incedentes eruptione subita turbati sunt
receptique subsidio Sugambrae cohortis, quam Romanus promptam ad pericula nec minus cantuum
et armorum tumultu trucem haud procul instruxerat. 20

48. Translata dehinc castra hostem propter,
relictis apud priora munimenta Thraecibus, quos
nobis adfuisse memoravi. iisque permissum vastare,
urere, trahere praedas, dum populatio lucem intra

5 sisteretur nòctemque in castris tutam et vigilem capesserent. id primo servatum: mox versi in luxum et raptis opulenti omittere stationes, lascivia epularum aut somno et vino procumbere. igitur hostes incuria eorum conperta duo agmina
10 parant, quorum altero populatores invaderentur, alii castra Romana adpugnarent, non spe capiendi, sed ut clamore, telis suo quisque periculo intentus sonorem alterius proelii non acciperet. tenebrae insuper delectae augendam ad formidinem. sed
15 qui vallum legionum temptabant, facile pelluntur; Thraecum auxilia repentino incursu territa, cum pars munitionibus adiacerent, plures extra palarentur, tanto infensius caesi, quanto perfugae et proditores ferre arma ad suum patriaeque servi-
20 tium incusabantur.

49. Postera die Sabinus exercitum aequo loco ostendit, si barbari successu noctis alacres proelium auderent. et postquam castello aut coniunctis tumulis non degrediebantur, obsidium coe-
5 pit per praesidia, quae opportune iam muniebat; dein fossam loricamque contexens quattuor milia passuum ambitu amplexus est; tum paulatim, ut aquam pabulumque eriperet, contrahere claustra artaque circumdare; et struebatur agger, unde
10 saxa hastae ignes propinquum iam in hostem iacerentur. sed nihil aeque quam sitis fatigabat, cum ingens multitudo bellatorum, inbellium uno reliquo fonte uterentur; simul equi armenta, ut mos barbaris, iuxta clausa, egestate pabuli exanimari;
15 adiacere corpora hominum, quos vulnera, quos

sitis peremerat; pollui cuncta sanie, odore, contactu.

50. Rebusque turbatis malum extremum discordia accessit, his deditionem, aliis mortem et mutuos inter se ictus parantibus; et erant qui non inultum exitium, sed eruptionem suaderent. neque ignobiles tantum his diversi sententiis, verum e 5 ducibus Dinis, provectus senecta et longo usu vim atque clementiam Romanam edoctus, ponenda arma, unum adflictis id remedium disserebat, primusque se cum coniuge et liberis victori permisit: secuti aetate aut sexu inbecilli et quibus maior 10 vitae quam gloriae cupido. at iuventus Tarsam inter et Turesim distrahebatur. utrique destinatum cum libertate occidere, sed Tarsa properandum finem, abrumpendas pariter spes ac metus clamitans, dedit exemplum demisso in pectus ferro; 15 nec defuere qui eodem modo oppeterent. Turesis sua cum manu noctem opperitur, haud nescio duce nostro; igitur firmatae stationes densioribus globis. et ingruebat nox nimbo atrox, hostisque clamore turbido, modo per vastum silentium, incertos obses- 20 sores effecerat, cum Sabinus circumire, hortari, ne ad ambigua sonitus aut simulationem quietis casum insidiantibus aperirent, sed sua quisque munia servarent immoti telisque non in falsum iactis.

51. Interea barbari catervis decurrentes nunc in vallum manualia saxa, praeustas sudes, decisa robora iacere, nunc virgultis et cratibus et corporibus exanimis complere fossas, quidam pontis et scalas ante fabricati inferre propugnaculis eaque 5

prensare, detrahere et adversum resistentis comminus niti. miles contra deturbare telis, pellere umbonibus, muralia pila, congestas lapidum moles provolvere. his partae victoriae spes et, si cedant,
10 insignitius flagitium, illis extrema iam salus et adsistentes plerisque matres et coniuges earumque lamenta addunt animos. nox aliis in audaciam, aliis ad formidinem opportuna; incerti ictus, vulnera inprovisa; suorum atque hostium ignoratio
15 et montis anfractu repercussae velut a tergo voces adeo cuncta miscuerant, ut quaedam munimenta Romani quasi perrupta omiserint. neque tamen pervasere hostes nisi admodum pauci: ceteros, deiecto promptissimo quoque aut saucio, adpetente
20 iam luce trusere in summa castelli, ubi tandem coacta deditio. et proxima sponte incolarum recepta: reliquis, quo minus vi aut obsidio subigerentur, praematura montis Haemi et saeva hiems subvenit.

52. At Romae commota principis domo, ut series futuri in Agrippinam exitii inciperet, Claudia Pulchra sobrina eius postulatur accusante Domitio Afro. is recens praetura, modicus dignationis et
5 quoquo facinore properus clarescere, crimen inpudicitiae, adulterum Furnium, veneficia in principem et devotiones obiectabat. Agrippina semper atrox, tum et periculo propinquae accensa, pergit ad Tiberium ac forte sacrificantem patri repperit.
10 quo initio invidiae non eiusdem ait mactare divo Augusto victimas et posteros eius insectari. non in effigies mutas divinum spiritum transfusum:

se imaginem veram, caelesti sanguine ortam, intellegere discrimen, suscipere sordes. frustra Pulchram praescribi, cui sola exitii causa sit, quod Agrippinam stulte prorsus ad cultum delegerit, oblita Sosiae ob eadem adflictae. audita haec raram occulti pectoris vocem elicuere, correptamque Graeco versu admonuit non ideo laedi, quia non regnaret. Pulchra et Furnius damnantur. Afer primoribus oratorum additus, divulgato ingenio et secuta adseveratione Caesaris, qua suo iure disertum eum appellavit. mox capessendis accusationibus aut reos tutando prosperiore eloquentiae quam morum fama fuit, nisi quod aetas extrema multum etiam eloquentiae dempsit, dum fessa mente retinet silentii inpatientiam.

53. At Agrippina pervicax irae et morbo corporis inplicata, cum viseret eam Caesar, profusis diu ac per silentium lacrimis, mox invidiam et preces orditur: subveniret solitudini, daret maritum; habilem adhuc iuventam sibi, neque aliud probis quam ex matrimonio solacium; esse in civitate insignes viros, qui Germanici coniugem ac liberos eius recipere dignarentur. sed Caesar non ignarus, quantum ex re publica peteretur, ne tamen offensionis aut metus manifestus foret, sine responso quamquam instantem reliquit. id ego, a scriptoribus annalium non traditum, repperi in commentariis Agrippinae filiae, quae Neronis principis mater vitam suam et casus suorum posteris memoravit.

54. Ceterum Seianus maerentem et inprovidam altius perculit, immissis qui per speciem amicitiae monerent paratum ei venenum, vitandas soceri epulas. atque illa simulationum nescia, cum
5 propter discumberet, non vultu aut sermone flecti, nullos attingere cibos, donec advertit Tiberius, forte an quia audiverat; idque quo acrius experiretur, poma, ut erant adposita, laudans nurui sua manu tradidit. aucta ex eo suspicio Agrippinae,
10 et intacta ore servis tramisit. nec tamen Tiberii vox coram secuta, sed obversus ad matrem non mirum ait, si quid severius in eam statuisset, a qua veneficii insimularetur. inde rumor parari exitium, neque id imperatorem palam audere, se-
15 cretum ad perpetrandum quaeri.

55. Sed Caesar quo famam averteret, adesse frequens senatui legatosque Asiae, ambigentes quanam in civitate templum statueretur, pluris per dies audivit. undecim urbes certabant, pari ambi-
5 tione, viribus diversae. neque multum distantia inter se memorabant de vetustate generis, studio in populum Romanum per bella Persi et Aristonici aliorumque regum. verum Hypaepeni Trallianique Laodicenis ac Magnetibus simul tramissi ut parum
10 validi; ne Ilienses quidem, cum parentem urbis Romae Troiam referrent, nisi antiquitatis gloria pollebant. paulum addubitatum, quod Halicarnasii mille et ducentos per annos nullo motu terrae nutavisse sedes suas vivoque in saxo fundamenta
15 templi adseveraverant. Pergamenos (eo ipso nitebantur) aede Augusto ibi sita satis adeptos cre-

ditum. Ephesii Milesiique, hi Apollinis, illi Dianae caerimonia occupavisse civitates visi. ita Sardianos inter Zmyrnaeosque deliberatum. Sardiani decretum Etruriae recitavere ut consanguinei: nam 20 Tyrrhenum Lydumque Atye rege genitos ob multitudinem divisisse gentem; Lydum patriis in terris resedisse, Tyrrheno datum novas ut conderet sedes; et ducum e nominibus indita vocabula illis per Asiam, his in Italia; auctamque adhuc Lydo- 25 rum opulentiam missis in Graeciam populis, cui mox a Pelope nomen. simul litteras imperatorum et icta nobiscum foedera bello Macedonum ubertatemque fluminum suorum, temperiem caeli ac dites circum terras memorabant. 30

56. At Zmyrnaei repetita vetustate, seu Tantalus Iove ortus illos, sive Theseus divina et ipse stirpe, sive una Amazonum condidisset, transcendere ad ea, quis maxime fidebant, in populum Romanum officiis, missa navali copia non modo externa ad 5 bella, sed quae in Italia tolerabantur; seque primos templum urbis Romae statuisse, M. Porcio consule, magnis quidem iam populi Romani rebus, nondum tamen ad summum elatis, stante adhuc Punica urbe et validis per Asiam regibus. simul 10 L. Sullam testem adferebant, gravissimo in discrimine exercitus ob asperitatem hiemis et penuriam vestis, cum id Zmyrnam in contionem nuntiatum foret, omnes qui adstabant detraxisse corpori tegmina nostrisque legionibus misisse. ita 15 rogati sententiam patres Zmyrnaeos praetulere. censuitque Vibius Marsus, ut M'. Lepido, cui ea

provincia obvenerat, super numerum legaretur, qui templi curam susciperet. et quia Lepidus ipse
20 deligere per modestiam abnuebat, Valerius Naso e praetoriis sorte missus est.

57. Inter quae diu meditato prolatoque saepius consilio tandem Caesar in Campaniam abscessit, specie dedicandi templa apud Capuam Iovi, apud Nolam Augusto, sed certus procul urbe de-
5 gere. causam abscessus quamquam secutus plurimos auctorum ad Seiani artes rettuli, quia tamen caede eius patrata sex postea annos pari secreto coniunxit, plerumque permoveor, num ad ipsum referri verius sit, saevitiam ac libidinem cum factis pro-
10 meret, locis occultantem. erant qui crederent in senectute corporis quoque habitum pudori fuisse: quippe illi praegracilis et incurva proceritas, nudus capillo vertex, ulcerosa facies ac plerumque medicaminibus interstincta; et Rhodi secreto vitare
15 coetus, recondere voluptates insuerat. traditur etiam matris inpotentia extrusum, quam dominationis sociam aspernabatur neque depellere poterat, cum dominationem ipsam donum eius accepisset. nam dubitaverat Augustus Germanicum, sororis
20 nepotem et cunctis laudatum, rei Romanae imponere, sed precibus uxoris evictus Tiberio Germanicum, sibi Tiberium adscivit. idque Augusta exprobrabat, reposcebat.

58. Profectio arto comitatu fuit: unus senator consulatu functus, Cocceius Nerva, cui legum peritia, eques Romanus praeter Seianum ex inlustribus Curtius Atticus, ceteri liberalibus studiis

praediti, ferme Graeci, quorum sermonibus leva- 5
retur. ferebant periti caelestium iis motibus side-
rum excessisse Roma Tiberium, ut reditus illi ne-
garetur. unde exitii causa multis fuit properum
finem vitae coniectantibus vulgantibusque; neque
enim tam incredibilem casum providebant, ut 10
undecim per annos libens patria careret. mox
patuit breve confinium artis et falsi, veraque quam
obscuris tegerentur. nam in urbem non regressu-
rum haud forte dictum: ceterorum nescii egere, cum
propinquo rure aut litore et saepe moenia urbis 15
adsidens extremam senectam compleverit.

59. Ac forte illis diebus oblatum Caesari an-
ceps periculum auxit vana rumoris praebuitque
ipsi materiem, cur amicitiae constantiaeque Seiani
magis fideret. vescebantur in villa, cui vocabulum
Speluncae, mare Amunclanum inter et Fundanos 5
montes, nativo in specu. eius os lapsis repente
saxis obruit quosdam ministros: hinc metus in
omnes et fuga eorum, qui convivium celebrabant.
Seianus genu vultuque et manibus super Caesarem
suspensus opposuit sese incidentibus, atque habitu 10
tali repertus est a militibus, qui subsidio venerant.
maior ex eo, et quamquam exitiosa suaderet, ut
non sui anxius, cum fide audiebatur. adsimula-
batque iudicis partes adversum Germanici stirpem,
subditis qui accusatorum nomina sustinerent maxi- 15
meque insectarentur Neronem proximum succes-
sioni et, quamquam modesta iuventa, plerumque
tamen quid in praesentiarum conduceret oblitum,
dum a libertis et clientibus, apiscendae potentiae

20 properis, exstimulatur ut erectum et fidentem animum ostenderet: velle id populum Romanum, cupere exercitus, neque ausurum contra Seianum, qui nunc patientiam senis et segnitiam iuvenis iuxta insultet.

60. Haec atque talia audienti nihil quidem pravae cogitationis, sed interdum voces procedebant contumaces et inconsultae, quas adpositi custodes exceptas auctasque cum deferrent neque
5 Neroni defendere daretur, diversae insuper sollicitudinum formae oriebantur. nam alius occursum eius vitare, quidam salutatione reddita statim averti, plerique inceptum sermonem abrumpere, insistentibus contra inridentibusque qui Seiano
10 fautores aderant. enimvero Tiberius torvus aut falsum renidens vultu: seu loqueretur seu taceret iuvenis, crimen ex silentio, ex voce. ne nox quidem secura, cum uxor vigilias somnos suspiria matri Liviae atque illa Seiano patefaceret; qui fratrem quo-
15 que Neronis Drusum traxit in partes, spe obiecta principis loci, si priorem aetate et iam labefactum demovisset. atrox Drusi ingenium super cupidinem potentiae et solita fratribus odia accendebatur invidia, quod mater Agrippina promptior Neroni
20 erat. neque tamen Seianus ita Drusum fovebat, ut non in eum quoque semina futuri exitii meditaretur, gnarus praeferocem et insidiis magis opportunum.

61. Fine anni excessere insignes viri Asinius Agrippa, claris maioribus quam vetustis vitaque non degener, et Q. Haterius, familia senatoria,

eloquentiae, quoad vixit, celebratae: monimenta ingeni eius haud perinde retinentur. scilicet impetu magis quam cura vigebat; utque aliorum meditatio et labor in posterum valescit, sic Haterii canorum illud et profluens cum ipso simul exstinctum est. 5

62. M. Licinio L. Calpurnio consulibus ingentium bellorum cladem aequavit malum inprovisum: eius initium simul et finis exstitit. nam coepto apud Fidenam amphitheatro Atilius quidam libertini generis, quo spectaculum gladiatorum celebraret, neque fundamenta per solidum subdidit, neque firmis nexibus ligneam compagem superstruxit, ut qui non abundantia pecuniae nec municipali ambitione, sed in sordidam mercedem id negotium quaesivisset. adfluxere avidi talium, imperitante Tiberio procul voluptatibus habiti, virile ac muliebre secus, omnis aetas, ob propinquitatem loci effusius; unde gravior pestis fuit, conferta mole, dein convulsa, dum ruit intus aut in exteriora effunditur inmensamque vim mortalium, spectaculo intentos aut qui circum adstabant, praeceps trahit atque operit. et illi quidem, quos principium stragis in mortem adflixerat, ut tali sorte, cruciatum effugere: miserandi magis quos abrupta parte corporis nondum vita deseruerat; qui per diem visu, per noctem ululatibus et gemitu coniuges aut liberos noscebant. iam ceteri fama exciti, hic fratrem, propinquum ille, alius parentes lamentari. etiam quorum diversa de causa amici aut necessarii aberant, pavere tamen; ne- 5 10 15 20 25

quedum comperto, quos illa vis perculisset, latior ex incerto metus.

63. Ut coepere dimoveri obruta, concursus ad exanimos complectentium, osculantium; et saepe certamen, si confusior facies, sed par forma aut aetas errorem adgnoscentibus fecerat. quinquaginta
5 hominum milia eo casu debilitata vel obtrita sunt; cautumque in posterum senatus consulto, ne quis gladiatorium munus ederet, cui minor quadringentorum milium res, neve amphitheatrum imponeretur nisi solo firmitatis spectatae. Atilius in exsi-
10 lium actus est. ceterum sub recentem cladem patuere procerum domus, fomenta et medici passim praebiti, fuitque urbs per illos dies quamquam maesta facie veterum institutis similis, qui magna post proelia saucios largitione et cura susten-
15 tabant.

64. Nondum ea clades exoleverat, cum ignis violentia urbem ultra solitum adfecit, deusto monte Caelio; feralemque annum ferebant et ominibus adversis susceptum principi consilium absentiae,
5 qui mos vulgo, fortuita ad culpam trahentes, ni Caesar obviam isset tribuendo pecunias ex modo detrimenti. actaeque ei grates apud senatum ab inlustribus famaque apud populum, quia sine ambitione aut proximorum precibus ignotos etiam et
10 ultro accitos munificentia iuverat. adduntur sententiae, ut mons Caelius in posterum Augustus appellaretur, quando cunctis circum flagrantibus sola Tiberii effigies, sita in domo Iunii senatoris, inviolata mansisset. evenisse id olim Claudiae

Quintae, eiusque statuam vim ignium bis elapsam 15
maiores apud aedem matris deum consecravisse.
sanctos acceptosque numinibus Claudios et augendam caerimoniam loco, in quo tantum in principem honorem di ostenderint.

65. Haud fuerit absurdum tradere montem eum antiquitus Querquetulanum cognomento fuisse, quod talis silvae frequens fecundusque erat, mox Caelium appellitatum a Caele Vibenna, qui dux gentis Etruscae cum auxilium portavisset, sedem 5
eam acceperat a Tarquinio Prisco, seu quis alius regum dedit: nam scriptores in eo dissentiunt. cetera non ambigua sunt, magnas eas copias per plana etiam ac foro propinqua habitavisse, unde Tuscum vicum e vocabulo advenarum dictum. 10

66. Sed ut studia procerum et largitio principis adversum casus solacium tulerant, ita accusatorum maior in dies et infestior vis sine levamento grassabatur; corripueratque Varum Quintilium, divitem et Caesari propinquum, Domitius 5
Afer, Claudiae Pulchrae matris eius condemnator, nullo mirante quod diu egens et parto nuper praemio male usus plura ad flagitia accingeretur. P. Dolabellam socium delationis exstitisse miraculo erat, quia claris maioribus et Varo conexus suam 10
ipse nobilitatem, suum sanguinem perditum ibat. restitit tamen senatus et opperiendum imperatorem censuit, quod unum urgentium malorum suffugium in tempus erat.

67. At Caesar dedicatis per Campaniam templis, quamquam edicto monuisset, ne quis quietem

eius inrumperet, concursusque oppidanorum disposito milite prohiberentur, perosus tamen municipia et colonias omniaque in continenti sita, Capreas se in insulam abdidit, trium milium freto ab extremis Surrentini promunturii diiunctam. solitudinem eius placuisse maxime crediderim, quoniam inportuosum circa mare et vix modicis navigiis pauca subsidia; neque adpulerit quisquam nisi gnaro custode. caeli temperies hieme mitis obiectu montis, quo saeva ventorum arcentur; aestas in favonium obversa et aperto circum pelago peramoena; prospectabatque pulcherrimum sinum, antequam Vesuvius mons ardescens faciem loci verteret. Graecos ea tenuisse Capreasque Teleboïs habitatas fama tradit. sed tum Tiberius duodecim villarum nominibus et molibus insederat, quanto intentus olim publicas ad curas, tanto occultiores in luxus et malum otium resolutus. manebat quippe suspicionum et credendi temeritas, quam Seianus augere etiam in urbe suetus acrius turbabat non iam occultis adversum Agrippinam et Neronem insidiis. quis additus miles nuntios, introitus, aperta secreta velut in annales referebat, ultroque struebantur, qui monerent perfugere ad Germaniae exercitus vel celeberrimo fori effigiem divi Augusti amplecti populumque ac senatum auxilio vocare. eaque spreta ab illis, velut pararent, obiciebantur.

68. Iunio Silano et Silio Nerva consulibus foedum anni principium incessit tracto in carcerem inlustri equite Romano, Titio Sabino, ob amicitiam Germanici: neque enim omiserat coniu-

gem liberosque eius percolere, sectator domi, comes in publico, post tot clientes unus eoque apud bonos laudatus et gravis iniquis. hunc Latinius Latiaris, Porcius Cato, Petilius Rufus, M. Opsius praetura functi adgrediuntur, cupidine consulatus, ad quem non nisi per Seianum aditus; neque Seiani voluntas nisi scelere quaerebatur. compositum inter ipsos, ut Latiaris, qui modico usu Sabinum contingebat, strueret dolum, ceteri testes adessent, deinde accusationem inciperent. igitur Latiaris iacere fortuitos primum sermones, mox laudare constantiam, quod non, ut ceteri, florentis domus amicus adflictam deseruisset; simul honora de Germanico, Agrippinam miserans, disserebat. et postquam Sabinus, ut sunt molles in calamitate mortalium animi, effudit lacrimas, iunxit questus, audentius iam onerat Seianum, saevitiam, superbiam, spes eius. ne in Tiberium quidem convicio abstinet; iique sermones, tamquam vetita miscuissent, speciem artae amicitiae fecere. ac iam ultro Sabinus quaerere Latiarem, ventitare domum, dolores suos quasi ad fidissimum deferre.

69. Consultant quos memoravi, quonam modo ea plurium auditu acciperentur. nam loco, in quem coibatur, servanda solitudinis facies; et si pone fores adsisterent, metus visus, sonitus aut forte ortae suspicionis erat. tectum inter et laquearia tres senatores, haud minus turpi latebra quam detestanda fraude, sese abstrudunt, foraminibus et rimis aurem admovent. interea Latiaris repertum in publico Sabinum, velut recens cognita narra-

10 turus, domum et in cubiculum trahit; praeterita
et instantia, quorum adfatim copia, ac novos t
rores cumulat. eadem ille et diutius, quanto mae
ubi semel prorupere, difficilius reticentur. pro
rata inde accusatio, missisque ad Caesarem litt
15 ordinem fraudis suumque ipsi dedecus narrav
non alias magis anxia et pavens civitas, retic
adversum proximos; congressus, conloquia, no
ignotaeque aures vitari; etiam muta atque inani
tectum et parietes circumspectabantur.

70. Sed Caesar sollemnia incipientis a
kalendis Ianuariis epistula precatus, vertit in
binum, corruptos quosdam libertorum et peti
se arguens, ultionemque haud obscure posce
5 nec mora quin decerneretur; et trahebatur d
natus, quantum obducta veste et adstrictis fa
bus niti poterat, clamitans sic inchoari ann
has Seiano victimas cadere. quo intendisset ocu
quo verba acciderent, fuga vastitas, deseri itin
10 fora. et quidam regrediebantur ostentabantque
rursum, id ipsum paventes, quod timuissent. que
enim diem vacuum poena, ubi inter sacra et vota
quo tempore verbis etiam profanis abstineri mo
esset, vincla et laqueus inducantur? non inpru
15 dentem Tiberium tantam invidiam adisse, se
quaesitum meditatumque, ne quid impedire creda
tur, quo minus novi magistratus, quo modo de
lubra et altaria, sic carcerem recludant. secuta
insuper litterae grates agentis, quod hominem in
20 fensum rei publicae punivissent, adiecto trepidan
sibi vitam, suspectas inimicorum insidias, null

minatim conpellato; neque tamen dubitabatur
Neronem et Agrippinam intendi.

71. Ni mihi destinatum foret suum quaeque
annum referre, avebat animus antire statimque
morare exitus, quos Latinius atque Opsius cete-
ue flagitii eius repertores habuere, non modo
tquam Gaius Caesar rerum potitus est, sed in-
umi Tiberio, qui scelerum ministros ut perverti
aliis nolebat, ita plerumque satiatus et oblatis
eandem operam recentibus veteres et prae-
ves adflixit: verum has atque alias sontium
nas in tempore trademus. tum censuit Asinius
llus, cuius liberorum Agrippina matertera erat,
endum a principe, ut metus suos senatui fate-
ur amoverique sineret. nullam aeque Tiberius,
rebatur, ex virtutibus suis quam dissimulationem
igebat: eo aegrius accepit recludi quae pre-
ret. sed mitigavit Seianus, non Galli amore,
rum ut cunctationes principis opperiretur, gnarus
tum in meditando, ubi prorupisset, tristibus
ctis atrocia facta coniungere.

Per idem tempus Iulia mortem obiit, quam
eptem Augustus convictam adulterii damnaverat,
oieceratque in insulam Trimerum, haud procul
pulis litoribus. illic viginti annis exsilium tole-
vit Augustae ope sustentata, quae florentes pri-
ignos cum per occultum subvertisset, misericor-
iam erga adflictos palam ostentabat.

72. Eodem anno Frisii, transrhenanus popu-
lus, pacem exuere, nostra magis avaritia quam
obsequii inpatientes. tributum iis Drusus iniunxerat

modicum pro angustia rerum, ut in usus militares
5 coria boum penderent, non intenta cuiusquam cura,
quae firmitudo, quae mensura, donec Olennius e
primipilaribus regendis Frisiis inpositus terga uro-
rum delegit, quorum ad formam acciperentur. id
aliis quoque nationibus arduum apud Germanos
10 difficilius tolerabatur, quis ingentium beluarum
feraces saltus, modica domi armenta sunt. ac
primo boves ipsos, mox agros, postremo corpora
coniugum aut liberorum servitio tradebant. hinc
ira et questus, et postquam non subveniebatur,
15 remedium ex bello. rapti qui tributo aderant mi-
lites et patibulo adfixi: Olennius infensos fuga
praevenit, receptus castello, cui nomen Flevum;
et haud spernenda illic civium sociorumque manus
litora Oceani praesidebat.

73. Quod ubi L. Apronio inferioris Germaniae
pro praetore cognitum, vexilla legionum e superi-
ore provincia peditumque et equitum auxiliarium
delectos accivit ac simul utrumque exercitum
5 Rheno devectum Frisiis intulit, soluto iam castelli
obsidio et ad sua tutanda degressis rebellibus.
igitur proxima aestuaria aggeribus et pontibus
traducendo graviori agmini firmat. atque interim
repertis vadis alam Canninefatem et quod peditum
10 Germanorum inter nostros merebat circumgredi
terga hostium iubet, qui iam acie compositi pel-
lunt turmas sociales equitesque legionum subsidio
missos. tum tres leves cohortes ac rursum duae,
dein tempore interiecto alarius eques inmissus:
15 satis validi, si simul incubuissent, per intervallum

adventantes neque constantiam addiderant turbatis et pavore fugientium auferebantur. Cethego Labeoni legato quintae legionis quod reliquum auxiliorum tradit. atque ille dubia suorum re in anceps tractus missis nuntiis vim legionum in- 20 plorabat. prorumpunt quintani ante alios et acri pugna hoste pulso recipiunt cohortis alasque fessas vulneribus. neque dux Romanus ultum iit aut corpora humavit, quamquam multi tribunorum praefectorumque et insignes centuriones cecidissent. 25 mox compertum a transfugis nongentos Romanorum apud lucum, quem Baduhennae vocant, pugna in posterum extracta confectos, et aliam quadringentorum manum occupata Cruptorigis quondam stipendiarii villa, postquam proditio metuebatur, 30 mutuis ictibus procubuisse.

74. Clarum inde inter Germanos Frisium nomen, dissimulante Tiberio damna, ne cui bellum permitteret. neque senatus in eo cura, an imperii extrema dehonestarentur: pavor internus occupaverat animos, cui remedium adulatione quaere- 5 batur. ita quamquam diversis super rebus consulerentur, aram clementiae, aram amicitiae effigiesque circum Caesaris ac Seiani censuere, crebrisque precibus efflagitabant visendi sui copiam facerent. non illi tamen in urbem aut propinqua urbi 10 degressi sunt: satis visum omittere insulam et in proximo Campaniae aspici. eo venire patres, eques, magna pars plebis, anxii erga Seianum, cuius durior congressus, atque eo per ambitum et societate consiliorum parabatur. satis constabat auctam 15

ei adrogantiam foedum illud in propatulo servitium spectanti; quippe Romae sueti discursus, et magnitudine urbis incertum, quod quisque ad negotium pergat: ibi campo aut litore iacentes nullo
20 discrimine noctem ac diem iuxta gratiam aut fastus ianitorum perpetiebantur, donec id quoque vetitum: et revenere in urbem trepidi, quos non sermone, non visu dignatus erat, quidam male alacres, quibus infaustae amicitiae gravis exitus
25 inminebat.

75. Ceterum Tiberius neptem Agrippinam Germanico ortam cum coram Cn. Domitio tradidisset, in urbe celebrari nuptias iussit. in Domitio super vetustatem generis propinquum Caesaribus
5 sanguinem delegerat; nam is aviam Octaviam et per eam Augustum avunculum praeferebat.

CORNELII TACITI

AB EXCESSU DIVI AUGUSTI

LIBER V. Fragmentum.

1. Rubellio et Fufio consulibus, quorum utrique Geminus cognomentum erat, Iulia Augusta mortem obiit, aetate extrema, nobilitatis per Claudiam familiam et adoptione Liviorum Iuliorumque clarissimae. primum ei matrimonium et 5 liberi fuere cum Tiberio Nerone, qui bello Perusino profugus, pace inter Sex. Pompeium ac triumviros pacta in urbem rediit. exim Caesar cupidine formae aufert marito, incertum an invitam, adeo properus, ut ne spatio quidem ad eni- 10 tendum dato penatibus suis gravidam induxerit. nullam posthac subolem edidit, sed sanguini Augusti per coniunctionem Agrippinae et Germanici adnexa communes pronepotes habuit. sanctitate domus priscum ad morem, comis ultra quam an- 15 tiquis feminis probatum, mater inpotens, uxor facilis et cum artibus mariti, simulatione filii bene composita. funus eius modicum, testamentum diu inritum fuit. laudata est pro rostris a Gaio Caesare pronepote, qui mox rerum potitus est. 20

2. At Tiberius, quod supremis in matrem officiis defuisset, nihil mutata amoenitate vitae, magnitudinem negotiorum per litteras excusavit,

honoresque memoriae eius ab senatu large decretos
5 quasi per modestiam imminuit, paucis admodum
receptis et addito, ne caelestis religio decerneretur: sic ipsam maluisse. quin et parte eiusdem
epistulae increpuit amicitias muliebres, Fufium consulem oblique perstringens. is gratia Augustae
10 floruerat, aptus adliciendis feminarum animis,
dicax idem et Tiberium acerbis facetiis inridere
solitus, quarum apud praepotentes in longum memoria est.

3. Ceterum ex eo praerupta iam et urgens
dominatio: nam incolumi Augusta erat adhuc perfugium, quia Tiberio inveteratum erga matrem obsequium, neque Seianus audebat auctoritati pa-
5 rentis antire: tunc velut frenis exsoluti proruperunt, missaeque in Agrippinam ac Neronem litterae, quas pridem adlatas et cohibitas ab Augusta
credidit vulgus: haud enim multo post mortem
eius recitatae sunt. verba inerant quaesita asperi-
10 tate: sed non arma, non rerum novarum studium,
amores iuvenum et inpudicitiam nepoti obiectabat. in nurum ne id quidem confingere ausus, adrogantiam oris et contumacem animum incusavit,
magno senatus pavore ac silentio, donec pauci,
15 quis nulla ex honesto spes (et publica mala singulis in occasionem gratiae trahuntur), ut referretur postulavere, promptissimo Cotta Messalino
cum atroci sententia. sed aliis a primoribus maximeque a magistratibus trepidabatur: quippe
20 Tiberius etsi infense invectus cetera ambigua
reliquerat.

4. Fuit in senatu Iunius Rusticus, conponendis patrum actis delectus a Caesare, eoque meditationes eius introspicere creditus. is fatali quodam motu (neque enim ante specimen constantiae dederat) seu prava sollertia, dum imminentium 5 oblitus incerta pavet, inserere se dubitantibus ac monere consules, ne relationem inciperent; disserebatque brevibus momentis summa verti: posse quandoque domus Germanici exitium paenitentiae esse seni. simul populus effigies Agrippinae ac 10 Neronis gerens circumsistit curiam faustisque in Caesarem ominibus falsas litteras et principe invito exitium domui eius intendi clamitat. ita nihil triste illo die patratum. ferebantur etiam sub nominibus consularium fictae in Seianum senten- 15 tiae, exercentibus plerisque per occultum atque eo procacius libidinem ingeniorum. unde illi ira violentior et materies criminandi: spretum dolorem principis ab senatu, descivisse populum: audiri iam et legi novas contiones, nova patrum con- 20 sulta: quid reliquum nisi ut caperent ferrum et, quorum imagines pro vexillis secuti forent, duces imperatoresque deligerent?

5. Igitur Caesar repetitis adversum nepotem et nurum probris increpitaque per edictum plebe, questus apud patres quod fraude unius senatoris imperatoria maiestas elusa publice foret, integra tamen sibi cuncta postulavit. nec ultra delibera- 5 tum, quo minus non quidem extrema decernerent (id enim vetitum), sed paratos ad ultionem vi principis impediri testarentur.

CORNELII TACITI

AB EXCESSU DIVI AUGUSTI

LIBER VI.

V, 6. . . . Quattuor et quadraginta orationes super ea re habitae, ex quis ob metum paucae, plures adsuetudine . . . . . . 'mihi pudorem aut Seiano invidiam adlaturum censui. versa est for-
5 tuna, et ille quidem, qui collegam et generum adsciverat, sibi ignoscit: ceteri, quem per dedecora fovere, cum scelere insectantur. miserius sit ob amicitiam accusari an amicum accusare, haud discreverim. non crudelitatem, non clemen-
10 tiam cuiusquam experiar, sed liber et mihi ipsi probatus antibo periculum. vos obtestor, ne memoriam nostri per maerorem quam laeti retineatis, adiciendo me quoque iis, qui fine egregio publica mala effugerunt.'

V, 7. Tunc singulos, ut cuique absistere, adloqui animus erat, retinens aut dimittens partem diei absumpsit, multoque adhuc coetu et cunctis intrepidum vultum eius spectantibus, cum super-
5 esse tempus novissimis crederent, gladio, quem sinu abdiderat, incubuit. neque Caesar ullis criminibus aut probris defunctum insectatus est, cum in Blaesum multa foedaque incusavisset.

V, 8. Relatum inde de P. Vitellio et Pomponio Secundo. illum indices arguebant claustra aerarii, cui praefectus erat, et militarem pecuniam rebus novis obtulisse; huic a Considio praetura functo obiectabatur Aelii Galli amicitia, qui punito Seiano in hortos Pomponii quasi fidissimum ad subsidium perfugisset. neque aliud periclitantibus auxilii quam in fratrum constantia fuit, qui vades exstitere. mox crebris prolationibus spem ac metum iuxta gravatus Vitellius petito per speciem studiorum scalpro levem ictum venis intulit vitamque aegritudine animi finivit. at Pomponius multa morum elegantia et ingenio inlustri, dum adversam fortunam aequus tolerat, Tiberio superstes fuit.

V, 9. Placitum posthac, ut in reliquos Seiani liberos adverteretur, vanescente quamquam plebis ira ac plerisque per priora supplicia lenitis. igitur portantur in carcerem, filius imminentium intellegens, puella adeo nescia, ut crebro interrogaret, quod ob delictum et quo traheretur; neque facturam ultra, et posse se puerili verbere moneri. tradunt temporis eius auctores, quia triumvirali supplicio adfici virginem inauditum habebatur, a carnifice laqueum iuxta conpressam; exim oblisis faucibus id aetatis corpora in Gemonias abiecta.

V, 10. Per idem tempus Asia atque Achaia exterritae sunt acri magis quam diuturno rumore, Drusum Germanici filium apud Cycladas insulas, mox in continenti visum. et erat iuvenis haud dispari aetate, quibusdam Caesaris libertis velut ad-

gnitus; per dolumque comitantibus adliciebantur ignari fama nominis et promptis Graecorum animis ad nova et mira. quippe elapsum custodiae pergere ad paternos exercitus, Aegyptum aut Su-
10 riam invasurum, fingebant simul credebantque. iam iuventutis concursu, iam publicis studiis frequentabatur, laetus praesentibus et inani spe, cum auditum id Poppaeo Sabino: is Macedoniae tum intentus Achaiam quoque curabat. igitur quo vera
15 seu falsa antiret, Toronaeum Thermaeumque sinum praefestinans, mox Euboeam Aegaei maris insulam et Piraeum Atticae orae, dein Corinthiense litus angustiasque Isthmi evadit; marique Ionio Nicopolim Romanam coloniam ingressus, ibi demum
20 cognoscit sollertius interrogatum, quisnam foret, dixisse M. Silano genitum, et multis sectatorum dilapsis ascendisse navem tamquam Italiam peteret. scripsitque haec Tiberio, neque nos originem finemve eius rei ultra comperimus.

V, 11. Exitu anni diu aucta discordia consulum erupit. nam Trio, facilis capessendis inimicitiis et foro exercitus, ut segnem Regulum ad opprimendos Seiani ministros oblique perstrinxe-
5 rat: ille, nisi lacesseretur, modestiae retinens, non modo rettudit collegam, sed ut noxium coniurationis ad disquisitionem trahebat. multisque patrum orantibus ponerent odia in perniciem itura, mansere infensi ac minitantes, donec magistratu
10 abirent.

VI, 1. Cn. Domitius et Camillus Scribonianus consulatum inierant, cum Caesar tramisso quod

Capreas et Surrentum interluit freto Campaniam praelegebat, ambiguus an urbem intraret, seu, quia contra destinaverat, speciem venturi simulans. et 5 saepe in propinqua degressus, aditis iuxta Tiberim hortis, saxa rursum et solitudinem maris repetiit, pudore scelerum et libidinum, quibus adeo indomitis exarserat, ut more regio pubem ingenuam stupris pollueret. nec formam tantum et decora 10 corpora, sed in his modestam pueritiam, in aliis imagines maiorum incitamentum cupidinis habebat. tuncque primum ignota antea vocabula reperta sunt sellariorum et spintriarum ex foeditate loci ac multiplici patientia; praepositique servi, qui 15 conquirerent pertraherent, dona in promptos, minas adversum abnuentes, et si retinerent propinquus aut parens, vim raptus suaque ipsi libita velut in captos exercebant.

2. At Romae principio anni, quasi recens cognitis Liviae flagitiis ac non pridem etiam punitis, atroces sententiae dicebantur, in effigies quoque ac memoriam eius, et bona Seiani ablata aerario ut in fiscum cogerentur, tamquam referret. 5 Scipiones haec et Silani et Cassii isdem ferme aut paulum inmutatis verbis adseveratione multa censebant, cum repente Togonius Gallus, dum ignobilitatem suam magnis nominibus inserit, per deridiculum auditur. nam principem orabat deligere 10 senatores, ex quis viginti sorte ducti et ferro accincti, quotiens curiam inisset, salutem eius defenderent. crediderat nimirum epistulae subsidio sibi alterum ex consulibus poscentis, ut tutus a Capreis

15 urbem peteret. Tiberius tamen, ludibria seriis permiscere solitus, egit gratis benevolentiae patrum: sed quos omitti posse, quos deligi? semperne eosdem an subinde alios? et honoribus perfunctos an iuvenes, privatos an e magistratibus? quam deinde
20 speciem fore sumentium in limine curiae gladios? neque sibi vitam tanti, si armis tegenda foret. haec adversus Togonium verbis moderans, ne quid ultra abolitionem sententiae suaderet.

3. At Iunium Gallionem, qui censuerat, ut praetoriani actis stipendiis ius apiscerentur in quattuordecim ordinibus sedendi, violenter increpuit, velut coram rogitans, quid illi cum militibus,
5 quos neque dicta neque praemia nisi ab imperatore accipere par esset. repperisse prorsus quod divus Augustus non providerit: an potius discordiam et seditionem a satellite Seiani quaesitam, qua rudes animos nomine honoris ad corrumpendum militiae
10 morem propelleret? hoc pretium Gallio meditatae adulationis tulit, statim curia, deinde Italia exactus; et quia incusabatur facile toleraturus exsilium delecta Lesbo, insula nobili et amoena, retrahitur in urbem custoditurque domibus magistra-
15 tuum. isdem litteris Caesar Sextium Paconianum praetorium perculit magno patrum gaudio, audacem, maleficum, omnium secreta rimantem delectumque ab Seiano, cuius ope dolus Gaio Caesari pararetur. quod postquam patefactum, prorupere
20 concepta pridem odia, et summum supplicium decernebatur, ni professus indicium foret.

4. Ut vero Latinium Latiarem ingressus est, accusator ac reus iuxta invisi gratissimum spectaculum praebebant. Latiaris, ut rettuli, praecipuus olim circumveniendi Titii Sabini et tunc luendae poenae primus fuit. inter quae Haterius Agrippa 5 consules anni prioris invasit, cur mutua accusatione intenta nunc silerent: metum prorsus et noxae conscientiam pro foedere haberi; at non patribus reticenda quae audivissent. Regulus manere tempus ultionis, seque coram principe exsecuturum; Trio 10 aemulationem inter collegas et si qua discordes iecissent melius oblitterari respondit. urgente Agrippa Sanquinius Maximus e consularibus oravit senatum, ne curas imperatoris conquisitis insuper acerbitatibus augerent: sufficere ipsum statuendis 15 remediis. sic Regulo salus et Trioni dilatio exitii quaesita. Haterius invisior fuit, quia somno aut libidinosis vigiliis marcidus et ob segnitiam quamvis crudelem principem non metuens inlustribus viris perniciem inter ganeam ac stupra medita- 20 batur.

5. Exim Cotta Messalinus, saevissimae cuiusque sententiae auctor eoque inveterata invidia, ubi primum facultas data, 'arguitur pleraque in C. Caesarem quasi incertae virilitatis, et cum die natali Augustae inter sacerdotes epularetur, noven- 5 dialem eam cenam dixisse; querensque de potentia M'. Lepidi ac L. Arruntii, cum quibus ob rem pecuniariam disceptabat, addidisse: 'illos quidem senatus, me autem tuebitur Tiberiolus meus.' quae cuncta a primoribus civitatis revincebatur, iisque 10

instantibus ad imperatorem provocavit. nec multo post litterae adferuntur, quibus in modum defensionis, repetito inter se atque Cottam amicitiae principio crebrisque eius officiis commemoratis, ne
15 verba prave detorta neu convivalium fabularum simplicitas in crimen duceretur postulavit.

6. Insigne visum est earum Caesaris litterarum initium; nam his verbis exorsus est: 'quid scribam vobis, patres conscripti, aut quo modo scribam aut quid omnino non scribam hoc tem-
5 pore, di me deaeque peius perdant, quam perire me cotidie sentio, si scio.' adeo facinora atque flagitia sua ipsi quoque in supplicium verterant. neque frustra praestantissimus sapientiae firmare solitus est, si recludantur tyrannorum mentes,
10 posse aspici laniatus et ictus, quando ut corpora verberibus, ita saevitia, libidine, malis consultis animus dilaceretur. quippe Tiberium non fortuna, non solitudines protegebant, quin tormenta pectoris suasque ipse poenas fateretur.

7. Tum facta patribus potestate statuendi de C. Caeciliano senatore, qui plurima adversum Cottam prompserat, placitum eandem poenam inrogari quam in Aruseium et Sanquinium, accusa-
5 tores L. Arruntii: quo non aliud honorificentius Cottae evenit, qui nobilis quidem, sed egens ob luxum, per flagitia infamis, sanctissimis Arruntii artibus dignitate ultionis aequabatur.

Q. Servaeus posthac et Minucius Thermus
10 inducti, Servaeus praetura functus et quondam Germanici comes, Minucius equestri loco, modeste

habita Seiani amicitia; unde illis maior miseratio. contra Tiberius praecipuos ad scelera increpans admonuit C. Cestium patrem dicere senatui quae sibi scripsisset, suscepitque Cestius accusationem. 15 quod maxime exitiabile tulere illa tempora, cum primores senatus infimas etiam delationes exercerent, alii propalam, multi per occultum; neque discerneres alienos a coniunctis, amicos ab ignotis, quid repens aut vetustate obscurum: perinde 20 in foro, in convivio, quaqua de re locuti incusabantur, ut quis praevenire et reum destinare properat, pars ad subsidium sui, plures infecti quasi valetudine et contactu. sed Minucius et Servaeus damnati indicibus accessere. tractique sunt in casum 25 eundem Iulius Africanus e Santonis Gallica civitate, Seius Quadratus: originem non repperi. neque sum ignarus a plerisque scriptoribus omissa multorum pericula et poenas, dum copia fatiscunt aut, quae ipsis nimia et maesta fuerant, ne pari 30 taedio lecturos adficerent verentur: nobis pleraque digna cognitu obvenere, quamquam ab aliis incelebrata.

8. Nam ea tempestate, qua Seiani amicitiam ceteri falso exuerant, ausus est eques Romanus M. Terentius, ob id reus, amplecti, ad hunc modum apud senatum ordiendo: 'fortunae quidem meae fortasse minus expediat adgnoscere crimen 5 quam abnuere: sed utcumque casura res est, fatebor et fuisse me Seiano amicum, et ut essem expetisse, et postquam adeptus eram laetatum. videram collegam patris regendis praetoriis cohorti-

10 bus, mox urbis et militiae munia simul obeuntem. illius propinqui et adfines honoribus augebantur; ut quisque Seiano intimus, ita ad Caesaris amicitiam validus: contra quibus infensus esset, metu ac sordibus conflictabantur. nec quemquam exemplo
15 adsumo: cunctos, qui novissimi consilii expertes fuimus, meo unius discrimine defendam. non enim Seianum Vulsiniensem, sed Claudiae et Iuliae domus partem, quas adfinitate occupaverat, tuum, Caesar, generum, tui consulatus socium, tua offi-
20 cia in re publica capessentem colebamus. non est nostrum aestimare, quem supra ceteros et quibus de causis extollas: tibi summum rerum iudicium di dedere, nobis obsequii gloria relicta est. spectamus porro quae coram habentur, cui ex te opes
25 honores, quis plurima iuvandi nocendive potentia, quae Seiano fuisse nemo negaverit. abditos principis sensus, et si quid occultius parat, exquirere inlicitum, anceps: nec ideo adsequare. ne, patres conscripti, ultimum Seiani diem, sed sedecim an-
30 nos cogitaveritis. etiam Satrium atque Pomponium venerabamur; libertis quoque ac ianitoribus eius notescere pro magnifico accipiebatur. quid ergo? indistincta haec defensio et promisca dabitur? immo iustis terminis dividatur. insidiae in rem
35 publicam, consilia caedis adversum imperatorem puniantur: de amicitia et officiis idem finis et te, Caesar, et nos absolverit.'

9. Constantia orationis, et quia repertus erat, qui efferret quae omnes animo agitabant, eo usque

potuere, ut accusatores eius, additis quae ante deliquerant, exsilio aut morte multarentur.

Secutae dehinc Tiberii litterae in Sex. Vistilium praetorium, quem Druso fratri percarum in cohortem suam transtulerat. causa offensionis Vistilio fuit, seu composuerat quaedam in Gaium Caesarem ut impudicum, sive ficto habita fides. atque ob id convictu principis prohibitus cum senili manu ferrum temptavisset, obligat venas; precatusque per codicillos, immiti rescripto resolvit. acervatim ex eo Annius Pollio, Appius Silanus Scauro Mamerco simul ac Sabino Calvisio maiestatis postulantur, et Vinicianus Pollioni patri adiciebatur, clari genus et quidam summis honoribus. contremuerantque patres (nam quotus quisque adfinitatis aut amicitiae tot inlustrium virorum expers erat?), ni Celsus urbanae cohortis tribunus, tum inter indices, Appium et Calvisium discrimini exemisset. Caesar Pollionis ac Viniciani Scaurique causam, ut ipse cum senatu nosceret, distulit, datis quibusdam in Scaurum tristibus notis.

10. Ne feminae quidem exsortes periculi. quia occupandae rei publicae argui non poterant, ob lacrimas incusabantur; necataque est anus Vitia, Fufii Gemini mater, quod filii necem flevisset. haec apud senatum: nec secus apud principem Vescularius Flaccus ac Iulius Marinus ad mortem aguntur, e vetustissimis familiarium, Rhodum secuti et apud Capreas individui, Vescularius insidiarum in Libonem internuntius; Marino participe Seianus

10 Curtium Atticum oppresserat. quo laetius acceptum sua exempla in consultores recidisse.

Per idem tempus L. Piso pontifex, rarum in tanta claritudine, fato obiit, nullius servilis sententiae sponte auctor, et quotiens necessitas ingrueret, 15 sapienter moderans. patrem ei censorium fuisse memoravi; aetas ad octogensimum annum processit; decus triumphale in Thraecia meruerat. sed praecipua ex eo gloria, quod praefectus urbi recens continuam potestatem et insolentia parendi gravi- 20 orem mire temperavit.

11. Namque antea, profectis domo regibus ac mox magistratibus, ne urbs sine imperio foret, in tempus deligebatur, qui ius redderet ac subitis mederetur; feruntque ab Romulo Dentrem Romu- 5 lium, post ab Tullo Hostilio Numam Marcium et ab Tarquinio Superbo Spurium Lucretium inpositos. dein consules mandabant; duratque simulacrum, quotiens ob ferias Latinas praeficitur qui consulare munus usurpet. ceterum Augustus bellis 10 civilibus Cilnium Maecenatem equestris ordinis cunctis apud Romam atque Italiam praeposuit: mox rerum potitus ob magnitudinem populi ac tarda legum auxilia sumpsit e consularibus qui coërceret servitia et quod civium audacia turbi- 15 dum, nisi vim metuat. primusque Messalla Corvinus eam potestatem et paucos intra dies finem accepit, quasi nescius exercendi; tum Taurus Statilius, quamquam provecta aetate, egregie toleravit; dein Piso quindecim per annos pariter pro-

batus, publico funere ex decreto senatus celebratus est. 20

12. Relatum inde ad patres a Quintiliano tribuno plebei de libro Sibullae, quem Caninius Gallus quindecimvirum recipi inter ceteros eiusdem vatis et ea de re senatus consultum postulaverat. quo per discessionem facto misit litteras 5 Caesar, modice tribunum increpans ignarum antiqui moris ob iuventam. Gallo exprobrabat, quod scientiae caerimoniarumque vetus incerto auctore, ante sententiam collegii, non, ut adsolet, lecto per magistros aestimatoque carmine, apud infrequentem senatum egisset. simul commonefecit, 10 quia multa vana sub nomine celebri vulgabantur, sanxisse Augustum, quem intra diem ad praetorem urbanum deferrentur neque habere privatim liceret. quod a maioribus quoque decretum erat 15 post exustum sociali bello Capitolium, quaesitis Samo, Ilio, Erythris, per Africam etiam ac Siciliam et Italicas colonias carminibus Sibullae, una seu plures fuere, datoque sacerdotibus negotio, quantum humana ope potuissent, vera discernere. 20 igitur tunc quoque notioni quindecimvirum is liber subicitur.

13. Isdem consulibus gravitate annonae iuxta seditionem ventum, multaque et plures per dies in theatro licentius efflagitata, quam solitum adversum imperatorem. quis commotus incusavit magistratus patresque, quod non publica auctori- 5 tate populum coërcuissent, addiditque quibus ex provinciis et quanto maiorem quam Augustus rei

frumentariae copiam advectaret. ita castigandae plebi compositum senatus consultum prisca seve-
10 ritate, neque segnius consules edixere. silentium ipsius non civile, ut crediderat, sed in superbiam accipiebatur.

14. Fine anni Geminius, Celsus, Pompeius, equites Romani, cecidere coniurationis crimine; ex quis Geminius prodigentia opum ac mollitia vitae amicus Seiano, nihil ad serium. et Iulius
5 Celsus tribunus in vinclis laxatam catenam et circumdatam in diversum tendens suam ipse cervicem perfregit. at Rubrio Fabato, tamquam desperatis rebus Romanis Parthorum ad misericordiam fugeret, custodes additi. sane is repertus
10 apud fretum Siciliae retractusque per centurionem nullas probabiles causas longinquae peregrinationis adferebat: mansit tamen incolumis, oblivione magis quam clementia.

15. Ser. Galba L. Sulla consulibus diu quaesito, quos neptibus suis maritos destinaret Caesar, postquam instabat virginum aetas, L. Cassium, M. Vinicium legit. Vinicio oppidanum genus: Ca-
5 libus ortus, patre atque avo consularibus, cetera equestri familia erat, mitis ingenio et comptae facundiae. Cassius plebeii Romae generis, verum antiqui honoratique, et severa patris disciplina eductus facilitate saepius quam industria commen-
10 dabatur. huic Drusillam, Vinicio Iuliam Germanico genitas coniungit superque ea re senatui scribit, levi cum honore iuvenum. dein redditis absentiae causis admodum vagis flexit ad graviora et offen-

siones ob rem publicam coeptas, utque Macro praefectus tribunorumque et centurionum pauci 15 secum introirent, quotiens curiam ingrederetur, petivit. factoque large et sine praescriptione generis aut numeri senatus consulto ne tecta quidem urbis, adeo publicum consilium numquam adiit, deviis plerumque itineribus ambiens patriam 20 et declinans.

16. Interea magna vis accusatorum in eos inrupit, qui pecunias faenore auctitabant adversum legem dictatoris Caesaris, qua de modo credendi possidendique intra Italiam cavetur, omissam olim, quia privato usui bonum publicum post- 5 ponitur. sane vetus urbi faenebre malum et seditionum discordiarumque creberrima causa, eoque cohibebatur antiquis quoque et minus corruptis moribus. nam primo duodecim tabulis sanctum, ne quis unciario faenore amplius exerceret, cum antea 10 ex libidine locupletium agitaretur; dein rogatione tribunicia ad semuncias redactum, postremo vetita versura. multisque plebi scitis obviam itum fraudibus, quae totiens repressae miras per artes rursum oriebantur. sed tum Gracchus praetor, cui 15 ea quaestio evenerat, multitudine periclitantium subactus rettulit ad senatum, trepidique patres (neque enim quisquam tali culpa vacuus) veniam a principe petivere; et concedente annus in posterum sexque menses dati, quis secundum iussa 20 legis rationes familiares quisque componerent.

17. Hinc inopia rei nummariae, commoto simul omnium aere alieno, et quia tot damnatis

bonisque eorum divenditis signatum argentum fisco vel aerario attinebatur. ad hoc senatus praescrip-
5 serat, duas quisque faenoris partes in agris per Italiam conlocaret. sed creditores in solidum appellabant, nec decorum appellatis minuere fidem. ita primo concursatio et preces, dein strepere praetoris tribunal, eaque quae remedio quaesita, ven-
10 ditio et emptio, in contrarium mutari, quia faeneratores omnem pecuniam mercandis agris condiderant. copiam vendendi secuta vilitate, quanto quis obaeratior, aegrius distrahebant, multique fortunis provolvebantur; eversio rei familiaris
15 dignitatem ac famam praeceps dabat, donec tulit opem Caesar disposito per mensas miliens sestertio factaque mutuandi copia sine usuris per triennium, si debitor populo in duplum praediis cavisset. sic refecta fides, et paulatim privati quoque
20 creditores reperti. neque emptio agrorum exercita ad formam senatus consulti, acribus, ut ferme talia, initiis, incurioso fine.

18. Dein redeunt priores metus postulato maiestatis Considio Proculo, qui nullo pavore diem natalem celebrans raptus in curiam pariterque damnatus interfectusque est. sorori eius Sanciae
5 aqua atque igni interdictum accusante Q. Pomponio. is moribus inquies haec et huiusce modi a se factitari praetendebat, ut parta apud principem gratia periculis Pomponii Secundi fratris mederetur. etiam in Pompeiam Macrinam exsilium statui-
10 tur, cuius maritum Argolicum, socerum Laconem e primoribus Achaeorum Caesar adflixerat. pater

quoque inlustris eques Romanus ac frater praetorius, cum damnatio instaret, se ipsi interfecere. datum erat crimini, quod Theophanen Mytilenaeum proavum eorum Cn. Magnus inter intimos habuisset, quodque defuncto Theophani caelestes honores Graeca adulatio tribuerat. 15

19. Post quos Sex. Marius Hispaniarum ditissimus defertur incestasse filiam et saxo Tarpeio deicitur. ac ne dubium haberetur magnitudinem pecuniae malo vertisse, aurarias argentariasque eius, quamquam publicarentur, sibimet Tiberius seposuit. inritatusque suppliciis cunctos, qui carcere attinebantur accusati societatis cum Seiano, necari iubet. iacuit inmensa strages, omnis sexus, omnis aetas, inlustres ignobiles, dispersi aut aggerati. neque propinquis aut amicis adsistere, inlacrimare, ne visere quidem diutius dabatur, sed circumiecti custodes et in maerorem cuiusque intenti corpora putrefacta adsectabantur, dum in Tiberim traherentur, ubi fluitantia aut ripis adpulsa non cremare quisquam, non contingere. interciderat sortis humanae commercium vi metus, quantumque saevitia glisceret, miseratio arcebatur. 5 10 15

20. Sub idem tempus Gaius Caesar, discedenti Capreas avo comes, Claudiam, M. Silani filiam, coniugio accepit, immanem animum subdola modestia tegens, non damnatione matris, non exitio fratrum rupta voce; qualem diem Tiberius induisset, pari habitu, haud multum distantibus verbis. unde mox scitum Passieni oratoris dictum 5

percrebruit neque meliorem umquam servum neque
deteriorem dominum fuisse.

10 Non omiserim praesagium Tiberii de Servio
Galba tum consule; quem accitum et diversis ser-
monibus pertemptatum postremo Graecis verbis in
hanc sententiam adlocutus est 'et tu, Galba, quan-
doque degustabis imperium,' seram ac brevem po-
15 tentiam significans, scientia Chaldaeorum artis,
cuius apiscendae otium apud Rhodum, magistrum
Thrasullum habuit, peritiam eius hoc modo ex-
pertus.

21. Quotiens super tali negotio consultaret,
edita domus parte ac liberti unius conscientia ute-
batur. is litterarum ignarus, corpore valido, per
avia ac derupta (nam saxis domus imminet)
5 praeibat eum, cuius artem experiri Tiberius statuis-
set, et regredientem, si vanitatis aut fraudum su-
spicio incesserat, in subiectum mare praecipitabat,
ne index arcani exsisteret. igitur Thrasullus isdem
rupibus inductus postquam percontantem commo-
10 verat, imperium ipsi et futura sollerter patefaciens,
interrogatur an suam quoque genitalem horam
comperisset, quem tum annum, qualem diem ha-
beret. ille positus siderum ac spatia dimensus hae-
rere primo, dein pavescere, et quantum introspi-
15 ceret, magis ac magis trepidus admirationis et
metus, postremo exclamat ambiguum sibi ac prope
ultimum discrimen instare. tum complexus eum
Tiberius praescium periculorum et incolumem fore
gratatur, quaeque dixerat oracli vice accipiens
20 inter intimos amicorum tenet.

22. Sed mihi haec ac talia audienti in incerto iudicium est, fatone res mortalium et necessitate immutabili an forte volvantur. quippe sapientissimos veterum quique sectam eorum aemulantur diversos reperies, ac multis insitam opinionem 5 non initia nostri, non finem, non denique homines dis curae; ideo creberrime tristia in bonos, laeta apud deteriores esse. contra alii fatum quidem congruere rebus putant, sed non e vagis stellis, verum apud principia et nexus naturalium cau- 10 sarum; ac tamen electionem vitae nobis relinquunt, quam ubi elegeris, certum imminentium ordinem. neque mala vel bona, quae vulgus putet: multos, qui conflictari adversis videantur, beatos, at plerosque quamquam magnas per opes miserrimos, 15 si illi gravem fortunam constanter tolerent, hi prospera inconsulte utantur. ceterum plurimis mortalium non eximitur, quin primo cuiusque ortu ventura destinentur, sed quaedam secus quam dicta sint cadere, fallaciis ignara dicentium: ita cor- 20 rumpi fidem artis, cuius clara documenta et antiqua aetas et nostra tulerit. quippe a filio eiusdem Thrasulli praedictum Neronis imperium in tempore memorabitur, ne nunc incepto longius abierim.

23. Isdem consulibus Asinii Galli mors vulgatur, quem egestate cibi peremptum haud dubium, sponte an necessitate, incertum habebatur. consultusque Caesar an sepeliri sineret, non erubuit permittere ultroque incusare casus, qui reum abs- 5 tulissent, antequam coram convinceretur: scilicet medio triennio defuerat tempus subeundi iudicium

consulari seni, tot consularium parenti. Drusus deinde exstinguitur, cum se miserandis alimentis,
10 mandendo e cubili tomento, nonum ad diem detinuisset. tradidere quidam praescriptum fuisse Macroni, si arma ab Seiano temptarentur, extractum custodiae iuvenem (nam in Palatio attinebatur) ducem populo imponere. mox, quia rumor incede-
15 bat fore ut nuru ac nepoti conciliaretur Caesar, saevitiam quam paenitentiam maluit.

24. Quin et invectus in defunctum probra corporis, exitiabilem in suos, infensum rei publicae animum obiecit recitarique factorum dictorumque eius descripta per dies iussit, quo non aliud atro-
5 cius visum: adstitisse tot per annos, qui vultum, gemitus, occultum etiam murmur exciperent, et potuisse avum audire, legere, in publicum promere vix fides, nisi quod Attii centurionis et Didymi liberti epistulae servorum nomina praeferebant, ut
10 quis egredientem cubiculo Drusum pulsaverat, exterruerat. etiam sua verba centurio saevitiae plena, tamquam egregium, vocesque deficientis adiecerat, quis primo quasi per dementiam funesta Tiberio, mox, ubi exspes vitae fuit, meditatas compositas-
15 que diras inprecabatur, ut, quem ad modum nurum filiumque fratris et nepotes necasset domumque omnem caedibus complevisset, ita poenas nomini generique maiorum et posteris exsolveret. obturbabant quidem patres specie detestandi: sed pene-
20 trabat pavor et admiratio, callidum olim et tegendis sceleribus obscurum huc confidentiae venisse, ut tamquam dimotis parietibus ostenderet nepotem

sub verbere centurionis, inter servorum ictus extrema vitae alimenta frustra orantem.

25. Nondum is dolor exoleverat, cum de Agrippina auditum, quam interfecto Seiano spe sustentatam provixisse reor, et postquam nihil de saevitia remittebatur, voluntate exstinctam, nisi si negatis alimentis adsimulatus est finis, qui videre- 5 tur sponte sumptus. enimvero Tiberius foedissimis criminationibus exarsit, impudicitiam arguens et Asinium Gallum adulterum, eiusque morte ad taedium vitae conpulsam. sed Agrippina aequi inpatiens, dominandi avida, virilibus curis femina- 10 rum vitia exuerat. eodem die defunctam, quo biennio ante Seianus poenas luisset, memoriaeque id prodendum addidit Caesar iactavitque, quod non laqueo strangulata neque in Gemonias proiecta foret. actae ob id grates decretumque, ut 15 quintum decumum kal. Novembris, utriusque necis die, per omnis annos donum Iovi sacraretur.

26. Haud multo post Cocceius Nerva, continuus principi, omnis divini humanique iuris sciens, integro statu, corpore inlaeso, moriendi consilium cepit. quod ut Tiberio cognitum, adsidere, causas requirere, addere preces, fateri po- 5 stremo grave conscientiae, grave famae suae, si proximus amicorum nullis moriendi rationibus vitam fugeret. aversatus sermonem Nerva abstinentiam cibi coniunxit. ferebant gnari cogitationum eius, quanto propius mala rei publicae viseret, 10 ira et metu, dum integer, dum intemptatus, honestum finem voluisse.

Ceterum Agrippinae pernicies, quod vix credibile, Plancinam traxit. nupta olim Cn. Pisoni
15 et palam laeta morte Germanici, cum Piso caderet, precibus Augustae nec minus inimicitiis Agrippinae defensa erat. ut odium et gratia desiere, ius valuit; petitaque criminibus haud ignotis sua manu sera magis quam inmerita supplicia per-
20 solvit.

27. Tot luctibus funesta civitate pars maeroris fuit, quod Iulia Drusi filia, quondam Neronis uxor, denupsit in domum Rubellii Blandi, cuius avum Tiburtem equitem Romanum plerique memi-
5 nerant. extremo anni mors Aelii Lamiae funere censorio celebrata, qui administrandae Suriae imagine tandem exsolutus urbi praefuerat. genus illi decorum, vivida senectus; et non permissa provincia dignationem addiderat. exim Flacco Pom-
10 ponio Suriae pro praetore defuncto recitantur Caesaris litterae, quis incusabat egregium quemque et regendis exercitibus idoneum abnuere id munus, seque ea necessitudine ad preces cogi, per quas consularium aliqui capessere provincias adi-
15 gerentur, oblitus Arruntium, ne in Hispaniam pergeret, decumum iam annum attineri. obiit eodem anno et M'. Lepidus, de cuius moderatione atque sapientia in prioribus libris satis conlocavi. neque nobilitas diutius demonstranda est: quippe Aemi-
20 lium genus fecundum bonorum civium, et qui eadem familia corruptis moribus, inlustri tamen fortuna egere.

28. Paulo Fabio L. Vitellio consulibus post longum saeculorum ambitum avis phoenix in Aegyptum venit praebuitque materiem doctissimis indigenarum et Graecorum multa super eo miraculo disserendi. de quibus congruunt et plura am- 5 bigua, sed cognitu non absurda promere libet. sacrum Soli id animal et ore ac distinctu pinnarum a ceteris avibus diversum consentiunt qui formam eius effinxere: de numero annorum varia traduntur. maxime vulgatum quingentorum spa- 10 tium: sunt qui adseverent mille quadringentos sexaginta unum interici, prioresque alites Sesoside primum, post Amaside dominantibus, dein Ptolemaeo, qui ex Macedonibus tertius regnavit, in civitatem, cui Heliopolis nomen, advolavisse, 15 multo ceterarum volucrum comitatu novam faciem mirantium. sed antiquitas quidem obscura: inter Ptolemaeum ac Tiberium minus ducenti quinquaginta anni fuerunt. unde nonnulli falsum hunc phoenicem neque Arabum e terris credidere, nihil- 20 que usurpavisse ex his, quae vetus memoria firmavit. confecto quippe annorum numero, ubi mors propinquet, suis in terris struere nidum eique vim genitalem adfundere, ex qua fetum oriri; et primam adulto curam sepeliendi patris, neque id 25 temere, sed sublato murrae pondere temptatoque per longum iter, ubi par oneri, par meatui sit, subire patrium corpus inque Solis aram perferre atque adolere. haec incerta et fabulosis aucta: ceterum aspici aliquando in Aegypto eam volucrem 30 non ambigitur.

29. At Romae caede continua Pomponius Labeo, quem praefuisse Moesiae rettuli, per abruptas venas sanguinem effudit; aemulataque est coniunx Paxaea. nam promptas eius modi mortes
5 metus carnificis faciebat, et quia damnati publicatis bonis sepultura prohibebantur, eorum, qui de se statuebant, humabantur corpora, manebant testamenta, pretium festinandi. sed Caesar missis ad senatum litteris disseruit morem fuisse maio-
10 ribus, quotiens dirimerent amicitias, interdicere domo eumque finem gratiae ponere: id se repetivisse in Labeone, atque illum, quia male administratae provinciae aliorumque criminum arguebatur, culpam invidia velavisse, frustra conterrita
15 uxore, quam etsi nocentem periculi tamen expertem fuisse. Mamercus dein Scaurus rursum postulatur, insignis nobilitate et orandis causis, vita probrosus. nihil hunc amicitia Seiani, sed labefecit haud minus validum ad exitia Macronis
20 odium, qui easdem artes occultius exercebat; detuleratque argumentum tragoediae a Scauro scriptae, additis versibus, qui in Tiberium flecterentur: verum ab Servilio et Cornelio accusatoribus adulterium Liviae, magorum sacra obiectabantur.
25 Scaurus, ut dignum veteribus Aemiliis, damnationem anteiit, hortante Sextia uxore, quae incitamentum mortis et particeps fuit.

30. Ac tamen accusatores, si facultas incideret, poenis adficiebantur, ut Servilius Corneliusque perdito Scauro famosi, quia pecuniam a Vario Ligure omittendae delationis ceperant, in insulas

interdicto igni atque aqua demoti sunt. et Abudius 5
Ruso functus aedilitate, dum Lentulo Gaetulico,
sub quo legioni praefuerat, periculum facessit,
quod is Seiani filium generum destinasset, ultro
damnatur atque urbe exigitur. Gaetulicus ea tem-
pestate superioris Germaniae legiones curabat mi- 10
rumque amorem adsecutus erat, effusae clementiae,
modicus severitate et proximo quoque exercitui
per L. Apronium socerum non ingratus. unde fama
constans ausum mittere ad Caesarem litteras, ad-
finitatem sibi cum Seiano haud sponte, sed con- 15
silio Tiberii coeptam; perinde se quam Tiberium
falli potuisse, neque errorem eundem illi sine
fraude, aliis exitio habendum. sibi fidem integram
et, si nullis insidiis peteretur, mansuram; succes-
sorem non aliter quam indicium mortis acceptu- 20
rum. firmarent velut foedus, quo princeps cetera-
rum rerum poteretur, ipse provinciam retineret.
haec, mira quamquam, fidem ex eo trahebant,
quod unus omnium Seiani adfinium incolumis mul-
taque gratia mansit, reputante Tiberio publicum 25
sibi odium, extremam aetatem magisque fama
quam vi stare res suas.

31. C. Cestio M. Servilio consulibus nobiles
Parthi in urbem venere, ignaro rege Artabano.
is metu Germanici fidus Romanis, aequabilis in
suos, mox superbiam in nos, saevitiam in popu-
lares sumpsit, fretus bellis, quae secunda adver- 5
sum circumiectas nationes exercuerat, et senectu-
tem Tiberii ut inermem despiciens avidusque Ar-
meniae, cui defuncto rege Artaxia Arsacen libe-

rorum suorum veterrimum inposuit, addita co
10 tumelia et missis, qui gazam a Vonone relict
in Suria Ciliciaque reposcerent; simul vete
Persarum ac Macedonum terminos, seque inv
surum possessa primum Cyro et post Alexand
per vaniloquentiam ac minas iaciebat. sed Parth
15 mittendi secretos nuntios validissimus auctor fu
Sinnaces, insigni familia ac perinde opibus,
proximus huic Abdus ademptae virilitatis. n
despectum id apud barbaros ultroque potenti
habet. ii adscitis et aliis primoribus, quia nemin
20 gentis Arsacidarum summae rei inponere potera
interfectis ab Artabano plerisque aut nondum a
ultis, Phraaten regis Phraatis filium Roma posc
bant: nomine tantum et auctore opus, ut spon
Caesaris genus Arsacis ripam apud Euphratis ce
25 neretur.

32. Cupitum id Tiberio: ornat Phraaten a
cingitque paternum ad fastigium, destinata ret
nens, consiliis et astu res externas moliri, arm
procul habere. interea cognitis insidiis Artaban
5 tardari metu, modo cupidine vindictae inardescer
et barbaris cunctatio servilis, statim exsequi re
gium videtur: valuit tamen utilitas, ut Abdum
specie amicitiae vocatum ad epulas lento veneno
inligaret, Sinnacen dissimulatione ac donis, simul
10 per negotia moraretur. et Phraates apud Suriam
dum omisso cultu Romano, cui per tot annos in-
sueverat, instituta Parthorum sumit, patriis mori-
bus impar morbo absumptus est. sed non Tibe-
rius omisit incepta: Tiridatem sanguinis eiusdem

mulum Artabano, reciperandaeque Armeniae Hi- 15
rum Mithridaten deligit conciliatque fratri Pha-
smani, qui gentile imperium obtinebat; et cunctis,
ae apud Orientem parabantur, L. Vitellium
aefecit. eo de homine haud sum ignarus sini-
ram in urbe famam, pleraque foeda memorari, 20
terum in regendis provinciis prisca virtute egit.
de regressus et formidine Gai Caesaris, familia-
tate Claudii turpe in servitium mutatus exemplar
ud posteros adulatorii dedecoris habetur, cesse-
ntque prima postremis, et bona iuventae senec- 25
s flagitiosa oblitteravit.

33. At ex regulis prior Mithridates Pharas-
anem perpulit dolo et vi conatus suos iuvare,
pertique corruptores ministros Arsacis multo auro
d scelus cogunt; simul Hiberi magnis copiis Ar-
eniam inrumpunt et urbe Artaxata potiuntur. 5
ae postquam Artabano cognita, filium Oroden
torem parat; dat Parthorum copias, mittit qui
xilia mercede facerent: contra Pharasmanes
diungere Albanos, accire Sarmatas, quorum scep-
chi utrimque donis acceptis more gentico di- 10
ersa induere. sed Hiberi locorum potentes Caspia
ia Sarmatam in Armenios raptim effundunt. at
ui Parthis adventabant, facile arcebantur, cum
lios incessus hostis clausisset, unum reliquum
mare inter et extremos Albanorum montes aestas 15
impediret, quia flatibus etesiarum implentur vada:
hibernus auster revolvit fluctus pulsoque introrsus
freto brevia litorum nudantur.

34. Interim Oroden sociorum inopem auctus auxilio Pharasmanes vocare ad pugnam et detrectantem incessere, adequitare castris, infensare pabula; ac saepe in modum obsidii stationibus
5 cingebat, donec Parthi contumeliarum insolentes circumsisterent regem, poscerent proelium. atque illis sola in equite vis: Pharasmanes et pedite valebat. nam Hiberi Albanique saltuosos locos incolentes duritiae patientiaeque magis insuevere;
10 feruntque se Thessalis ortos, qua tempestate Iaso post avectam Medeam genitosque ex ea liberos inanem mox regiam Aeetae vacuosque Colchos repetivit. multaque de nomine eius et oraclum Phrixi celebrant; nec quisquam ariete sacrifica-
15 verit, credito vexisse Phrixum, sive id animal seu navis insigne fuit. ceterum derecta utrimque acie Parthus imperium Orientis, claritudinem Arsacidarum contraque ignobilem Hiberum, mercennario milite disserebat; Pharasmanes integros semet a
20 Parthico dominatu, quanto maiora peterent, plus decoris victores aut, si terga darent, flagitii atque periculi laturos; simul horridam suorum aciem, picta auro Medorum agmina, hinc viros, inde praedam ostendere.

35. Enimvero apud Sarmatas non una vox ducis: se quisque stimulant, ne pugnam per sagittas sinerent: impetu et comminus praeveniendum. variae hinc bellantium species, cum Parthus sequi
5 vel fugere pari arte suetus distraheret turmas, spatium ictibus quaereret, Sarmatae omisso arcu, quo brevius valent, contis gladiisque ruerent;

modo equestris proelii more frontis et tergi vices, aliquando ut conserta acie corporibus et pulsu armorum pellerent pellerentur. iamque et Albani 10 Hiberique prensare, detrudere, ancipitem pugnam hostibus facere, quos super eques et propioribus vulneribus pedites adflictabant. inter quae Pharasmanes Orodesque, dum strenuis adsunt aut dubitantibus subveniunt, conspicui eoque gnari, cla- 15 more telis equis concurrunt, instantius Pharasmanes; nam vulnus per galeam adegit. nec iterare valuit, praelatus equo et fortissimis satellitum protegentibus saucium: fama tamen occisi falso credita exterruit Parthos victoriamque concessere. 20

36. Mox Artabanus tota mole regni ultum iit. peritia locorum ab Hiberis melius pugnatum; nec ideo abscedebat, ni contractis legionibus Vitellius et subdito rumore, tamquam Mesopotamiam invasurus, metum Romani belli fecisset. tum omissa 5 Armenia versaeque Artabani res, inliciente Vitellio desererent regem saevum in pace et adversis proeliorum exitiosum. igitur Sinnaces, quem antea infensum memoravi, patrem Abdagaesen aliosque occultos consilii conscios et tunc conti- 10 nuis cladibus promptiores ad defectionem trahit, adfluentibus paulatim, qui metu magis quam benevolentia subiecti repertis auctoribus sustulerant animum. nec iam aliud Artabano reliquum, quam si qui externorum corpori custodes aderant, suis 15 quisque sedibus extorres, quis neque boni intellectus neque mali cura, sed mercede aluntur ministri sceleribus. his adsumptis in longinqua et

contermina Scythiae fugam maturavit, spe auxilii
20 quia Hyrcanis Carmaniisque per adfinitatem in-
nexus erat: atque interim posse Parthos absen-
tium aequos, praesentibus mobiles, ad paeniten-
tiam mutari.

37. At Vitellius profugo Artabano et flexis
ad novum regem popularium animis, hortatus Tiri-
daten parata capessere, robur legionum sociorum-
que ripam ad Euphratis ducit. sacrificantibus,
5 cum hic more Romano suovetaurilia daret, ille
equum placando amni adornasset, nuntiavere ac-
colae Euphraten nulla imbrium vi sponte et im-
mensum attolli, simul albentibus spumis in modum
diadematis sinuare orbes, auspicium prosperi trans-
10 gressus. quidam callidius interpretabantur, initia
conatus secunda neque diuturna, quia eorum, quae
terra caelove portenderentur, certior fides, flumi-
num instabilis natura simul ostenderet omina ra-
peretque. sed ponte navibus effecto tramissoque
15 exercitu primus Ornospades multis equitum mili-
bus in castra venit, exsul quondam et Tiberio,
cum Delmaticum bellum conficeret, haud inglorius
auxiliator eoque civitate Romana donatus, mox
repetita amicitia regis multo apud eum honore,
20 praefectus campis, qui Euphrate et Tigre inclutis
amnibus circumflui Mesopotamiae nomen accepe-
runt. neque multo post Sinnaces auget copias, et
columen partium Abdagaeses gazam et paratus
regios adicit. Vitellius ostentasse Romana arma
25 satis ratus monet Tiridaten primoresque, hunc,
Phraatis avi et alteris Caesaris quaeque utrobi-

que pulchra meminerit, illos, obsequium in regem, reverentiam in nos, decus quisque suum et fidem retinerent. exim cum legionibus in Suriam remeavit. 30

38. Quae duabus aestatibus gesta coniunxi, quo requiesceret animus a domesticis malis; non enim Tiberium, quamquam triennio post caedem Seiani, quae ceteros mollire solent, tempus preces satias mitigabant, quin incerta vel abolita pro 5 gravissimis et recentibus puniret. eo metu Fulcinius Trio, ingruentis accusatores haud perpessus, supremis tabulis multa et atrocia in Macronem ac praecipuos libertorum Caesaris conposuit, ipsi fluxam senio mentem et continuo abscessu velut 10 exsilium obiectando. quae ab heredibus occultata recitari Tiberius iussit, patientiam libertatis alienae ostentans et contemptor suae infamiae, an scelerum Seiani diu nescius mox quoquo modo dicta vulgari malebat veritatisque, cui adulatio 15 officit, per probra saltem gnarus fieri. isdem diebus Granius Marcianus senator, a C. Graccho maiestatis postulatus, vim vitae suae attulit, Tariusque Gratianus praetura functus lege eadem extremum ad supplicium damnatus. 20

39. Nec dispares Trebelleni Rufi et Sextii Paconiani exitus: nam Trebellenus sua manu cecidit, Paconianus in carcere ob carmina illic in principem factitata strangulatus est. haec Tiberius non mari, ut olim, divisus neque per longinquos 5 nuntios accipiebat, sed urbem iuxta, eodem ut die vel noctis interiectu litteris consulum rescriberet,

quasi aspiciens undantem per domos sanguinem aut manus carnificum. fine anni Poppaeus Sabinus
10 concessit vita, modicus originis, principum amicitia consulatum ac triumphale decus adeptus maximisque provinciis per quattuor et viginti annos inpositus, nullam ob eximiam artem, sed quod par negotiis neque supra erat.

40. Q. Plautius Sex. Papinius consules sequuntur. eo anno neque quod L. Aruseius exsul rediret neque quod eo accusante multi morte adfecti forent, adsuetudine malorum ut atrox adver-
5 tebatur, sed exterruit quod Vibulenus Agrippa eques Romanus, cum perorassent accusatores, in ipsa curia depromptum sinu venenum hausit, prolapsusque ac moribundus festinatis lictorum manibus in carcerem raptus est, faucesque iam exani-
10 mis laqueo vexatae. ne Tigranes quidem, Armenia quondam potitus ac tunc reus, nomine regio supplicia civium effugit. at C. Galba consularis et duo Blaesi voluntario exitu cecidere, Galba tristibus Caesaris litteris provinciam sortiri prohibitus: Blae-
15 sis sacerdotia, integra eorum domo destinata, convulsa distulerat, tunc ut vacua contulit in alios, quod signum mortis intellexere et exsecuti sunt. et Aemilia Lepida, quam iuveni Druso nuptam rettuli, crebris criminibus maritum insectata, quam-
20 quam intestabilis, tamen impunita agebat, dum superfuit pater Lepidus: post a delatoribus corripitur ob servum adulterum, nec dubitabatur de flagitio: ergo omissa defensione finem vitae sibi posuit.

41. Per idem tempus Clitarum natio Cappadoci Archelao subiecta, quia nostrum in modum deferre census, pati tributa adigebatur, in iuga Tauri montis abscessit locorumque ingenio sese contra imbelles regis copias tutabatur, donec M. 5 Trebellius legatus, a Vitellio praeside Suriae cum quattuor milibus legionariorum et delectis auxiliis missus, duos collis, quos barbari insederant (minori Cadra, alteri Davara nomen est), operibus circumdedit et erumpere ausos ferro, ceteros siti 10 ad deditionem coëgit.

At Tiridates volentibus Parthis Nicephorium et Anthemusiada ceterasque urbes, quae Macedonibus sitae Graeca vocabula usurpant, Halumque et Artemitam Parthica oppida recepit, certantibus 15 gaudio qui Artabanum Scythas inter eductum ob saevitiam exsecrati come Tiridatis ingenium Romanas per artes sperabant.

42. Plurimum adulationis Seleucenses induere, civitas potens, saepta muris neque in barbarum corrupta, sed conditoris Seleuci retinens. trecenti opibus aut sapientia delecti ut senatus, sua populo vis. et quotiens concordes agunt, spernitur Parthus: 5 ubi dissensere, dum sibi quisque contra aemulos subsidium vocant, accitus in partem adversum omnes valescit. id nuper acciderat Artabano regnante, qui plebem primoribus tradidit ex suo usu: nam populi imperium iuxta libertatem, paucorum do- 10 minatio regiae libidini propior est. tum adventantem Tiridaten extollunt veterum regum honoribus et quos recens aetas largius invenit; simul probra in

Artabanum fundebant, materna origine Arsaciden,
15 cetera degenerem. Tiridates rem Seleucensem populo permittit. mox consultans, quonam die sollemnia regni capesseret, litteras Phraatis et Hieronis, qui validissimas praefecturas obtinebant, accipit, brevem moram precantium. placitumque opperiri
20 viros praepollentis, atque interim Ctesiphon sedes imperii petita: sed ubi diem ex die prolatabant, multis coram et adprobantibus Surena patrio more Tiridaten insigni regio evinxit.

43. Ac si statim interiora ceterasque nationes petivisset, oppressa cunctantium dubitatio et omnes in unum cedebant: adsidendo castellum, in quod pecuniam et paelices Artabanus contulerat, dedit
5 spatium exuendi pacta. nam Phraates et Hiero et si qui alii delectum capiendo diademati diem haud concelebraverant, pars metu, quidam invidia in Abdagaesen, qui tum aula et novo rege potiebatur, ad Artabanum vertere; isque in Hyrcanis
10 repertus est, inluvie obsitus et alimenta arcu expediens. ac primo tamquam dolus pararetur territus, ubi data fides reddendae dominationi venisse, adlevatur animum et quae repentina mutatio exquirit. tum Hiero pueritiam Tiridatis increpat, neque penes
15 Arsaciden imperium, sed inane nomen apud inbellem externa mollitia, vim in Abdagaesis domo.

44. Sensit vetus regnandi falsos in amore odia non fingere. nec ultra moratus, quam dum Scytharum auxilia conciret, pergit properus et praeveniens inimicorum astus, amicorum paeniten-
5 tiam; neque exuerat paedorem, ut vulgum misera-

tione adverteret. non fraus, non preces, nihil omissum, quo ambiguos inliceret, prompti firmarentur. iamque multa manu propinqua Seleuciae adventabat, cum Tiridates simul fama atque ipso Artabano perculsus distrahi consiliis, iret contra an 10 bellum cunctatione tractaret. quibus proelium et festinati casus placebant, disiectos et longinquitate itineris fessos ne animo quidem satis ad obsequium coaluisse disserunt, proditores nuper hostesque eius, quem rursum foveant. verum Abdagaeses 15 regrediendum in Mesopotamiam censebat, ut amne obiecto, Armeniis interim Elymaeisque et ceteris a tergo excitis, aucti copiis socialibus et quas dux Romanus misisset fortunam temptarent. ea sententia valuit, quia plurima auctoritas penes Ab- 20 dagaesen et Tiridates ignavus ad pericula erat. sed fugae specie discessum; ac principio a gente Arabum facto ceteri domos abeunt vel in castra Artabani, donec Tiridates cum paucis in Suriam revectus pudore proditionis omnes exsolvit. 25

45. Idem annus gravi igne urbem adfecit, deusta parte circi, quae Aventino contigua, ipsoque Aventino; quod damnum Caesar ad gloriam vertit exsolutis domuum et insularum pretiis. miliens sestertium in munificentia ea conlocatum, 5 tanto acceptius in vulgum, quanto modicus privatis aedificationibus ne publice quidem nisi duo opera struxit, templum Augusto et scaenam Pompeiani theatri; eaque perfecta, contemptu ambitionis an per senectutem, haud dedicavit. sed 10 aestimando cuiusque detrimento quattuor progeneri

Caesaris, Cn. Domitius, Cassius Longinus, M. Vinicius, Rubellius Blandus delecti additusque nominatione consulum P. Petronius. et pro ingenio
15 cuiusque quaesiti decretique in principem honores; quos omiserit receperitve, in incerto fuit ob propinquum vitae finem. neque enim multo post supremi Tiberio consules, Cn. Acerronius C. Pontius, magistratum occepere, nimia iam potentia Macronis,
20 qui gratiam Gai Caesaris numquam sibi neglectam acrius in dies fovebat impuleratque post mortem Claudiae, quam nuptam ei rettuli, uxorem suam Enniam imitando amorem iuvenem inlicere pactoque matrimonii vincire, nihil abnuentem, dum domi-
25 nationis apisceretur; nam etsi commotus ingenio simulationum tamen falsa in sinu avi perdidicerat.

46. Gnarum hoc principi, eoque dubitavit de tradenda re publica, primum inter nepotes, quorum Druso genitus sanguine et caritate propior, sed nondum pubertatem ingressus, Germanici filio
5 robur iuventae, vulgi studia, eaque apud avum odii causa. etiam de Claudio agitanti, quod is conposita aetate bonarum artium cupiens erat, inminuta mens eius obstitit. sin extra domum successor quaereretur, ne memoria Augusti, ne
10 nomen Caesarum in ludibria et contumelias verterent, metuebat: quippe illi non perinde curae gratia praesentium quam in posteros ambitio. mox incertus animi, fesso corpore, consilium, cui impar erat, fato permisit, iactis tamen vocibus, per quas
15 intellegeretur providus futurorum; namque Macroni non abdita ambage occidentem ab eo deseri, orien-

tem spectari exprobravit. et Gaio Caesari, forte orto sermone L. Sullam inridenti, omnia Sullae vitia et nullam eiusdem virtutem habiturum praedixit. simul crebris cum lacrimis minorem ex ne- 20 potibus conplexus, truci alterius vultu, 'occides hunc tu' inquit 'et te alius.' sed gravescente valetudine nihil e libidinibus omittebat, in patientia firmitudinem simulans solitusque eludere medicorum artes atque eos, qui post tricesimum aetatis 25 annum ad internoscenda corpori suo utilia vel noxia alieni consilii indigerent.

47. Interim Romae futuris etiam post Tiberium caedibus semina iaciebantur. Laelius Balbus Acutiam, P. Vitellii quondam uxorem, maiestatis postulaverat; qua damnata cum praemium accusatori decerneretur, Iunius Otho tribunus plebei 5 intercessit, unde illis odia, mox Othoni exitium. dein multorum amoribus famosa Albucilla, cui matrimonium cum Satrio Secundo coniurationis indice fuerat, defertur inpietatis in principem; conectebantur ut conscii et adulteri eius Cn. Do- 10 mitius, Vibius Marsus, L. Arruntius. de claritudine Domitii supra memoravi; Marsus quoque vetustis honoribus et inlustris studiis erat. sed testium interrogationi, tormentis servorum Macronem praesedisse commentarii ad senatum missi ferebant, 15 nullaeque in eos imperatoris litterae suspicionem dabant, invalido ac fortasse ignaro ficta pleraque ob inimicitias Macronis notas in Arruntium.

48. Igitur Domitius defensionem meditans, Marsus tamquam inediam destinavisset, produxere

vitam: Arruntius, cunctationem et moras suadentibus amicis, non eadem omnibus decora respondit: sibi satis aetatis, neque aliud paenitendum, quam quod inter ludibria et pericula anxiam senectam toleravisset, diu Seiano, nunc Macroni, semper alicui potentium invisus, non culpa, sed ut flagitiorum inpatiens. sane paucos ad suprema principis dies posse vitari: quem ad modum evasurum imminentis iuventam? an, cum Tiberius post tantam rerum experientiam vi dominationis convulsus et mutatus sit, Gaium Caesarem vix finita pueritia, ignarum omnium aut pessimis innutritum, meliora capessiturum Macrone duce, qui ut deterior ad opprimendum Seianum delectus plura per scelera rem publicam conflictavisset? prospectare iam se acrius servitium, eoque fugere simul acta et instantia. haec vatis in modum dictitans venas resolvit. documento sequentia erunt bene Arruntium morte usum. Albucilla inrito ictu ab semet vulnerata iussu senatus in carcerem fertur. stuprorum eius ministri, Carsidius Sacerdos praetorius ut in insulam deportaretur, Pontius Fregellanus amitteret ordinem senatorium, et eaedem poenae in Laelium Balbum decernuntur, id quidem a laetantibus, quia Balbus truci eloquentia habebatur, promptus adversum insontes.

49. Isdem diebus Sex. Papinius consulari familia repentinum et informem exitum delegit, iacto in praeceps corpore. causa ad matrem referebatur, quae pridem repudiata adsentationibus atque luxu perpulisset iuvenem ad ea, quorum ef-

fugium non nisi morte inveniret. igitur accusata in senatu, quamquam genua patrum advolveretur luctumque communem et magis inbecillum tali super casu feminarum animum aliaque in eundem dolorem maesta et miseranda diu ferret, urbe 10 tamen in decem annos prohibita est, donec minor filius lubricum iuventae exiret.

50. Iam Tiberium corpus, iam vires, nondum dissimulatio deserebat: idem animi rigor; sermone ac vultu intentus quaesita interdum comitate quamvis manifestam defectionem tegebat. mutatisque saepius locis tandem apud promunturium Miseni 5 consedit in villa, cui L. Lucullus quondam dominus. illic eum adpropinquare supremis tali modo compertum. erat medicus arte insignis, nomine Charicles, non quidem regere valetudines principis solitus, consilii tamen copiam praebere. is velut 10 propria ad negotia digrediens et per speciem officii manum complexus pulsum venarum attigit. neque fefellit: nam Tiberius, incertum an offensus tantoque magis iram premens, instaurari epulas iubet discumbitque ultra solitum, quasi honori 15 abeuntis amici tribueret. Charicles tamen labi spiritum nec ultra biduum duraturum Macroni firmavit. inde cuncta conloquiis inter praesentes, nuntiis apud legatos et exercitus festinabantur. septimum decimum kal. Aprilis interclusa anima 20 creditus est mortalitatem explevisse; et multo gratantum concursu ad capienda imperii primordia Gaius Caesar egrediebatur, cum repente adfertur redire Tiberio vocem ac visus vocarique

25 qui recreandae defectioni cibum adferrent. pa
vor hinc in omnes, et ceteri passim dispergi, s
quisque maestum aut nescium fingere; Caesa
in silentium fixus a summa spe novissima ex
spectabat. Macro intrepidus opprimi senem iniect
30 multae vestis iubet discedique ab limine. sic Ti
berius finivit octavo et septuagesimo aetatis anno

51. Pater ei Nero et utrimque origo gentis
Claudiae, quamquam mater in Liviam et mox
Iuliam familiam adoptionibus transierit. casu
prima ab infantia ancipites; nam proscriptum pa
5 trem exsul secutus, ubi domum Augusti privignu
introiit, multis aemulis conflictatus est, dum Mar
cellus et Agrippa, mox Gaius Luciusque Caesare
viguere; etiam frater eius Drusus prosperiore ci
vium amore erat. sed maxime in lubrico egit ac
10 cepta in matrimonium Iulia, inpudicitiam uxoris
tolerans aut declinans. dein Rhodo regressus va
cuos principis penates duodecim annis, mox rei
Romanae arbitrium tribus ferme et viginti obtinuit.
morum quoque tempora illi diversa: egregium
15 vita famaque, quoad privatus vel in imperiis sub
Augusto fuit; occultum ac subdolum fingendis
virtutibus, donec Germanicus ac Drusus super-
fuere; idem inter bona malaque mixtus incolumi
matre; intestabilis saevitia, sed obtectis libidini-
20 bus, dum Seianum dilexit timuitve: postremo in
scelera simul ac dedecora prorupit, postquam re-
moto pudore et metu suo tantum ingenio utebatur.

CORNELII TACITI

AB EXCESSU DIVI AUGUSTI LIBRI QUI SUPERSUNT.

SCHOLARUM IN USUM

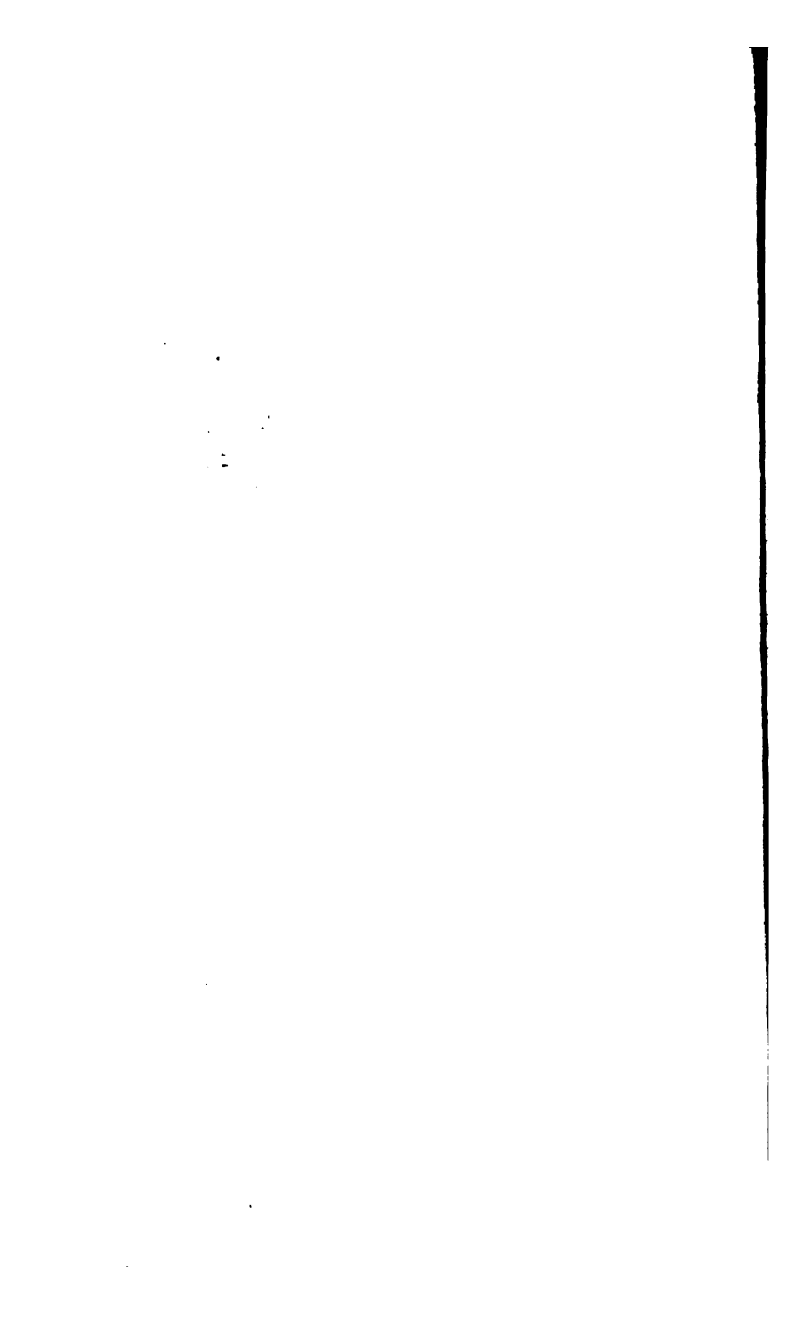
EDIDIT

IGNATIUS PRAMMER.

PARS POSTERIOR.

LIBRI XI-XVI.

VINDOBONAE.
SUMPTIBUS ET TYPIS CAROLI GEROLD FILII.
MDCCCLXXXVIII

PRAEFATIO CRITICA.

XI, 1, 9[1]) pro corrupta lectione codicum *contionem* scripsi *in contione.* — cap. 2, 5 traditum *postremum* Wölfflin correxit in *postremo,* quod recepi. sed hanc correctionem iam exhibet codex Vindobonensis. — cap. 3, 1 *consultantibus.* vide ad II, 76, 3. ceterum hic in codice Vindobonensi exstat manifestum mendum scripturae *consultantius,* quo mea confirmatur coniectura. nam sola littera *b* excidisse videtur. — cap. 4, 3 voculam *at* ante *causa* recte delevit Acidalius. — cap. 8, 11 Haasio auctore *invadit* in *pervadit* correxi. — cap. 9, 12 Agricolae auctoritatem secutus *iciunt* pro *iaciunt* scripsi. — cap. 10, 25 pro tradito accusativo *regiam* vel ablativo *regia* quondam conieci genetivum *rerum,* qui sine dubio melius quadrat. — cap. 11, 2 *anno* post *conditam* apte addidit Ritter. — cap. 14, 21 Nipperdeio auctore verba *dis plebiscitis,* quae nullo modo explicari possunt, delevi simulque crucem interpretationis, quam Halm in versu superiore inter *aere* et *publico* posuit, omisi. — cap. 15, 14 *quae* in *de* mutavit Cornelissen, idem

---

[1]) Quod attinet ad sex posteriores annalium libros, passim contuli codicem Vindobonensem nr. 49, qui est saeculi XV.

post *haruspicum* adiecit *disciplina.* — cap. 25, 2 pro tradito *senatorum* ex coniectura Hirschfeldii *honorum* recepi. — cap. 26, 18 cum Draegero *prodigos* in *profligatos* mutavi. — cap. 27, 7 *flammeum* post infinitivum *subisse* addidit Urlichs. — cap. 29, 9 voculam *ut* post *Narcissus* traditam, quam Halm in *sed* (*set*), Mueller in *et* mutavit, rectissime delevit Rhenanus ut ex ultima syllaba praecedentis verbi ortam. — cap. 35, 7 pro infinitivo *cessisse* fortasse melius coniunctivus *cessisset* scribendus est. — ibid. 15 Nipperdeio auctore post *Romani* traditum enuntiatum *cupido maturae necis fuit et* expunxi ut glossema ex praecedentibus verbis *precatus ut mors adceleraretur* ortum. — cap. 36, 9 pro *consuleretur* scripsi *consuleret.* — cap. 38, 15 et 16 Halmii interpunctione mutata simulque cruce interpretationis omissa duo postrema verba *tristitiis multis*, quae totum loci contextum perturbant, Nipperdeium auctorem secutus delevi.

XII, 2, 13 *quae* post *Claudiae* delevit Acidalius et *coniungere* pro tradito coniunctivo *coniungeret* coniecit Freinsheim. — cap. 6, 16 *sobrinarum* in *consobrinarum* mutavit Nipperdey. — cap. 17, 5 *esset* pro tradita vocula *ut*, quam Ernesti delendam censet, coniecit Clemm. — cap. 33, 4 *astu* ante *locorum* delevit Haase. — cap. 38, 12 et 13 plane desperatus locus est. qui ut legi saltem posset, Beuzekampio auctore post *cito* traditum vocabulum *nuntiis* delevi, item ante *obsidioni*, quod Bezzenberger pro lectione codicum *obsidione* scripsit, genetivum *copiarum* ipse expunxi, postremo ex Muelleri

coniectura ante *occubuissent* subiectum *omnes* addidi. — cap. 40, 7 *compositi* in *compositis* mutavit Lipsius. — cap. 43, 4 bene monuit Wölfflin ante *quisque* superlativum *invalidissimus* scribendum esse pro tradito positivo *invalidus*. — cap. 44, 13 *properum* pro *prompte*, quod hoc loco prorsus non quadrat, coniecit Freinsheim. — cap. 49, 16 *redire* ex deterioribus codicibus pro *rediret* recepi. — 54, 5 lacunam, quae in codicibus est post coniunctionem *postquam*, Haasio auctore ex Hist. V, 9 his duodecim verbis supplevi: *a C. Caesare iussi erant effigiem eius in templo locare; et quamquam.* hoc satius duxi quam lacunam asteriscis indicare. — ibid. v. 28 mihi ante *Cumanus* propter antecedens oppositum *duo* numerale *unus*, quod hoc loco facile excidere potuit, addendum videtur. — cap. 64, 5 et 6 *fetum editum* in nominativum *fetus editus* correxit Lipsius. — cap. 67, 3 vocabulum *cibo* ante *boleto* delevit Wurm.

XIII, 6, 18 correctionem *pluraque* pro *pleraque* ex deterioribus codicibus recepi. — cap. 9, 2 *missis* post *nuntiis* addidit Ritter. — cap. 26, 10 crucem interpretationis, quam Halm ante *sententiam* posuit, expunxi. confer XVI, 30, 10 *non aliud consultaverat.* — cap. 34, 21 ad traditam scripturam reversus post *magis* neque voculam *ut* neque *et* addidi neque cum Lipsio *illuc* in *illud* mutavi. — cap. 39, 36 pro tradito *latioribus* coniecit Cornelissen *tutioribus*, quod in hunc locum melius quadrat. — cap. 57, 26 *magis* post *quanto* delevit Acidalius, quod ex insequenti *magis* ortum videtur.

XIV, 6, 6 et 8 Clemm interpunctione mutata *solumque* pro tradito *solum* et *misit* pro lectione codicum *misitque* scripsit. qua in re tantummodo voculam *que* in praecedentem versum transposuit. — cap. 7, 9 et 10 (qui locus corruptissimus est) Halmianae editionis interpunctione mutata ex ignoti cuiusdam coniectura *expedirent* pro absurdo vocabulo *expergens*, quod est in Mediceo[2]), scripsi; item voculam *et* post *an* Ernestio auctore delevi simulque lectionem codicum *ignaros* restitui. *ante* post *et* ipse expunxi, quod *διττογραφία* voculae *an* videtur. sic desperatus locus, cuius plane certa emendatio nondum inventa est neque umquam invenietur, legi saltem potest. — cap. 8, 9 voculam *ut* post *pernotuit* delevit Urlichs. — ibid. 14 pro *exterritis*, quod ex praecedenti substantivo *terrore* ortum videtur, fortasse scribendum est *exturbatis*, quod quondam conieci. — cap. 10, 17 ante *tumulo* praepositionem *e* adiecit Orelli. — ibid. 21 pro *poenam* coniecit Nipperdey *poenas*, ne perperam *eam* cum *poenam* coniungi posset. — cap. 16, 4 eiusdem auctoritatem secutus scripsi *claritas. hi* pro corruptis verbis *aetatis nati.* — cap. 23, 9 codices exhibent *preces offerre.* sed fortasse melius scribendum est *afferre,* ut est Hist. III, 38, 16 *pro liberis fratris preces lacrimasque attulisse* et Ann. XV, 25, 14 *si preces ipse attulisset.* — cap. 29, 17 Madvig post *incertum* inseruit *mare.* — cap. 31, 8 post particulam *quasi* ad designandos Ro-

[2]) Codex Vindobonensis exhibet manifestam correctionem *expertes.*

manorum centuriones et servos pronomen *illi* addidi, quod mihi subita subiecti mutatio magnae est offensioni. — cap. 52, 8 *quasi* ante *principem* expungendum censeo. — cap. 53, 3 *magisque* post *magis* quondam adieci. — cap. 59, 16 lacunam, quae in codicibus est post verba *inquit Nero*, Halmii auctoritatem secutus (sed ipse in textu asteriscos posuit, quos omisi) tribus verbis *hominem nasutum timuisti* supplevi. sed fortasse melius scribas *timui* pro *timuisti*. — cap. 61, 4 crucem interpretationis, quam Halm ante *itur* posuit, expunxi itemque Acidalio auctore duo verba *repetitum venerantium*, quae post *laudes* in codicibus sunt, quia nullo modo explicari possunt. contra Walter nuper scribere voluit *repetitum venerantium munia* coll. II, 1, 7 *cuncta venerantium officia*. — cap. 62, 13 ante vel post *locum* fortasse inserenda est vocula *nunc*, quam propter oppositum *operae prioris* valde requiras.

XV, 5, 10 post *vetus* Ritter addidit *studium*. — cap. 10, 22 ante *instantem* Heinsius inseruit voculam *vim*, *instantem* in *necessitatem* mutavit Ernesti. neque credibile est *instantem* scil. *hostem*, recte se habere. sin vero correxeris *instare hostem*, quod facile est, repetitio vocabuli *hostem* parum placet. an ante *Corbuloni* excidit *casum* vel *cladem?*[3]) — cap. 13, 6 pro participio *extracti* Nipperdey coniecit *extrahi*. — cap. 14, 6 praepositionem

---

[3]) Valde mirum est, quod Halm et Mueller in commentario critico difficili loco prorsus nullam ascribunt notam.

a ante *Paeto* addidit Haase. — cap. 15, 17 post *insidens* fortasse inserendum est *ipse.* — 18, 7 traditum *sustentaret* in *ostentaret* mutavit Agricola, quam coniecturam recepit Nipperdey. — cap. 19, 6 lacunam, quam Nipperdey post *adoptaverant* notavit, Draeger duobus verbis *at patres* supplet. addidi genetivum *familiarum.* — cap. 23, 14 haud scio an pro tradito *fluxa* melius scribendum sit *frustra.* — cap. 35, 7 Halmii vel potius Gronovii correctione correcta scripsi *quin et* (pro *eum*), quod a tradita scriptura minus discrepat. — 38, 17 vocabulum *aetas,* quod Halm uncis inclusit, expunxi. — ibid. 26 *copia* post *victus* addidit Nipperdey. — cap. 41, 10 post *incorrupta* punctum posui et particulam *itaque* addidi, quae hoc loco inter vocabula *incorrupta* et *quamvis* sine dubio perfacile omitti potuit. insequens coniunctivus *meminerint* pro potentiali accipiendus est. — cap. 43, 18 post *custodes* Madvig inseruit *essent.* — cap. 44, 22 praepositionem *in* ante *crimine,* quae ex antecedenti *proinde* vel ex insequenti *incendii* orta videtur, recte delevit Faërnus. — cap. 49, 10 *aemulatione* pro lectione codicum *adsimulatione* coniecit Lipsius. — cap. 51, 4 traditum *arguere* Pluygers ingeniose quidem, sed sine ulla necessitate in *urguere* mutavit, quam coniecturam Halm et Mueller in textum receperunt. ego non dubitavi ad traditam scripturam reverti. — cap. 54, 18 solita interpunctione mutata post *consequentibus* apte addidit Mueller *consentitur.* — ibid. 25 post *viderint* Nipperdey adiecit *audierint.* — cap. 55, 6 particulam *aut,* quam Halm

Wurmio auctore, sed non necessario post *audierat* addidit, expunxi cum Muellero. — cap. 57, 7 pro *contemptus* quondam conieci *consumptus;* postea Cornelissen in eandem coniecturam incidit, quam probat Andresen. — cap. 67, 18 ex deterioribus codicibus *quam* pro tradito *quamvis* recepi, dum Halm et Mueller Waltheri coniecturam *quam visam* probant. — cap. 71, 12 ante nomen gentile *Pompeius* in Mediceo praenomen excidit neque aliunde suppleri potest. an *P.* addendum est vel post *Pompeius* inserendum *Strabo*? namque cognomen pariter omitti potuit. — cap. 72, 11 *decreta* post *Nymphidio* ex cap. 74, 1 addidit Mueller. — ibid. 18 maiorem lacunam post *inlusit* indicavit Wurm, quae expleri nequit.

XVI, 2, 11 *aliis* post *metallis* addidit Nipperdey. — 21, 9 crucem interpretationis, quam Halm et Mueller post *ludis* posuerunt, expunxi simulque lectionem codicum *cetastis*, quae nullo modo explicari potest, Seyfferto auctore in *vetustis* mutavi. — cap. 23, 11 *versis* post particulam *ut* adiecit Acidalius. — idem cap. 26, 6 *ausuri sint* coniecit pro corrupto *augusti*, quod Halm et Mueller Heinsii auctoritatem secuti in *ingesturi* commutaverunt addito coniunctivo *sint*. — cap. 35, 12 traditum *obversis* in *obversus* correxit Acidalius.

Scribebam Vindobonae mense Augusto anni MDCCCLXXXVIII.

CORRIGENDA.

p. 18 scribe in margine sinistro 30 pro altero numero 25.
p. 23 (XI, 35, 2) pone punctum post *oboediebant.*
p. 60 (XII, 60, 21) dele punctum post *nomina* positum.
p. 89 in margine dextro index 5 excidit; item p. 170 in margine sinistro.
p. 133 (XIV, 43, 3) pro *mai orum* lege *maiorum.*
p. 215 (XVI, 35, 2) pro *proprior* scribendum est *propior.*

ARGUMENTA.

Lib. XI. qui complectitur duos fere annos (XLVII. et XLVIII. usque ad auctumnum.)

Desunt acta annorum circiter decem.

Cap. 1—3. Valerius Asiaticus a Suillio et Sosibio accusatus fraude Messalinae et Vitellii pervertitur et hilare epulatus moritur. — 4. somnium necis causa duobus equitibus Romanis. — 5—7. in perfidiam advocatorum Silio incipiente patres legem Cinciam flagitant. praemiis pro patrocinio modus ponitur a principe. — 8. Parthi discordant. Gotarzes a Vardane fratre pulsus vires reparat. — 9. pacem init cum Vardane, qui regnum retinet. Seleucia se dedit. — 10. victor Vardanes a suis caeditur. iterum turbatae Parthorum res; postremo praevalet Gotarzes. — 11. ludi saeculares. favor plebis acrior in Domitium Neronem. — 12. Messalina in Silium amore furori proximo exardescit. — 13. Claudius aliud agit: increpat theatralem licentiam, lege lata saevitiam creditorum coërcet, novas litterarum formas vulgat. — 14. de litterarum inventoribus Aegyptiis, Phoenicibus, Graecis. — 15. consultatum in senatu de collegio haruspicum retinendo firmandoque. — 16. Italicus rex

petentibus Cheruscis datur. eius adversarii domestici. — 17. mox discordia gentis et bellum, quo vincit Italicus Langobardorum opibus adiutus. — 18. rebellantes Chaucos reprimit Corbulo. is severe agit in milites. — 19. idem Frisios componit, Gannascum Chaucorum ducem dolo caedit. — 20. ardor eius a Claudio repressus. fossam inter Mosam Rhenumque ducit. insignia triumphi ei indulget Caesar; item Curtio Rufo, qui in agro Mattiaco fodinas argentarias recluserat. — 21. eius origo et vita. fatale praesagium in Africa implet. — 22. Cn. Nonius insidiatur Claudio. de spectaculo gladiatorum et quaestoribus.

23. Galli ius adipiscendorum in urbe honorum expetunt. ea de re studiis diversis certatur. — 24. principis patrocinantis oratio in senatu. — 25. primi Aedui impetrant ius honorum. patricii suppleti. Vipstani consulis adulationem cohibet Claudius conditque lustrum. — 26 et 27. Messalina amore vecors Silio palam nubit. — 28. turbantur aulici, inprimis liberti principis. — 29 et 30. consultant Callistus, Pallas, Narcissus. hic per duas paelices Claudio rem defert. — 31. Claudius pavore perculsus trepidat. Messalina simulacrum vindemiae celebrans bacchatur. — 32. allatis undique nuntiis ceteri passim dilabuntur, ipsa obviam ire marito parat et per Vestalem clementiam expetere. — 33 et 34. Narcissus principem nutantem incitat, preces Messalinae et liberorum amolitur, Vestalem sacra capessere iubet. — 35 et 36. sontium supplicia accelerata; solus Mnester affert cunctationem. Suillio

et Plautio poena remittitur. — 37 et 38. Messalinam languente principe, dein ignaro in hortis Lepidae matris caedendam curat Narcissus. Claudius convivium celebrat neque humani affectus signa dat. Narcisso quaestoria insignia decreta.

Lib. XII. qui complectitur finem anni XLVIII. et insequentes sex annos (XLIX. usque ad mensem Octobrem anni LIV.).

Cap. 1 et 2. Claudius de novo matrimonio cum libertis deliberat. — 3. Germanici fratris filia Agrippina aliis feminis praelata nuptias Domitii filii et Octaviae molitur. — 4. L. Silano, cui Caesar Octaviam filiam desponderat, insidias parat administro Vitellio, qui Silanum senatu movet.

5—7. Eiusdem Vitellii artibus inducti senatus populusque Romanus incestas Claudii et Agrippinae nuptias probant. unus talis matrimonii cupitor repertus. — 8. Silanus mortem sibi consciscit. Seneca ab exsilio revocatus Domitii Neronis magister destinatur. — 9. Neroni despondetur Octavia. — 10 et 11. Parthi regem Roma petunt Meherdatem, quem missum a Claudio Cassius in regnum deducere conatur. — 12 et 13. sed obstat fraus Acbari et Izatis regum, qui in Gotarzen inclinant. religio Herculis. — 14. victus Meherdates Gotarzi traditur. hoc mortuo regnum Parthorum in Vononem, deinde in Vologesem transfertur. — 15. Mithridati regnum Ponti reciperare niso resistunt Romani

et Cotys frater et Aorsorum rex Eunones. — 16 et 17. Uspe urbs obsidetur, qua expugna Siracorum. rex Zorsines deserit Mithridatem. — 18. is supplex ad Eunonem se convertit. — 19—21. per eum a principe veniam impetrat Romamque perducitur. — 22. Agrippinae artib Lollia ad mortem adacta, Calpurnia pervertitu — 23. Ituraei et Iudaei provinciae Suriae a diti. salutis augurium repetitum, pomerium urb prolatum. — 24. memorantur, qui olim protulerun

25. Domitius Nero a Claudio adoptatur au toritate Pallantis. — 26. depressus Britannicus desolatus. — 27 et 28. colonia in Ubios deduct Chatti latrocinia agitantes a Pomponio legato vi cuntur. — 29 et 30. Vannius Sueborum rex suis pulsus ad Romanos perfugit. — 31 et 32. i Britannia turbantes Icenos, Ceangos, Brigantes r primit Ostorius, coloniam Camulodunum in agru captivum deducit. — 33—35. Silurum regem Ca ratacum vincit. — 36 et 37. is a Cartimandu Brigantum regina proditus Romamque perductu fortiter Caesarem alloquitur et veniam impetrat. — 38 et 39. Ostorio triumphi insignia decernuntur. Britanni vires reparant et Romanos saepius fundunt. Ostorius taedio curarum fessus obit. — 40. ei Didius suffectus. bellum intestinum Venutii et Cartimanduae, cui adsunt Romani.

41. Neroni virilis toga maturatur posthabito Britannico. — 42. Burrus praetorio praefectus. Agrippinae insolentia. eius favore Vitellius crimine maiestatis absolutus. — 43. prodigia Romae. cari-

tas annonae, inde clamor turbidus plebis. — 44. bellum inter Armenios et Hiberos ortum fallacia Pharasmanis. — 45—47. Radamistus Pharasmanis filius specie foederis Mithridatem patruum adit, tum bello petitum vinclis onerat, crudeliter cum coniuge et liberis interimit. — 48. Quadratus Suriae praeses de ultione consultat. — 49. Cappadociae procurator Paelignus Radamistum temere hortatur, ut regium insigne sumeret. — 50. Parthi in Armeniam invadunt. omissam rursus occupat Radamistus. — 51. is a suis propter crudelitatem pellitur. Zenobia coniunx ab eo vulnerata aegre per pastores servatur, quam Tiridates comiter excipit.

52. Furius Scribonianus in exsilium agitur. atrox senatus consultum de mathematicis. — 53. senatus consultum Claudianum de poena feminarum, quae cum servis coniungerentur. ridicula adulatio in Pallantem. — 54. Felix et Ventidius turbant Iudaeam. Quadratus quietem provinciae reddit. — 55. motus in Cilicia sedat rex Antiochus. — 56 et 57. lacus Fucinus emissus et in eo navale proelium adornatum. tum gladiatorum spectaculum editur et convivium cum periculo. Agrippinae et Narcissi rixa.

58. Nero Octaviam uxorem ducit. idem eloquentiae gloria enitescit. — 59. Agrippina Statilium Taurum pervertit. odium senatus in delatorem eius Tarquitium Priscum. — 60. procuratorum in provinciis auctoritas aucta. — 61. Cois immunitas concessa, de quorum antiquitate multa memorat Claudius. — 62 et 63. Byzantiis tributum in

quinquennium remissum. eius urbis situs et origo.

64. Mutatio rerum portenditur crebris prodigiis. vox Claudii temulenti Agrippinam terret. — 65. Lepidae mors indicta multum adversante Narcisso. liberae eius voces. — 66 et 67. Narcissus in gravem morbum incidit. qua occasione Agrippina celeriter usa maritum veneno tollit Xenophonte ministro. — 68. omnia parantur ad firmandum Neronis imperium. simulatio Agrippinae. — 69. Nero primordia imperii capit. funus et consecratio Claudii.

Lib. XIII. qui complectitur finem anni LIV. et quattuor insequentes annos LV. usque ad LVIII.

Cap. 1. Silanus proconsul Asiae veneno necatus Agrippinae fraude. Narcissus libertus ad mortem actus. — 2. Burrus et Seneca novi principis rectores. certamen eorum contra Agrippinam eiusque socium Pallantem. — 3. die funeris Nero Claudium laudat oratione a Seneca composita. — 4 et 5. bona Neronis initia; multa arbitrio senatus constituta. Agrippinae viriles curae. — 6. Parthi regnum Armeniae affectant pulso Radamisto. de Nerone varia iudicia vulgi. — 7 et 8. is curam belli suscipit. Parthi amittunt Armeniam, cui praepositus Corbulo. — 9. Vologeses dat obsides. discordiam ducum componit Nero. — 10. idem adulationem senatus cohibet et clementiam in reos ostentat.

11. Nero civiliter agit. eius lenitas in Plau-

tium Lateranum. — 12 et 13. Acten libertam amat fremente matre, mox frustra blandiente: cuius hinc fracta potentia. — 14. Pallas libertus cura rerum demotus. Agrippina ad stultas minas ruit. — 15—17. Britannicum Nero praecipiti veneno tollit et eius funus maturat. — 18. matrem iratam custodibus privat, domum separat. — 19—22. derelicta rerum novarum incusata se purgat et colloquium filii exposcit. accusatores eius puniti, amicis praemia data. Silana in exsilium acta. — 23. Pallas et Burrus delati; Pallantis superbia. Paeto accusatori exsilium irrogatum. — 24. theatris maior species libertatis data. urbs lustrata.

25. Neronis nocturna lascivia. Montanus cum principe per tenebras congressus mori adactus. histriones ex Italia pulsi. — 26 et 27. actum de libertis ingratis in servitutem revocandis, sed non peractum. — 28. tribunorum et aedilium cohibita potestas. — 29. aerarii cura varie habita. — 30. illustrium aliquot virorum damnationes. L. Volusius fato concedit.

31. Amphitheatrum Neronis. coloniae firmatae additis veteranis. plebi congiarium datum. vectigal servorum venalium specie remissum. praesides ludos edere prohibiti. — 32. vitae dominorum consultum. Pomponia Graecina, superstitionis externae rea, a marito et propinquis causa cognita insons pronuntiatur. eius feminae diuturna vita et continua tristitia. — 33. rei P. Celer, Cossutianus Capito, Eprius Marcellus.

34. Neronis in nobiles pauperes liberalitas.

cum Parthis iterum discordia de Armenia. — 35. Corbulonis disciplina, virtus, severitas. — 36. Paccius Orfitus contra imperium pugnam ausus fususque extra vallum tendere iubetur. — 37. Tiridates bello vexat Armeniam, legatos ad Corbulonem mittit. — 38. is fraudem sibi per colloquium paratam eludit. — 39. Parthi discedunt; Corbulo tria castella uno die expugnat. — 40 et 41. Tiridates frustra ostendit aciem. Corbulo Artaxata aggreditur et hoste iterum decedente capit igníque delet. ob haec Neroni et diis honores decreti. — 42 et 43. P. Suillius reus vehementer in Senecam invehitur; damnatus in insulas Baleares pellitur. — 44. Octavius Sagitta amore vecors Pontiam tergiversantem noctu transfigit ferro. liberti mira fides. — 45. Poppaeae Sabinae genus, forma, opes, mores, matrimonia, adulteria. — 46. eam amare incipit Nero. maritus Otho, ut amoveatur, Lusitaniae praeficitur. — 47. Cornelius Sulla principi suspectus Massiliam mittitur. — 48. Puteolis seditio orta, per Scribonios fratres concordia restituta. — 49. de numero gladiatorum Syracusis edendorum disceptatio. Thraseae Paeti sententia. — 50. Neronis impetum cuncta vectigalia abrogaturi attinent senatores. — 51. publicanorum iniquitas temperata. — 52. duos proconsules reos absolvit Nero. — 53. L. Vetus Mosellam et Ararim fossa conectere parat. obstat Aelii Gracilis invidia. — 54. Frisii iuxta Rhenum sedes figere frustra conantur. — 55 et 56. eosdem agros Ampsivarii occupant fato eodem. Boiocali preces et con-

stantia. Ampsivarii a sociis deserti deletique. — 57. Chatti ab Hermunduris ad excidium fere gentis caesi. in civitate Ubiorum ignes terra editi vix oppressi. — 58. ficus Ruminalis in comitio arescit et reviviscit.

Lib. XIV. qui complectitur annos circiter quattuor (LIX. usque ad LXII.).

Cap. 1. Nero matris caedem non ultra differt incitante Poppaea. — 2. Agrippina studio retinendae potentiae incestum temptat. — 3. de caede matris deliberat Nero. Aniceti liberti consilium. — 4. Baias matrem elicit princeps. Agrippinae cum filio scelus dissimulante convivium. — 5. Crepereius exanimatus. Agrippina in mare deiecta aegre evadit. Acerronia imprudentia perit. — 6. Agrippina insidias dissimulat. — 7 et 8. Nero trepidat, cum Burro et Seneca deliberat. Agrippinae nuntio Agerino vincla inici iubet. Anicetus caedem Agrippinae suscipit perpetratque. — 9. interfectae viles exsequiae. libertus eius Mnester se ipse ferro transigit. — 10. Nero conscientia sceleris vecors foeda adulatione hominum erigitur. — 11. litteris ad senatum missis matrem etiam post necem criminatur. — 12. senatus parricidam turpiter adulatur. Thrasea Paetus tum senatu exit. prodigia crebra et irrita. Nero clementiam simulat. — 13. urbem intrat anxius; blanditias expertus in omnes libidines se effundit. — 14. auriga et citharoedus factus nobiles ad paria flagitia adigit. — 15. ludi Iuvenalium instituti. Nero in

scaenam prodit, Augustianos conscribit. — 16. idem carmina pangit, philosophos irridet. — 17. atrox caedes orta inter Nucerinos et Pompeianos occasione gladiatorii spectaculi. Livineius exsilio multatus. — 18. Blaesus damnatus senatu movetur. Strabo absolvitur. — 19. mors Domitii Afri, M. Servilii.

20 et 21. quinquennale ludicrum Romae institutum. varia de ludis fama; eorum vituperatio, laudes et excusatio. eloquentiae victor pronuntiatur Caesar. — 22. portentis commotus Rubellium Plautum in exsilium agit. gravis morbus Neronis. — 23. Corbulo Mardorum latrocinia punit. — 24. percussorem vitat punitque, Tigranocerta capit. — 25. praesidium Legerda fortiter defensum. Corbulo Hyrcanos in societatem recipit. — 26. idem Tiridaten arcet ab Armenia, quam tradit Tigrani. Suriae praeficitur. — 27. Laodicea motu terrae prolapsa. Puteoli, Tarentum, Antium coloniae. — 28. comitia praetoria. Vibius damnatus Italia exigitur.

29 et 30. Gravis clades in Britannia accepta. Suetonius Monam insulam aggreditur incolasque domat. — 31. Iceni Boudicca regina duce et Trinobantes rebellant. — 32. Camulodunum expugnant, Petilium Cerialem cum nona legione fundunt. — 33. a Suetonio desertum Londinium et Verulamium capiunt, cives et socios Romanorum trucidant. — 34. Suetonius omittit cunctationem et acie decernere parat. — 35. Boudicca singulas nationes ad fortitudinem adhortatur. — 36. item

Suetonius suos. — 37. clades Britannorum. Boudicca vitam veneno finit. Poenius Postumus gladio se transfigit. — 38. Classicianus procurator cum Suetonio discordans res turbat. — 39. missus Polyclitus libertus hostibus est irrisui. Suetonio succedit Petronius Turpilianus. — 40 et 41. Romae aliquot nobiles ob falsum testamentum damnati, in his Antonius Primus. — 42. praefectus urbis Pedanius Secundus a servo ipsius interfectus. — 43—45. in eum conservosque lege agi vult C. Cassius et contra aliorum sententiam obtinet. populum supplicio tot innocentium resistentem edicto increpat Nero. — 46. Tarquitius Priscus damnatus. census per Gallias habitus. — 47. mors et laus Memmii Reguli.

48 et 49. Antistius maiestatis delatus, a Thrasea defensus. — 50. Fabricius Veiento calumniae reus ex Italia pellitur. — 51. Burri mors et laudes. successores Rufus et Tigellinus. — 52. Senecae potentia infracta. variae in eum criminationes. — 53—56. eas discutere parat Seneca apud Caesarem et colloquium petit: qui orationi eius subdole respondet. — 57—59. Rufum imminuit Tigellinus, Plauto et Sullae periculum molitur; eos opprimit. interfectorum capita illudit Nero; senatus decernit supplicationes. — 60 et 61. Nero exturbat Octaviam, mox uxorem ducit Poppaeam. ex Campania in urbem revocat Octaviam laetante populo. Poppaeae honos repositus. eius doli. — 62—64. Aniceti scelere Octavia in exsilium pulsa visentium oculos misericordia afficit. mox in insula Pandateria necatur. dona templis decreta

foeda senatus adulatione. — 65. Doryphorum
Pallantem libertos veneno tollit Nero. Seneca
cusatur, unde Pisoni timor.

Lib. XV. qui complectitur paulo amplius tr
annos (LXII. usque ad LXV.).

Cap. 1. Vologeses rex Parthorum bellu
animo volvit, incitantibus fratre Tiridate et M
nobazo Adiabeno. — 2. Vologesis in concil
Parthorum oratio. Tigranen Armenia exturba
parat. — 3. Corbulo subsidium Tigrani mittit S
riamque tueri parat. — 4. Parthi Monaese du
Tigranocerta frustra obsident. — 5. Vologesi Co
bulo indutias offert impetratque. — 6—8. Ca
sennius Paetus Armeniae praeficitur. eius vanita
ferocia, imperitia, iactantia. — 9—11. ab inv
denda Suria Corbulo absterret Parthos, qui spe
omnem in Armeniam vertunt Paetumque premun
eius foeda inconstantia. vix aegreque Corbulone
auxilio vocat. crebra damna Romanorum. — 1
Corbulo in Armeniam profectus fugientes obiurga
suos hortatur. — 13. Vologeses eo intentius insta
Paeto. — 14 et 15. disceptatio inter Romanos e
Parthos, ex qua Paeti foeda compositio. — 16
Corbulo Paeto ad ripam Euphratis occurrit. — 17
eo increpito Suriam repetit. Armenii sine ar
bitro relicti. — 18. Romae inania de Parthis tropae
sistuntur. annonae securitas simulata. — 19. sena
tus consultum de fictis adoptionibus. — 20 et 21
Claudius Timarchus Cretensis accusatur, quod Thra

ea Paetus in bonum publicum vertit longiore abita oratione. — 22. decretum grates praesidi- us non esse agendas. incendium Romae, motus errae in Campania. virgo Vestalis Laelia defuncta.

23. Ob filiam Neroni natam immodica gaudia t inania. in Thraseam principis odium. — 24. legati 'arthorum cum mandatis Vologesis regis Romam eniunt. — 25. quorum irrisu intellecto bello Ar- nenio praeficitur Corbulo. Paetum Caesar facetiis nsectatur. — 26 et 27. Corbulo exercitum in Ar- neniam ducit, legatos Parthorum audit, defectores Armenios ulciscitur. — 28—30. Tiridates a Cor- bulone pacem petit et posito apud effigiem Caesaris nsigni regio impetrat comiterque excipitur a Cor- bulone. — 31. Vologeses fratris non incuriosus. — 32. Alpinos maritimos Nero in ius Latii transfert. equitum Romanorum in circo locos sedilibus plebis anteponit. feminae illustres senatoresque arena foedati.

33. Nero ipse Neapoli scaenam init. — 34. illic vacuum theatrum collabitur. Beneventi Nero munus spectat Vatinii. eius origo et mores. — 35. Torquatus Silanus mori adigitur. — 36. Nero iter meditatur in provincias Orientis, sed prodigio terretur. — 37. convivia luxu foeda celebrat mi- nistro Tigellino. Pythagorae nubit. — 38 et 39. magnum incendium Romae, incertum forte an dolo principis. is in remedium multa popularia usur- pat. — 40 et 41. cladis magnitudo. novae urbis condendae consilium. — 42. ex patriae ruinis im- mensam domum exstruit Nero. maiora frustra co-

natur. — 43. novae urbis facies. — 44. petita dii piacula frustra. incendii invidia in Christianos translata, qui misere excruciantur. — 45. Italiam socios, templa spoliat Nero; aversantem id Senecam veneno petiisse fertur. — 46. gladiatores apud Praeneste frustra eruptionem temptant. classis ad Misenum amissa. — 47. prodigia.

48. coniuratio Pisonis in Neronem. — 49 et 50. coniuratorum nomina, mores, odiorum in Neronem variae causae. iis accedit Faenius Rufus praefectus praetorio. audax consilium Subrii Flavi. — 51. Epicharis classem Misenensem temptans proditur. — 52. coniuratorum impetus retardatus a Pisone ob sacra mensae. eius occultus timor. — 53. aliud coniuratorum consilium. — 54 et 55. Scaevini imprudentia. Milichus servus herum defert qui egregie se defendit, sed muliebri astutia deprehenditur. — 56. Natalis coniurationem fatetur, Pisonem et Senecam nominat, alii alios. — 57. Epicharis tormentis dilacerata mirum fidei et constantiae exemplum praestat. — 58. in reos inquiritur, quos violenter urget Rufus dissimulata conscientia. — 59. Piso neglectis amicorum monitis obit abruptis bracchiorum venis. eius foedum testamentum et uxor impudica. — 60—64. caedes Laterani et Senecae. huius defensio spreta, supremi sermones, gloriae contentio cum uxore, cuius mortem inhiberi imperat Nero. Senecae cruciatus, mors, funus vile. — 65. fama Senecam destinatum fuisse imperatorem. — 66. Rufus proditur. — 67 et 68. Subrii Flavi, Aspri, aliorum constantes voces

et exitus; Rufi mollities. in Vestinum consulem odium Neronis. — 69 et 70. eum quamvis insontem interimit, mox Lucanum, Senecionem, Quintianum, Scaevinum. — 71 et 72. simulata per urbem gaudia. indicibus praemia, suspectis militiae vacatio, aliis exsilia, Turpiliano, Nervae, Tigellino triumphalia, Nymphidio consularia insignia data. — 73. Nero adversum falsos rumores se purgat. Gallionis periculum. — 74. senatus consultum ob servatum Neronem. pugio Scaevini Iovi Vindici dicatus.

Lib. XVI. qui complectitur finem anni LXV. et magnam partem anni insequentis.

Cap. 1—3. Illudit fortuna vanitati Neronis per Bassum Poenum, qui thesaurum in Africa defossum iactat, quem princeps frustra quaerit. Bassi mors voluntaria. — 4. lustrali certamine victoria cantus oblata Neroni et corona facundiae. — 5. auditorum in eo spectaculo molestia, Vespasiani periculum. — 6. Poppaeam mortuam Nero pro rostris laudat. — 7—9. Cassius et Silanus in exsilium pulsi. Silani caedes. — 10 et 11. L. Vetus cum Sextia socru et Pollitta filia perit. — 12. P. Gallus exsilio multatus. accusatoris praemium. mensium nova nomina. — 13. turbine ventorum vastata Campania. pestilentia Romae. cladem Lugdunensem solatur princeps.

14 et 15. Sosiani fraude Chaldaeorum consultores Anteius et Ostorius delati. mortem iussi maturant. — 16. Taciti super tot cladibus que-

relae. — 17. Rufrius Crispinus coactus se interficit. Mela falsis litteris circumventus, similique arte Cerialis. — 18 et 19. C. Petronius, erudito luxu notus, Tigellini invidia infamatus venas sibi incidit, flagitia principi per codicillos exprobrat. — 20. inde Siliae exsilium. Minucius Thermus Tigellini odio insons trucidatur. — 21—23. Thraseam Paetum accusant Cossutianus et Eprius, Baream Soranum Ostorius Sabinus. — 24. codicillos ad Neronem componit Thrasea. princeps patres vocari iubet. — 25 et 26. consultat Thrasea inter amicos, utrum in curia defensionem temptet nec ne. — 27. Nero senatum armis obsidet, infrequentiam patrum arguit. — 28—30. Marcellus Eprius Thraseam eiusque generum Helvidium Paconium, Montanum accusat, Ostorius Sabinus Baream cum filia Servilia. — 31. huius miserabilis defensio in senatu. — 32. Soranus filiam servare studet. Egnatius philosophus perfide in amicum agit. — 33. egregiam fidem Bareae praestat Cassius Asclepiodotus. Thraseae, Sorano, Serviliae datur arbitrium mortis. Helvidius et Paconius ex Italia pulsi. Montanus patri concessus. praemia accusatorum. — 34 et 35. Thrasea coetum frequentem agit, cum Demetrio Cynico colloquitur. accepto senatus consulto libat Iovi liberatori.

CORNELII TACITI

AB EXCESSU DIVI AUGUSTI

LIBER XI.

1. ** nam Valerium Asiaticum, bis consulem, fuisse quondam adulterum eius credidit; pariterque hortis inhians, quos ille a Lucullo coeptos insigni magnificentia extollebat, Suillium accusandis utrisque immittit. adiungitur Sosibius Britannici edu- 5 cator, qui per speciem benevolentiae moneret Claudium cavere vim atque opes principibus infensas: praecipuum auctorem Asiaticum interficiendi Gai Caesaris non extimuisse in contione populi Romani fateri gloriamque facinoris ultro petere; clarum ex 10 eo in urbe, didita per provincias fama parare iter ad Germanicos exercitus, quando genitus Viennae multisque et validis propinquitatibus subnixus turbare gentiles nationes promptum haberet. at Claudius nihil ultra scrutatus citis cum militibus tam- 15 quam opprimendo bello Crispinum praetorii praefectum misit, a quo repertus est apud Baias vinclisque inditis in urbem raptus.

2. Neque data senatus copia: intra cubiculum auditur, Messalina coram, et Suillio corruptionem militum, quos pecunia et stupro in omne flagitium obstrictos arguebat, exim adulterium Pop-

5 paeae, postremo mollitiam corporis obiectante. ad quod victo silentio prorupit reus et 'interroga' inquit, 'Suilli, filios tuos: virum esse me fatebuntur.' ingressusque defensionem, commoto maiorem in modum Claudio, Messalinae quoque lacrimas 10 excivit. quibus abluendis cubiculo egrediens monet Vitellium, ne elabi reum sineret: ipsa ad perniciem Poppaeae festinat, subditis qui terrore carceris ad voluntariam mortem propellerent, adeo ignaro Caesare, ut paucos post dies epulantem apud se ma- 15 ritum eius Scipionem percontaretur, cur sine uxore discubuisset, atque ille functam fato responderet.

3. Sed consultantibus super absolutione Asiatici flens Vitellius, commemorata vetustate amicitiae utque Antoniam principis matrem pariter observavissent, dein percursis Asiatici in rem publicam 5 officiis recentique adversus Britanniam militia, quaeque alia conciliandae misericordiae videbantur, liberum mortis arbitrium ei permisit; et secuta sunt Claudii verba in eandem clementiam. hortantibus dehinc quibusdam inediam et lenem exitum, 10 remittere beneficium Asiaticus ait: et usurpatis quibus insueverat exercitationibus, lauto corpore, hilare epulatus, cum se honestius calliditate Tiberii vel impetu Gai Caesaris periturum dixisset, quam quod fraude muliebri et inpudico Vitellii ore ca- 15 deret, venas exsolvit, viso tamen ante rogo iussoque transferri partem in aliam, ne opacitas arborum vapore ignis minueretur: tantum illi securitatis novissimae fuit.

4. Vocantur post haec patres, pergitque Suillius addere reos equites Romanos inlustres, quibus Petra cognomentum. causa necis ex eo, quod domum suam Mnesteris et Poppaeae congressibus praebuissent. verum nocturnae quietis 5 species alteri obiecta, tamquam vidisset Claudium spicea corona evinctum, spicis retro conversis, eaque imagine gravitatem annonae praedixisset. quidam pampineam coronam albentibus foliis visam atque ita interpretatum tradidere, vergente 10 autumno mortem principis ostendi. illud haud ambigitur, qualicumque insomnio ipsi fratrique perniciem adlatam. sestertium quindeciens et insignia praeturae Crispino decreta. adiecit Vitellius sestertium deciens Sosibio, quod Britannicum 15 praeceptis, Claudium consiliis iuvaret. rogatus sententiam et Scipio, 'cum idem' inquit 'de admissis Poppaeae sentiam quod omnes, putate me idem dicere quod omnes,' eleganti temperamento inter coniugalem amorem et senatoriam neces- 20 sitatem.

5. Continuus inde et saevus accusandis reis Suillius multique audaciae eius aemuli; nam cuncta legum et magistratuum munia in se trahens princeps materiam praedandi patefecerat. nec quicquam publicae mercis tam venale fuit quam advocatorum 5 perfidia, adeo ut Samius, insignis eques Romanus, quadringentis nummorum milibus Suillio datis et cognita praevaricatione ferro in domo eius incubuerit. igitur incipiente C. Silio consule designato, cuius de potentia et exitio in tempore memorabo, 10

consurgunt patres legemque Cinciam flagitant, qua cavetur antiquitus, ne quis ob causam orandam pecuniam donumve accipiat.

6. Deinde obstrepentibus iis, quibus ea contumelia parabatur, discors Suillio Silius acriter incubuit, veterum oratorum exempla referens, qui famam et posteros praemia eloquentiae cogitavis-
5 sent. pulcherrimam alioquin et bonarum artium principem sordidis ministeriis foedari; ne fidem quidem integram manere, ubi magnitudo quaestuum spectetur. quodsi in nullius mercedem negotia agantur, pauciora fore: nunc inimicitias,
10 accusationes, odia et iniurias foveri, ut quo modo vis morborum pretia medentibus, sic fori tabes pecuniam advocatis ferat. meminissent C. Asinii, M. Messallae ac recentiorum Arruntii et Aeserninі: ad summa provectos incorrupta vita et facundia.
15 talia dicente consule designato, consentientibus aliis, parabatur sententia, qua lege repetundarum tenerentur, cum Suillius et Cossutianus et ceteri, qui non iudicium, quippe in manifestos, sed poenam statui videbant, circumsistunt Caesarem, ante
20 acta deprecantes.

7. Et postquam adnuit, agere incipiunt: quem illum tanta superbia esse, ut aeternitatem famae spe praesumat? usui et rebus subsidium praeparari, ne quis inopia advocatorum potentibus obnoxius
5 sit. neque tamen eloquentiam gratuito contingere: omitti curas familiares, ut quis se alienis negotiis intendat. multos militia, quosdam exercendo agros tolerare vitam; nihil a quoquam expeti, nisi cuius

fructus ante providerit. facile Asinium et Messallam, inter Antonium et Augustum bellorum praemiis refertos, aut ditium familiarum heredes Aeserninos et Arruntios magnum animum induisse. prompta sibi exempla, quantis mercedibus P. Clodius aut C. Curio contionari soliti sint. se modicos senatores, qui quieta re publica nulla nisi pacis emolumenta peterent. cogitaret plebem, quae toga enitesceret: sublatis studiorum pretiis etiam studia peritura. ut minus decora haec, ita haud frustra dicta princeps ratus, capiendis pecuniis statuit modum usque ad dena sestertia, quem egressi repetundarum tenerentur.

8. Sub idem tempus Mithridates, quem imperitasse Armeniis iussuque Gai Caesaris vinctum memoravi, monente Claudio in regnum remeavit, fisus Pharasmanis opibus. is rex Hiberis idemque Mithridatis frater nuntiabat discordare Parthos summaque imperii ambigua, minora sine cura haberi. nam Gotarzes inter pleraque saeva necem fratri Artabano coniugique ac filio eius paraverat, unde metus in ceteros, et accivere Vardanen. ille, ut erat magnis ausis promptus, biduo tria milia stadiorum pervadit ignarumque et exterritum Gotarzen proturbat; neque cunctatur quin proximas praefecturas corripiat, solis Seleucensibus dominationem eius abnuentibus. in quos, ut patris sui quoque defectores, ira magis quam ex usu praesenti accensus, implicatur obsidione urbis validae et munimentis obiecti amnis muroque et commeatibus firmatae. interim Gotarzes Daharum Hyrcano-

rumque opibus auctus bellum renovat, coactusque
20 Vardanes omittere Seleuciam Bactrianos apud cam-
pos castra contulit.

9. Tunc distractis Orientis viribus et quonam
inclinarent incertis, casus Mithridati datus est oc-
cupandi Armeniam, vi militis Romani ad exscin-
denda castellorum ardua, simul Hibero exercitu
5 campos persultante. nec enim restitere Armenii
fuso qui proelium ausus erat Demonacte praefecto.
paululum cunctationis attulit rex minoris Armeniae
Cotys, versis illuc quibusdam procerum; dein lit-
teris Caesaris coërcitus, et cuncta in Mithridatem
10 fluxere, quamquam atrociorem quam novo regno
conduceret. at Parthi imperatores cum pugnam
pararent, foedus repente iciunt cognitis popularium
insidiis, quas Gotarzes fratri patefecit; congres-
sique primo cunctanter, dein complexi dextras
15 apud altaria deum pepigere fraudem inimicorum
ulcisci atque ipsi inter se concedere. potiorque
Vardanes visus retinendo regno: at Gotarzes, ne
quid aemulationis exsisteret, penitus in Hyrcaniam
abiit. regressoque Vardani deditur Seleucia septimo
20 post defectionem anno, non sine dedecore Partho-
rum, quos una civitas tam diu eluserat.

10. Exim validissimas praefecturas invisit; et
reciperare Armeniam avebat, ni a Vibio Marso
Suriae legato, bellum minitante cohibitus foret.
atque interim Gotarzes paenitentia concessi regni
5 et vocante nobilitate, cui in pace durius servitium
est, contrahit copias. et huic contra itum ad am-
nem Erinden; in cuius transgressu multum certato

pervicit Vardanes, prosperisque proeliis medias nationes subegit ad flumen Sinden, quod Dahas Ariosque disterminat. ibi modus rebus secundis 10 positus: nam Parthi quamquam victores longinquam militiam aspernabantur. igitur exstructis monimentis, quibus opes suas testabatur nec cuiquam ante Arsacidarum tributa illis de gentibus parta, regreditur ingens gloria atque eo ferocior 15 et subiectis intolerantior; qui dolo ante conposito incautum venationique intentum interfecere, primam intra iuventam, sed claritudine paucos inter senum regum, si perinde amorem inter populares quam metum apud hostes quaesivisset. nece Var- 20 danis turbatae Parthorum res inter ambiguos, quis in regnum acciperetur. multi ad Gotarzen inclinabant, quidam ad Meherdaten prolem Phraatis, obsidio nobis datum: dein praevaluit Gotarzes. potitusque regiam, per saevitiam ac luxum adegit 25 Parthos mittere ad principem Romanum occultas preces, quis permitti Meherdaten patrium ad fastigium orabant.

11. Isdem consulibus ludi saeculares octingentesimo post Romam conditam anno, quarto et sexagensimo, quam Augustus ediderat, spectati sunt. utriusque principis rationes praetermitto, satis narratas libris, quibus res imperatoris Domitiani com- 5 posui. nam is quoque edidit ludos saeculares iisque intentius adfui sacerdotio quindecimvirali praeditus ac tunc praetor, quod non iactantia refero, sed quia collegio quindecimvirum antiquitus ea cura et magistratus potissimum exsequebantur 10

officia caerimoniarum. sedente Claudio circensibus ludis, cum pueri nobiles equis ludicrum Troiae inirent interque eos Britannicus imperatore genitus et L. Domitius adoptione mox in inperium et co-
15 gnomentum Neronis adscitus, favor plebis acrior in Domitium loco praesagii acceptus est. vulgabaturque adfuisse infantiae eius dracones in modum custodum, fabulosa et externis miraculis adsimilata: nam ipse, haudquaquam sui detractor,
20 unam omnino anguem in cubiculo visam narrare solitus est.

12. Verum inclinatio populi supererat ex memoria Germanici, cuius illa reliqua suboles virilis; et matri Agrippinae miseratio augebatur ob saevitiam Messalinae, quae semper infesta et tunc
5 commotior, quo minus strueret crimina et accusatores, novo et furori proximo amore distinebatur. nam in C. Silium, iuventutis Romanae pulcherrimum, ita exarserat, ut Iuniam Silanam, nobilem feminam, matrimonio eius exturbaret vacuoque ad-
10 ultero poteretur. neque Silius flagitii aut periculi nescius erat: sed certo, si abnueret, exitio et nonnulla fallendi spe, simul magnis praemiis, opperiri futura et praesentibus frui pro solacio habebat. illa non furtim, sed multo comitatu ventitare do-
15 mum, egressibus adhaerescere, largiri opes, honores, postremo, velut translata iam fortuna, servi liberti paratus principis apud adulterum visebantur.

13. At Claudius matrimonii sui ignarus et munia censoria usurpans, theatralem populi lasci-

viam severis edictis increpuit, quod in P. Pomponium consularem (is carmina scaenae dabat) inque feminas inlustres probra iecerat. et lege lata 5 saevitiam creditorum coërcuit, ne in mortem parentum pecunias filiis familiarum faenori darent. fontesque aquarum Simbruinis collibus deductos urbi intulit. ac novas litterarum formas addidit vulgavitque, comperto Graecam quoque litteraturam non 10 simul coeptam absolutamque.

14. Primi per figuras animalium Aegyptii sensus mentis effingebant — ea antiquissima monimenta memoriae humanae inpressa saxis cernuntur — et litterarum semet inventores perhibent; inde Phoenicas, quia mari praepollebant, 5 intulisse Graeciae gloriamque adeptos, tamquam reppererint quae acceperant. quippe fama est Cadmum classe Phoenicum vectum rudibus adhuc Graecorum populis artis eius auctorem fuisse. quidam Cecropem Atheniensem vel Linum The- 10 banum et temporibus Troianis Palamedem Argivum memorant sedecim litterarum formas, mox alios ac praecipuum Simoniden ceteras repperisse. at in Italia Etrusci ab Corinthio Demarato, Aborigines Arcade ab Evandro didicerunt; 15 et forma litteris Latinis quae veterrimis Graecorum. sed nobis quoque paucae primum fuere, deinde additae sunt. quo exemplo Claudius tres litteras adiecit, quae usui imperitante eo, post oblitteratae, aspiciuntur etiam nunc in aere publico 20 per fora ac templa fixo.

15. Rettulit deinde ad senatum super collegio haruspicum, ne vetustissima Italiae disciplina per desidiam exolesceret: saepe adversis rei publicae temporibus accitos, quorum monitu redintegratas
5 caerimonias et in posterum rectius habitas; primoresque Etruriae sponte aut patrum Romanorum inpulsu retinuisse scientiam et in familias propagasse: quod nunc segnius fieri publica circa bonas artes socordia, et quia externae superstitiones
10 valescant. et laeta quidem in praesens omnia, sed benignitati deum gratiam referendam, ne ritus sacrorum inter ambigua culti per prospera oblitterarentur. factum ex eo senatus consultum, viderent pontifices de retinenda firmandaque haruspicum di-
15 sciplina.

16. Eodem anno Cheruscorum gens regem Roma petivit, amissis per interna bella nobilibus et uno reliquo stirpis regiae, qui apud urbem habebatur nomine Italicus. paternum huic genus e
5 Flavo fratre Arminii, mater ex Actumero principe Chattorum erat; ipse forma decorus et armis equisque in patrium nostrumque morem exercitus. igitur Caesar auctum pecunia, additis stipatoribus, hortatur gentile decus magno animo capessere:
10 illum primum Romae ortum nec obsidem, sed civem ire externum ad imperium. ac primo laetus Germanis adventus atque eo, quod nullis discordiis imbutus pari in omnes studio ageret, celebrari, coli, modo comitatem et temperantiam, nulli invisa,
15 saepius vinolentiam ac libidines, grata barbaris, usurpans. iamque apud proximos, iam longius cla-

rescere, cum potentiam eius suspectantes, qui factionibus floruerant, discedunt ad conterminos populos ac testificantur adimi veterem Germaniae libertatem et Romanas opes insurgere. adeo neminem isdem in terris ortum, qui principem locum impleat, nisi exploratoris Flavi progenies super cunctos attollatur? frustra Arminium praescribi: cuius si filius hostili in solo adultus in regnum venisset, posse extimesci, infectum alimonio, servitio, cultu, omnibus externis: at si paterna Italico mens esset, non alium infensius arma contra patriam ac deos penates quam parentem eius exercuisse.

17. His atque talibus magnas copias coëgere, nec pauciores Italicum sequebantur. non enim inrupisse ad invitos, sed accitum memorabat, quando nobilitate ceteros anteiret: virtutem experirentur, an dignum se patruo Arminio, avo Actumero praeberet. nec patrem rubori, quod fidem adversus Romanos volentibus Germanis sumptam numquam omisisset. falso libertatis vocabulum obtendi ab iis, qui privatim degeneres, in publicum exitiosi, nihil spei nisi per discordias habeant. adstrepebat huic alacre vulgus; et magno ut inter barbaros proelio victor rex, dein secunda fortuna ad superbiam prolapsus pulsusque, ac rursus Langobardorum opibus refectus, per laeta per adversa res Cheruscas adflictabat.

18. Per idem tempus Chauci, nulla dissensione domi, et morte Sanquinii alacres, dum Corbulo adventat, inferiorem Germaniam incursavere duce

Gannasco, qui natione Canninefas, auxiliare sti-
5 pendium meritus, post transfuga, levibus navigiis
praedabundus Gallorum maxime oram vastabat,
non ignarus dites et inbelles esse. at Corbulo provin-
ciam ingressus magna cum cura et mox gloria,
cui principium illa militia fuit, triremes alveo
10 Rheni, ceteras navium, ut quaeque habiles, per
aestuaria et fossas adegit; luntribusque hostium
depressis et exturbato Gannasco, ubi praesentia
satis composita sunt, legiones operum et laboris
ignavas, populationibus laetantes, veterem ad
15 morem reduxit, ne quis agmine decederet nec
pugnam nisi iussus iniret. stationes, vigiliae, diurna
nocturnaque munia in armis agitabantur. feruntque
militem, quia vallum non accinctus, atque alium,
quia pugione tantum accinctus foderet, morte pu-
20 nitos. quae nimia et incertum an falso iacta ori-
ginem tamen e severitate ducis traxere; intentum-
que et magnis delictis inexorabilem scias, cui
tantum asperitatis etiam adversus levia crede-
batur.

19. Ceterum is terror milites hostesque in
diversum adfecit: nos virtutem auximus, barbari
ferociam infregere. et natio Frisiorum, post rebel-
lionem clade L. Apronii coeptam infensa aut male
5 fida, datis obsidibus consedit apud agros a Cor-
bulone descriptos: idem senatum, magistratus,
leges inposuit. ac ne iussa exuerent, praesidium
immunivit, missis qui maiores Chaucos ad dedi-
tionem pellicerent, simul Gannascum dolo adgre-
10 derentur. nec inritae aut degeneres insidiae fuere

adversus transfugam et violatorem fidei. sed caede
eius motae Chaucorum mentes, et Corbulo semina
rebellionis praebebat, ut laeta apud plerosque, ita
apud quosdam sinistra fama. cur hostem conciret?
adversa in rem publicam casura: sin prospere 15
egisset, formidolosum paci virum insignem et ignavo
principi praegravem. igitur Claudius adeo novam
n Germanias vim prohibuit, ut referri praesidia
cis Rhenum iuberet.

20. Iam castra in hostili solo molienti Cor-
buloni eae litterae redduntur. ille re subita, quam-
quam multa simul offunderentur, metus ex impe-
ratore, contemptio ex barbaris, ludibrium apud
socios, nihil aliud prolocutus quam 'beatos quon- 5
dam duces Romanos', signum receptui dedit. ut
tamen miles otium exueret, inter Mosam Rhenum-
que trium et viginti milium spatio fossam perduxit,
qua incerta Oceani vitarentur. insigne tamen
triumphi indulsit Caesar, quamvis bellum nega- 10
visset.

Nec multo post Curtius Rufus eundem hono-
rem adipiscitur, qui in agro Mattiaco recluserat
specus quaerendis venis argenti; unde tenuis fruc-
tus nec in longum fuit: at legionibus cum damno 15
labor, effodere rivos, quaeque in aperto gravia,
humum infra moliri. quis subactus miles, et quia
plures per provincias similia tolerabantur, com-
ponit occultas litteras nomine exercituum, pre-
cantium imperatorem, ut, quibus permissurus esset 20
exercitus, triumphalia ante tribueret.

21. De origine Curtii Rufi, quem gladiator
genitum quidam prodidere, neque falsa prompserim
et vera exsequi pudet. postquam adolevit, sectato
quaestoris, cui Africa obtigerat, dum in oppid
Adrumeto vacuis per medium diei porticibus secre
tus agitat, oblata ei species muliebris ultra modum
humanum et audita est vox 'tu es, Rufe, qui i
hanc provinciam pro consule venies.' tali omin
in spem sublatus degressusque in urbem largition
amicorum, simul acri ingenio quaesturam et mo
nobiles inter candidatos praeturam principis su
fragio adsequitur, cum hisce verbis Tiberius d
decus natalium eius velavisset: 'Curtius Rufus v
detur mihi ex se natus.' longa post haec senect
et adversus superiores tristi adulatione, adroga
minoribus, inter pares difficilis, consulare imperium
triumphi insignia ac postremo Africam obtinuit
atque ibi defunctus fatale praesagium implevit.

22. Interea Romae, nullis palam neque c
gnitis mox causis, Cn. Nonius eques Romanus fer
accinctus reperitur in coetu salutantum principe
nam postquam tormentis dilaniabatur, de se n
infitiatus conscios non edidit, incertum an o
cultans.

Isdem consulibus P. Dolabella censuit spe
taculum gladiatorum per omnes annos celebra
dum pecunia eorum, qui quaesturam adipiscere
tur. apud maiores virtutis id praemium fuera
cunctisque civium, si bonis artibus fiderent, licitu
petere magistratus; ac ne aetas quidem distingu
batur, quin prima iuventa consulatum et dictatur

irent. sed quaestores regibus etiam tum impe-
ntibus instituti sunt, quod lex curiata ostendit 15
L. Bruto repetita. mansitque consulibus pote-
as deligendi, donec eum quoque honorem populus
andaret. creatique primum Valerius Potitus et
emilius Mamercus sexagensimo tertio anno post
arquinios exactos, ut rem militarem comitaren- 20
r. dein gliscentibus negotiis duo additi, qui
omae curarent: mox duplicatus numerus, stipen-
iaria iam Italia et accedentibus provinciarum
ectigalibus: post lege Sullae viginti creati sup-
endo senatui, cui iudicia tradiderat. et quam- 25
uam equites iudicia reciperavissent, quaestura
amen ex dignitate candidatorum aut facilitate
ibuentium gratuito concedebatur, donec sententia
olabellae velut venundaretur.

23. A. Vitellio L. Vipstano consulibus cum
e supplendo senatu agitaretur primoresque Galliae,
uae Comata appellatur, foedera et civitatem Ro-
anam pridem adsecuti, ius adipiscendorum in
rbe honorum expeterent, multus ea super re va- 5
iusque rumor. et studiis diversis apud principem
ertabatur, adseverantium non adeo aegram Ita-
iam, ut senatum suppeditare urbi suae nequiret.
uffecisse olim indigenas consanguineis populis,
ec paenitere veteris rei publicae. quin adhuc 10
memorari exempla, quae priscis moribus ad vir-
utem et gloriam Romana indoles prodiderit. an
parum quod Veneti et Insubres curiam inruperint,
nisi coetu alienigenarum velut captivitas inferatur?
em ultra honorem residuis nobilium, aut si quis 15

pauper e Latio senator foret? oppleturos omnia divites illos, quorum avi proavique hostilium nationum duces exercitus nostros ferro vique ceciderint, divum Iulium apud Alesiam obsederint.
20 recentia haec: quid si memoria eorum oreretur, qui sub Capitolio et arce Romana manibus eorundem prostrati sint? fruerentur sane vocabulo civitatis: insignia patrum, decora magistratuum ne vulgarent.

24. His atque talibus haud permotus princeps et statim contra disseruit et vocato senatu ita exorsus est: 'maiores mei, quorum antiquissimus Clausus origine Sabina simul in civitatem Roma-
5 nam et in familias patriciorum adscitus est, hortantur uti paribus consiliis in re publica capessenda, transferendo huc quod usquam egregium fuerit. neque enim ignoro Iulios Alba, Coruncanios Camerio, Porcios Tusculo, et ne vetera scrutemur,
10 Etruria Lucaniaque et omni Italia in senatum accitos, postremo ipsam ad Alpes promotam, ut non modo singuli viritim, sed terrae, gentes in nomen nostrum coalescerent. tunc solida domi quies et adversus externa floruimus, cum Trans-
15 padani in civitatem recepti, cum specie deductarum per orbem terrae legionum additis provincialium validissimis fesso imperio subventum est. num paenitet Balbos ex Hispania nec minus insignes viros e Gallia Narbonensi transivisse?
20 manent posteri eorum nec amore in hanc patriam nobis concedunt. quid aliud exitio Lacedaemoniis et Atheniensibus fuit, quamquam armis pollerent,

nisi quod victos pro alienigenis arcebant? at conditor nostri Romulus tantum sapientia valuit, ut plerosque populos eodem die hostes, dein cives 25 habuerit. advenae in nos regnaverunt: libertinorum filiis magistratus mandare non, ut plerique falluntur, repens, sed priori populo factitatum est. at cum Senonibus pugnavimus: scilicet Vulsci et Aequi numquam adversam nobis aciem instruxere. 30 capti a Gallis sumus: sed et Tuscis obsides dedimus et Samnitium iugum subiimus. ac tamen, si cuncta bella recenseas, nullum breviore spatio quam adversus Gallos confectum: continua inde ac fida pax. iam moribus artibus adfinitatibus nostris 35 mixti aurum et opes suas inferant potius quam separati habeant. omnia, patres conscripti, quae nunc vetustissima creduntur, nova fuere: plebei magistratus post patricios, Latini post plebeios, ceterarum Italiae gentium post Latinos. inveterascet 40 hoc quoque, et quod hodie exemplis tuemur, inter exempla erit.'

25. Orationem principis secuto patrum consulto primi Aedui honorum in urbe ius adepti sunt. datum id foederi antiquo, et quia soli Gallorum fraternitatis nomen cum populo Romano usurpant.

Isdem diebus in numerum patriciorum adscivit 5 Caesar vetustissimum quemque e senatu aut quibus clari parentes fuerant, paucis iam reliquis familiarum, quas Romulus maiorum et L. Brutus minorum gentium appellaverant, exhaustis etiam quas dictator Caesar lege Cassia et princeps Augustus 10 lege Saenia sublegere; laetaque haec in

rem publicam munia multo gaudio censoris inibantur. famosos probris quonam modo senatu depelleret anxius, mitem et recens repertam quam
15 ex severitate prisca rationem adhibuit, monendo, secum quisque de se consultaret peteretque ius exuendi ordinis: facilem eius rei veniam. et motos senatu excusatosque simul propositurum, ut iudicium censorum ac pudor sponte cedentium per-
20 mixta ignominiam mollirent. ob ea Vipstanus consul rettulit patrem senatus appellandum esse Claudium: quippe promiscum patris patriae cognomentum; nova in rem publicam merita non usitatis vocabulis honoranda: sed ipse cohibuit consulem ut
25 nimium adsentantem. condiditque lustrum, quo censa sunt civium quinquagiens noviens centena octoginta quattuor milia septuaginta duo. isque illi finis inscitiae erga domum suam fuit: haud multo post flagitia uxoris noscere ac punire ad-
25 actus, ut deinde ardesceret in nuptias incestas.

26. Iam Messalina facilitate adulteriorum in fastidium versa ad incognitas libidines profluebat, cum abrumpi dissimulationem etiam Silius, sive fatali vecordia an imminentium periculorum re-
5 medium ipsa pericula ratus, urgebat: quippe non eo ventum, ut senectam principis opperirentur. insontibus innoxia consilia, flagitiis manifestis subsidium ab audacia petendum. adesse conscios paria metuentes. se caelibem, orbum, nuptiis et ad-
10 optando Britannico paratum. mansuram eandem Messalinae potentiam, addita securitate, si praevenirent Claudium, ut insidiis incautum, ita irae

roperum. segniter eae voces acceptae, non amore
n maritum, sed ne Silius summa adeptus sper-
eret adulteram scelusque inter ancipitia probatum 15
eris mox pretiis aestimaret. nomen tamen matri-
nonii concupivit ob magnitudinem infamiae, cuius
pud profligatos novissima voluptas est. nec ultra ex-
pectato, quam dum sacrificii gratia Claudius Ostiam
roficisceretur, cuncta nuptiarum sollemnia celebrat. 20

27. Haud sum ignarus fabulosum visum iri
antum ullis mortalium securitatis fuisse in civitate
mnium gnara et nihil reticente, nedum consulem de-
signatum cum uxore principis, praedicta die, adhi-
bitis qui obsignarent, velut suscipiendorum libe- 5
rorum causa convenisse, atque illam audisse au-
spicum verba, subisse flammeum, sacrificasse apud
deos; discubitum inter convivas, oscula complexus,
noctem denique actam licentia coniugali. sed nihil
compositum miraculi causa, verum audita scripta- 10
que senioribus tradam.

28. Igitur domus principis inhorruerat, maxi-
meque quos penes potentia et, si res verterentur,
formido, non iam secretis conloquiis, sed aperte fre-
mere, dum histrio cubiculum principis insultaverit,
dedecus quidem inlatum, sed excidium procul afuisse: 5
nunc iuvenem nobilem dignitate formae, vi mentis
ac propinquo consulatu maiorem ad spem adcingi;
nec enim occultum, quid post tale matrimonium
superesset. subibat sine dubio metus reputantes
hebetem Claudium et uxori devinctum multasque 10
mortes iussu Messalinae patratas: rursus ipsa fa-
cilitas imperatoris fiduciam dabat, si atrocitate

criminis praevaluissent, posse opprimi damnata
ante quam ream; sed in eo discrimen verti,
15 defensio audiretur, utque clausae aures etiam co
fitenti forent.

29. Ac primo Callistus, iam mihi circa nece
Gai Caesaris narratus, et Appianae caedis molit
Narcissus flagrantissimaque eo in tempore grat
Pallas agitavere, num Messalinam secretis min
5 depellerent amore Silii, cuncta alia dissimulante
dein metu, ne ad perniciem ultro traherentu
desistunt, Pallas per ignaviam, Callistus prior
quoque regiae peritus et potentiam cautis qua
acribus consiliis tutius haberi: perstitit Narcissu
10 solum id immutans, ne quo sermone praesciam cr
minis et accusatoris faceret. ipse ad occasiones i
tentus, longa apud Ostiam Caesaris mora, du
paelices, quarum is corpori maxime insueverat, la
gitione ac promissis et uxore deiecta plus potenti
15 ostentando perpulit delationem subire.

30. Exim Calpurnia (id paelici nomen), u
datum secretum, genibus Caesaris provoluta nu
sisse Messalinam Silio exclamat; simul Cleopatra
quae id opperiens adstabat, an comperisset inte
5 rogat, atque illa adnuente cieri Narcissum post
lat. is veniam in praeteritum petens, quod ei Titio
Vettios, Plautios dissimulavisset, nec nunc adult
ria obiecturum ait, nedum domum servitia et c
teros fortunae paratus reposceret. frueretur imm
10 his, sed redderet uxorem rumperetque tabulas n
ptiales. 'an discidium' inquit 'tuum nosti? na
matrimonium Silii vidit populus et senatus et mile
ac ni propere agis, tenet urbem maritus.'

31. Tum potissimum quemque amicorum vocat, primumque rei frumentariae praefectum Turranium, post Lusium Getam praetorianis inpositum percontatur. quis fatentibus certatim ceteri circumstrepunt, iret in castra, firmaret praetorias co- 5 hortes, securitati ante quam vindictae consuleret. satis constat eo pavore offusum Claudium, ut identidem interrogaret, an ipse imperii potens, an Silius privatus esset. at Messalina non alias solutior luxu, adulto autumno simulacrum vindemiae per 10 domum celebrabat. urgeri prela, fluere lacus; et feminae pellibus accinctae adsultabant ut sacrificantes vel insanientes Bacchae; ipsa crine fluxo thyrsum quatiens, iuxtaque Silius hedera vinctus, gerere cothurnos, iacere caput, strepente circum 15 procaci choro. ferunt Vettium Valentem lascivia in praealtam arborem conisum, interrogantibus quid aspiceret, respondisse tempestatem ab Ostia atrocem, sive coeperat ea species, seu forte lapsa vox in praesagium vertit. 20

32. Non rumor interea, sed undique nuntii incedunt, qui gnara Claudio cuncta et venire promptum ultioni adferrent. igitur Messalina Lucullianos in hortos, Silius dissimulando metu ad munia fori digrediuntur. ceteris passim dilabenti- 5 bus adfuere centuriones, inditaque sunt vincla, ut quis reperiebatur in publico aut per latebras. Messalina tamen, quamquam res adversae consilium eximerent, ire obviam et aspici a marito, quod saepe subsidium habuerat, haud segniter inten- 10 dit misitque ut Britannicus et Octavia in com-

plexum patris pergerent. et Vibidiam, virginum Vestalium vetustissimam, oravit pontificis maximi aures adire, clementiam expetere. atque interim, 15 tribus omnino comitantibus — id repente solitudinis erat — spatium urbis pedibus emensa, vehiculo, quo purgamenta hortorum excipiuntur, Ostiensem viam intrat, nulla cuiusquam misericordia, quia flagitiorum deformitas praevalebat.

33. Trepidabatur nihilo minus a Caesare: quippe Getae praetorii praefecto haud satis fidebant, ad honesta seu prava iuxta levi. ergo Narcissus, adsumptis quibus idem metus, non aliam 5 spem incolumitatis Caesaris adfirmat, quam si ius militum uno illo die in aliquem libertorum transferret, seque offert suscepturum. ac ne, dum in urbem revehitur, ad paenitentiam a L. Vitellio et Largo Caecina mutaretur, in eodem gestamine 10 sedem poscit adsumiturque.

34. Crebra post haec fama fuit, inter diversas principis voces, cum modo incusaret flagitia uxoris, aliquando ad memoriam coniugii et infantiam liberorum revolveretur, non aliud prolocutum Vitellium 5 quam 'o facinus! o scelus!' instabat quidem Narcissus aperire ambages et veri copiam facere; sed non ideo pervicit, quin suspensa et quo ducerentur inclinatura responderet exemploque eius Largus Caecina uteretur. et iam erat in aspectu Messa-10 lina clamitabatque audiret Octaviae et Britannici matrem, cum obstrepere accusator, Silium et nuptias referens; simul codicillos libidinum indices tradidit, quis visus Caesaris averteret. nec multo post

urbem ingredienti offerebantur communes liberi, nisi Narcissus amoveri eos iussisset. Vibidiam de- 15 pellere nequivit, quin multa cum invidia flagitaret, ne indefensa coniunx exitio daretur. igitur auditurum principem et fore diluendi criminis facultatem respondit: iret interim virgo et sacra capesseret. 20

35. Mirum inter haec silentium Claudi, Vitellius ignaro propior: omnia liberto oboediebant patefieri domum adulteri atque illuc deduci imperatorem iubet. ac primum in vestibulo effigiem patris Silii consulto senatus abolitam demonstrat, 5 tum quidquid avitum Neronibus et Drusis in pretium probri cessisse. incensumque et ad minas erumpentem castris infert, parata contione militum; apud quos praemonente Narcisso pauca verba fecit: nam etsi iustum dolorem pudor impediebat. 10 continuus dehinc cohortium clamor nomina reorum et poenas flagitantium; admotusque Silius tribunali non defensionem, non moras temptavit, precatus ut mors adceleraretur. eadem constantia et inlustres equites Romani. Titium Proculum, cu- 15 stodem a Silio Messalinae datum et indicium offerentem, Vettium Valentem confessum et Pompeium Urbicum ac Saufeium Trogum ex consciis tradi ad supplicium iubet. Decrius quoque Calpurnianus vigilum praefectus, Sulpicius Rufus ludi procura- 20 tor, Iuncus Vergilianus senator eadem poena adfecti.

36. Solus Mnester cunctationem attulit, dilaniata veste clamitans, aspiceret verberum notas,

reminisceretur vocis, qua se obnoxium iussis Messalinae dedisset: aliis largitione aut spei magni-
5 tudine, sibi ex necessitate culpam; nec cuiquam ante pereundum fuisse, si Silius rerum poteretur. commotum his et pronum ad misericordiam Caesarem perpulere liberti, ne tot inlustribus viris interfectis histrioni consuleret: sponte an coactus
10 tam magna peccavisset, nihil referre. ne Trauli quidem Montani equitis Romani defensio recepta est. is modesta iuventa, sed corpore insigni, accitus ultro noctemque intra unam a Messalina proturbatus erat, paribus lasciviis ad cupidinem et
15 fastidia. Suillio Caesonino et Plautio Laterano mors remittitur, huic ob patrui egregium meritum: Caesoninus vitiis protectus est, tamquam in illo foedissimo coetu passus muliebria.

37. Interim Messalina Lucullianis in hortis prolatare vitam, componere preces, nonnulla spe et aliquando ira: tantum inter extrema superbiae gerebat. ac ni caedem eius Narcissus properavis-
5 set, verterat pernicies in accusatorem. nam Claudius domum regressus et tempestivis epulis delenitus, ubi vino incaluit, iri iubet nuntiarique miserae (hoc enim verbo usum ferunt) dicendam ad causam postera die adesset. quod ubi auditum
10 et languescere ira, redire amor ac, si cunctarentur, propinqua nox et uxorii cubiculi memoria timebantur, prorumpit Narcissus denuntiatque centurionibus et tribuno, qui aderat, exsequi caedem: ita imperatorem iubere. custos et exactor e libertis
15 Euodus datur. isque raptim in hortos praegressus

repperit fusam humi, adsidente matre Lepida, quae florenti filiae haud concors supremis eius necessitatibus ad miserationem evicta erat suadebatque, ne percussorem opperiretur: transisse vitam neque aliud quam morti decus quaerendum. sed animo 20 per libidines corrupto nihil honestum inerat; lacrimaeque et questus inriti ducebantur, cum impetu venientium pulsae fores adstititque tribunus per silentium, at libertus increpans multis et servilibus probris. 25

38. Tunc primum fortunam suam introspexit ferrumque accepit, quod frustra iugulo aut pectori per trepidationem admovens ictu tribuni transigitur. corpus matri concessum. nuntiatumque Claudio epulanti perisse Messalinam, non distincto sua 5 an aliena manu. nec ille quaesivit, poposcitque poculum et solita convivio celebravit. ne secutis quidem diebus odii gaudii, irae tristitiae, ullius denique humani adfectus signa dedit, non cum laetantes accusatores aspiceret, non cum filios 10 maerentes. iuvitque oblivionem eius senatus censendo nomen et effigies privatis ac publicis locis demovendas. decreta Narcisso quaestoria insignia, levissimum fastidio eius, cum supra Pallantem et Callistum ageret. honesta quidem, sed ex quis de- 15 terrima orerentur!

CORNELII TACITI

AB EXCESSU DIVI AUGUSTI

LIBER XII.

1. Caede Messalinae convulsa principis domus, orto apud libertos certamine, quis deligeret uxorem Claudio, caelibis vitae intoleranti et coniugum imperiis obnoxio. nec minore ambitu feminae 5 exarserant: suam quaeque nobilitatem formam opes contendere ac digna tanto matrimonio ostentare. sed maxime ambigebatur inter Lolliam Paulinam M. Lollii consularis et Iuliam Agrippinam Germanico genitam: huic Pallas, illi Callistus fau- 10 tores aderant; at Aelia Paetina e familia Tuberonum Narcisso fovebatur. ipse huc modo, modo illuc, ut quemque suadentium audierat, promptus, discordantes in consilium vocat ac promere sententiam et adicere rationes iubet.

2. Narcissus vetus matrimonium, filiam communem (nam Antonia ex Paetina erat), nihil in penatibus eius novum disserebat, si sueta coniunx rediret, haudquaquam novercalibus odiis visura 5 Britannicum, Octaviam, proxima suis pignora. Callistus inprobatam longo discidio, ac si rursum adsumeretur, eo ipso superbam; longeque rectius Lolliam induci, quando nullos liberos genuisset,

vacuam aemulatione et privignis parentis loco futuram. at Pallas id maxime in Agrippina laudare, quod Germanici nepotem secum traheret: dignum prorsus imperatoria fortuna stirpem nobilem et familiae Claudiae posteros coniungere, ne femina expertae fecunditatis, integra iuventa, claritudinem Caesarum aliam in domum ferret.

3. Praevaluere haec adiuta Agrippinae inlecebris: ad eum per speciem necessitudinis crebro ventitando pellicit patruum, ut praelata ceteris et nondum uxor potentia uxoria iam uteretur. nam ubi sui matrimonii certa fuit, struere maiora nuptiasque Domitii, quem ex Cn. Ahenobarbo genuerat, et Octaviae Caesaris filiae moliri; quod sine scelere perpetrari non poterat, quia L. Silano desponderat Octaviam Caesar iuvenemque et alia clarum insigni triumphalium et gladiatorii muneris magnificentia protulerat ad studia vulgi. sed nihil arduum videbatur in animo principis, cui non iudicium, non odium erat nisi indita et iussa.

4. Igitur Vitellius, nomine censoris serviles fallacias obtegens ingruentiumque dominationum provisor, quo gratiam Agrippinae pararet, consiliis eius implicari, ferre crimina in Silanum, cuius sane decora et procax soror, Iunia Calvina, haud multo ante Vitellii nurus fuerat. hinc initium accusationis; fratrumque non incestum, sed incustoditum amorem ad infamiam traxit. et praebebat Caesar aures, accipiendis adversus generum suspicionibus caritate filiae promptior. at Silanus insidiarum nescius ac forte eo anno praetor, re-

pente per edictum Vitellii ordine senatorio movetur, quamquam lecto pridem senatu lustroque condito. simul adfinitatem Claudius diremit, ad-
15 actusque Silanus eiurare magistratum, et reliquus praeturae dies in Eprium Marcellum conlatus est.

5. C. Pompeio Q. Veranio consulibus pactum inter Claudium et Agrippinam matrimonium iam fama, iam amore inlicito firmabatur; necdum celebrare sollemnia nuptiarum audebant, nullo exemplo
5 deductae in domum patrui fratris filiae: quin et incestum ac, si sperneretur, ne in malum publicum erumperet, metuebatur. nec ante omissa cunctatio, quam Vitellius suis artibus id perpetrandum sumpsit. percontatusque Caesarem an iussis populi, an auc-
10 toritati senatus cederet, ubi ille unum se civium et consensui imparem respondit, opperiri intra Palatium iubet. ipse curiam ingreditur, summamque rem publicam agi obtestans veniam dicendi ante alios exposcit orditurque: gravissimos principis
15 labores, quis orbem terrae capessat, egere adminiculis, ut domestica cura vacuus in commune consulat. quod porro honestius censoriae mentis levamentum quam adsumere coniugem, prosperis dubiisque sociam, cui cogitationes intimas, cui par-
20 vos liberos tradat, non luxui aut voluptatibus adsuefactus, sed qui prima ab iuventa legibus obtemperavisset.

6. Postquam haec favorabili oratione praemisit multaque patrum adsentatio sequebatur, capto rursus initio, quando maritandum principem cuncti suaderent, deligi oportere feminam nobilitate puer-

periis sanctimonia insignem. nec diu anquirendum 5
quin Agrippina claritudine generis anteiret: datum
ab ea fecunditatis experimentum et congruere
artes honestas. id vero egregium, quod provisu
deum vidua iungeretur principi sua tantum matri-
monia experto. audivisse a parentibus, vidisse 10
ipsos abripi coniuges ad libita Caesarum: procul
id a praesenti modestia. statueretur immo documen-
tum, quo uxorem imperator a patribus acciperet.
at enim nova nobis in fratrum filias coniugia: sed
aliis gentibus sollemnia, neque lege ulla prohi- 15
bita; et consobrinarum diu ignorata tempore ad-
dito percrebruisse. morem accommodari, prout con-
ducat, et fore hoc quoque in iis quae mox usur-
pentur.

7. Haud defuere qui certatim, si cunctaretur
Caesar, vi acturos testificantes erumperent curia.
conglobatur promisca multitudo populumque Ro-
manum eadem orare clamitat. nec Claudius ultra
exspectato obvius apud forum praebet se gratan- 5
tibus, senatumque ingressus decretum postulat,
quo iustae inter patruos fratrumque filias nuptiae
etiam in posterum statuerentur. nec tamen reper-
tus est nisi unus talis matrimonii cupitor, Alledius
Severus eques Romanus, quem plerique Agrippinae 10
gratia inpulsum ferebant. versa ex eo civitas et
cuncta feminae oboediebant, non per lasciviam,
ut Messalina, rebus Romanis inludenti. adductum
et quasi virile servitium: palam severitas ac sae-
pius superbia; nihil domi inpudicum, nisi domi- 15

nationi expediret. cupido auri immensa obtentum
habebat, quasi subsidium regno pararetur.

8. Die nuptiarum Silanus mortem sibi con-
scivit, sive eo usque spem vitae produxerat, seu
delecto die augendam ad invidiam. Calvina soror
eius Italia pulsa est. addidit Claudius sacra ex
5 legibus Tulli regis piaculaque apud lucum Dianae
per pontifices danda, inridentibus cunctis, quod
poenae procurationesque incesti id temporis exqui-
rerentur. at Agrippina, ne malis tantum facinori-
bus notesceret, veniam exsilii pro Annaeo Seneca,
10 simul praeturam impetrat, laetum in publicum rat
ob claritudinem studiorum eius, utque Domiti
pueritia tali magistro adolesceret et consiliis eius-
dem ad spem dominationis uterentur, quia Senec
fidus in Agrippinam memoria beneficii et infensu
15 Claudio dolore iniuriae credebatur.

9. Placitum dehinc non ultra cunctari, se
designatum consulem Memmium Pollionem ingen
tibus promissis inducunt sententiam exprome
qua oraretur Claudius despondere Octaviam Do
5 mitio, quod aetati utriusque non absurdum e
maiora patefacturum erat. Pollio haud disparibu
verbis ac nuper Vitellius censet; desponderturqu
Octavia, ac super priorem necessitudinem sponsu
iam et gener Domitius aequari Britannico studii
10 matris, arte eorum, quis ob accusatam Messalina
ultio ex filio timebatur.

10. Per idem tempus legati Parthorum a
expetendum, ut rettuli, Meherdaten missi sena-
tum ingrediuntur mandataque in hunc modum in-

cipiunt: non se foederis ignaros nec defectione a familia Arsacidarum venire, sed filium Vononis, nepotem Phraatis accersere adversus dominationem Gotarzis nobilitati plebique iuxta intolerandam. iam fratres, iam propinquos, iam longius sitos caedibus exhaustos; adici coniuges gravidas, liberos parvos, dum socors domi, bellis infaustus ignaviam saevitia tegat. veterem sibi ac publice coeptam nobiscum amicitiam, et subveniendum sociis virium aemulis cedentibusque per reverentiam. ideo regum liberos obsides dari, ut, si domestici imperii taedeat, sit regressus ad principem patresque, quorum moribus adsuefactus rex melior adscisceretur.

11. Ubi haec atque talia dissertavere, incipit orationem Caesar de fastigio Romano Parthorumque obsequiis, seque divo Augusto adaequabat, petitum ab eo regem referens, omissa Tiberii memoria, quamquam is quoque miserat. addidit praecepta (etenim aderat Meherdates), ut non dominationem et servos, sed rectorem et cives cogitaret, clementiamque ac iustitiam, quanto ignota barbaris, tanto laetiora capesseret. hinc versus ad legatos extollit laudibus alumnum urbis, spectatae ad id modestiae: ac tamen ferenda regum ingenia, neque usui crebras mutationes. rem Romanam huc satietate gloriae provectam, ut externis quoque gentibus quietem velit. datum posthac C. Cassio, qui Suriae praeerat, deducere iuvenem ripam ad Euphratis.

12. Ea tempestate Cassius ceteros praeminebat peritia legum: nam militares artes per otium

ignotae, industriosque aut ignavos pax in aequo
tenet. ac tamen quantum sine bello dabatur, re-
5 vocare priscum morem, exercitare legiones, cura
provisu perinde agere, ac si hostis ingrueret: ita
dignum maioribus suis et familia Cassia ratus per
illas quoque gentes celebrata. igitur excitis, quo-
rum de sententia petitus rex, positisque castris
10 apud Zeugma, unde maxime pervius amnis, post-
quam inlustres Parthi rexque Arabum Acbarus
advenerat, monet Meherdaten, barbarorum impetus
acres cunctatione languescere aut in perfidiam
mutari: ita urgeret coepta. quod spretum fraude
15 Acbari, qui iuvenem ignarum et summam fortunam
in luxu ratum multos per dies attinuit apud op-
pidum Edessam. et vocante Carene promptasque
res ostentante, si citi advenissent, non comminus
Mesopotamiam, sed flexu Armeniam petunt, id
20 temporis inportunam, quia hiems occipiebat.

13. Exim nivibus et montibus fessi, postquam
campos propinquabant, copiis Carenis adiungun-
tur, tramissoque amne Tigri permeant Adiabenos,
quorum rex Izates societatem Meherdatis palam
5 induerat, in Gotarzen per occulta et magis fida
inclinabat. sed capta in transitu urbs Ninos, vetu-
stissima sedes Assyriae, et castellum insigne fama,
quod postremo inter Dareum atque Alexandrum
proelio Persarum illic opes conciderant. interea
10 Gotarzes apud montem, cui nomen Sanbulos, vota
dis loci suscipiebat, praecipua religione Herculis,
qui tempore stato per quietem monet sacerdotes,
ut templum iuxta equos venatui adornatos sistant

equi ubi pharetras telis onustas accepere, per saltus vagi nocte demum vacuis pharetris multo cum 15
anhelitu redeunt. rursum deus, qua silvas pererraverit, nocturno visu demonstrat, reperiunturque fusae passim ferae.

14. Ceterum Gotarzes, nondum satis aucto exercitu, flumine Corma pro munimento uti, et quamquam per insectationes et nuntios ad proelium vocaretur, nectere moras, locos mutare et missis corruptoribus exuendam ad fidem hostes 5
emercari. ex quis Izates Adiabeno, mox Acbarus Arabum cum exercitu abscedunt, levitate gentili, et quia experimentis cognitum est barbaros malle Roma petere reges quam habere. at Meherdates validis auxiliis nudatus, ceterorum proditione su- 10
specta, quod unum reliquum, rem in casum dare proelioque experiri statuit. nec detrectavit pugnam Gotarzes deminutis hostibus ferox; concursumque magna caede et ambiguo eventu, donec Carenem profligatis obversis longius evectum integer a tergo 15
globus circumveniret. tum omni spe perdita Meherdates, promissa Parracis paterni clientis secutus, dolo eius vincitur traditurque victori. atque ille non propinquum neque Arsacis de gente, sed alienigenam et Romanum increpans, auribus de- 20
cisis vivere iubet, ostentui clementiae suae et in nos dehonestamento. dein Gotarzes morbo obiit, accitusque in regnum Vonones Medos tum praesidens. nulla huic prospera aut adversa, quis memoraretur: brevi et inglorio imperio perfunctus 25

est, resque Parthorum in filium eius Vologes[illegible]
translatae.

15. At Mithridates Bosporanus amissis opi-
bus vagus, postquam Didium ducem Romanu[m]
roburque exercitus abisse cognoverat, relictos i[n]
novo regno Cotym iuventa rudem et paucas co-
5 hortium cum Iulio Aquila equite Romano, spret[is]
utrisque concire nationes, inlicere perfugas; p[o]-
stremo exercitu coacto regem Dandaridarum extu[r]-
bat imperioque eius potitur. quae ubi cognita et ia[m]
iamque Bosporum invasurus habebatur, diffisi pro-
10 priis viribus Aquila et Cotys, quia Zorsines Sir[a]-
corum rex hostilia resumpserat, externas et ip[si]
gratias quaesivere missis legatis ad Eunonen, q[ui]
Aorsorum genti praesidens opibus praecelleba[t].
nec fuit in arduo societas potentiam Romana[m]
15 adversus rebellem Mithridaten ostentantibus. igitu[r]
pepigere, equestribus proeliis Eunones certare[t],
obsidia urbium Romani capesserent.

16. Tunc composito agmine incedunt, cui[us]
frontem et terga Aorsi, media cohortes et Bo-
sporani tutabantur nostris in armis. sic pulsu[s]
hostis, ventumque Sozam, oppidum Dandaricae,
5 quod desertum a Mithridate ob ambiguos popu-
larium animos obtineri relicto ibi praesidio visum.
exim in Siracos pergunt, et transgressi amnem
Pandam circumveniunt urbem Uspen, editam loco
et moenibus ac fossis munitam, nisi quod moenia
10 non saxo, sed cratibus et vimentis ac media humo
adversum inrumpentes invalida erant; eductaeque
altius turres facibus atque hastis turbabant ob-

sessos. ac ni proelium nox diremisset, coepta patrataque expugnatio eundem intra diem foret.

17. Postero misere legatos, veniam liberis corporibus orantes: servitii decem milia offerebant. quod aspernati sunt victores, quia trucidare deditos saevum, tantam multitudinem custodia cingere arduum esset: belli potius iure caderent, 5 datumque militibus, qui scalis evaserant, signum caedis. excidio Uspensium metus ceteris iniectus, nihil tutum ratis, cum arma, munimenta, impediti vel eminentes loci amnesque et urbes iuxta perrumperentur. igitur Zorsines, diu pensitato, Mithri- 10 datisne rebus extremis an patrio regno consuleret, postquam praevaluit gentilis utilitas, datis obsidibus apud effigiem Caesaris procubuit, magna gloria exercitus Romani, quem incruentum et victorem tridui itinere afuisse ab amne Tanai constitit. sed 15 in regressu dispar fortuna fuit, quia navium quasdam (quippe mari remeabant) in litora Taurorum delatas circumvenere barbari, praefecto cohortis et plerisque auxiliarium interfectis.

18. Interea Mithridates nullo in armis subsidio consultat, cuius misericordiam experiretur. frater Cotys, proditor olim, deinde hostis, metuebatur: Romanorum nemo id auctoritatis aderat, ut promissa eius magni penderentur. ad Eunonen 5 convertit, propriis odiis non infensum et recens coniuncta nobiscum amicitia validum. igitur cultu vultuque quam maxime ad praesentem fortunam comparato regiam ingreditur genibusque eius provolutus, 'Mithridates' inquit 'terra marique Romanis 10

per tot annos quaesitus sponte adsum: utere, ut voles, prole magni Achaemenis, quod mihi solum hostes non abstulerunt.'

19. At Eunones claritudine viri, mutatione rerum et prece haud degeneri permotus, adlevat supplicem laudatque, quod gentem Aorsorum, quod suam dextram petendae veniae delegerit. simul 5 legatos litterasque ad Caesarem in hunc modum mittit: populi Romani imperatoribus, magnarum nationum regibus primam ex similitudine fortunae amicitiam, sibi et Claudio etiam communionem victoriae esse. bellorum egregios fines, quotiens 10 ignoscendo transigatur: sic Zorsini victo nihil ereptum. pro Mithridate, quando gravius mereretur, non potentiam neque regnum precari, sed ne triumpharetur neve poenas capite expenderet.

20. At Claudius, quamquam nobilitatibus externis mitis, dubitavit tamen, accipere captivum pacto salutis an repetere armis rectius foret. hinc dolor iniuriarum et libido vindictae adigebat: sed 5 disserebatur contra suscipi bellum avio itinere, inportuoso mari; ad hoc reges feroces, vagos populos, solum frugum egenum, taedium ex mora, pericula ex properantia, modicam victoribus laudem ac multum infamiae, si pellerentur. quin arriperet 10 oblata et servaret exsulem, cui inopi quanto longiorem vitam, tanto plus supplicii fore. his permotus scripsit Eunoni, meritum quidem novissima exempla Mithridatem, nec sibi vim ad exsequendum deesse: verum ita maioribus placitum, quanta 15 pervicacia in hostem, tanta beneficentia adversus

supplices utendum; nam triumphos de populis regnisque integris acquiri.

21. Traditus posthac Mithridates vectusque Romam per Iunium Cilonem, procuratorem Ponti, ferocius quam pro fortuna disseruisse apud Caesarem ferebatur, elataque vox eius in vulgum hisce verbis: 'non sum remissus ad te, sed rever- 5 sus: vel si non credis, dimitte et quaere.' vultu quoque interrito permansit, cum rostra iuxta custodibus circumdatus visui populo praeberetur. consularia insignia Ciloni, Aquilae praetoria decernuntur. 10

22. Isdem consulibus atrox odii Agrippina ac Lolliae infensa, quod secum de matrimonio principis certavisset, molitur crimina et accusatorem, qui obiceret Chaldaeos, magos interrogatumque Apollinis Clarii simulacrum super nuptiis 5 imperatoris. exim Claudius inaudita rea multa de claritudine eius apud senatum praefatus, sorore L. Volusii genitam, maiorem ei patruum Cottam Messalinum esse, Memmio quondam Regulo nuptam (nam de Gai Caesaris nuptiis consulto reticebat), 10 addidit perniciosa in rem publicam consilia et materiem sceleri detrahendam: proin publicatis bonis cederet Italia. ita quinquagiens sestertium ex opibus immensis exsuli relictum. et Calpurnia inlustris femina pervertitur, quia formam eius 15 laudaverat princeps, nulla libidine, sed fortuito sermone, unde ira Agrippinae citra ultima stetit. in Lolliam mittitur tribunus, a quo ad mortem

adigeretur. damnatus est lege repetundarum Cadius
20 Rufus accusantibus Bithynis.

23. Galliae Narbonensi ob egregiam in patres reverentiam datum, ut senatoribus eius provinciae non exquisita principis sententia, iure quo Sicilia haberetur, res suas invisere liceret. Ituraeique et
5 Iudaei defunctis regibus, Sohaemo atque Agrippa, provinciae Suriae additi. salutis augurium quinque et septuaginta annis omissum repeti ac deinde continuari placitum. et pomerium urbis auxit Caesar, more prisco, quo iis, qui protulere im-
10 perium, etiam terminos urbis propagare datur. nec tamen duces Romani, quamquam magnis nationibus subactis, usurpaverant nisi L. Sulla et divus Augustus.

24. Regum in eo ambitio vel gloria varie vulgata: sed initium condendi, et quod pomerium Romulus posuerit, noscere haud absurdum reor. igitur a foro boario, ubi aereum tauri simulacrum
5 aspicimus, quia id genus animalium aratro subditur, sulcus designandi oppidi coeptus, ut magnam Herculis aram amplecteretur; inde certis spatiis interiecti lapides per ima montis Palatini ad aram Consi, mox curias veteres, tum ad sa-
10 cellum Larum, inde forum Romanum; forumque et Capitolium non a Romulo, sed a Tito Tatio additum urbi credidere. mox pro fortuna pomerium auctum. et quos tum Claudius terminos posuerit, facile cognitu et publicis actis perscriptum.

25. C. Antistio M. Suillio consulibus adoptio in Domitium auctoritate Pallantis festinatur, qui

obstrictus Agrippinae ut conciliator nuptiarum et mox stupro eius inligatus, stimulabat Claudium, consuleret rei publicae, Britannici pueritiam robore 5 circumdaret: sic apud divum Augustum, quamquam nepotibus subnixum, viguisse privignos; a Tiberio super propriam stirpem Germanicum adsumptum: se quoque accingeret iuvene partem curarum capessituro. his evictus biennio maiorem 10 natu Domitium filio anteponit, habita apud senatum oratione in eundem quem a liberto acceperat modum. adnotabant periti nullam antehac adoptionem inter patricios Claudios reperiri, eosque ab Atto Clauso continuos duravisse. 15

26. Ceterum actae principi grates, quaesitiore in Domitium adulatione; rogataque lex, qua in familiam Claudiam et nomen Neronis transiret. augetur et Agrippina cognomento Augustae. quibus patratis nemo adeo expers misericordiae 5 fuit, quem non Britannici fortuna maerore adficeret. desolatus paulatim etiam servilibus ministeriis puer intempestiva novercae officia in ludibrium vertebat, intellegens falsi. neque enim segnem ei fuisse indolem ferunt, sive verum, seu 10 periculis commendatus retinuit famam sine experimento.

27. Sed Agrippina, quo vim suam sociis quoque nationibus ostentaret, in oppidum Ubiorum, in quo genita erat, veteranos coloniamque deduci impetrat, cui nomen inditum e vocabulo ipsius. ac forte acciderat, ut eam gentem Rhenum transgres- 5 sam avus Agrippa in fidem acciperet.

Isdem temporibus in superiore Germania trepidatum adventu Chattorum latrocinia agitantium. dein P. Pomponius legatus auxiliares Vangionas
10 ac Nemetas, addito equite alario, inmittit, monitos ut anteirent populatores vel dilapsis inprovisi circumfunderentur. et secuta consilium ducis industria militum, divisique in duo agmina, qui laevum iter petiverant, recens reversos praedaque per
15 luxum usos et somno graves circumvenere. aucta laetitia, quod quosdam e clade Variana quadragensimum post annum servitio exemerant.

28. At qui dextris et propioribus compendiis ierant, obvio hosti et aciem auso plus cladis faciunt, et praeda famaque onusti ad montem Taunum revertuntur, ubi Pomponius cum legioni-
5 bus opperiebatur, si Chatti cupidine ulciscendi casum pugnae praeberent. illi metu, ne hinc Romanus, inde Cherusci, cum quis aeternum discordant, circumgrederentur, legatos in urbem et obsides misere; decretusque Pomponio triumphalis
10 honos, modica pars famae eius apud posteros, in quis carminum gloria praecellit.

29. Per idem tempus Vannius Suebis a Druso Caesare inpositus pellitur regno, prima imperii aetate carus acceptusque popularibus, mox diuturnitate in superbiam mutans et odio accolarum,
5 simul domesticis discordiis circumventus. auctores fuere Vibilius Hermundurorum rex et Vangio ac Sido sorore Vannii geniti. nec Claudius, quamquam saepe oratus, arma certantibus barbaris interposuit, tutum Vannio perfugium promittens, si pelle-

etur; scripsitque Palpellio Histro, qui Pannoniam 10
praesidebat, legionem ipsaque e provincia lecta
auxilia pro ripa componere, subsidio victis et terrorem adversus victores, ne fortuna elati nostram
quoque pacem turbarent. nam vis innumera, Lugii
aliaeque gentes, adventabant, fama ditis regni, 15
quod Vannius triginta per annos praedationibus
et vectigalibus auxerat. ipsi manus propria pedites,
eques e Sarmatis Iazygibus erat, impar multitudini hostium, eoque castellis sese defensare bellumque ducere statuerat. 20

30. Sed Iazyges obsidionis impatientes et
proximos per campos vagi necessitudinem pugnae
attulere, quia Lugius Hermundurusque illic ingruerant. igitur degressus castellis Vannius funditur proelio, quamquam rebus adversis laudatus, 5
quod et pugnam manu capessivit et corpore adverso vulnera excepit. ceterum ad classem in Danuvio opperientem perfugit; secuti mox clientes et
acceptis agris in Pannonia locati sunt. regnum
Vangio ac Sido inter se partivere, egregia adversus nos fide, subiectis, suone an servitii ingenio, 10
dum adipiscerentur dominationis, multa caritate,
et maiore odio, postquam adepti sunt.

31. At in Britannia P. Ostorium pro praetore turbidae res excepere, effusis in agrum sociorum hostibus eo violentius, quod novum ducem
exercitu ignoto et coepta hieme iturum obviam
non rebantur. ille gnarus primis eventibus metum 5
aut fiduciam gigni, citas cohortes rapit, et caesis
qui restiterant, disiectos consectatus, ne rursus

conglobarentur infensaque et infida pax non duci, non militi requiem permitteret, detrahere arma suspectis cunctaque castris Avonam inter et Sabrinam fluvios cohibere parat. quod primi Iceni abnuere, valida gens nec proeliis contusi, quia societatem nostram volentes accesserant. hisque auctoribus circumiectae nationes locum pugnae delegere, saeptum agresti aggere et aditu angusto, ne pervius equiti foret. ea munimenta dux Romanus, quamquam sine robore legionum sociales copias ducebat, perrumpere adgreditur et distributis cohortibus turmas quoque peditum ad munia accingit. tunc dato signo perfringunt aggerem suisque claustris impeditos turbant. atque illi conscientia rebellionis et obsaeptis effugiis multa et clara facinora fecere, qua pugna filius legati M. Ostorius servati civis decus meruit.

32. Ceterum clade Icenorum compositi qui bellum inter et pacem dubitabant, et ductus in Ceangos exercitus. vastati agri, praedae passim actae, non ausis aciem hostibus, vel si ex occulto carpere agmen temptarent, punito dolo. iamque ventum haud procul mari, quod Hiberniam insulam aspectat, cum ortae apud Brigantas discordiae retraxere ducem, destinationis certum, ne nova moliretur nisi prioribus firmatis. et Brigantes quidem, paucis qui arma coeptabant interfectis, in reliquos data venia, resedere: Silurum gens non atrocitate, non clementia mutabatur, quin bellum exerceret castrisque legionum premenda foret. id quo promptius veniret, colonia Camulo-

unum valida veteranorum manu deducitur in 15
gros captivos, subsidium adversus rebelles et in-
uendis sociis ad officia legum.

33. Itum inde in Siluras, super propriam
rociam Carataci viribus confisos, quem multa
mbigua, multa prospera extulerant, ut ceteros
ritannorum imperatores praemineret. sed tum lo-
orum fraude prior, vi militum inferior, transfert 5
ellum in Ordovicas, additisque qui pacem nostram
aetuebant, novissimum casum experitur, sumpto
d proelium loco, ut aditus, abscessus, cuncta
obis inportuna et suis in melius essent, hinc mon-
ibus arduis, et si qua clementer accedi poterant, 10
n modum valli saxa praestruit. et praefluebat
mnis vado incerto, catervaeque armatorum pro
nunimentis constiterant.

34. Ad hoc gentium ductores circumire, hor-
tari, firmare animos minuendo metu, accendenda
spe aliisque belli incitamentis: enimvero Cara-
tacus huc illuc volitans illum diem, illam aciem
testabatur aut reciperandae libertatis aut servi- 5
tutis aeternae initium fore; vocabatque nomina
maiorum, qui dictatorem Caesarem pepulissent,
quorum virtute vacui a securibus et tributis in-
temerata coniugum et liberorum corpora retine-
rent. haec atque talia dicenti adstrepere vulgus, 10
gentili quisque religione obstringi, non telis, non
vulneribus cessuros.

35. Obstupefecit ea alacritas ducem Roma-
num; simul obiectus amnis, additum vallum, in-
minentia iuga, nihil nisi atrox et propugnatoribus

frequens terrebat. sed miles proelium posc
cuncta virtute expugnabilia clamitare; praefecti
et tribuni paria disserentes ardorem exerci
intendebant. tum Ostorius, circumspectis quae
penetrabilia quaeque pervia, ducit infensos amn
que haud difficulter evadit. ubi ventum ad
gerem, dum missilibus certabatur, plus vulne
in nos et pleraeque caedes oriebantur; postq
facta testudine rudes et informes saxorum
pages distractae parque comminus acies, dece
barbari in iuga montium. sed eo quoque inru
ferentarius gravisque miles, illi telis adsultantes,
conferto gradu, turbatis contra Britannorum o
nibus, apud quos nulla loricarum galearumve
gmina; et si auxiliaribus resisterent, gladiis
pilis legionariorum, si huc verterent, spathis
hastis auxiliarium sternebantur. clara ea victo
fuit, captaque uxor et filia Carataci fratresque
deditionem accepti.

36. Ipse, ut ferme intuta sunt adversa, c
fidem Cartimanduae reginae Brigantum petiv
vinctus ac victoribus traditus est, nono post ann
quam bellum in Britannia coeptum. unde fama ei
evecta insulas et proximas provincias pervagat
per Italiam quoque celebrabatur, avebantque visere,
quis ille tot per annos opes nostras sprevisset.
ne Romae quidem ignobile Carataci nomen erat;
et Caesar, dum suum decus extollit, addidit glo-
riam victo. vocatus quippe ut ad insigne specta-
culum populus: stetere in armis praetoriae cohortes
campo, qui castra praeiacet. tunc incedentibus regiis

lientelis phalerae, torques quaeque bellis externis
uaesiverat traducta, mox fratres et coniunx et
lia, postremo ipse ostentatus. ceterorum preces
legeneres fuere ex metu: at non Caratacus aut
ultu demisso aut verbis misericordiam requirens,
ibi tribunali adstitit, in hunc modum locutus est.

37. 'Si quanta nobilitas et fortuna mihi fuit,
anta rerum prosperarum moderatio fuisset, amicus
otius in hanc urbem quam captus venissem, neque
edignatus esses claris maioribus ortum, pluribus
entibus imperitantem foedere in pacem accipere.
raesens sors mea ut mihi informis, sic tibi magni-
ca est. habui equos viros, arma opes: quid mi-
um, si haec invitus amisi? nam si vos omnibus
mperitare vultis, sequitur ut omnes servitutem
ccipiant? si statim deditus traherer, neque mea
ortuna neque tua gloria inclaruisset; et suppli-
cium mei oblivio sequeretur: at si incolumem ser-
vaveris, aeternum exemplar clementiae ero.' ad ea
Caesar veniam ipsique et coniugi et fratribus tri-
buit. atque illi vinclis absoluti Agrippinam quo-
que, haud procul alio suggestu conspicuam, isdem
quibus principem laudibus gratibusque venerati
sunt. novum sane et moribus veterum insolitum,
feminam signis Romanis praesidere: ipsa semet
parti a maioribus suis imperii sociam ferebat.

38. Vocati posthac patres multa et magni-
fica super captivitate Carataci disseruere, neque
minus id clarum, quam quod Syphacem P. Scipio,
Persen L. Paulus, et si qui alii vinctos reges po-
pulo Romano ostendere. censentur Ostorio triumphi

insignia, prosperis ad id rebus eius, mox ambigui
sive amoto Carataco, quasi debellatum foret, min
intenta apud nos militia fuit, sive hostes miser
tione tanti regis acrius ad ultionem exarser
10 praefectum castrorum et legionarias cohortes e
struendis apud Siluras praesidiis relictas circu
fundunt. ac ni cito ex castellis proximis subve
tum foret obsidioni, omnes occubuissent: praefe
tus tamen et octo centuriones ac promptissim
15 quisque e manipulis cecidere. nec multo post p
bulantis nostros missasque ad subsidium turm
profligant.

39. Tum Ostorius cohortes expeditas opp
suit; nec ideo fugam sistebat, ni legiones proeli
excepissent: earum robore aequata pugna, de
nobis pro meliore fuit. effugere hostes tenui damn
5 quia inclinabat dies. crebra hinc proelia, et sa
pius in modum latrocinii per saltus per palude
ut cuique sors aut virtus, temere proviso, ob ira
ob praedam, iussu et aliquando ignaris ducibu
ac praecipua Silurum pervicacia, quos accendeb
10 vulgata imperatoris Romani vox, ut quondam Su
gambri excisi aut in Gallias traiecti forent, it
Silurum nomen penitus exstinguendum. igitur du
auxiliares cohortes avaritia praefectorum incauti
populantes intercepere; spoliaque et captivos lar-
15 giendo ceteras quoque nationes ad defectionem
trahebant, cum taedio curarum fessus Ostorius
concessit vita, laetis hostibus, tamquam ducem
haud spernendum etsi non proelium, at certe bel-
lum absumpsisset.

40. At Caesar cognita morte legati, ne pro-
incia sine rectore foret, A. Didium suffecit. is
ropere vectus non tamen integras res invenit,
dversa interim legionis pugna, cui Manlius Valens
raeerat, auctaque et apud hostes eius rei fama, 5
uo venientem ducem exterrerent, atque illo au-
ente audita, ut maior laus compositis vel, si du-
ivissent, venia iustior tribueretur. Silures id quo-
ue damnum intulerant lateque persultabant, donec
dcursu Didii pellerentur. sed post captum Cara- 10
icum praecipuus scientia rei militaris Venutius,
Brigantum civitate, ut supra memoravi, fidus-
ue diu et Romanis armis defensus, cum Carti-
ianduam reginam matrimonio teneret; mox orto
iscidio et statim bello etiam adversus nos hostilia 15
nduerat. sed primo tantum inter ipsos certabatur,
allidisque Cartimandua artibus fratrem ac pro-
inquos Venutii intercepit. inde accensi hostes,
timulante ignominia, ne feminae imperio subde-
entur, valida et lecta armis iuventus regnum eius 20
nvadunt. quod nobis praevisum, et missae auxilio
ohortes acre proelium fecere, cuius initio ambi-
uo finis laetior fuit. neque dispari eventu pugna-
um a legione, cui Caesius Nasica praeerat; nam
)idius, senectute gravis et multa copia honorum, 25
er ministros agere et arcere hostem satis habe-
at. haec, quamquam a duobus pro praetoribus
lures per annos gesta, coniunxi, ne divisa haud
erinde ad memoriam sui valerent: ad temporum
rdinem redeo. 30

41. Ti. Claudio quintum Servio Cornelio Orfito consulibus virilis toga Neroni maturata, quo capessendae rei publicae habilis videretur. et Caesar adulationibus senatus libens cessit, ut vicensimo aetatis anno consulatum Nero iniret atque interim designatus proconsulare imperium extra urbem haberet ac princeps iuventutis appellaretur. additum nomine eius donativum militi, congiarium plebei. et ludicro circensium, quod adquirendis vulgi studiis edebatur, Britannicus in praetexta, Nero triumphali veste travecti sunt: spectaret populus hunc decore imperatorio, illum puerili habitu, ac perinde fortunam utriusque praesumeret. simul qui centurionum tribunorumque sortem Britannici miserabantur, remoti fictis causis et alii per speciem honoris; etiam libertorum si quis incorrupta fide, depellitur tali occasione. obvii inter se Nero Britannicum nomine, ille Domitium salutavere. quod ut discordiae initium Agrippina multo questu ad maritum defert: sperni quippe adoptionem, quaeque censuerint patres, iusserit populus, intra penates abrogari; ac nisi pravitas tam infensa docentium arceatur, eruptura in publicam perniciem. commotus his quasi criminibus optimum quemque educatorem filii exsilio aut morte adficit datosque a noverca custodiae eius inponit.

42. Nondum tamen summa moliri Agrippina audebat, ni praetoriarum cohortium cura exsolverentur Lusius Geta et Rufrius Crispinus, quos Messalinae memores et liberis eius devinctos credebat. igitur distrahi cohortes ambitu duorum et,

si ab uno regerentur, intentiorem fore disciplinam adseverante uxore, transfertur regimen cohortium ad Burrum Afranium, egregiae militaris famae, gnarum tamen cuius sponte praeficeretur. suum quoque fastigium Agrippina extollere altius: car- 10 pento Capitolium ingredi, qui honos sacerdotibus et sacris antiquitus concessus venerationem augebat feminae, quam imperatore genitam, sororem eius, qui rerum potitus sit, et coniugem et matrem fuisse, unicum ad hunc diem exemplum est. inter 15 quae praecipuus propugnator eius Vitellius, validissima gratia, aetate extrema (adeo incertae sunt potentium res) accusatione corripitur, deferente Iunio Lupo senatore. is crimina maiestatis et cupidinem imperii obiectabat; praebuissetque aures 20 Caesar, nisi Agrippinae minis magis quam precibus mutatus esset, ut accusatori aqua atque igni interdiceret. hactenus Vitellius voluerat.

43. Multa eo anno prodigia evenere. insessum diris avibus Capitolium, crebris terrae motibus prorutae domus, ac dum latius metuitur, trepidatione vulgi invalidissimus quisque obtriti; frugum quoque egestas et orta ex eo fames in pro- 5 digium accipiebatur. nec occulti tantum questus, sed iura reddentem Claudium circumvasere clamoribus turbidis, pulsumque in extremam fori partem vi urgebant, donec militum globo infensos perrupit. quindecim dierum alimenta urbi, non 10 amplius superfuisse constitit, magnaque deum benignitate et modestia hiemis rebus extremis subventum. at hercule olim Italia legionibus longin-

quas in provincias commeatus portabat, nec nunc
15 infecunditate laboratur, sed Africam potius et
Aegyptum exercemus, navibusque et casibus vita
populi Romani permissa est.

44. Eodem anno bellum inter Armenios Hiberosque exortum Parthis quoque ac Romanis gravissimorum inter se motuum causa fuit. genti Parthorum Vologeses imperitabat, materna origine ex pae-
5 lice Graeca, concessu fratrum regnum adeptus; Hiberos Pharasmanes vetusta possessione, Armenios frater eius Mithridates obtinebat opibus nostris. erat Pharasmani filius nomine Radamistus, decora proceritate, vi corporis insignis et patrias artes edoc-
10 tus, claraque inter accolas fama. is modicum Hiberiae regnum senecta patris detineri ferocius crebriusque iactabat, quam ut cupidinem occultaret. igitur Pharasmanes iuvenem potentiae properum et studio popularium accinctum, vergentibus
15 iam annis suis metuens, aliam ad spem trahere et Armeniam ostentare, pulsis Parthis datam Mithridati a semet memorando: sed vim differendam et potiorem dolum, quo incautum opprimerent. ita Radamistus simulata adversus patrem discordia,
20 tamquam novercae odiis impar pergit ad patruum, multaque ab eo comitate in speciem liberum cultus primores Armeniorum ad res novas inlicit, ignaro et ornante insuper Mithridate.

45. Reconciliationis specie adsumpta regressusque ad patrem, quae fraude confici potuerint, prompta nuntiat, cetera armis exsequenda. interim Pharasmanes belli causas confingit: proelianti sibi

adversus regem Albanorum et Romanos auxilio vocanti fratrem adversatum, eamque iniuriam excidio ipsius ultum iturum; simul magnas copias filio tradidit. ille inruptione subita territum exutumque campis Mithridaten compulit in castellum Gorneas, tutum loco ac praesidio militum, quis Caelius Pollio praefectus, centurio Casperius praeerant. nihil tam ignarum barbaris quam machinamenta et astus oppugnationum: at nobis ea pars militiae maxime gnara est. ita Radamistus frustra vel cum damno temptatis munitionibus obsidium incipit; et cum vis neglegeretur, avaritiam praefecti emercatur, obtestante Casperio, ne socius rex, ne Armenia donum populi Romani scelere et pecunia verterentur. postremo quia multitudinem hostium Pollio, iussa patris Radamistus obtendebant, pactus indutias abscedit, ut, nisi Pharasmanem bello absterruisset, Ummidium Quadratum praesidem Suriae doceret, quo in statu Armenia foret.

46. Digressu centurionis velut custode exsolutus praefectus hortari Mithridaten ad sanciendum foedus, coniunctionem fratrum ac priorem aetate Pharasmanen et cetera necessitudinum nomina referens, quod filiam eius in matrimonio haberet, quod ipse Radamisto socer esset: non abnuere pacem Hiberos, quamquam in tempore validiores; et satis cognitam Armeniorum perfidiam, nec aliud subsidii quam castellum commeatu egenum: ne dubia tentare armis quam incruentas condiciones mallet. cunctante ad ea Mithridate et

suspectis praefecti consiliis, quod paelicem regiam polluerat inque omnem libidinem venalis habebatur, Casperius interim ad Pharasmanen pervadit,
15 utque Hiberi obsidio decedant expostulat. ille propalam incerta et saepius molliora respondens, secretis nuntiis monet Radamistum obpugnationem quoquo modo celerare. augetur flagitii merces, et Pollio occulta corruptione inpellit milites, ut pacem
20 flagitarent seque praesidium omissuros minitarentur. qua necessitate Mithridates diem locumque foederi accepit castelloque egreditur.

47. Ac primo Radamistus in amplexus eius effusus simulare obsequium, socerum ac parentem appellare; adicit ius iurandum, non ferro, non veneno vim adlaturum. simul in lucum propinquum
5 trahit, provisum illic sacrificii paratum dictitans, ut dis testibus pax firmaretur. mos est regibus, quotiens in societatem coëant, implicare dextras pollicesque inter se vincire nodoque praestringere: mox ubi sanguis in artus se extremos suffuderit,
10 levi ictu cruorem eliciunt atque invicem lambunt. id foedus arcanum habetur quasi mutuo cruore sacratum. sed tunc qui ea vincla admovebat, decidisse simulans genua Mithridatis invadit ipsumque prosternit; simulque concursu plurium inici-
15 untur catenae. ac compede, quod dedecorum barbaris, trahebatur; mox quia vulgus duro imperio habitum, probra ac verbera intentabat. et erant contra, qui tantam fortunae commutationem miserarentur; secutaque cum parvis liberis coniunx
20 cuncta lamentatione complebat. diversis et c[illegible]

tectis vehiculis abduntur, dum Pharasmanis iussa
exquirerentur. illi cupido regni fratre et filia potior
animusque sceleribus paratus; visui tamen con-
suluit, ne coram interficeret. et Radamistus, quasi
uris iurandi memor, non ferrum, non venenum in
ororem et patruum expromit, sed proiectos in
umum et veste multa gravique opertos necat.
ilii quoque Mithridatis, quod caedibus parentum
nlacrimaverant, trucidati sunt.

48. At Quadratus cognoscens proditum Mi-
hridaten et regnum ab interfectoribus obtineri,
ocat consilium, docet acta et an ulcisceretur con-
ultat. paucis decus publicum curae, plures tuta
lisserunt: omne scelus externum cum laetitia ha-
endum; semina etiam odiorum iacienda, ut saepe
rincipes Romani eandem Armeniam specie largi-
ionis turbandis barbarorum animis praebuerint:
oteretur Radamistus male partis, dum invisus,
nfamis, quando id magis ex usu, quam si cum
loria adeptus foret. in hanc sententiam itum. ne
amen adnuisse facinori viderentur et diversa Cae-
ar iuberet, missi ad Pharasmanen nuntii, ut abs-
ederet a finibus Armeniis filiumque abstraheret.

49. Erat Cappadociae procurator Iulius Pae-
gnus, ignavia animi et deridiculo corporis iuxta
espiciendus, sed Claudio perquam familiaris, cum
rivatus olim conversatione scurrarum iners otium
blectaret. is Paelignus auxiliis provincialium con-
actis tamquam reciperaturus Armeniam, dum
ocios magis quam hostes praedatur, abscessu
uorum et incursantibus barbaris praesidii egens

ad Radamistum venit; donisque eius evictus ultr
regium insigne sumere cohortatur sumentique ades
auctor et satelles. quod ubi turpi fama divulgatum
ne ceteri quoque ex Paeligno coniectarentur, Hel
vidius Priscus legatus cum legione mittitur, rebu
turbidis pro tempore ut consuleret. igitur proper
montem Taurum transgressus moderatione plur
quam vi composuerat, cum redire in Suriam iube
tur, ne initium belli adversus Parthos exsistere

50. Nam Vologeses casum invadendae Ar
meniae obvenisse ratus, quam a maioribus sui
possessam externus rex flagitio obtineret, contra
hit copias fratremque Tiridaten deducere in regnu
parat, ne qua pars domus sine imperio ageret. in
cessu Parthorum sine acie pulsi Hiberi, urbesqu
Armeniorum Artaxata et Tigranocerta iugum ac
cepere. deinde atrox hiems seu parum provis
commeatus et orta ex utroque tabes perpellun
Vologesen omittere praesentia. vacuamque rursu
Armeniam Radamistus invasit, truculentior quai
antea, tamquam adversus defectores et in tempor
rebellaturos. atque illi, quamvis servitio sueti, pa
tientiam abrumpunt armisque regiam circum
veniunt.

51. Nec aliud Radamisto subsidium fuit quai
pernicitas equorum, quis seque et coniugem abs-
tulit. sed coniunx gravida primam utcumque fu-
gam ob metum hostilem et mariti caritatem tole-
ravit; post festinatione continua, ubi quati uteru
et viscera vibrantur, orare ut morte honesta con-
tumeliis captivitatis eximeretur. ille primo am-

plecti adlevare adhortari, modo virtutem admirans, modo timore aeger, ne quis relicta poteretur. postremo violentia amoris et facinorum non rudis destringit acinacen vulneratamque ripam ad Araxis trahit, flumini tradit, ut corpus etiam auferretur: ipse praeceps Hiberos ad patrium regnum pervadit. interim Zenobiam (id mulieri nomen) placida in eluvie spirantem ac vitae manifestam advertere pastores, et dignitate formae haud degenerem reputantes obligant vulnus, agrestia medicamina adhibent cognitoque nomine et casu in urbem Artaxata ferunt; unde publica cura deducta ad Tiridaten comiterque excepta cultu regio habita est.

52. Fausto Sulla Salvio Othone consulibus Furius Scribonianus in exsilium agitur, quasi finem principis per Chaldaeos scrutaretur. adnectebatur crimini Vibia mater eius, ut casus prioris (nam relegata erat) inpatiens. pater Scriboniani Camillus arma per Delmatiam moverat; idque ad clementiam trahebat Caesar, quod stirpem hostilem iterum conservaret. neque tamen exsuli longa posthac vita fuit: morte fortuita an per venenum exstinctus esset, ut quisque credidit, vulgavere. de mathematicis Italia pellendis factum senatus consultum atrox et inritum. laudati dehinc oratione principis, qui ob angustias familiares ordine senatorio sponte cederent, motique, qui remanendo inpudentiam paupertati adicerent.

53. Inter quae refert ad patres de poena feminarum, quae servis coniungerentur; statuiturque, ut ignaro domino ad id prolapsae in servi-

tute, sin consensisset, pro libertis haberentur. Pal-
5 lanti, quem repertorem eius relationis ediderat
Caesar, praetoria insignia et centiens quinquagiens
sestertium censuit consul designatus Barea So-
ranus. additum a Scipione Cornelio grates publice
agendas, quod regibus Arcadiae ortus veterrimam
10 nobilitatem usui publico postponeret seque inter
ministros principis haberi sineret. adseveravit
Claudius contentum honore Pallantem intra prio-
rem paupertatem subsistere. et fixum est aere pu-
blico senatus consultum, quo libertinus sestertii
15 ter miliens possessor antiquae parsimoniae lau-
dibus cumulabatur.

54. At non frater eius, cognomento Felix,
pari moderatione agebat, iam pridem Iudaeae in-
positus et cuncta malefacta sibi inpune ratus tanta
potentia subnixo. sane praebuerant Iudaei speciem
5 motus orta seditione, postquam a C. Caesare iussi
erant effigiem eius in templo locare; et quamquam
cognita caede eius haud obtemperatum esset, ma-
nebat metus, ne quis principum eadem imperitaret.
atque interim Felix intempestivis remediis delicta
10 accendebat, aemulo ad deterrima Ventidio Cumano,
cui pars provinciae habebatur, ita divisis, ut huic
Galilaeorum natio, Felici Samaritae parerent, dis-
cordes olim et tum contemptu regentium minus
coërcitis odiis. igitur raptare inter se, immitte[re]
15 latronum globos, componere insidias et aliquan[do]
proeliis congredi, spoliaque et praedas ad proc[u]-
ratores referre. hique primo laetari, mox gliscen[te]
pernicie cum arma militum interiecissent, ca[esi]

milites; arsissetque bello provincia, ni Quadratus Suriae rector subvenisset. nec diu adversus Iu- 20 daeos, qui in necem militum proruperant, dubitatum quin capite poenas luerent: Cumanus et Felix cunctationem adferebant, quia Claudius causis rebellionis auditis ius statuendi etiam de procuratoribus dederat. sed Quadratus Felicem inter 25 iudices ostentavit, receptum in tribunal, quo studia accusantium deterrerentur; damnatusque flagitiorum, quae duo deliquerant, Cumanus, et quies provinciae reddita.

55. Nec multo post agrestium Cilicum nationes, quibus Clitarum cognomentum, saepe et alias commotae, tunc Troxobore duce montes asperos castris cepere atque inde decursu in litora aut urbes vim cultoribus et oppidanis ac plerum- 5 que in mercatores et navicularios audebant. obsessaque civitas Anemuriensis, et missi e Suria in subsidium equites cum praefecto Curtio Severo turbantur, quod duri circum loci peditibusque ad pugnam idonei equestre proelium haud patieban- 10 tur. dein rex eius orae Antiochus blandimentis adversum plebem, fraude in ducem cum barbarorum copias dissociasset, Troxobore paucisque primoribus interfectis ceteros clementia composuit.

56. Sub idem tempus inter lacum Fucinum amnemque Lirim perrupto monte, quo magnificentia operis a pluribus viseretur, lacu in ipso navale proelium adornatur, ut quondam Augustus structo trans Tiberim stagno, sed levibus navigiis et 5 minore copia ediderat. Claudius triremes quadrire-

mesque et undeviginti hominum milia armavit,
cincto ratibus ambitu, ne vaga effugia forent, ac
tamen spatium amplexus ad vim remigii, guber-
10 nantium artes, impetus navium et proelio solita.
in ratibus praetoriarum cohortium manipuli tur-
maeque adstiterant, antepositis propugnaculis, ex
quis catapultae ballistaeque tenderentur. reliqua
lacus classiarii tectis navibus obtinebant. ripas et
15 colles montiumque edita in modum theatri multi-
tudo innumera complevit, proximis e municipiis
et alii urbe ex ipsa, visendi cupidine aut officio
in principem. ipse insigni paludamento neque
procul Agrippina chlamyde aurata praesedere. pu-
20 gnatum quamquam inter sontes fortium virorum
animo, ac post multum vulnerum occidioni ex-
empti sunt.

57. Sed perfecto spectaculo apertum aquarum
iter. incuria operis manifesta fuit, haud satis de-
pressi ad lacus ima vel media. eoque, tempore in-
teriecto, altius effossi specus, et contrahendae rur-
5 sus multitudini gladiatorum spectaculum editur,
inditis pontibus pedestrem ad pugnam. quin et
convivium effluvio lacus adpositum magna formi-
dine cunctos adfecit, quia vis aquarum prorum-
pens proxima trahebat, convulsis ulterioribus aut
10 fragore et sonitu exterritis. simul Agrippina tre-
pidatione principis usa ministrum operis Narcis-
sum incusat cupidinis ac praedarum. nec ille re-
ticet, inpotentiam muliebrem nimiasque spes eius
arguens.

58. D. Iunio Q. Haterio consulibus sedecim annos natus Nero Octaviam Caesaris filiam in matrimonium accepit. utque studiis honestis et eloquentiae gloria enitesceret, causa Iliensium suscepta Romanum Troia demissum et Iuliae stirpis auctorem Aeneam aliaque haud procul fabulis vetera facunde exsecutus perpetrat, ut Ilienses omni publico munere solverentur. eodem oratore Bononiensi coloniae igni haustae subventum centiens sestertii largitione. redditur Rhodiis libertas, adempta saepe aut firmata, prout bellis externis meruerant aut domi seditione deliquerant; tributumque Apamensibus terrae motu convulsis in quinquennium remissum.

59. At Claudius saevissima quaeque promere adigebatur eiusdem Agrippinae artibus, quae Statilium Taurum opibus inlustrem hortis eius inhians pervertit accusante Tarquitio Prisco. legatus is Tauri Africam imperio proconsulari regentis, postquam revenerant, pauca repetundarum crimina, ceterum magicas superstitiones obiectabat. nec ille diutius falsum accusatorem, indignas sordes perpessus vim vitae suae attulit ante sententiam senatus. Tarquitius tamen curia exactus est, quod patres odio delatoris contra ambitum Agrippinae pervicere.

60. Eodem anno saepius audita vox principis, parem vim rerum habendam a procuratoribus suis iudicatarum, ac si ipse statuisset. ac ne fortuito prolapsus videretur, senatus quoque consulto cautum plenius quam antea et uberius. nam divus

Augustus apud equestres, qui Aegypto praeside-
rent, lege agi decretaque eorum perinde haberi
iusserat, ac si magistratus Romani constituissent;
mox alias per provincias et in urbe pleraque con-
10 cessa sunt, quae olim a praetoribus noscebantur.
Claudius omne ius tradidit, de quo totiens sedi-
tione aut armis certatum, cum Semproniis roga-
tionibus equester ordo in possessione iudiciorum
locaretur, aut rursum Serviliae leges senatui iudicia
15 redderent, Mariusque et Sulla olim de eo vel prae-
cipue bellarent. sed tunc ordinum diversa studia,
et quae evicerant publice valebant. C. Oppius et
Cornelius Balbus primi Caesaris opibus potuere
condiciones pacis et arbitria belli tractare. Matios
20 posthac et Vedios et cetera equitum Romanorum
praevalida nomina referre nihil attinuerit, cum
Claudius libertos, quos rei familiari praefecerat,
sibique et legibus adaequaverit.

61. Rettulit dein de inmunitate Cois tribuenda,
multaque super antiquitate eorum memoravit: Ar-
givos vel Coeum Latonae parentem vetustissimos
insulae cultores; mox adventu Aesculapii artem
5 medendi inlatam maximeque inter posteros eius
celebrem fuisse, nomina singulorum referens et
quibus quisque aetatibus viguissent. quin etiam
dixit Xenophontem, cuius scientia ipse uteretur,
eadem familia ortum, precibusque eius dandum,
10 ut omni tributo vacui in posterum Coi sacram et
tantum dei ministram insulam colerent. neque du-
bium habetur multa eorundem in populum Roma-
num merita sociasque victorias potuisse tradi: se

Claudius, facilitate solita quod uni concesserat, nullis extrinsecus adiumentis velavit. 15

62. At Byzantii data dicendi copia, cum magnitudinem onerum apud senatum deprecarentur, cuncta repetivere. orsi a foedere, quod nobiscum icerant, qua tempestate bellavimus adversus regem Macedonum, cui ut degeneri Pseudophilippi voca- 5 bulum inpositum, missas posthac copias in Antiochum, Persen, Aristonicum, et piratico bello adiutum Antonium memorabant, quaeque Sullae aut Lucullo aut Pompeio obtulissent, mox recentia in Caesares merita, quando ea loca insiderent, 10 quae transmeantibus terra marique ducibus exercitibusque, simul vehendo commeatu opportuna forent.

63. Namque artissimo inter Europam Asiamque divortio Byzantium in extremo Europae posuere Graeci, quibus Pythium Apollinem consulentibus, ubi conderent urbem, redditum oraculum est, quaererent sedem caecorum terris adversam. 5 ea ambage Chalcedonii monstrabantur, quod priores illuc advecti, praevisa locorum utilitate, peiora legissent. quippe Byzantium fertili solo, fecundo mari, quia vis piscium inmensa, Pontum erumpens et obliquis subter undas saxis exterrita, omisso 10 alterius litoris flexu hos ad portus defertur. unde primo quaestuosi et opulenti; post magnitudine onerum urgente finem aut modum orabant, adnitente principe, qui Thraecio Bosporanoque bello recens fessos iuvandosque rettulit. ita tributa in 15 quinquennium remissa.

64. M. Asinio M'. Acilio consulibus mut
tionem rerum in deterius portendi cognitum e
crebris prodigiis. signa ac tentoria militum ig
caelesti arsere. fastigio Capitolii examen apiu
insedit. biformes hominum partus et suis fetus edi
tus, cui accipitrum ungues inessent. numerabatu
inter ostenta deminutus omnium magistratuu
numerus, quaestore, aedili, tribuno ac praetore e
consule paucos intra menses defunctis. sed in prae
cipuo pavore Agrippina, vocem Claudii, quam te
mulentus iecerat, fatale sibi ut coniugum flagiti
ferret, dein puniret, metuens, agere et celerar
statuit, perdita prius Domitia Lepida muliebribu
causis, quia Lepida minore Antonia genita, avun
culo Augusto, Agrippinae sobrina prior ac Gnae
mariti eius soror, parem sibi claritudinem crede
bat. nec forma aetas opes multum distabant; et
utraque inpudica, infamis, violenta, haud minu
vitiis aemulabantur, quam si qua ex fortuna pro
spera acceperant. enimvero certamen acerrimum,
amita potius an mater apud Neronem praevaleret:
nam Lepida blandimentis ac largitionibus iuveni-
lem animum devinciebat, truci contra ac minaci
Agrippina, quae filio dare imperium, tolerare im-
peritantem nequibat.

65. Ceterum obiecta sunt, quod coniugem
principis devotionibus petivisset quodque parum
coërcitis per Calabriam servorum agminibus pacem
Italiae turbaret. ob haec mors indicta, multum
adversante Narcisso, qui Agrippinam magis ma-
gisque suspectans prompsisse inter proximos fere-

atur certam sibi perniciem, seu Britannicus rerum
su Nero poteretur; verum ita de se meritum Cae-
srem, ut vitam usui eius inpenderet. convictam
essalinam et Silium; pares iterum accusandi 10
ausas esse, si Nero imperitaret; Britannico suc-
essore nullum principi metum: at novercae in-
diis domum omnem convelli, maiore flagitio,
uam si inpudicitiam prioris coniugis reticuisset.
uamquam ne inpudicitiam quidem nunc abesse 15
allante adultero, ne quis ambigat decus pudorem
orpus, cuncta regno viliora habere. haec atque
lia dictitans amplecti Britannicum, robur aetatis
uam maturrimum precari, modo ad deos, modo
d ipsum tendere manus, adolesceret, patris ini- 20
micos depelleret, matris etiam interfectores ulci-
ceretur.

66. In tanta mole curarum valetudine ad-
ersa corripitur, refovendisque viribus mollitia
aeli et salubritate aquarum Sinuessam pergit.
um Agrippina, sceleris olim certa et oblatae oc-
asionis propera nec ministrorum egens, de genere 5
eneni consultavit, ne repentino et praecipiti fa-
inus proderetur; si lentum et tabidum delegisset,
e admotus supremis Claudius et dolo intellecto
d amorem filii rediret. exquisitum aliquid place-
bat, quod turbaret mentem et mortem differret. 10
deligitur artifex talium vocabulo Locusta, nuper
veneficii damnata et diu inter instrumenta regni
habita. eius mulieris ingenio paratum virus, cuius
minister e spadonibus fuit Halotus, inferre epulas
et explorare gustu solitus. 15

67. Adeoque cuncta mox pernotuere, ut tem-porum illorum scriptores prodiderint infusum de-lectabili boleto venenum, nec vim medicaminis statim intellectam, socordiane an Claudii vino-lentia; simul soluta alvus subvenisse videbatur. igitur exterrita Agrippina, et quando ultima time-bantur, spreta praesentium invidia provisam iam sibi Xenophontis medici conscientiam adhibet. ille tamquam nisus evomentis adiuvaret, pinnam rapide veneno inlitam faucibus eius demisisse creditur, haud ignarus summa scelera incipi cum periculo, peragi cum praemio.

68. Vocabatur interim senatus votaque pro incolumitate principis consules et sacerdotes nun-cupabant, cum iam exanimis vestibus et fomentis obtegeretur, dum quae forent firmando Neronis im-perio componuntur. iam primum Agrippina, velut dolore victa et solacia conquirens, tenere amplexu Britannicum, veram paterni oris effigiem appellare ac variis artibus demorari, ne cubiculo egrede-retur. Antoniam quoque et Octaviam sorores eius attinuit, et cunctos aditus custodiis clauserat, cre-broque vulgabat ire in melius valetudinem prin-cipis, quo miles bona in spe ageret tempusque prosperum ex monitis Chaldaeorum adventaret.

69. Tunc medio diei tertium ante Idus Octo-bris, foribus Palatii repente diductis, comitante Burro Nero egreditur ad cohortem, quae more militiae excubiis adest. ibi monente praefecto faustis vocibus exceptus inditur lecticae. dubita-visse quosdam ferunt, respectantes rogitantesque

ubi Britannicus esset: mox nullo in diversum auctore quae offerebantur secuti sunt. inlatusque castris Nero et congruentia tempori praefatus, promisso donativo ad exemplum paternae largi- 10 tionis, imperator consalutatur. sententiam militum secuta patrum consulta, nec dubitatum est apud provincias. caelestesque honores Claudio decernuntur et funeris sollemne perinde ac divo Augusto celebratur, aemulante Agrippina proaviae Liviae 15 magnificentiam. testamentum tamen haud recitatum, ne antepositus filio privignus iniuria et invidia animos vulgi turbaret.

CORNELII TACITI

AB EXCESSU DIVI AUGUSTI

LIBER XIII.

1. Prima novo principatu mors Iunii Silani
proconsulis Asiae ignaro Nerone per dolum Agrip-
pinae paratur, non quia ingenii violentia exitium
inritaverat, segnis et dominationibus aliis fasti-
5 ditus, adeo ut Gaius Caesar pecudem auream eum
appellare solitus sit: verum Agrippina fratri eius
L. Silano necem molita ultorem metuebat, crebra
vulgi fama anteponendum esse vixdum pueritiam
egresso Neroni et imperium per scelus adepto
10 virum aetate composita, insontem, nobilem et,
quod tunc spectaretur, e Caesarum posteris: quippe
et Silanus divi Augusti abnepos erat. haec causa
necis. ministri fuere P. Celer eques Romanus et
Helius libertus, rei familiari principis in Asia im-
15 positi. ab his proconsuli venenum inter epulas
datum est apertius, quam ut fallerent. nec minus
properato Narcissus Claudii libertus, de cuius
iurgiis adversus Agrippinam rettuli, aspera cu-
stodia et necessitate extrema ad mortem agitur,
20 invito principe, cuius abditis adhuc vitiis per ava-
ritiam ac prodigentiam mire congruebat.

2. Ibaturque in caedes, nisi Afranius Burrus
Annaeus Seneca obviam issent. hi rectores im-
ratoriae iuventae et, rarum in societate potentiae,
ncordes, diversa arte ex aequo pollebant, Burrus
ilitaribus curis et severitate morum, Seneca prae-
ptis eloquentiae et comitate honesta, iuvantes
vicem, quo facilius lubricam principis aetatem,
virtutem aspernaretur, voluptatibus concessis
stinerent. certamen utrique unum erat contra fero-
iam Agrippinae, quae cunctis malae dominationis
upidinibus flagrans habebat in partibus Pallan-
em, quo auctore Claudius nuptiis incestis et ad-
ptione exitiosa semet perverterat. sed neque Ne-
oni infra servos ingenium, et Pallas tristi adro-
antia modum liberti egressus taedium sui mo-
verat. propalam tamen omnes in eam honores cu-
mulabantur, signumque more militiae petenti tri-
buno dedit optimae matris. decreti et a senatu
duo lictores, flamonium Claudiale, simul Claudio
censorium funus et mox consecratio.

3. Die funeris laudationem eius princeps exor-
sus est, dum antiquitatem generis, consulatus ac
triumphos maiorum enumerabat, intentus ipse et
ceteri; liberalium quoque artium commemoratio
et nihil regente eo triste rei publicae ab externis
accidisse pronis animis audita: postquam ad pro-
videntiam sapientiamque flexit, nemo risui tempe-
rare, quamquam oratio a Seneca composita multum
cultus praeferret, ut fuit illi viro ingenium amoe-
num et temporis eius auribus adcommodatum. adno-
tabant seniores, quibus otiosum est vetera et prae-

sentia contendere, primum ex iis, qui rerum potiti essent, Neronem alienae facundiae eguisse. nam dictator Caesar summis oratoribus aemulus; et
15 Augusto prompta ac profluens quaeque deceret principem eloquentia fuit. Tiberius artem quoque callebat, qua verba expenderet, tum validus sensibus aut consulto ambiguus. etiam Gai Caesaris turbata mens vim dicendi non corrupit. nec in
20 Claudio, quotiens meditata dissereret, elegantiam requireres. Nero puerilibus statim annis vividum animum in alia detorsit: caelare, pingere, cantus aut regimen equorum exercere; et aliquando carminibus pangendis inesse sibi elementa doctrinae
25 ostendebat.

4. Ceterum peractis tristitiae imitamentis curiam ingressus et de auctoritate patrum et consensu militum praefatus, consilia sibi et exempla capessendi egregie imperii memoravit, neque iuven-
5 tam armis civilibus aut domesticis discordiis inbutam; nulla odia, nullas iniurias nec cupidinem ultionis adferre. tum formam futuri principatus praescripsit, ea maxime declinans, quorum recens flagrabat invidia. non enim se negotiorum omnium
10 iudicem fore, ut clausis unam intra domum accusatoribus et reis paucorum potentia grassaretur; nihil in penatibus suis venale aut ambitioni pervium; discretam domum et rem publicam. teneret antiqua munia senatus, consulum tribunalibus Italia
15 et publicae provinciae adsisterent: illi patrum aditum praeberent, se mandatis exercitibus consulturum.

5. Nec defuit fides, multaque arbitrio senatus onstituta sunt: ne quis ad causam orandam merede aut donis emeretur, ne designatis quaestorius edendi gladiatores necessitas esset. quod uidem adversante Agrippina, tamquam acta laudii subverterentur, obtinuere patres, qui in Palatium ob id vocabantur, ut adstaret additis a ergo foribus velo discreta, quod visum arceret, uditus non adimeret. quin et legatis Armeniorum causam gentis apud Neronem orantibus escendere suggestum imperatoris et praesidere simul parabat, nisi ceteris pavore defixis Seneca admonuisset, venienti matri occurreret. ita specie pietatis obviam itum dedecori.

6. Fine anni turbidis rumoribus prorupisse rursum Parthos et rapi Armeniam adlatum est, pulso Radamisto, qui saepe regni eius potitus, dein profugus, tum quoque bellum deseruerat. igitur in urbe sermonum avida, quem ad modum princeps vix septemdecim annos egressus suscipere eam molem aut propulsare posset, quod subsidium in eo, qui a femina regeretur, num proelia quoque et obpugnationes urbium et cetera belli per magistros administrari possent, anquirebant. contra alii melius evenisse disserunt, quam si invalidus senecta et ignavia Claudius militiae ad labores vocaretur, servilibus iussis obtemperaturus. Burrum tamen et Senecam multarum rerum experientia cognitos; et imperatori quantum ad robur deesse, cum octavo decumo aetatis anno Cn. Pompeius, nono decumo Caesar Octavianus civilia bella susti-

nuerint? pluraque in summa fortuna auspiciis et
consiliis quam telis et manibus geri. daturum
20 plane documentum, honestis an secus amicis ute-
retur, si ducem amota invidia egregium quam s
pecuniosum et gratia subnixum per ambitum de-
ligeret.

7. Haec atque talia vulgantibus, Nero et
iuventutem proximas per provincias quaesitam sup-
plendis Orientis legionibus admovere legionesque
ipsas propius Armeniam collocari iubet, duosque
5 veteres reges Agrippam et Antiochum expedire
copias, quis Parthorum fines ultro intrarent, simul
pontes per amnem Euphratem iungi; et minorem
Armeniam Aristobulo, regionem Sophenen Sohaemo
cum insignibus regiis mandat. exortusque in tem-
10 pore aemulus Vologesi filius Vardanes: et absces-
sere Armenia Parthi, tamquam differrent bellum.

8. Sed apud senatum omnia in maius cele-
brata sunt sententiis eorum, qui supplicationes et
diebus supplicationum vestem principi triumpha-
lem, utque ovans urbem iniret, effigiemque eius
5 pari magnitudine ac Martis Ultoris eodem in templo
censuere, praeter suetam adulationem laeti, quod
Domitium Corbulonem retinendae Armeniae prae-
posuerat videbaturque locus virtutibus patefactus.
copiae Orientis ita dividuntur, ut pars auxiliarium
10 cum duabus legionibus apud provinciam Suriam
et legatum eius Quadratum Ummidium remaneret,
par civium sociorumque numerus Corbuloni esset,
additis cohortibus alisque, quae in Cappadocia
hiemabant. socii reges, prout bello conduceret,

parere iussi: sed studia eorum in Corbulonem 15
promptiora erant. qui ut instaret famae, quae in
novis coeptis validissima est, itinere propere con-
fecto apud Aegeas civitatem Ciliciae obvium Qua-
dratum habuit, illuc progressum, ne, si ad acci-
piendas copias Suriam intravisset Corbulo, om- 20
nium ora in se verteret, corpore ingens, verbis
magnificis et super experientiam sapientiamque
etiam specie inanium validus.

9. Ceterum uterque ad Vologesem regem
nuntiis monebant, pacem quam bellum mallet da-
tisque obsidibus solitam prioribus reverentiam in
populum Romanum continuaret. et Vologeses, quo
bellum ex commodo pararet, an ut aemulationis 5
suspectos per nomen obsidum amoveret, tradit no-
bilissimos ex familia Arsacidarum. accepitque eos
centurio Insteius ab Ummidio missus, forte prior
ea de causa adito rege. quod postquam Corbuloni
cognitum est, ire praefectum cohortis Arrium Va- 10
rum et reciperare obsides iubet. hinc ortum inter
praefectum et centurionem iurgium ne diutius ex-
ternis spectaculo esset, arbitrium rei obsidibus
legatisque, qui eos ducebant, permissum. atque
illi per recentem gloriam et inclinatione quadam 15
etiam hostium Corbulonem praetulere. unde dis-
cordia inter duces, querente Ummidio praerepta
quae suis consiliis patravisset, testante contra
Corbulone non prius conversum regem ad offeren-
dos obsides, quam ipse dux bello delectus spes 20
eius ad metum mutaret. Nero quo componeret di-
versos, sic evulgari iussit: ob res a Quadrato et

Corbulone prospere gestas laurum fascibus im-
peratoriis addi. quae in alios consules egressa
25 coniunxi.

10. Eodem anno Caesar effigiem Cn. Domitio
patri et consularia insignia Asconio Labeoni, quo
tutore usus erat, petivit a senatu; sibique statuas
argento vel auro solidas adversus offerentes pro-
5 hibuit. et quamquam censuissent patres, ut prin-
cipium anni inciperet mense Decembri, quo ortus
erat Nero, veterem religionem kalendarum Ianu-
ariarum inchoando anno retinuit. neque recepti sunt
inter reos Carrinas Celer senator servo accusante,
10 aut Iulius Densus equester, cui favor in Britan-
nicum crimini dabatur.

11. Claudio Nerone L. Antistio consulibus
cum in acta principum iurarent magistratus, in
sua acta collegam Antistium iurare prohibuit,
magnis patrum laudibus, ut iuvenilis animus levium
5 quoque rerum gloria sublatus maiores continuaret.
secutaque lenitas in Plautium Lateranum, quem
ob adulterium Messalinae ordine demotum red-
didit senatui, clementiam suam obstringens crebris
orationibus, quas Seneca testificando, quam honesta
10 praeciperet, vel iactandi ingenii voce principis
vulgabat.

12. Ceterum infracta paulatim potentia matris
delapso Nerone in amorem libertae, cui vocabu-
lum Acte fuit, simul adsumptis in conscientiam
M. Othone et Claudio Senecione, adulescentulis
5 decoris, quorum Otho familia consulari, Senecio
liberto Caesaris patre genitus. ignara matre, dein

frustra obnitente, penitus inrepserat per luxum et ambigua secreta, ne senioribus quidem principis amicis adversantibus, muliercula nulla cuiusquam iniuria cupidines principis explente, quando uxore 10 ab Octavia, nobili quidem et probitatis spectatae, fato quodam, an quia praevalent inlicita, abhorrebat, metuebaturque, ne in stupra feminarum inlustrium prorumperet, si illa libidine prohiberetur.

13. Sed Agrippina libertam aemulam, nurum ancillam aliaque eundem in modum muliebriter fremere, neque paenitentiam filii aut satietatem opperiri, quantoque foediora exprobrabat, acrius accendere, donec vi amoris subactus exueret ob- 5 sequium in matrem seque Senecae permitteret, ex cuius familiaribus Annaeus Serenus simulatione amoris adversus eandem libertam primas adulescentis cupidines velaverat praebueratque nomen, ut quae princeps furtim mulierculae tribuebat, ille 10 palam largiretur. tum Agrippina versis artibus per blandimenta iuvenem adgredi, suum potius cubiculum ac sinum offerre contegendis quae prima aetas et summa fortuna expeterent: quin et fatebatur intempestivam severitatem et suarum opum, 15 quae haud procul imperatoriis aberant, copias tradebat, ut nimia nuper coërcendo filio, ita rursum intemperanter demissa. quae mutatio neque Neronem fefellit, et proximi amicorum metuebant orabantque cavere insidias mulieris semper atro- 20 cis, tum et falsae. forte illis diebus Caesar inspecto ornatu, quo principum coniuges ac parentes effulserant, deligit vestem et gemmas misitque

donum matri nulla parsimonia, cum praecipua et
cupita aliis prior deferret. sed Agrippina non his
instrui cultus suos, sed ceteris arceri proclamat
et dividere filium, quae cuncta ex ipsa haberet.

14. Nec defuere qui in deterius referrent. et
Nero infensus iis, quibus superbia muliebris in
nitebatur, demovet Pallantem cura rerum, quis
Claudio impositus velut arbitrium regni agebat
ferebaturque degrediente eo magna prosequentium
multitudine non absurde dixisse, ire Pallantem
ut eiuraret. sane pepigerat Pallas, ne cuius fact
in praeteritum interrogaretur paresque ratione
cum re publica haberet. praeceps posthac Agrip
pina ruere ad terrorem et minas, neque principi
auribus abstinere, quo minus testaretur adultu
iam esse Britannicum, veram dignamque stirpe
suscipiendo patris imperio, quod insitus et adopti
vus per iniurias matris exerceret. non abnuere se
quin cuncta infelicis domus mala patefierent, sua
in primis nuptiae, suum veneficium: id solum di
et sibi provisum, quod viveret privignus. ituram
cum illo in castra; audiretur hinc Germanici filia,
inde debilis rursus Burrus et exsul Seneca, trunca
scilicet manu et professoria lingua generis humani
regimen expostulantes. simul intendere manus, ag-
gerere probra, consecratum Claudium, infernos
Silanorum manes invocare et tot inrita facinora.

15. Turbatus his Nero et propinquo die, quo
quartum decumum aetatis annum Britannicus ex-
plebat, volutare secum modo matris violentiam,
modo ipsius indolem, levi quidem experimento

nuper cognitam, quo tamen favorem late quaesi- 5
visset. festis Saturno diebus inter alia aequalium
ludicra regnum lusu sortientium evenerat ea sors
Neroni. igitur ceteris diversa nec ruborem adla-
tura: ubi Britannico iussit exsurgeret progressus-
que in medium cantum aliquem inciperet, inrisum 10
ex eo sperans pueri sobrios quoque convictus, ne-
dum temulentos ignorantis, ille constanter exor-
sus est carmen, quo evolutum eum sede patria
rebusque summis significabatur. unde orta mise-
ratio manifestior, quia dissimulationem nox et 15
lascivia exemerat. Nero intellecta invidia odium
intendit; urgentibusque Agrippinae minis, quia
nullum crimen neque iubere caedem fratris palam
audebat, occulta molitur pararique venenum iubet,
ministro Pollione Iulio praetoriae cohortis tribuno, 20
cuius cura attinebatur damnata veneficii nomine
Locusta, multa scelerum fama. nam ut proximus
quisque Britannico neque fas neque fidem pensi
haberet, olim provisum erat. primum venenum ab
ipsis educatoribus accepit, tramisitque exsoluta 25
alvo parum validum, sive temperamentum inerat,
ne statim saeviret. sed Nero lenti sceleris inpatiens
minitari tribuno, iubere supplicium veneficae, quod,
dum rumorem respiciunt, dum parant defensiones,
securitatem morarentur. promittentibus dein tam 30
praecipitem necem, quam si ferro urgeretur, cubi-
culum Caesaris iuxta decoquitur virus cognitis
antea venenis rapidum.

16. Mos habebatur principum liberos cum
ceteris idem aetatis nobilibus sedentes vesci in

aspectu propinquorum propria et parciore mens
illic epulante Britannico, quia cibos potusque ei
5 delectus ex ministris gustu explorabat, ne omit
retur institutum aut utriusque morte proderet
scelus, talis dolus repertus est. innoxia adhuc
praecalida et libata gustu potio traditur Brita
nico; dein, postquam fervore aspernabatur, frigi
10 in aqua adfunditur venenum, quod ita cunctos ei
artus pervasit, ut vox pariter et spiritus raperent
trepidatur a circumsedentibus, diffugiunt inp
dentes: at quibus altior intellectus, resistunt de
et Neronem intuentes. ille ut erat reclinis et nes
15 similis, solitum ita ait per comitialem morbu
quo prima ab infantia adflictaretur Britannic
et redituros paulatim visus sensusque. at Agri
pinae is pavor, ea consternatio mentis, quam
vultu premeretur, emicuit, ut perinde ignara
20 fuisse atque Octaviam sororem Britannici cons
terit: quippe sibi supremum auxilium ereptum
parricidii exemplum intellegebat. Octavia quoq
quamvis rudibus annis, dolorem, caritatem, omn
adfectus abscondere didicerat. ita post breve sile
25 tium repetita convivii laetitia.

17. Nox eadem necem Britannici et rogum coniunxit, proviso ante funebri paratu, qui modicus fuit. in campo tamen Martis sepultus est adeo turbidis imbribus, ut vulgus iram deum portendi
5 crediderit adversus facinus, cui plerique tamen hominum ignoscebant, antiquas fratrum discordias et insociabile regnum aestimantes. tradunt plerique eorum temporum scriptores, crebris ante exitium

diebus illusum isse pueritiae Britannici Neronem, ut iam non praematura neque saeva mors videri 10 queat, quamvis inter sacra mensae, ne tempore quidem ad complexum sororum dato, ante oculos inimici properata sit in illum supremum Claudiorum sanguinem, stupro prius quam veneno pollutum. festinationem exsequiarum edicto Caesar de- 15 fendit, maioribus institutum referens, subtrahere oculis acerba funera neque laudationibus aut pompa detinere. ceterum et sibi amisso fratris auxilio reliquas spes in re publica sitas, et tanto magis fovendum patribus populoque principem, qui 20 unus superesset e familia summum ad fastigium genita.

18. Exim largitione potissimos amicorum auxit. nec defuere qui arguerent viros gravitatem adseverantes, quod domos, villas id temporis quasi praedam divisissent. alii necessitatem adhibitam credebant a principe, sceleris sibi conscio et veniam 5 sperante, si largitionibus validissimum quemque obstrinxisset. at matris ira nulla munificentia leniri, sed amplecti Octaviam, crebra cum amicis secreta habere, super ingenitam avaritiam undique pecunias quasi in subsidium corripiens, tri- 10 bunos et centuriones comiter excipere, nomina et virtutes nobilium, qui etiam tum supererant, in honore habere, quasi quaereret ducem et partes. cognitum id Neroni, excubiasque militares, quae ut coniugi imperatoris olim, tum ut matri serva- 15 bantur, et Germanos nuper eundem in honorem custodes additos degredi iubet. ac ne coetu salu-

tantium frequentaretur, separat domum matre
que transfert in eam, quae Antoniae fuerat, qu
20 tiens ipse illuc ventitaret, saeptus turba centuri
num et post breve osculum digrediens.

19. Nihil rerum mortalium tam instabile
fluxum est quam fama potentiae non sua vi nix
statim relictum Agrippinae limen: nemo sol
nemo adire praeter paucas feminas, amore an o
5 incertas. ex quibus erat Iunia Silana, quam mat
monio C. Sili a Messalina depulsam supra rett
insignis genere forma lascivia, et Agrippinae
percara, mox occultis inter eas offensionibus, q
Sextium Africanum nobilem iuvenem a nupt
10 Silanae deterruerat Agrippina, inpudicam et v
gentem annis dictitans, non ut Africanum s
seponeret, sed ne opibus et orbitate Silanae m
ritus poteretur. illa spe ultionis oblata parat
cusatores ex clientibus suis, Iturium et Calvisiu
15 non vetera et saepius iam audita deferens, qu
Britannici mortem lugeret aut Octaviae iniur
evulgaret, sed destinavisse eam Rubellium Pl
tum, per maternam originem pari ac Nero gra
a divo Augusto, ad res novas extollere coniugi
20 que eius et imperio rem publicam rursus invadere.
haec Iturius et Calvisius Atimeto, Domitiae Ne-
ronis amitae liberto, aperiunt. qui laetus oblatis
(quippe inter Agrippinam et Domitiam infensa
aemulatio exercebatur) Paridem histrionem, liber-
25 tum et ipsum Domitiae, impulit ire propere cri-
menque atrociter deferre.

20. Provecta nox erat et Neroni per vino-
ntiam trahebatur, cum ingreditur Paris, solitus
ioquin id temporis luxus principis intendere, sed
nc compositus ad maestitiam, expositoque in-
cii ordine ita audientem exterret, ut non tantum 5
atrem Plautumque interficere, sed Burrum etiam
movere praefectura destinaret, tamquam Agrip-
nae gratia provectum et vicem reddentem. Fabius
isticus auctor est scriptos esse ad Caecinam
uscum codicillos, mandata ei praetoriarum cohor- 10
um cura, sed ope Senecae dignationem Burro reten-
m: Plinius et Cluvius nihil dubitatum de fide prae-
cti referunt; sane Fabius inclinat ad laudes Sene-
e, cuius amicitia floruit. nos consensum auctorum
cuturi, si qui diversa prodiderint, sub nominibus 15
sorum trademus. Nero trepidus et interficiendae
atris avidus non prius differri potuit, quam Bur-
us necem eius promitteret, si facinoris coargue-
tur: sed cuicumque, nedum parenti defensionem
ribuendam; nec accusatores adesse, sed vocem 20
nius ex inimica domo adferri: reputaret tenebras
it vigilatam convivio noctem omniaque temeritati
et inscitiae propiora.

21. Sic lenito principis metu et luce orta itur
ad Agrippinam, ut nosceret obiecta dissolveretque
vel poenas lueret. Burrus iis mandatis Seneca coram
fungebatur; aderant et ex libertis arbitri sermo-
nis. deinde a Burro, postquam crimina et auctores 5
exposuit, minaciter actum. et Agrippina ferociae
memor 'non miror' inquit 'Silanam, numquam edito
partu, matrum adfectus ignotos habere; neque

enim perinde a parentibus liberi quam ab inpu-
10 dica adulteri mutantur. nec si Iturius et Calvisius
adesis omnibus fortunis novissimam suscipiendae
accusationis operam anui rependunt, ideo aut mihi
infamia parricidii aut Caesari conscientia subeunda
est. nam Domitiae inimicitiis gratias agerem, si
15 benevolentia mecum in Neronem meum certaret:
nunc per concubinum Atimetum et histrionem Pa-
ridem quasi scaenae fabulas componit. Baiarum
suarum piscinas extollebat, cum meis consiliis ad-
optio et proconsulare ius et designatio consulatus
20 et cetera apiscendo imperio praepararentur. aut
exsistat qui cohortes in urbe temptatas, qui pro-
vinciarum fidem labefactatam, denique servos vel
libertos ad scelus corruptos arguat. vivere ego
Britannico potiente rerum poteram? ac si Plautus
25 aut quis alius rem publicam iudicaturus obtinuerit,
desunt scilicet mihi accusatores, qui non verba
impatientia caritatis aliquando incauta, sed ea
crimina obiciant, quibus nisi a filio absolvi non
possim.' commotis qui aderant ultroque spiritus
30 eius mitigantibus, conloquium filii exposcit, ubi
nihil pro innocentia, quasi diffideret, nec de be-
neficiis, quasi exprobraret, disseruit, sed ultionem
in delatores et praemia amicis obtinuit.

22. Praefectura annonae Faenio Rufo, cura
ludorum, qui a Caesare parabantur, Arruntio
Stellae, Aegyptus Ti. Balbillo permittuntur. Suria
P. Anteio destinata, sed variis mox artibus elusus,
5 ad postremum in urbe retentus est. at Silana in
exsilium acta, Calvisius quoque et Iturius r-

;antur; de Atimeto supplicium sumptum, valiliore apud libidines principis Paride, quam ut ›oena adficeretur. Plautus ad praesens silentio ransmissus est. 10

23. Deferuntur dehinc consensisse Pallas ac Burrus, ut Cornelius Sulla claritudine generis et ıdfinitate Claudii, cui per nuptias Antoniae gener rat, ad imperium vocaretur. eius accusationis uctor exstitit Paetus quidam, exercendis apud erarium sectionibus famosus et tum vanitatis aanifestus. nec tam grata Pallantis innocentia uam gravis superbia fuit: quippe nominatis liberis eius, quos conscios haberet, respondit nihil mquam se domi nisi nutu aut manu significasse, 10 el si plura demonstranda essent, scripto usum, e vocem consociaret. Burrus quamvis reus inter udices sententiam dixit. exsiliumque accusatori nrogatum et tabulae exustae sunt, quibus oblitterata aerarii nomina retrahebat. 15

24. Fine anni statio cohortis adsidere ludis solita demovetur, quo maior species libertatis esset, utque miles theatrali licentiae non permixtus incorruptior ageret et plebes daret experimentum, an amotis custodibus modestiam retineret. urbem 5 princeps lustravit ex responso haruspicum, quod Iovis ac Minervae aedes de caelo tactae erant.

25. Q. Volusio P. Scipione consulibus otium foris, foeda domi lascivia, qua Nero itinera urbis et lupanaria et deverticula veste servili in dissimulationem sui compositus pererrabat, comitantibus qui raperent venditioni exposita et obviis vul- 5

nera inferrent, adversus ignaros adeo, ut ipse quoque exciperet ictus et ore praeferret. deinde ubi Caesarem esse, qui grassaretur, pernotuit augebanturque iniuriae adversus viros feminasque
10 insignes, et quidam permissa semel licentia sub nomine Neronis inulti propriis cum globis eadem exercebant, in modum captivitatis nox agebatur; Iuliusque Montanus senatorii ordinis, sed qui nondum honorem capessisset, congressus forte per
15 tenebras cum principe, quia vi attemptantem acriter reppulerat, deinde adgnitum oraverat, quasi exprobrasset, mori adactus est. Nero tamen metuentior in posterum milites sibi et plerosque gladiatores circumdedit, qui rixarum initia modica et
20 quasi privata sinerent: si a laesis validius ageretur, arma inferebant. ludicram quoque licentiam et fautores histrionum velut in proelia convertit impunitate et praemiis atque ipse occultus et plerumque coram prospectans, donec discordi po-
25 pulo et gravioris motus terrore non aliud remedium repertum est, quam ut histriones Italia pellerentur milesque theatro rursum adsideret.

26. Per idem tempus actum in senatu de fraudibus libertorum, efflagitatumque ut adversus male meritos revocandae libertatis ius patronis daretur. nec deerant qui censerent, sed consules
5 relationem incipere non ausi ignaro principe, perscripsere tamen consensum senatus. ille an auctor constitutionis fieret, consultavit inter paucos et sententiae diversos, quibusdam coalitam libertate inreverentiam eo prorupisse frementibus, ut vine

n aequo cum patronis iure agerent, sententiam 10
orum consultarent ac verberibus manus ultro in-
enderent, impudenter vel poenam suam ipsi sua-
entes. quid enim aliud laeso patrono concessum,
uam ut centesimum ultra lapidem in oram Cam-
aniae libertum releget? ceteras actiones promiscas 15
t pares esse: tribuendum aliquod telum, quod
perni nequeat. nec grave manu missis per idem
bsequium retinendi libertatem, per quod adsecuti
int: at criminum manifestos merito ad servitutem
etrahi, ut metu coërceantur, quos beneficia non 20
utavissent.

27. Disserebatur contra: paucorum culpam
psis exitiosam esse debere, nihil universorum iuri
lerogandum; quippe late fusum id corpus. hinc
lerumque tribus, decurias, ministeria magistrati-
us et sacerdotibus, cohortes etiam in urbe con- 5
criptas; et plurimis equitum, plerisque senatori-
us non aliunde originem trahi: si separarentur
ibertini, manifestam fore penuriam ingenuorum.
on frustra maiores, cum dignitatem ordinum di-
iderent, libertatem in communi posuisse. quin et 10
anu mittendi duas species institutas, ut relinque-
etur paenitentiae aut novo beneficio locus. quos
indicta patronus non liberaverit, velut vinclo ser-
itutis attineri. dispiceret quisque merita tardeque
oncederet, quod datum non adimeretur. haec sen- 15
entia valuit, scripsitque Caesar senatui, privatim
expenderent causam libertorum, quotiens a patronis
rguerentur: in commune nihil derogarent. nec
ulto post ereptus amitae libertus Paris quasi

20 iure civili, non sine infamia principis, cuius iussu
perpetratum ingenuitatis iudicium erat.

28. Manebat nihilo minus quaedam imago rei
publicae. nam inter Vibullium praetorem et plebei
tribunum Antistium ortum certamen, quod inmode-
stos fautores histrionum et a praetore in vincla
5 ductos tribunus omitti iussisset. conprobavere
patres, incusata Antistii licentia. simul prohibiti
tribuni ius praetorum et consulum praeripere aut
vocare ex Italia, cum quibus lege agi posset. ad-
didit L. Piso designatus consul, ne quid intra do-
10 mum pro potestate adverterent, neve multam ab
iis dictam quaestores aerarii in publicas tabulas
ante quattuor menses referrent; medio temporis
contra dicere liceret, deque eo consules statuerent.
cohibita artius et aedilium potestas statutumque,
15 quantum curules, quantum plebei pignoris cape-
rent vel poenae inrogarent. et Helvidius Priscus
tribunus plebei adversus Obultronium Sabinum ae-
rarii quaestorem contentiones proprias exercuit,
tamquam ius hastae adversus inopes inclementer
20 augeret. dein princeps curam tabularum publica-
rum a quaestoribus ad praefectos transtulit.

29. Varie habita ac saepe mutata eius rei
forma. nam Augustus senatui permisit deligere
praefectos; deinde ambitu suffragiorum suspecto,
sorte ducebantur ex numero praetorum qui prae-
5 essent. neque id diu mansit, quia sors deerrabat
ad parum idoneos. tunc Claudius quaestores rur-
sum imposuit, iisque, ne metu offensionum segnius
consulerent, extra ordinem honores promisit: sed

deerat robur aetatis eum primum magistratum capessentibus. igitur Nero praetura perfunctos et experientia probatos delegit. 10

30. Damnatus isdem consulibus Vipsanius Laenas ob Sardiniam provinciam avare habitam. absolutus Cestius Proculus repetundarum, Cretensibus accusantibus. Clodius Quirinalis, quod praefectus remigum, qui Ravennae haberentur, velut 5 infimam nationum Italiam luxuria saevitiaque adflictavisset, veneno damnationem anteiit. Caninius Rebilus, ex primoribus peritia legum et pecuniae magnitudine, cruciatus aegrae senectae emisso per venas sanguine effugit, haud creditus sufficere 10 ad constantiam sumendae mortis, ob libidines muliebriter infamis. at L. Volusius egregia fama concessit, cui tres et nonaginta anni spatium vivendi praecipuaeque opes bonis artibus inoffensa tot imperatorum malitia fuerunt. 15

31. Nerone iterum L. Pisone consulibus pauca memoria digna evenere, nisi cui libeat laudandis fundamentis et trabibus, quis molem amphitheatri apud campum Martis Caesar exstruxerat, volumina implere, cum ex dignitate populi Romani repertum sit 5 res inlustres annalibus, talia diurnis urbis actis mandare. ceterum coloniae Capua atque Nuceria additis veteranis firmatae sunt, plebeique congiarium quadringeni nummi viritim dati, et sestertium quadringentiens aerario inlatum est ad retinendam 10 populi fidem. vectigal quoque quintae et vicensimae venalium mancipiorum remissum, specie magis quam vi, quia cum venditor pendere iube-

retur, in partem pretii emptoribus adcrescebat.
15 edixit Caesar, ne quis magistratus aut procurator in provincia, quam obtineret, spectaculum gladiatorum aut ferarum aut quod aliud ludicrum ederet. nam ante non minus tali largitione quam corripiendis pecuniis subiectos adfligebant, dum, quae
20 libidine deliquerant, ambitu propugnant.

32. Factum et senatus consultum ultioni iuxta et securitati, ut si quis a suis servis interfectus esset, ii quoque, qui testamento manu missi sub eodem tecto mansissent, inter servos supplicia
5 penderent. redditur ordini Lurius Varus consularis, avaritiae criminibus olim perculsus. et Pomponia Graecina insignis femina, A. Plautio, quem ovasse de Britannis rettuli, nupta ac superstitionis externae rea, mariti iudicio permissa. isque
10 prisco instituto propinquis coram de capite famaque coniugis cognovit et insontem pronuntiavit. longa huic Pomponiae aetas et continua tristitia fuit. nam post Iuliam Drusi filiam dolo Messalinae interfectam per quadraginta annos non cultu nisi
15 lugubri, non animo nisi maesto egit; idque illi imperitante Claudio inpune, mox ad gloriam vertit.

33. Idem annus plures reos habuit, quorum P. Celerem accusante Asia, quia absolvere nequibat Caesar, traxit, senecta donec mortem obiret; nam Celer interfecto, ut memoravi, Silano pro
5 consule magnitudine sceleris cetera flagitia obtegebat. Cossutianum Capitonem Cilices detulerant maculosum foedumque et idem ius audaciae in provincia ratum, quod in urbe exercuerat; ed

pervicaci accusatione conflictatus postremo defen-
sionem omisit ac lege repetundarum damnatus est. 10
pro Eprio Marcello, a quo Lycii res repetebant,
eo usque ambitus praevaluit, ut quidam accusato-
rum eius exsilio multarentur, tamquam insonti
periculum fecissent.

34. Nerone tertium consule simul iniit con-
sulatum Valerius Messalla, cuius proavum, orato-
rem Corvinum, divo Augusto, abavo Neronis, col-
legam in eo magistratu fuisse pauci iam senum
meminerant. sed nobili familiae honor auctus est 5
oblatis in singulos annos quingenis sestertiis, qui-
bus Messalla paupertatem innoxiam sustentaret.
Aurelio quoque Cottae et Haterio Antonino an-
nuam pecuniam statuit princeps, quamvis per lu-
xum avitas opes dissipassent. 10

Eius anni principio mollibus adhuc initiis
prolatatum inter Parthos Romanosque de obtinenda
Armenia bellum acriter resumitur, quia nec Volo-
geses sinebat fratrem Tiridatem dati a se regni
expertem esse aut alienae id potentiae donum 15
habere, et Corbulo dignum magnitudine populi
Romani rebatur parta olim a Lucullo Pompeioque
recipere. ad hoc Armenii ambigua fide utraque
arma invitabant, situ terrarum, similitudine mo-
rum Parthis propiores conubiisque permixti ac 20
libertate ignota illuc magis ad servitium incli-
nantes.

35. Sed Corbuloni plus molis adversus igna-
viam militum quam contra perfidiam hostium erat:
quippe Suria transmotae legiones, pace longa

segnes, munia castrorum aegerrime tolerabant.
5 satis constitit fuisse in eo exercitu veteranos, qui
non stationem, non vigilias inissent, vallum fossamque quasi nova et mira viserent, sine galeis,
sine loricis, nitidi et quaestuosi, militia per oppida
expleta. igitur dimissis, quibus senectus aut vale-
10 tudo adversa erat, supplementum petivit. et habiti per Galatiam Cappadociamque dilectus, adiectaque ex Germania legio cum equitibus alariis
et peditatu cohortium. retentusque omnis exercitus sub pellibus, quamvis hieme saeva adeo, ut
15 obducta glacie nisi effossa humus tentoriis locum
non praeberet. ambusti multorum artus vi frigoris
et quidam inter excubias exanimati sunt. adnotatusque miles, qui fascem lignorum gestabat, ita
praeriguisse manus, ut oneri adhaerentes truncis
20 brachiis deciderent. ipse cultu levi, capite intecto,
in agmine, in laboribus frequens adesse, laudem
strenuis, solacium invalidis, exemplum omnibus
ostendere. dehinc quia duritiam caeli militiaeque
multi abnuebant deserebantque, remedium seve-
25 ritate quaesitum est. nec enim, ut in aliis exercitibus, primum alterumque delictum venia prosequebatur, sed qui signa reliquerat, statim capite
poenas luebat. idque usu salubre et misericordia
melius apparuit: quippe pauciores illa castra de-
30 seruere quam ea, in quibus ignoscebatur.

36. Interim Corbulo legionibus intra castra
habitis, donec ver adolesceret, dispositisque per
idoneos locos cohortibus auxiliariis, ne pugnam
priores auderent praedicit: curam praesidiorum

Paccio Orfito primi pili honore perfuncto mandat. is quamquam incautos barbaros et bene gerendae rei casum offerri scripserat, tenere se munimentis et maiores copias opperiri iubetur. sed rupto imperio, postquam paucae e proximis castellis turnae advenerant pugnamque imperitia poscebant, 10 congressus cum hoste funditur. et damno eius exterriti qui subsidium ferre debuerant, sua quisque in castra trepida fuga rediere. quod graviter Corbulo accepit increpitumque Paccium et praefectos militesque tendere extra vallum iussit; inque 15 ea contumelia detenti nec nisi precibus universi exercitus exsoluti sunt.

37. At Tiridates super proprias clientelas ope Vologesi fratris adiutus, non furtim iam, sed palam bello infensare Armeniam, quosque fidos nobis rebatur, depopulari, et si copiae contra ducerentur, eludere hucque et illuc volitans plura 5 fama quam pugna exterrere. igitur Corbulo quaesito diu proelio frustra habitus et exemplo hostium circumferre bellum coactus, dispertit vires, ut legati praefectique diversos locos pariter invaderent; simul regem Antiochum monet proximas sibi prae- 10 fecturas petere. nam Pharasmanes interfecto filio Radamisto quasi proditore, quo fidem in nos testaretur, vetus adversus Armenios odium promptius exercebat. tuncque primum inlecti Moschi, gens ante alias socia Romanis, avia Armeniae incur- 15 savit. ita consilia Tiridati in contrarium vertebant, mittebatque oratores, qui suo Parthorumque nomine expostularent, cur datis nuper obsidibus

redintegrataque amicitia, quae novis quoque bene-
20 ficiis locum aperiret, vetere Armeniae possessione
depelleretur. ideo nondum ipsum Vologesen com-
motum, quia causa quam vi agere mallent: sin
perstaretur in bello, non defore Arsacidis virtutem
fortunamque saepius iam clade Romana expertam.
25 ad ea Corbulo, satis comperto Vologesen defectione
Hyrcaniae attineri, suadet Tiridati precibus Cae-
sarem adgredi: posse illi regnum stabile et res
incruentas contingere, si omissa spe longinqua et
sera praesentem potioremque sequeretur.

38. Placitum dehinc, quia commeantibus in
vicem nuntiis nihil in summam pacis proficieba-
tur, conloquio ipsorum tempus locumque destinari.
mille equitum praesidium Tiridates adfore sibi
5 dicebat: quantum Corbuloni cuiusque generis mi-
litum adsisteret, non statuere, dum positis loricis
et galeis in faciem pacis veniretur. cuicumque
mortalium, nedum veteri et provido duci, barbarae
astutiae patuissent: ideo artum inde numerum
10 finiri et hinc maiorem offerri, ut dolus pararetur;
nam equiti sagittarum usu exercito si detecta cor-
pora obicerentur, nihil profuturam multitudinem.
dissimulato tamen intellectu rectius de iis, quae
in publicum consulerentur, totis exercitibus coram
15 dissertaturos respondit locumque delegit, cuius
pars altera colles erant clementer adsurgentes ac-
cipiendis peditum ordinibus, pars in planitiem por-
rigebatur ad explicandas equitum turmas. dieque
pacto prior Corbulo socias cohortes et auxilia
20 regum pro cornibus, medio sextam legionem con-

stituit, cui accita per noctem aliis ex castris tria milia tertianorum permiscuerat, una cum aquila, quasi eadem legio spectaretur. Tiridates vergente iam die procul adstitit, unde videri magis quam audiri posset. ita sine congressu dux Romanus 25 abscedere militem sua quemque in castra iubet.

39. Rex sive fraudem suspectans, quia plura simul in loca ibatur, sive ut commeatus nostros Pontico mari et Trapezunte oppido adventantes interciperet, propere discedit. sed neque commeatibus vim facere potuit, quia per montes duce- 5 bantur praesidiis nostris insessos, et Corbulo, ne inritum bellum traheretur utque Armenios ad sua defendenda cogeret, exscindere parat castella, sibique quod validissimum in ea praefectura, cognomento Volandum, sumit; minora Cornelio Flacco legato 10 et Insteio Capitoni castrorum praefecto mandat. tum circumspectis munimentis et quae expugnationi idonea provisis, hortatur milites, ut hostem vagum neque paci aut proelio paratum, sed perfidiam et ignaviam fuga confitentem exuerent se- 15 dibus gloriaeque pariter et praedae consulerent. tum quadripertito exercitu hos in testudinem conglobatos subruendo vallo inducit, alios scalas moenibus admovere, multos tormentis faces et hastas incutere iubet. libritoribus funditoribusque 20 attributus locus, unde eminus glandes torquerent, ne qua pars subsidium laborantibus ferret pari undique metu. tantus inde ardor certantis exercitus fuit, ut intra tertiam diei partem nudati propugnatoribus muri, obices portarum subversi, capta 25

escensu munimenta omnesque puberes trucidati sint, nullo milite amisso, paucis admodum vulneratis. et inbelle vulgus sub corona venundatum, reliqua praeda victoribus cessit. pari fortuna le-
30 gatus ac praefectus usi sunt, tribusque una die castellis expugnatis cetera terrore et alia sponte incolarum in deditionem veniebant. unde orta fiducia caput gentis Artaxata adgrediendi. nec tamen proximo itinere ductae legiones, quae si amnem
35 Araxen, qui moenia adluit, ponte transgrederentur, sub ictum dabantur: procul et tutioribus vadis transiere.

40. At Tiridates pudore et metu, ne, si concessisset obsidioni, nihil opis in ipso videretur, si prohiberet, inpeditis locis seque et equestres copias inligaret, statuit postremo ostendere aciem et dato
5 die proelium incipere vel simulatione fugae locum fraudi parare. igitur repente agmen Romanum circumfundit, non ignaro duce nostro, qui viae pariter et pugnae composuerat exercitum. latere dextro tertia legio, sinistro sexta incedebat, mediis
10 decumanorum delectis; recepta inter ordines impedimenta, et tergum mille equites tuebantur, quibus iusserat, ut instantibus comminus resisterent, refugos non sequerentur. in cornibus pedes sagittarius et cetera manus equitum ibat, pro-
15 ductiore cornu sinistro per ima collium, ut, si hostis intravisset, fronte simul et sinu exciperetur. adsultare ex diverso Tiridates, non usque ad ictum teli, sed tum minitans, tum specie trepidantis, si laxare ordines et diversos consectari

posset. ubi nihil temeritate solutum, nec amplius 20
quam decurio equitum audentius progressus et
sagittis confixus ceteros ad obsequium exemplo
firmaverat, propinquis iam tenebris abscessit.

41. Et Corbulo castra in loco metatus, an
expeditis legionibus nocte Artaxata pergeret ob-
sidioque circumdaret agitavit, concessisse illuc
Tiridaten ratus. dein postquam exploratores attu-
lere longinquum regis iter et Medi an Albani 5
peterentur incertum, lucem opperitur, praemissaque
levis armatura, quae muros interim ambiret op-
pugnationemque eminus inciperet. sed oppidani
portis sponte patefactis se suaque Romanis per-
misere, quod salutem ipsis tulit: Artaxatis ignis 10
inmissus deletaque et solo aequata sunt, quia nec
teneri poterant sine valido praesidio ob magnitu-
dinem moenium, nec id nobis virium erat, quod
firmando praesidio et capessendo bello dividere-
tur, vel si integra et incustodita relinquerentur, 15
nulla in eo utilitas aut gloria, quod capta essent.
adicitur miraculum velut numine oblatum: nam
cuncta Artaxatis tenus sole inlustria fuere; quod
moenibus cingebatur, ita repente atra nube cooper-
tum fulguribusque discretum est, ut quasi infen- 20
santibus deis exitio tradi crederetur. ob haec con-
salutatus imperator Nero, et senatus consulto sup-
plicationes habitae, statuaeque et arcus et continui
consulatus principi, utque inter festos referretur
dies, quo patrata victoria, quo nuntiata, quo re- 25
latum de ea esset, aliaque in eandem formam de-
cernuntur, adeo modum egressa, ut C. Cassius de

ceteris honoribus adsensus, si pro benignitate fortunae dis grates agerentur, ne totum quidem
30 annum supplicationibus sufficere disseruerit, eoque oportere dividi sacros et negotiosos dies, quis divina colerent et humana non impedirent.

42. Variis deinde casibus iactatus et multorum odia meritus reus, haud tamen sine invidia Senecae damnatur. is fuit P. Suillius, imperitante Claudio terribilis ac venalis et mutatione tempo-
5 rum non quantum inimici cuperent demissus quique se nocentem videri quam supplicem mallet. eius opprimendi gratia repetitum credebatur senatus consultum poenaque Cinciae legis adversum eos, qui pretio causas oravissent. nec Suillius
10 questu aut exprobratione abstinebat, praeter ferociam animi extrema senecta liber et Senecam increpans infensum amicis Claudii, sub quo iustissimum exsilium pertulisset. simul studiis inertibus et iuvenum inperitiae suetum livere iis, qui vivi-
15 dam et incorruptam eloquentiam tuendis civibus exercerent. se quaestorem Germanici, illum domus eius adulterum fuisse. an gravius aestimandum sponte litigatoris praemium honestae operae adsequi quam corrumpere cubicula principum femi-
20 narum? qua sapientia, quibus philosophorum praeceptis intra quadriennium regiae amicitiae ter miliens sestertium paravisset? Romae testamenta et orbos velut indagine eius capi, Italiam et provincias inmenso faenore hauriri: at sibi labore
25 quaesitam et modicam pecuniam esse. crimen, periculum, omnia potius toleraturum, quam veterem

ac domi partam dignationem subitae felicitati submitteret.

43. Nec deerant qui haec isdem verbis aut versa in deterius Senecae deferrent. repertique accusatores direptos socios, cum Suillius provinciam Asiam regeret, ac publicae pecuniae peculatum detulerunt. mox, quia inquisitionem an- 5 nuam impetraverant, brevius visum urbana crimina incipi, quorum obvii testes erant. ii acerbitate accusationis Q. Pomponium ad necessitatem belli civilis detrusum, Iuliam Drusi filiam Sabinamque Poppaeam ad mortem actas et Valerium Asiati- 10 cum, Lusium Saturninum, Cornelium Lupum circumventos, iam equitum Romanorum agmina damnata omnemque Claudii saevitiam Suillio obiectabant. ille nihil ex his sponte susceptum, sed principi paruisse defendebat, donec eam orationem 15 Caesar cohibuit, compertum sibi referens ex commentariis patris sui nullam cuiusquam accusationem ab eo coactam. tum iussa Messalinae praetendi et labare defensio: cur enim neminem alium delectum, qui saevienti impudicae vocem prae- 20 beret? puniendos rerum atrocium ministros, ubi pretia scelerum adepti scelera ipsa aliis delegent. igitur adempta bonorum parte (nam filio et nepti pars concedebatur eximebanturque etiam quae testamento matris aut aviae acceperant) in 25 insulas Baleares pellitur, non in ipso discrimine, non post damnationem fractus animo; ferebaturque copiosa et molli vita secretum illud toleravisse. filium eius Nerullinum adgressis accusatoribus per

invidiam patris et crimina repetundarum, intercessit princeps tamquam satis expleta ultione.

44. Per idem tempus Octavius Sagitta plebei tribunus, Pontiae mulieris nuptae amore vecors, ingentibus donis adulterium et mox, ut omitteret maritum, emercatur, suum matrimonium promittens ac nuptias eius pactus. sed ubi mulier vacua fuit, nectere moras, adversam patris voluntatem causari repertaque spe ditioris coniugis promissa exuere. Octavius contra modo conqueri, modo minitari, famam perditam, pecuniam exhaustam obtestans, denique salutem, quae sola reliqua esset, arbitrio eius permittens. ac postquam spernebatur, noctem unam ad solacium poscit, qua delenitus modum in posterum adhiberet. statuitur nox, et Pontia consciae ancillae custodiam cubiculi mandat. ille uno cum liberto ferrum veste occultum infert. tum, ut adsolet in amore et ira, iurgia preces, exprobratio satisfactio et pars tenebrarum libidini seposita; ex qua incensus nihil metuentem ferro transverberat et accurrentem ancillam vulnere absterret cubiculoque prorumpit. postera die manifesta caedes, haud ambiguus percussor; quippe mansitasse una convincebatur, sed libertus suum illud facinus profiteri, se patroni iniurias ultum esse. commoveratque quosdam magnitudine exempli, donec ancilla ex vulnere refecta verum aperuit. postulatusque apud consules a patre interfectae, postquam tribunatu abierat, sententia patrum et lege de sicariis condemnatur.

45. Non minus insignis eo anno inpudicitia magnorum rei publicae malorum initium fecit. erat in civitate Sabina Poppaea, T. Ollio patre genita, sed nomen avi materni sumpserat, inlustri memoria Poppaei Sabini, consulari et triumphali 5 decore praefulgentis; nam Ollium honoribus nondum functum amicitia Seiani pervertit. huic mulieri cuncta alia fuere praeter honestum animum. quippe mater eius, aetatis suae feminas pulchritudine supergressa, gloriam pariter et formam dederat; 10 opes claritudini generis sufficiebant. sermo comis nec absurdum ingenium: modestiam praeferre et lascivia uti. rarus in publicum egressus, idque velata parte oris, ne satiaret aspectum, vel quia sic decebat. famae numquam pepercit, maritos et 15 adulteros non distinguens; neque adfectui suo aut alieno obnoxia, unde utilitas ostenderetur, illuc libidinem transferebat. igitur agentem eam in matrimonio Rufri Crispini equitis Romani, ex quo filium genuerat, Otho pellexit iuventa ac luxu et 20 quia flagrantissimus in amicitia Neronis habebatur: nec mora quin adulterio matrimonium iungeretur.

46. Otho sive amore incautus laudare formam elegantiamque uxoris apud principem, sive ut accenderet ac, si eadem femina poterentur, id quoque vinculum potentiam ei adiceret. saepe auditus est consurgens e convivio Caesaris, se qui- 5 dem ire ad illam, sibi concessam dictitans nobilitatem, pulchritudinem, vota omnium et gaudia felicium. his atque talibus inritamentis non longa

cunctatio interponitur. sed accepto aditu Poppaea
10 primum per blandimenta et artes valescere, imparem
cupidini se et forma Neronis captam simulans;
mox acri iam principis amore ad superbiam ver-
tens, si ultra unam alteramque noctem attineretur,
nuptam esse se dictitans, nec posse matrimonium
15 amittere, devinctam Othoni per genus vitae, quod
nemo adaequaret: illum animo et cultu magnifi-
cum; ibi se summa fortuna digna visere: at Ne-
ronem, paelice ancilla et adsuetudine Actes de-
vinctum, nihil e contubernio servili nisi abiectum
20 et sordidum traxisse. deicitur familiaritate sueta,
post congressu et comitatu Otho, et ad postremum,
ne in urbe aemulatus ageret, provinciae Lusita-
niae praeficitur; ubi usque ad civilia arma non ex
priore infamia, sed integre sancteque egit, procax
25 otii et potestatis temperantior.

47. Hactenus Nero flagitiis et sceleribus ve-
lamenta quaesivit. suspectabat maxime Cornelium
Sullam, socors ingenium eius in contrarium trahens
callidumque et simulatorem interpretando. quem
5 metum Graptus ex libertis Caesaris, usu et senecta
Tiberio abusque domum principum edoctus, tali
mendacio intendit. pons Mulvius in eo tempore
celebris nocturnis inlecebris erat; ventitabatque
illuc Nero, quo solutius urbem extra lasciviret.
10 igitur regredienti per viam Flaminiam compositas
insidias fatoque evitatas, quoniam diverso itinere
Sallustianos in hortos remeaverit, auctoremque
eius doli Sullam ementitur, quia forte redeuntibus
ministris principis quidam per iuvenilem licentiam,

exercerent; aliaque admodum aequa,
dein frustra habita sunt. manet
agensimae quinquagensimae-
tionibus inlicitis nomina 10
erata apud transmarinas
, et ne censibus ne-
r tributumque pro

rica, qui proconsu-
ant, Sulpicium Cameri-
num absolvit Caesar, Ca-
privatos et paucos, saevitiae
ptarum pecuniarum crimina obi- 5
um magna vis accusatorum circum-
scebatque tempus evocandorum testium:
ico defendi postulabat. valuitque pecuniosa
itate et senecta, quam ultra vitam eorum pro-
duxit, quorum ambitu evaserat. 10

53. Quietae ad id tempus res in Germania fuerant, ingenio ducum, qui pervulgatis triumphi insignibus maius ex eo decus sperabant, si pacem continuavissent. Paulinus Pompeius et L. Vetus ea tempestate exercitui praeerant. ne tamen se- 5 gnem militem attinerent, ille inchoatum ante tres et sexaginta annos a Druso aggerem coërcendo Rheno absolvit, Vetus Mosellam atque Ararim facta inter utrumque fossa conectere parabat, ut copiae per mare, dein Rhodano et Arare sub- 10 vectae per eam fossam, mox fluvio Mosella in Rhenum, exim Oceanum decurrerent, sublatisque itineris difficultatibus navigabilia inter se Occi-

15 perinde egregia, quam si non Nero, sed Thrasea regimen eorum teneret? quod si summa dissimulatione transmitterentur, quanto magis inanibus abstinendum? Thrasea contra, rationem poscentibus amicis, non praesentium ignarum respondebat
20 eius modi consulta corrigere, sed patrum honori dare, ut manifestum fieret magnarum rerum curam non dissimulaturos, qui animum etiam levissimis adverterent.

50. Eodem anno crebris populi flagitationibus, inmodestiam publicanorum arguentis, dubitavit Nero, an cuncta vectigalia omitti iuberet idque pulcherrimum donum generi mortalium daret. sed
5 impetum eius, multum prius laudata magnitudine animi, attinuere senatores, dissolutionem imperii docendo, si fructus, quibus res publica sustineretur, deminuerentur: quippe sublatis portoriis sequens, ut tributorum abolitio expostularetur. ple-
10 rasque vectigalium societates a consulibus et tribunis plebei constitutas acri etiam tum populi Romani libertate; reliqua mox ita provisa, ut ratio quaestuum et necessitas erogationum inter se congrueret. temperandas plane publicanorum cupi-
15 dines, ne per tot annos sine querela tolerata novis acerbitatibus ad invidiam verterent.

51. Ergo edixit princeps, ut leges cuiusque publici, occultae ad id tempus, proscriberentur; omissas petitiones non ultra annum resumerent; Romae praetor, per provincias qui pro praetore aut
5 consule essent iura adversus publicanos extra ordinem redderent; militibus immunitas servaretur, nisi

in iis, quae veno exercerent; aliaque admodum aequa, quae brevi servata, dein frustra habita sunt. manet tamen abolitio quadragensimae quinquagensimaeque et quae alia exactionibus inlicitis nomina 10 publicani invenerant. temperata apud transmarinas provincias frumenti subvectio, et ne censibus negotiatorum naves adscriberentur tributumque pro illis penderent, constitutum.

52. Reos ex provincia Africa, qui proconsulare imperium illic habuerant, Sulpicium Camerinum et Pompeium Silvanum absolvit Caesar, Camerinum adversus privatos et paucos, saevitiae magis quam captarum pecuniarum crimina obi- 5 cientes. Silvanum magna vis accusatorum circumsteterat poscebatque tempus evocandorum testium: reus ilico defendi postulabat. valuitque pecuniosa orbitate et senecta, quam ultra vitam eorum produxit, quorum ambitu evaserat. 10

53. Quietae ad id tempus res in Germania fuerant, ingenio ducum, qui pervulgatis triumphi insignibus maius ex eo decus sperabant, si pacem continuavissent. Paulinus Pompeius et L. Vetus ea tempestate exercitui praeerant. ne tamen se- 5 gnem militem attinerent, ille inchoatum ante tres et sexaginta annos a Druso aggerem coërcendo Rheno absolvit, Vetus Mosellam atque Ararim facta inter utrumque fossa conectere parabat, ut copiae per mare, dein Rhodano et Arare sub- 10 vectae per eam fossam, mox fluvio Mosella in Rhenum, exim Oceanum decurrerent, sublatisque itineris difficultatibus navigabilia inter se Occi-

dentis Septentrionisque litora fierent. invidit operi
15 Aelius Gracilis Belgicae legatus, deterrendo Ve-
terem, ne legiones alienae provinciae inferret stu-
diaque Galliarum adfectaret, formidolosum id im-
peratori dictitans, quo plerumque prohibentur co-
natus honesti.

54. Ceterum continuo exercituum otio fama
incessit ereptum ius legatis ducendi in hostem.
eoque Frisii iuventutem saltibus aut paludibus,
inbellem aetatem per lacus admovere ripae agros-
5 que vacuos et militum usui sepositos insedere,
auctore Verrito et Malorige, qui nationem eam
regebant, in quantum Germani regnantur. iamque
fixerant domos, semina arvis intulerant utque
patrium solum exercebant, cum Dubius Avitus,
10 accepta a Paulino provincia, minitando vim Ro-
manam, nisi abscederent Frisii veteres in locos
aut novam sedem a Caesare inpetrarent, perpulit
Verritum et Malorigem preces suscipere. profecti-
que Romam dum aliis curis intentum Neronem
15 opperiuntur, inter ea, quae barbaris ostentantur,
intravere Pompei theatrum, quo magnitudinem
populi viserent. illic per otium (neque enim ludi-
cris ignari oblectabantur) dum consessum caveae,
discrimina ordinum, quis eques, ubi senatus percon-
20 tantur, advertere quosdam cultu externo in sedibus
senatorum; et quinam forent rogitantes, postquam
audiverant earum gentium legatis id honoris da-
tum, quae virtute et amicitia Romana praecelle-
rent, nullos mortalium armis aut fide ante Ger-
25 manos esse exclamant degrediunturque et inter

patres considunt. quod comiter a visentibus exceptum, quasi impetus antiqui et bona aemulatio. Nero civitate Romana ambos donavit, Frisios decedere agris iussit. atque illis aspernantibus auxiliaris eques repente immissus necessitatem attulit, 30
captis caesisve qui pervicacius restiterant.

55. Eosdem agros Ampsivarii occupavere, validior gens non modo sua copia, sed adiacentium populorum miseratione, quia pulsi a Chaucis et sedis inopes tutum exsilium orabant. aderatque iis clarus per illas gentes et nobis quoque fidus 5
nomine Boiocalus, vinctum se rebellione Cherusca iussu Arminii referens, mox Tiberio, Germanico ducibus stipendia meruisse, et quinquaginta annorum obsequio id quoque adiungere, quod gentem suam dicioni nostrae subiceret. quo tantam partem campi 10
iacere, in quam pecora et armenta militum aliquando transmitterentur? servarent sane receptus gregibus inter hominum famem, modo ne vastitatem et solitudinem mallent quam amicos populos. Chamavorum quondam ea arva, mox Tubantum 15
et post Usiporum fuisse. sicuti caelum deis, ita terras generi mortalium datas; quaeque vacuae, eas publicas esse. solem inde suspiciens et cetera sidera vocans quasi coram interrogabat, vellentne contueri inane solum: potius mare superfunderent 20
adversus terrarum ereptores.

56. Et commotus his Avitus: patienda meliorum imperia; id dis, quos inplorarent, placitum, ut arbitrium penes Romanos maneret, quid darent quid adimerent, neque alios iudices quam se ipsos

5 paterentur. haec in publicum Ampsivariis respondit, ipsi Boiocalo ob memoriam amicitiae daturum agros. quod ille ut proditionis pretium aspernatus addidit 'deesse nobis terra in vitam, in qua moriamur, non potest:' atque ita infensis utrimque 10 animis discessum. illi Bructeros, Tencteros, ulteriores etiam nationes socias bello vocabant: Avitus scripto ad Curtilium Manciam superioris exercitus legatum, ut Rhenum transgressus arma a tergo ostenderet, ipse legiones in agrum Tencte-15 rum induxit, excidium minitans, ni causam suam dissociarent. igitur absistentibus his pari metu exterriti Bructeri; et ceteris quoque aliena pericula deserentibus sola Ampsivariorum gens retro ad Usipos et Tubantes concessit. quorum terris 20 exacti cum Chattos, dein Cheruscos petissent, errore longo hospites, egeni, hostes in alieno quod iuventutis erat caeduntur, inbellis aetas in praedam divisa est.

57. Eadem aestate inter Hermunduros Chattosque certatum magno proelio, dum flumen gignendo sale fecundum et conterminum vi trahunt, super libidinem cuncta armis agendi reli-5 gione insita, eos maxime locos propinquare caelo precesque mortalium a deis nusquam propius audiri. inde indulgentia numinum illo in amne illisque silvis salem provenire, non ut alias apud gentes eluvie maris arescente unda, sed super ar-10 dentem arborum struem fusa ex contrariis inter se elementis, igne atque aquis, concretum. sed bellum Hermunduris prosperum, Chattis exitiosius

fuit, quia victores diversam aciem Marti ac Mercurio sacravere, quo voto equi viri, cuncta viva occidioni dantur. et minae quidem hostiles in ipsos 15 vertebant. sed civitas Ubiorum socia nobis malo inproviso adflicta est. nam ignes terra editi villas arva vicos passim corripiebant ferebanturque in ipsa conditae nuper coloniae moenia. neque exstingui poterant, non si imbres caderent, non flu- 20 vialibus aquis aut quo alio humore, donec inopia remediorum et ira cladis agrestes quidam eminus saxa iacere, dein resistentibus flammis propius suggressi ictu fustium aliisque verberibus ut feras absterrebant: postremo tegmina corpori derepta 25 iniciunt, quanto profana et usu polluta, tanto magis oppressura ignes.

58. Eodem anno Ruminalem arborem in comitio, quae octingentos et triginta ante annos Remi Romulique infantiam texerat, mortuis ramalibus et arescente trunco deminutam prodigii loco habitum est, donec in novos fetus revivisceret. 5

CORNELII TACITI
AB EXCESSU DIVI AUGUSTI
LIBER XIV.

1. Gaio Vipstano C. Fonteio consulibus diu meditatum scelus non ultra Nero distulit, vetustate imperii coalita audacia et flagrantior in dies amore Poppaeae, quae sibi matrimonium et discidium
5 Octaviae incolumi Agrippina haud sperans crebris criminationibus, aliquando per facetias incusaret principem et pupillum vocaret, qui iussis alienis obnoxius non modo imperii, sed libertatis etiam indigeret. cur enim differri nuptias suas? formam
10 scilicet displicere et triumphales avos, an fecunditatem et verum animum? timeri ne uxor saltem iniurias patrum, iram populi adversus superbiam avaritiamque matris aperiat. quod si nurum Agrippina non nisi filio infestam ferre posset, redderetur
15 ipsa Othonis coniugio: ituram quoquo terrarum, ubi audiret potius contumelias imperatoris quam viseret periculis eius inmixta. haec atque talia lacrimis et arte adulterae penetrantia nemo prohibebat, cupientibus cunctis infringi potentiam
20 matris et credente nullo usque ad caedem eius duratura filii odia.

2. Tradit Cluvius ardore retinendae Agrippinam potentiae eo usque provectam, ut medio

diei, cum id temporis Nero per vinum et epulas incalesceret, offerret se saepius temulento comptam et incesto paratam. iamque lasciva oscula et prae- 5 nuntias flagitii blanditias adnotantibus proximis, Senecam contra muliebres inlecebras subsidium a femina petivisse, inmissamque Acten libertam, quae simul suo periculo et infamia Neronis anxia deferret pervulgatum esse incestum gloriante matre, nec 10 toleraturos milites profani principis imperium. Fabius Rusticus non Agrippinae, sed Neroni cupitum id memorat eiusdemque libertae astu disiectum. sed quae Cluvius, eadem ceteri quoque auctores prodidere, et fama huc inclinat, seu conce- 15 pit animo tantum inmanitatis Agrippina, seu credibilior novae libidinis meditatio in ea visa est, quae puellaribus annis stuprum cum Lepido spe dominationis admiserat, pari cupidine usque ad libita Pallantis provoluta et exercita ad omne flagitium 20 patrui nuptiis.

3. Igitur Nero vitare secretos eius congressus, abscedentem in hortos aut Tusculanum vel Antiatem in agrum laudare, quod otium capesseret. postremo, ubicumque haberetur, praegravem ratus interficere constituit, hactenus consultans, veneno 5 an ferro vel qua alia vi. placuitque primo venenum. sed inter epulas principis si daretur, referri ad casum non poterat tali iam Britannici exitio; et ministros temptare arduum videbatur mulieris usu scelerum adversus insidias intentae; atque ipsa 10 praesumendo remedia munierat corpus. ferrum et caedes quonam modo occultaretur, nemo reperie-

bat; et ne quis illi tanto facinori delectus iussa
sperneret metuebant. obtulit ingenium Anicetus
15 libertus, classi apud Misenum praefectus et pueri-
tiae Neronis educator ac mutuis odiis Agrippinae
invisus. ergo navem posse componi docet, cuius
pars ipso in mari per artem soluta effunderet
ignaram: nihil tam capax fortuitorum quam mare;
20 et si naufragio intercepta sit, quem adeo iniquum
ut sceleri adsignet, quod venti et fluctus delique-
rint? additurum principem defunctae templum et
aras et cetera ostentandae pietati.

4. Placuit sollertia, tempore etiam iuta,
quando Quinquatruum festos dies apud Baias fre-
quentabat. illuc matrem elicit, ferendas parentium
iracundias et placandum animum dictitans, quo
5 rumorem reconciliationis efficeret acciperetque
Agrippina, facili feminarum credulitate ad gaudia.
venientem dehinc obvius in litora (nam Antio ad-
ventabat) excepit manu et complexu ducitque
Baulos. id villae nomen est, quae promunturium
10 Misenum inter et Baianum lacum flexo mari ad-
luitur. stabat inter alias navis ornatior, tamquam
id quoque honori matris daretur: quippe sueverat
triremi et classiariorum remigio vehi. ac tum in-
vitata ad epulas erat, ut occultando facinori nox
15 adhiberetur. satis constitit exstitisse proditorem,
et Agrippinam auditis insidiis, an crederet ambi-
guam, gestamine sellae Baias pervectam. ibi blan-
dimentum sublevavit metum: comiter excepta
superque ipsum collocata. iam pluribus sermoni-
20 bus, modo familiaritate iuvenili Nero et rursus

adductus, quasi seria consociaret, tracto in longum convictu, prosequitur abeuntem, artius oculis et pectori haerens, sive explenda simulatione, seu periturae matris supremus aspectus quamvis ferum animum retinebat.

5. Noctem sideribus inlustrem et placido mari quietam quasi convincendum ad scelus di praebuere. nec multum erat progressa navis, duobus e numero familiarium Agrippinam comitantibus, ex quis Crepereius Gallus haud procul gubernaculis adstabat, Acerronia super pedes cubitantis reclinis paenitentiam filii et reciperatam matris gratiam per gaudium memorabat, cum dato signo ruere tectum loci multo plumbo grave, pressusque Crepereius et statim exanimatus est. Agrippina et Acerronia eminentibus lecti parietibus ac forte validioribus, quam ut oneri cederent, protectae sunt. nec dissolutio navigii sequebatur, turbatis omnibus et quod plerique ignari etiam conscios impediebant. visum dehinc remigibus unum in latus inclinare atque ita navem submergere: sed neque ipsis promptus in rem subitam consensus, et alii contra nitentes dedere facultatem lenioris in mare iactus. verum Acerronia, inprudentia dum se Agrippinam esse utque subveniretur matri principis clamitat, contis et remis et quae fors obtulerat navalibus telis conficitur: Agrippina silens eoque minus adgnita (unum tamen vulnus umero excepit) nando, deinde occursu lenunculorum Lucrinum in lacum vecta villae suae infertur.

6. Illic reputans ideo se fallacibus litteri
accitam et honore praecipuo habitam, quodqu
litus iuxta, non ventis acta, non saxis inpuls
navis summa sui parte veluti terrestre machina
5 mentum concidisset, observans etiam Acerronia
necem, simul suum vulnus aspiciens, solumque in
sidiarum remedium esse, si non intellegerentu
misit libertum Agerinum, qui nuntiaret filio beni
gnitate deum et fortuna eius evasisse gravem ca
10 sum; orare ut quamvis periculo matris exterritu
visendi curam differret; sibi ad praesens quiet
opus. atque interim securitate simulata medicamin
vulneri et fomenta corpori adhibet; testamentu
Acerroniae requiri bonaque obsignari iubet, i
15 tantum non per simulationem.

7. At Neroni nuntios patrati facinoris o
perienti adfertur evasisse ictu levi sauciam
hactenus adito discrimine, ne auctor dubitaretu
tum pavore exanimis et iam iamque adfore o
5 testans vindictae properam, sive servitia arma
vel militem accenderet, sive ad senatum et pop
lum pervaderet, naufragium et vulnus et inte
fectos amicos obiciendo: quod contra subsidiu
sibi? nisi quid Burrus et Seneca expedirent. qu
10 statim acciverat, incertum an ignaros. igitur lon-
gum utriusque silentium, ne inriti dissuaderent,
an eo descensum credebant, ut, nisi praeveniretur
Agrippina, pereundum Neroni esset. post Seneca
hactenus promptius, ut respiceret Burrum ac
15 sciscitaretur, an militi imperanda caedes esset. ille
praetorianos toti Caesarum domui obstrictos me-

aoresque Germanici nihil adversus progeniem eius
trox ausuros respondit: perpetraret Anicetus pro-
aissa. qui nihil cunctatus poscit summam sceleris.
d eam vocem Nero illo sibi die dari imperium 20
uctoremque tanti muneris libertum profitetur: iret
ropere duceretque promptissimos ad iussa. ipse
udito venisse missu Agrippinae nuntium Ageri-
um, scaenam ultro criminis parat, gladiumque,
um mandata perfert, abicit inter pedes eius, tum 25
uasi deprehenso vincla inici iubet, ut exitium
rincipis molitam matrem et pudore deprehensi
celeris sponte mortem sumpsisse confingeret.

8. Interim vulgato Agrippinae periculo, quasi
asu evenisset, ut quisque acceperat, decurrere ad
itus. hi molium obiectus, hi proximas scaphas
candere; alii, quantum corpus sinebat, vadere in
are; quidam manus protendere; questibus, votis, 5
lamore diversa rogitantium aut incerta respon-
lentium omnis ora compleri; adfluere ingens multi-
udo cum luminibus, atque ubi incolumem esse
ernotuit, ad gratandum sese expedire, donec
spectu armati et minitantis agminis disiecti sunt. 10
Anicetus villam statione circumdat refractaque
anua obvios servorum abripit, donec ad fores cu-
biculi veniret; cui pauci adstabant, ceteris terrore
nrumpentium exterritis. cubiculo modicum lumen
nerat et ancillarum una, magis ac magis anxia 15
Agrippina, quod nemo a filio ac ne Agerinus qui-
dem: aliam fore laetae rei faciem; nunc solitu-
dinem ac repentinos strepitus et extremi mali in-
dicia. abeunte dehinc ancilla 'tu quoque me de-

20 seris' prolocuta respicit Anicetum, trierarcho Her
culeio et Obarito centurione classiario comitatum
ac, si ad visendum venisset, refotam nuntiaret
sin facinus patraturus, nihil se de filio credere
non imperatum parricidium. circumsistunt lectum
25 percussores et prior trierarchus fusti caput eiu
adflixit. iam in mortem centurioni ferrum destrin
genti protendens uterum 'ventrem feri' exclama
vit multisque vulneribus confecta est.

9. Haec consensu produntur. aspexeritn
matrem exanimem Nero et formam corporis eiu
laudaverit, sunt qui tradiderint, sunt qui abnuan
cremata est nocte eadem convivali lecto et exse
5 quiis vilibus; neque, dum Nero rerum potiebatu
congesta aut clausa humus. mox domesticoru
cura levem tumulum accepit, viam Miseni propte
et villam Caesaris dictatoris, quae subiectos sinu
editissima prospectat. accenso rogo libertus eiu
10 cognomento Mnester se ipse ferro transegit, in
certum caritate in patronam an metu exitii. hun
sui finem multos ante annos crediderat Agrippin
contempseratque. nam consulenti super Nerone r
sponderunt Chaldaei fore ut imperaret matremqu
15 occideret; atque illa 'occidat' inquit, 'dum im
peret.'

10. Sed a Caesare perfecto demum scele
magnitudo eius intellecta est. reliquo noctis mod
per silentium defixus, saepius pavore exsurgen
et mentis inops lucem opperiebatur tamquam ex
5 tium adlaturam. atque eum auctore Burro prim
centurionum tribunorumque adulatio ad spem fir

mavit, prensantium manum gratantiumque, quod discrimen inprovisum et matris facinus evasisset. amici dehinc adire templa, et coepto exemplo proxima Campaniae municipia victimis et legationibus laetitiam testari: ipse diversa simulatione maestus et quasi incolumitati suae infensus ac morti parentis inlacrimans. quia tamen non, ut hominum vultus, ita locorum facies mutantur, obversabaturque maris illius et litorum gravis aspectus (et erant qui crederent sonitum tubae collibus circum editis planctusque e tumulo matris audiri), Neapolim concessit litterasque ad senatum misit, quarum summa erat repertum cum ferro percussorem Agerinum, ex intimis Agrippinae libertis, et luisse eam poenas conscientia, quasi scelus paravisset.

11. Adiciebat crimina longius repetita, quod consortium imperii iuraturasque in feminae verba praetorias cohortes idemque dedecus senatus et populi speravisset, ac postquam frustra habita sit, infensa militi patribusque et plebi dissuasisset donativum et congiarium periculaque viris inlustribus struxisset. quanto suo labore perpetratum, ne inrumperet curiam, ne gentibus externis responsa daret. temporum quoque Claudianorum obliqua insectatione cuncta eius dominationis flagitia in matrem transtulit, publica fortuna exstinctam referens. namque et naufragium narrabat: quod fortuitum fuisse, quis adeo hebes inveniretur, ut crederet? aut a muliere naufraga missum cum telo unum, qui cohortes et classes imperatoris perfrin-

geret? ergo non iam Nero, cuius inmanitas om-
nium questus anteibat, sed Seneca adverso ru-
more erat, quod oratione tali confessionem scrip-
sisset.

12. Miro tamen certamine procerum dece
nuntur supplicationes apud omnia pulvinaria, utq
Quinquatrus, quibus apertae insidiae essent, lud
annuis celebrarentur; aureum Minervae simulacru
5 in curia et iuxta principis imago statuerentu
dies natalis Agrippinae inter nefastos esset. Thr
sea Paetus silentio vel brevi adsensu priores ad
lationes transmittere solitus exiit tum senatu,
sibi causam periculi fecit, ceteris libertatis initiu
10 non praebuit. prodigia quoque crebra et inrita i
tercessere. anguem enixa mulier, et alia in co
cubitu mariti fulmine exanimata: iam sol repen
obscuratus et tactae de caelo quattuordecim urb
regiones. quae adeo sine cura deum eveniebat
15 ut multos post annos Nero imperium et scele
continuaverit. ceterum quo gravaret invidia
matris eaque demota auctam lenitatem suam tes
ficaretur, feminas inlustres Iuniam et Calpurnia
praetura functos Valerium Capitonem et Liciniu
20 Gabolum sedibus patriis reddidit, ab Agrippi
olim pulsos. etiam Lolliae Paulinae cineres repo
tari sepulcrumque exstrui permisit; quosque ip
nuper relegaverat, Iturium et Calvisium poena e
solvit. nam Silana fato functa erat, longinquo
25 exsilio Tarentum regressa labante iam Agrippin
cuius inimicitiis conciderat, vel mitigata.

13. Tamen cunctari in oppidis Campaniae, quo-
ım modo urbem ingrederetur, an obsequium se-
ıtus, an studia plebis reperiret anxius: contra
ıterrimus quisque, quorum non alia regia fecun-
or exstitit, invisum Agrippinae nomen et morte 5
ıs accensum populi favorem disserunt: iret in-
epidus et venerationem sui coram experiretur;
nul praegredi exposcunt. et promptiora quam
omiserant inveniunt, obvias tribus, festo cultu
natum, coniugum ac liberorum agmina per sexum 10
aetatem disposita, exstructos, qua incederet,
ectaculorum gradus, quo modo triumphi visuntur.
ıc superbus ac publici servitii victor Capitolium
iit, grates exsolvit, seque in omnes libidines
ıdit, quas male coërcitas qualiscumque matris 15
verentia tardaverat.

14. Vetus illi cupido erat curriculo quadri-
rum insistere, nec minus foedum studium cithara
licrum in modum canere. concertare equis re-
ım et antiquis ducibus factitatum memorabat,
ue vatum laudibus celebre et deorum honori 5
tum. enimvero cantus Apollini sacros, talique
atu adstare non modo Graecis in urbibus, sed
mana apud templa numen praecipuum et prae-
ım. nec iam sisti poterat, cum Senecae ac
rro visum, ne utraque pervinceret, alterum con- 10
ere. clausumque valle Vaticana spatium, in quo
os regeret, haud promisco spectaculo. mox ultro
ari populus Romanus laudibusque extollere, ut
vulgus cupiens voluptatum et, si eodem prin-
s trahat, laetum. ceterum evulgatus pudor non 15

satietatem, ut rebantur, sed incitamentum att
ratusque dedecus molliri, si plures foedasset, n
lium familiarum posteros egestate venales in sc
nam deduxit; quos fato perfunctos ne nomina
20 tradam, maioribus eorum tribuendum puto. nam
eius flagitium est, qui pecuniam ob delicta pot
dedit, quam ne delinquerent. notos quoque equi
Romanos operas arenae promittere subegit do
ingentibus, nisi quod merces ab eo, qui iub
25 potest, vim necessitatis adfert.

15. Ne tamen adhuc publico theatro deho
staretur, instituit ludos Iuvenalium vocabulo,
quos passim nomina data. non nobilitas cuiqu
non aetas aut acti honores impedimento, quo mi
5 Graeci Latinive histrionis artem exercerent us
ad gestus modosque haud viriles. quin et femi
inlustres deformia meditari; exstructaque a
nemus, quod navali stagno circumposuit August
conventicula et cauponae et posita veno inr
10 menta luxui. dabanturque stipes, quas boni ne
sitate, intemperantes gloria consumerent. i
gliscere flagitia et infamia, nec ulla moribus o
corruptis plus libidinum circumdedit quam i
conluvies. vix artibus honestis pudor retine
15 nedum inter certamina vitiorum pudicitia aut m
destia aut quicquam probi moris reservaret
postremum ipse scaenam incedit, multa cura te
tans citharam et praemeditans adsistentibus ph
nascis. accesserat cohors militum, centuriones t
20 buniquc et maerens Burrus ac laudans. tuncq
primum conscripti sunt equites Romani cognomen

igustianorum, aetate ac robore conspicui, et
rs ingenio procaces, alii in spem potentiae. ii
s ac noctes plausibus personare, formam prin-
is vocemque deum vocabulis appellantes; quasi 25
r virtutem clari honoratique agere.

16. Ne tamen ludicrae tantum imperatoris
es notescerent, carminum quoque studium ad-
tavit, contractis quibus aliqua pangendi facul-
s necdum insignis claritas. hi considere simul,
adlatos vel ibidem repertos versus conectere 5
que ipsius verba quoquo modo prolata supplere,
od species ipsa carminum docet, non impetu
instinctu nec ore uno fluens. etiam sapientiae
ctoribus tempus impertiebat post epulas, utque
ntraria adseverantium discordia frueretur. nec 10
erant qui ore vultuque tristi inter oblectamenta
gia spectari cuperent.

17. Sub idem tempus levi initio atrox caedes
ta inter colonos Nucerinos Pompeianosque gla-
atorio spectaculo, quod Livineius Regulus, quem
otum senatu rettuli, edebat. quippe oppidana
scivia in vicem incessentes probra, dein saxa, 5
xtremo ferrum sumpsere, validiore Pompeiano-
m plebe, apud quos spectaculum edebatur. ergo
portati sunt in urbem multi e Nucerinis trunco
r vulnera corpore, ac plerique liberorum aut
rentum mortes deflebant. cuius rei iudicium prin- 10
ps senatui, senatus consulibus permisit. et rursus re
patres relata, prohibiti publice in decem annos
us modi coetu Pompeiani collegiaque, quae contra

leges instituerant, dissoluta; Livineius et qui alii
15 seditionem conciverant exsilio multati sunt.

18. Motus senatu et Pedius Blaesus, accusantibus Cyrenensibus violatum ab eo thesaurum Aesculapii dilectumque militarem pretio et ambitione corruptum. iidem Cyrenenses reum agebant
5 Acilium Strabonem, praetoria potestate usum et missum disceptatorem a Claudio agrorum, quos regis Apionis quondam avitos et populo Romano cum regno relictos proximus quisque possessor invaserant, diutinaque licentia et iniuria quasi iure
10 et aequo nitebantur. igitur abiudicatis agris orta adversus iudicem invidia; et senatus ignota sibi esse mandata Claudii et consulendum principem respondit. Nero probata Strabonis sententia, se nihilo minus subvenire sociis et usurpata conce-
15 dere rescripsit.

19. Sequuntur virorum inlustrium mortes, Domitii Afri et M. Servilii, qui summis honoribus et multa eloquentia viguerant, ille orando causas, Servilius diu foro, mox tradendis rebus Romanis
5 celebris et elegantia vitae, quam clariorem effecit, ut par ingenio, ita morum diversus.

20. Nerone quartum Cornelio Cosso consulibus quinquennale ludicrum Romae institutum est ad morem Graeci certaminis, varia fama, ut cuncta ferme nova. quippe erant qui Gnaeum quoque
5 Pompeium incusatum a senioribus ferrent, quod mansuram theatri sedem posuisset. nam antea subitariis gradibus et scaena in tempus structa ludos edi solitos, vel si vetustiora repetas, stan-

iem populum spectavisse, ne, si consideret theatro,
lies totos ignavia continuaret. spectaculorum qui- 10
lem antiquitas servaretur, quotiens praetores ede-
ent, nulla cuiquam civium necessitate certandi.
ceterum abolitos paulatim patrios mores funditus
verti per accitam lasciviam, ut quod usquam
corrumpi et corrumpere queat, in urbe visatur, 15
degeneretque studiis externis iuventus, gymnasia
et otia et turpes amores exercendo, principe et
senatu auctoribus, qui non modo licentiam vitiis
permiserint, sed vim adhibeant, ut proceres Ro-
mani specie orationum et carminum scaena pollu- 20
antur. quid superesse, nisi ut corpora quoque
nudent et caestus adsumant easque pugnas pro
militia et armis meditentur? an iustitiam auctum
iri et decurias equitum egregium iudicandi munus
melius expleturas, si fractos sonos et dulcedinem 25
vocum perite audissent? noctes quoque dedecori
adiectas, ne quod tempus pudori relinquatur, sed
coetu promisco, quod perditissimus quisque per
diem concupiverit, per tenebras audeat.

21. Pluribus ipsa licentia placebat, ac tamen
honesta nomina praetendebant. maiores quoque
non abhorruisse spectaculorum oblectamentis pro
fortuna, quae tum erat, eoque a Tuscis accitos
histriones, a Thuriis equorum certamina; et pos- 5
sessa Achaia Asiaque ludos curatius editos, nec
quemquam Romae honesto loco ortum ad theatrales
artes degeneravisse, ducentis iam annis a L.
Mummii triumpho, qui primus id genus spectaculi
in urbe praebuerit. sed et consultum parsimoniae, 10

quod perpetua sedes theatro locata sit potius, quam immenso sumptu singulos per annos consurgeret ac destrueretur. nec perinde magistratus rem familiarem exhausturos aut populo efflagitandi
15 Graeca certamina a magistratibus causam fore, cum eo sumptu res publica fungatur. oratorum ac vatum victorias incitamentum ingeniis adlaturas; nec cuiquam iudici grave aures studiis honestis et voluptatibus concessis impertire. laetitiae magis
20 quam lasciviae dari paucas totius quinquennii noctes, quibus tanta luce ignium nihil inlicitum occultari queat. sane nullo insigni dehonestamento id spectaculum transiit. ac ne modica quidem studia plebis exarsere, quia redditi quamquam
25 scaenae pantomimi certaminibus sacris prohibebantur. eloquentiae primas nemo tulit, sed victorem esse Caesarem pronuntiatum. Graeci amictus, quis per eos dies plerique incesserant, tum exoleverunt.

22. Inter quae et sidus cometes effulsit, de quo vulgi opinio est, tamquam mutationem regis portendat. igitur quasi iam depulso Nerone, quisnam deligeretur anquirebant. et omnium ore Ru-
5 bellius Plautus celebratur, cui nobilitas per matrem ex Iulia familia. ipse placita maiorum colebat, habitu severo, casta et secreta domo, quantoque metu occultior, tanto plus famae adeptus. auxit rumorem pari vanitate orta interpretatio
10 fulguris. nam quia discumbentis Neronis apud Simbruina stagna in villa, cui Sublaqueum nomen est, ictae dapes mensaque disiecta erat, idque finibus Tiburtum acciderat, unde paterna Plauto

origo, hunc illum numine deum destinari credebant, fovebantque multi, quibus nova et ancipitia 15
praecolere avida et plerumque fallax ambitio est. ergo permotus his Nero componit ad Plautum litteras, consuleret quieti urbis seque prava diffamantibus subtraheret: esse illi per Asiam avitos agros, in quibus tuta et inturbida iuventa frueretur. ita illuc cum coniuge Antistia et paucis fa- 20
miliarium concessit.

Isdem diebus nimia luxus cupido infamiam et periculum Neroni tulit, quia fontem aquae Marciae ad urbem deductae nando incesserat; videbaturque potus sacros et caerimoniam loci corpore 25
loto polluisse. secutaque anceps valetudo iram deum adfirmavit.

23. At Corbulo post deleta Artaxata utendum recenti terrore ratus ad occupanda Tigranocerta, quibus excisis metum hostium intenderet vel, si pepercisset, clementiae famam adipisceretur, illuc pergit, non infenso exercitu, ne spem 5
veniae auferret, neque tamen remissa cura, gnarus facilem mutatu gentem, ut segnem ad pericula, ita infidam ad occasiones. barbari, pro ingenio quisque, alii preces afferre, quidam deserere vicos et in avia digredi; ac fuere qui se speluncis et 10
carissima secum abderent. igitur dux Romanus diversis artibus, misericordia adversus supplices, celeritate adversus profugos, inmitis iis, qui latebras insederant, ora et exitus specuum sarmentis virgultisque completos igni exurit. atque illum 15
fines suos praegredientem incursavere Mardi, la-

trociniis exerciti contraque inrumpentem montibus defensi; quos Corbulo inmissis Hiberis vastavit hostilemque audaciam externo sanguine ultus est.

24. Ipse exercitusque ut nullis ex proelio damnis, ita per inopiam et labores fatiscebant, carne pecudum propulsare famem adacti. ad hoc penuria aquae, fervida aestas, longinqua itinera 5 sola ducis patientia mitigabantur, eadem pluraque gregario milite tolerantis. ventum dehinc in locos cultos demessaeque segetes, et ex duobus castellis, in quae confugerant Armenii, alterum impetu captum; qui primam vim depulerant, obsidione 10 coguntur. unde in regionem Tauraunitium transgressus inprovisum periculum vitavit. nam haud procul tentorio eius non ignobilis barbarus cum telo repertus ordinem insidiarum seque auctorem et socios per tormenta edidit, convictique et pu-15 niti sunt qui specie amicitiae dolum parabant. nec multo post legati Tigranocerta missi patere moenia adferunt, intentos popularis ad iussa: simul hospitale donum, coronam auream, tradebant. accepitque cum honore, nec quicquam urbi detractum, 20 quo promptius obsequium integri retinerent.

25. At praesidium Legerda, quod ferox iuventus clauserat, non sine certamine expugnatum est: nam et proelium pro muris ausi erant et pulsi intra munimenta aggeri demum et inrumpentium 5 armis cessere. quae facilius proveniebant, quia Parthi Hyrcano bello distinebantur. miserantque Hyrcani ad principem Romanum societatem oratum, attineri a se Vologesen pro pignore amicitiae

ostentantes. eos regredientes Corbulo, ne Euphraten transgressi hostium custodiis circumvenirentur, 10 dato praesidio ad litora maris rubri deduxit, unde vitatis Parthorum finibus patrias in sedes remeavere.

26. Quin et Tiridaten per Medos extrema Armeniae intrantem, praemisso cum auxiliis Verulano legato atque ipse legionibus citis, abire procul ac spem belli amittere subegit; quosque nobis aversos animis cognoverat, caedibus et incendiis 5 perpopulatus possessionem Armeniae usurpabat, cum advenit Tigranes a Nerone ad capessendum imperium delectus, Cappadocum ex nobilitate, regis Archelai nepos, sed quod diu obses apud urbem fuerat, usque ad servilem patientiam demissus. nec 10 consensu acceptus, durante apud quosdam favore Arsacidarum. at plerique superbiam Parthorum perosi datum a Romanis regem malebant. additum ei praesidium mille legionarii, tres sociorum cohortes duaeque equitum alae, et quo facilius no- 15 vum regnum tueretur, partes Armeniae, ut cuique finitima, Pharasmani Polemonique et Aristobulo atque Antiocho parere iussae sunt. Corbulo in Suriam abscessit, morte Ummidii legati vacuam ac sibi permissam. 20

27. Eodem anno ex inlustribus Asiae urbibus Laodicea tremore terrae prolapsa, nullo a nobis remedio, propriis opibus revaluit. at in Italia vetus oppidum Puteoli ius coloniae et cognomentum a Nerone apiscuntur. veterani Tarentum et 5 Antium adscripti non tamen infrequentiae locorum

subvenere, dilapsis pluribus in provincias, in quibus stipendia expleverant; neque coniugiis suscipiendis neque alendis liberis sueti orbas sine po-
10 steris domos relinquebant. non enim, ut olim, universae legiones deducebantur cum tribunis et centurionibus et sui cuiusque ordinis militibus, ut consensu et caritate rem publicam efficerent, sed ignoti inter se, diversis manipulis, sine rectore,
15 sine adfectibus mutuis, quasi ex alio genere mortalium repente in unum collecti, numerus magis quam colonia.

28. Comitia praetorum arbitrio senatus haberi solita, quod acriore ambitu exarserant, princeps composuit, tris, qui supra numerum petebant, legioni praeficiendo. auxitque patrum honorem sta-
5 tuendo ut, qui a privatis iudicibus ad senatum provocavissent, eiusdem pecuniae periculum facerent, cuius si qui imperatorem appellarent; nam antea vacuum id solutumque poena fuerat. fine anni Vibius Secundus eques Romanus accusanti-
10 bus Mauris repetundarum damnatur atque Italia exigitur, ne graviore poena adficeretur, Vibii Crispi fratris opibus enisus.

29. Caesennio Paeto et Petronio Turpiliano consulibus gravis clades in Britannia accepta, in qua neque A. Didius legatus, ut memoravi, nisi parta retinuerat, et successor Veranius modicis
5 excursibus Siluras populatus, quin ultra bellum proferret, morte prohibitus est, magna, dum vixit, severitatis fama, supremis testamenti verbis ambitionis manifestus: quippe multa in Neronem adu-

latione addidit subiecturum ei provinciam fuisse, si biennio proximo vixisset. sed tum Paulinus 10 Suetonius obtinebat Britannos, scientia militiae et rumore populi, qui neminem sine aemulo sinit, Corbulonis concertator, receptaeque Armeniae decus aequare domitis perduellibus cupiens. igitur Monam insulam, incolis validam et receptaculum perfuga- 15 rum, adgredi parat, navesque fabricatur plano alveo adversus breve et incertum mare. sic pedes; equites vada secuti aut altiores inter undas adnantes equis tramisere.

30. Stabat pro litore diversa acies, densa armis virisque, intercursantibus feminis; in modum Furiarum veste ferali, crinibus deiectis faces praeferebant; Druidaeque circum, preces diras sublatis ad caelum manibus fundentes, novitate 5 aspectus perculere militem, ut quasi haerentibus membris inmobile corpus vulneribus praeberent. dein cohortationibus ducis et se ipsi stimulantes, ne muliebre et fanaticum agmen pavescerent, inferunt signa sternuntque obvios et igni suo invol- 10 vunt. praesidium posthac inpositum victis excisique luci saevis superstitionibus sacri: nam cruore captivo adolere aras et hominum fibris consulere deos fas habebant. haec agenti Suetonio repentina defectio provinciae nuntiatur. 15

31. Rex Icenorum Prasutagus, longa opulentia clarus, Caesarem heredem duasque filias scripserat, tali obsequio ratus regnumque et domum suam procul iniuria fore. quod contra vertit, adeo ut regnum per centuriones, domus per servos velut 5

capta vastarentur. iam primum uxor eius Boudicca verberibus adfecta et filiae stupro violatae sunt: praecipui quique Icenorum, quasi illi cunctam regionem muneri accepissent, avitis bonis exu-
10 untur, et propinqui regis inter mancipia habebantur. qua contumelia et metu graviorum, quando in formam provinciae cesserant, rapiunt arma, commotis ad rebellationem Trinobantibus et qui alii nondum servitio fracti resumere libertatem
15 occultis coniurationibus pepigerant, acerrimo in veteranos odio. quippe in coloniam Camulodunum recens deducti pellebant domibus, exturbabant agris, captivos, servos appellando, foventibus inpotentiam veteranorum militibus similitudine vitae
20 et spe eiusdem licentiae. ad hoc templum divo Claudio constitutum quasi arx aeternae dominationis aspiciebatur, delectique sacerdotes specie religionis omnis fortunas effundebant. nec arduum videbatur exscindere coloniam nullis munimentis
25 saeptam; quod ducibus nostris parum provisum erat, dum amoenitati prius quam usui consulitur.

32. Inter quae nulla palam causa delapsum Camuloduni simulacrum Victoriae ac retro conversum, quasi cederet hostibus. et feminae in furorem turbatae adesse exitium canebant, externosque
5 fremitus in curia eorum auditos; consonuisse ululatibus theatrum visamque speciem in aestuario Tamesae subversae coloniae: iam Oceanus cruento aspectu, dilabente aestu humanorum corporum effigies relictae, ut Britannis ad spem, ita vetera-
10 nis ad metum trahebantur. sed quia procul Sue-

tonius aberat, petivere a Cato Deciano procuratore auxilium. ille haud amplius quam ducentos sine iustis armis misit; et inerat modica militum manus. tutela templi freti, et impedientibus qui occulti rebellionis conscii consilia turbabant, neque 15 fossam aut vallum praeduxerunt, neque motis senibus et feminis iuventus sola restitit: quasi media pace incauti multitudine barbarorum circumveniuntur. et cetera quidem impetu direpta aut incensa sunt: templum, in quo se miles con- 20 globaverat, biduo obsessum expugnatumque. et victor Britannus Petilio Ceriali, legato legionis nonae, in subsidium adventanti obvius fudit legionem, et quod peditum interfecit: Cerialis cum equitibus evasit in castra et munimentis defensus 25 est. qua clade et odiis provinciae, quam avaritia eius in bellum egerat, trepidus procurator Catus in Galliam transiit.

33. At Suetonius mira constantia medios inter hostes Londinium perrexit, cognomento quidem coloniae non insigne, sed copia negotiatorum et commeatuum maxime celebre. ibi ambiguus, an illam sedem bello deligeret, circumspecta infre- 5 quentia militis, satisque magnis documentis temeritatem Petilii coërcitam, unius oppidi damno servare universa statuit. neque fletu et lacrimis auxilium eius orantium flexus est, quin daret profectionis signum et comitantes in partem agminis ac- 10 ciperet: si quos inbellis sexus aut fessa aetas vel loci dulcedo attinuerat, ab hoste oppressi sunt. eadem clades municipio Verulamio fuit, quia bar-

bari omissis castellis praesidiisque militarium,
15 quod uberrimum spolianti et defendentibus intutum,
laeti praeda et laborum segnes petebant. ad septuaginta milia civium et sociorum iis quae memoravi locis cecidisse constitit. neque enim capere aut venundare aliudve quod belli commercium, sed
20 caedes patibula ignes cruces, tamquam reddituri supplicium ac praerepta interim ultione, festinabant.

34. Iam Suetonio quarta decuma legio cum vexillariis vicensimanis et e proximis auxiliares, decem ferme milia armatorum erant, cum omittere cunctationem et congredi acie parat. deligitque
5 locum artis faucibus et a tergo silva clausum, satis cognito nihil hostium nisi in fronte et apertam planitiem esse, sine metu insidiarum. igitur legionarius frequens ordinibus, levis circum armatura, conglobatus pro cornibus eques adstitit. at
10 Britannorum copiae passim per catervas et turmas exsultabant, quanta non alias multitudo, et animo adeo feroci, ut coniuges quoque testes victoriae secum traherent plaustrisque inponerent, quae super extremum ambitum campi posuerant.

35. Boudicca curru filias prae se vehens, ut quamque nationem accesserat, solitum quidem Britannis feminarum ductu bellare testabatur, sed tunc non ut tantis maioribus ortam regnum et
5 opes, verum ut unam e vulgo libertatem amissam, confectum verberibus corpus, contrectatam filiarum pudicitiam ulcisci. eo provectas Romanorum cupidines, ut non corpora, ne senectam quidem aut

virginitatem inpollutam relinquant. adesse tamen deos iustae vindictae: cecidisse legionem, quae proe- 10 lium ausa sit; ceteros castris occultari aut fugam circumspicere. ne strepitum quidem et clamorem tot milium, nedum impetus et manus perlaturos: si copias armatorum, si causas belli secum expenderent, vincendum illa acie vel cadendum esse. 15 id mulieri destinatum: viverent viri et servirent.

36. Ne Suetonius quidem in tanto discrimine silebat. quamquam confideret virtuti, tamen exhortationes et preces miscebat, ut spernerent sonores barbarorum et inanes minas: plus illic feminarum quam iuventutis aspici. inbelles inermes ces- 5 suros statim, ubi ferrum virtutemque vincentium totiens fusi adgnovissent. etiam in multis legionibus paucos, qui proelia profligarent; gloriaeque eorum accessurum, quod modica manus universi exercitus famam adipiscerentur. conferti tantum 10 et pilis emissis, post umbonibus et gladiis stragem caedemque continuarent, praedae inmemores: parta victoria cuncta ipsis cessura. is ardor verba ducis sequebatur, ita se ad intorquenda pila expedierat vetus miles et multa proeliorum experientia, ut 15 certus eventus Suetonius daret pugnae signum.

37. Ac primum legio gradu inmota et angustias loci pro munimento retinens, postquam in propius suggressos hostis certo iactu tela exhauserat, velut cuneo erupit. idem auxiliarium impetus; et eques protentis hastis perfringit quod ob- 5 vium et validum erat. ceteri terga praebuere, difficili effugio, quia circumiecta vehicula saepserant

abitus. et miles ne mulierum quidem neci tempe-
rabat, confixaque telis etiam iumenta corporum
10 cumulum auxerant. clara et antiquis victoriis par
ea die laus parta: quippe sunt qui paulo minus
quam octoginta milia Britannorum cecidisse tra-
dant, militum quadringentis ferme interfectis nec
multo amplius vulneratis. Boudicca vitam veneno
15 finivit. et Poenius Postumus, praefectus castrorum
secundae legionis, cognitis quartadecumanorum
vicensimanorumque prosperis rebus, quia pari
gloria legionem suam fraudaverat abnueratque
contra ritum militiae iussa ducis, se ipse gladio
20 transegit.

38. Contractus deinde omnis exercitus sub
pellibus habitus est ad reliqua belli perpetranda
auxitque copias Caesar missis ex Germania duo-
bus legionariorum milibus, octo auxiliarium cohor-
5 tibus ac mille equitibus, quorum adventu nonani
legionario milite suppleti sunt. cohortes alaeque
novis hibernaculis locatae, quodque nationum am-
biguum aut adversum fuerat, igni atque ferro va-
statum. sed nihil aeque quam fames adfligebat
10 serendis frugibus incuriosos, et omni aetate ad
bellum versa, dum nostros commeatus sibi desti-
nant. gentesque praeferoces tardius ad pacem incli-
nabant, quia Iulius Classicianus, successor Cato
missus et Suetonio discors, bonum publicum pri-
15 vatis simultatibus impediebat disperseratque no-
vum legatum opperiendum esse, sine hostili ira et
superbia victoris clementer deditis consulturum;
simul in urbem mandabat, nullum proeliorum

inem exspectarent, nisi succederetur Suetonio, uius adversa pravitati ipsius, prospera ad fortuiam referebat.

39. Igitur ad spectandum Britanniae statum nissus est e libertis Polyclitus, magna Neronis pe posse auctoritate eius non modo inter legatum rocuratoremque concordiam gigni, sed et rebelles arbarum animos pace conponi. nec defuit Polylitus, quo minus ingenti agmine Italiae Galliaeue gravis, postquam Oceanum transmiserat, miitibus quoque nostris terribilis incederet. sed ostibus inrisui fuit, apud quos flagrante etiam um libertate nondum cognita libertinorum pontia erat; mirabanturque, quod dux et exercitus nti belli confector servitiis oboedirent. cuncta men ad imperatorem in mollius relata; detenusque rebus gerundis Suetonius, quod postea aucas naves in litore remigiumque in iis amiset, tamquam durante bello tradere exercitum etronio Turpiliano, qui iam consulatu abierat, ibetur. is non inritato hoste neque lacessitus onestum pacis nomen segni otio imposuit.

40. Eodem anno Romae insignia scelera, lterum senatoris, servili alterum audacia, admissa unt. Domitius Balbus erat praetorius, simul longa enecta, simul orbitate et pecunia insidiis obnoius. ei propinquus Valerius Fabianus, capessenis honoribus destinatus, subdidit testamentum scitis Vinicio Rufino et Terentio Lentino equitius Romanis. illi Antonium Primum et Asinium Iarcellum sociaverant. Antonius audacia promp-

10 tus, Marcellus Asinio Pollione proavo clarus neque morum spernendus habebatur, nisi quod paupertatem praecipuum malorum credebat. igitur Fabianus tabulas ascitis quos memoravi et aliis minus inlustribus obsignat. quod apud patres convictum

15 et Fabianus Antoniusque cum Rufino et Terentio lege Cornelia damnantur. Marcellum memoria maiorum et preces Caesaris poenae magis quam infamiae exemere.

41. Perculit is dies Pompeium quoque Aelianum, iuvenem quaestorium, tamquam flagitiorum Fabiani gnarum, eique Italia et Hispania, in qua ortus erat, interdictum est. pari ignominia Vale-

5 rius Ponticus adficitur, quod reos, ne apud praefectum urbis arguerentur, ad praetorem detulisset, interim specie legum, mox praevaricando ultionem elusurus. additur senatus consulto, qui talem operam emptitasset vendidissetve, perinde poena tene-

10 retur ac publico iudicio calumniae condemnatus.

42. Haud multo post praefectum urbis Pedanium Secundum servus ipsius interfecit, seu negata libertate, cui pretium pepigerat, sive amore exoleti incensus et dominum aemulum non tole-

5 rans. ceterum cum vetere ex more familiam omnem, quae sub eodem tecto mansitaverat, ad supplicium agi oporteret, concursu plebis, quae tot innoxios protegebat, usque ad seditionem ventum est senatusque obsessus, in quo ipso erant studia

10 nimiam severitatem aspernantium, pluribus nihil mutandum censentibus. ex quis C. Cassius sententiae loco in hunc modum disseruit:

43. 'Saepe numero, patres conscripti, in hoc
rdine interfui, cum contra instituta et leges ma-
orum nova senatus decreta postularentur; neque
um adversatus, non quia dubitarem, super om-
ibus negotiis melius atque rectius olim provisum
t quae converterentur in deterius mutari, sed ne
imio amore antiqui moris studium meum extollere
iderer. simul quidquid hoc in nobis auctoritatis
st, crebris contradictionibus destruendum non exi-
timabam, ut maneret integrum, si quando res
ublica consiliis eguisset. quod hodie evenit, con-
ulari viro domi suae interfecto per insidias ser-
iles, quas nemo prohibuit aut prodidit quamvis
ondum concusso senatus consulto, quod suppli-
ium toti familiae minitabatur. decernite hercule
npunitatem: at quem dignitas sua defendet, cum
raefecto urbis non profuerit? quem numerus ser-
orum tuebitur, cum Pedanium Secundum qua-
ringenti non protexerint? cui familia opem feret,
uae ne in metu quidem pericula nostra advertit?
n, ut quidam fingere non erubescunt, iniurias
uas ultus est interfector, quia de paterna pecunia
ransegerat aut avitum mancipium detrahebatur?
ronuntiemus ultro dominum iure caesum videri.

44. Libet argumenta conquirere in eo, quod
apientioribus deliberatum est? sed et si nunc
rimum statuendum haberemus, creditisne servum
nterficiendi domini animum sumpsisse, ut non vox
inax excideret, nihil per temeritatem proloque-
etur? sane consilium occultavit, telum inter igna-
ros paravit: num excubias transire, cubiculi fores

recludere, lumen inferre, caedem patrare poterat omnibus nesciis? multa sceleris indicia praeve-
10 niunt: servi si prodant, possumus singuli inter plures, tuti inter anxios, postremo, si pereundum sit, non inulti inter nocentes agere. suspecta maioribus nostris fuerunt ingenia servorum, etiam cum in agris aut domibus isdem nascerentur
15 caritatemque dominorum statim acciperent. postquam vero nationes in familiis habemus, quibus diversi ritus, externa sacra aut nulla sunt, conluviem istam non nisi metu coërcueris. at quidam insontes peribunt. nam et ex fuso exercitu cum
20 decumus quisque fusti feritur, etiam strenui sortiuntur. habet aliquid ex iniquo omne magnum exemplum, quod contra singulos utilitate publica rependitur.'

45. Sententiae Cassii ut nemo unus contra ire ausus est, ita dissonae voces respondebant numerum aut aetatem aut sexum ac plurimorum indubiam innocentiam miserantium: praevaluit tamen
5 pars, quae supplicium decernebat. sed obtemperari non poterat, conglobata multitudine et saxa ac faces minante. tum Caesar populum edicto increpuit atque omne iter, quo damnati ad poenam ducebantur, militaribus praesidiis saepsit. censuerat
10 Cingonius Varro ut liberti quoque, qui sub eodem tecto fuissent, Italia deportarentur. id a principe prohibitum est, ne mos antiquus, quem misericordia non minuerat, per saevitiam intenderetur.

46. Damnatus isdem consulibus Tarquitius Priscus repetundarum Bithynis interrogantibus,

magno patrum gaudio, qui accusatum ab eo Statilium Taurum pro consule ipsius meminerant. census per Gallias a Q. Volusio et Sextio Africano Trebellioque Maximo acti sunt, aemulis inter se per nobilitatem Volusio atque Africano: Trebellium dum uterque dedignatur, supra tulere. 5

47. Eo anno mortem obiit Memmius Regulus, auctoritate constantia fama, in quantum praeumbrante imperatoris fastigio datur, clarus, adeo ut Nero aeger valetudine, et adulantibus circum, qui finem imperio adesse dicebant, si quid fato pateretur, responderit habere subsidium rem publicam. rogantibus dehinc, in quo potissimum, addiderat in Memmio Regulo. vixit tamen post haec Regulus, quiete defensus et quia nova generis claritudine neque invidiosis opibus erat. gymnasium eo anno dedicatum a Nerone praebitumque oleum equiti ac senatui Graeca facilitate. 5 10

48. P. Mario L. Afinio consulibus Antistius praetor, quem in tribunatu plebis licenter egisse memoravi, probrosa adversus principem carmina factitavit vulgavitque celebri convivio, dum apud Ostorium Scapulam epulatur. exim a Cossutiano Capitone, qui nuper senatorium ordinem precibus Tigellini soceri sui receperat, maiestatis delatus est. tum primum revocata ea lex, credebaturque haud perinde exitium Antistio quam imperatori gloriam quaeri, ut condemnatum a senatu intercessione tribunicia morti eximeret. et cum Ostorius nihil audivisse pro testimonio dixisset, adversis testibus creditum; censuitque Iunius Marullus 5 10

consul designatus adimendam reo praeturam ne-
15 candumque more maiorum. ceteris inde adsentientibus, Paetus Thrasea, multo cum honore Caesaris et acerrime increpito Antistio, non quidquid nocens reus pati mereretur, id egregio sub principe et nulla necessitate obstricto senatui statuendum dis-
20 seruit: carnificem et laqueum pridem abolita, et esse poenas legibus constitutas, quibus sine iudicum saevitia et temporum infamia supplicia decernerentur. quin in insula publicatis bonis, quo longius sontem vitam traxisset, eo privatim miserio-
25 rem et publicae clementiae maximum exemplum futurum.

49. Libertas Thraseae servitium aliorum rupit, et postquam discessionem consul permiserat, pedibus in sententiam eius iere, paucis exceptis, in quibus adulatione promptissimus fuit A. Vitel-
5 lius, optimum quemque iurgio lacessens et respondenti reticens, ut pavida ingenia solent. at consules perficere decretum senatus non ausi, de consensu scripsere Caesari. ille inter pudorem et iram cunctatus, postremo rescripsit: nulla iniuria pro-
10 vocatum Antistium gravissimas in principem contumelias dixisse; earum ultionem a patribus postulatam, et pro magnitudine delicti poenam statui par fuisse. ceterum se, qui severitatem decernentium impediturus fuerit, moderationem non prohi-
15 bere: statuerent ut vellent, datam et absolvendi licentiam. his atque talibus recitatis et offensione manifesta, non ideo aut consules mutavere relationem aut Thrasea decessit sententia ceterive

quae probaverant deseruere, pars, ne principem obiecisse invidiae viderentur, plures numero tuti, 20 Thrasea sueta firmitudine animi et ne gloria intercideret.

50. Haud dispari crimine Fabricius Veiento conflictatus est, quod multa et probrosa in patres et sacerdotes composuisset iis libris, quibus nomen codicillorum dederat. adiciebat Tullius Geminus accusator venditata ab eo munera principis et 5 adipiscendorum honorum ius. quae causa Neroni fuit suscipiendi iudicii, convictumque Veientonem Italia depulit et libros exuri iussit, conquisitos lectitatosque, donec cum periculo parabantur: mox licentia habendi oblivionem attulit. 10

51. Sed gravescentibus in dies publicis malis subsidia minuebantur, concessitque vita Burrus, incertum valetudine an veneno. valetudo ex eo coniectabatur, quod in se tumescentibus paulatim faucibus et impedito meatu spiritum finiebat. plures 5 iussu Neronis, quasi remedium adhiberetur, inlitum palatum eius noxio medicamine adseverabant, et Burrum intellecto scelere, cum ad visendum eum princeps venisset, aspectum eius aversatum sciscitanti hactenus respondisse: 'ego me bene 10 habeo.' civitati grande desiderium eius mansit per memoriam virtutis et successorum alterius segnem innocentiam, alterius flagrantissima flagitia. quippe Caesar duos praetoriis cohortibus imposuerat, Faenium Rufum ex vulgi favore, quia rem frumentariam 15 sine quaestu tractabat, Sofonium Tigellinum, veterem inpudicitiam atque infamiam in eo secutus.

atque illi pro cognitis moribus fuere, validior Ti-
gellinus in animo principis et intimis libidinibus
20 adsumptus, prospera populi et militum fama Rufus,
quod apud Neronem adversum experiebatur.

52. Mors Burri infregit Senecae potentiam,
quia nec bonis artibus idem virium erat altero
velut duce amoto, et Nero ad deteriores inclina-
bat. hi variis criminationibus Senecam adoriuntur,
5 tamquam ingentes et privatum modum evectas opes
adhuc augeret, quodque studia civium in se verteret,
hortorum quoque amoenitate et villarum magni-
ficentia quasi principem supergrederetur. obicie-
bant etiam eloquentiae laudem uni sibi adsciscere
10 et carmina crebrius factitare, postquam Neroni
amor eorum venisset. nam oblectamentis principis
palam iniquum detrectare vim eius equos regentis,
inludere voces, quotiens caneret. quem ad finem
nihil in re publica clarum fore, quod non ab illo
15 reperiri credatur? certe finitam Neronis pueritiam
et robur iuventae adesse: exueret magistrum, satis
amplis doctoribus instructus maioribus suis.

53. At Seneca criminantium non ignarus,
prodentibus iis, quibus aliqua honesti cura, et
familiaritatem eius magis magisque aspernante
Caesare, tempus sermoni orat et accepto ita in-
5 cipit: 'quartus decumus annus est, Caesar, ex quo
spei tuae admotus sum, octavus, ut imperium ob-
tines: medio temporis tantum honorum atque opum
in me cumulasti, ut nihil felicitati meae desit nisi
moderatio eius. utar magnis exemplis, nec meae for-
10 tunae, sed tuae. abavus tuus Augustus M. Agrippae

Mytilenense secretum, C. Maecenati urbe in ipsa velut peregrinum otium permisit; quorum alter bellorum socius, alter Romae pluribus laboribus iactatus ampla quidem, sed pro ingentibus meritis, praemia acceperant. ego quid aliud munificentiae 15 tuae adhibere potui quam studia, ut sic dixerim, in umbra educata, et quibus claritudo venit, quod iuventae tuae rudimentis adfuisse videor, grande huius rei pretium. at tu gratiam inmensam, innumeram pecuniam circumdedisti, adeo ut plerum- 20 que intra me ipse volvam: egone, equestri et provinciali loco ortus, proceribus civitatis adnumeror? inter nobiles et longa decora praeferentes novitas mea enituit? ubi est animus ille modicis contentus? talis hortos exstruit et per haec suburbana 25 incedit et tantis agrorum spatiis, tam lato faenore exuberat? una defensio occurrit, quod muneribus tuis obniti non debui.

54. Sed uterque mensuram inplevimus, et tu, quantum princeps tribuere amico posset, et ego, quantum amicus a principe accipere: cetera invidiam augent. quae quidem, ut omnia mortalia, infra tuam magnitudinem iacet, sed mihi incum- 5 bit, mihi subveniendum est. quo modo in militia aut via fessus adminiculum orarem, ita in hoc itinere vitae senex et levissimis quoque curis inpar, cum opes meas ultra sustinere non possim, praesidium peto. iube rem per procuratores tuos ad- 10 ministrari, in tuam fortunam recipi. nec me in paupertatem ipse detrudam, sed traditis quorum fulgore praestringor, quod temporis hortorum aut vil-

larum curae seponitur, in animum revocabo. su-
15 perest tibi robur et tot per annos visum summi
fastigii regimen: possumus seniores amici quietem
reposcere. hoc quoque in tuam gloriam cedet, eos
ad summa vexisse, qui et modica tolerarent.'

55. Ad quae Nero sic respondit: 'quod me-
ditatae orationi tuae statim occurram, id primum
tui muneris habeo, qui me non tantum praevisa
sed subita expedire docuisti. abavus meus Augu
5 stus Agrippae et Maecenati usurpare otium pos
labores concessit, sed in ea ipse aetate, cuiu
auctoritas tueretur quidquid illud et qualecumqu
tribuisset; ac tamen neutrum datis a se praemiis
exuit. bello et periculis meruerant; in iis enim
10 iuventa Augusti versata est. nec mihi tela e
manus tuae defuissent in armis agenti: sed quo
praesens condicio poscebat, ratione consilio prae-
ceptis pueritiam, dein iuventam meam fovisti. e
tua quidem erga me munera, dum vita suppetet
15 aeterna erunt: quae a me habes, horti et faenu
et villae, casibus obnoxia sunt. ac licet multa vi-
deantur, plerique haudquaquam artibus tuis pare
plura tenuerunt. pudet referre libertinos, qui di-
tiores spectantur: unde etiam rubori mihi est,
20 quod praecipuus caritate nondum omnes fortuna
antecellis.

56. Verum et tibi valida aetas rebusque et fruc-
tui rerum sufficiens, et nos prima imperii spatia in-
gredimur, nisi forte aut te Vitellio ter consuli aut
me Claudio postponis, et quantum Volusio longa
5 parsimonia quaesivit, tantum in te mea liberalitas

explere non potest. quin, si qua in parte lubricum adulescentiae nostrae declinat, revocas ornatumque robur subsidio inpensius regis? non tua moderatio, si reddideris pecuniam, nec quies, si reliqueris principem, sed mea avaritia, meae crudeli- 10 tatis metus in ore omnium versabitur. quod si maxime continentia tua laudetur, non tamen sapienti viro decorum fuerit, unde amico infamiam paret, inde gloriam sibi recipere.' his adicit complexum et oscula, factus natura et consuetudine 15 exercitus velare odium fallacibus blanditiis. Seneca, qui finis omnium cum dominante sermonum, grates agit: sed instituta prioris potentiae commutat, prohibet coetus salutantium, vitat comitantis, rarus per urbem, quasi valetudine infensa 20 aut sapientiae studiis domi adtineretur.

57. Perculso Seneca promptum fuit Rufum Faenium inminuere Agrippinae amicitiam in eo criminantibus. validiorque in dies Tigellinus et malas artes, quibus solis pollebat, gratiores ratus, si principem societate scelerum obstringeret, metus 5 eius rimatur; conpertoque Plautum et Sullam maxime timeri, Plautum in Asiam, Sullam in Galliam Narbonensem nuper amotos, nobilitatem eorum et propinquos huic Orientis, illi Germaniae exercitus commemorat. non se, ut Burrum, diversas spes, 10 sed solam incolumitatem Neronis spectare; cui caveri utcumque ab urbanis insidiis praesenti opera: longinquos motus quonam modo comprimi posse? erectas Gallias ad nomen dictatorium, nec minus suspensos Asiae populos claritudine avi 15

Drusi. Sullam inopem, unde praecipuam audaciam, et simulatorem segnitiae, dum temeritati locum reperiret. Plautum magnis opibus ne fingere quidem cupidinem otii, sed veterum Romanorum imi-
20 tamenta praeferre, adsumpta etiam Stoicorum adrogantia sectaque, quae turbidos et negotiorum adpetentes faciat. nec ultra mora. Sulla sexto die pervectis Massiliam percussoribus ante metum et rumorem interficitur, cum epulandi causa discum-
25 beret. perlatum caput eius inlusit Nero tamquam praematura canitie deforme.

58. Plauto parari necem non perinde occultum fuit, quia pluribus salus eius curabatur, et spatium itineris ac maris tempusque interiectum moverat famam; vulgoque fingebant petitum ab eo Corbu-
5 lonem, magnis tum exercitibus praesidentem et clari atque insontes si interficerentur, praecipuum ad pericula. quin et Asiam favore iuvenis arma cepisse, nec milites ad scelus missos aut numero validos aut animo promptos, postquam iussa effi-
10 cere nequiverint, ad spes novas transisse. vana haec more famae credentium otio augebantur; ceterum libertus Plauti celeritate ventorum praevenit centurionem et mandata L. Antistii soceri attulit: effugeret segnem mortem, dum suffugium
15 esset: magni nominis miseratione reperturum bonos, consociaturum audaces: nullum interim subsidium aspernandum. si sexaginta milites (tot enim adveniebant) propulisset, dum refertur nuntius Neroni, dum manus alia permeat, multa secutura,
20 quae adusque bellum evalescerent. denique aut

alutem tali consilio quaeri, aut nihil gravius au-
lenti quam ignavo patiendum esse.

59. Sed Plautum ea non movere, sive nullam
pem providebat inermis atque exsul, seu taedio
mbiguae spei, an amore coniugis et liberorum,
uibus placabiliorem fore principem rebatur nulla
ollicitudine turbatum. sunt qui alios a socero
untios venisse ferant, tamquam nihil atrox im-
nineret; doctoresque sapientiae, Coeranum Graeci,
Musonium Tusci generis, constantiam opperiendae
nortis pro incerta et trepida vita suasisse. reper-
us est certe per medium diei nudus exercitando
orpori. talem eum centurio trucidavit coram Pe-
agone spadone, quem Nero centurioni et mani-
pulo, quasi satellitibus ministrum regium, prae-
posuerat. caput interfecti relatum; cuius aspectu
(ipsa principis verba referam) cur, inquit Nero,
hominem nasutum timuisti? et posito metu nuptias
Poppaeae ob eius modi terrores dilatas maturare
parat Octaviamque coniugem amoliri, quamvis mo-
deste ageret, nomine patris et studiis populi gra-
vem. sed ad senatum litteras misit de caede Sullae
Plautique haud confessus, verum utriusque turbi-
dum ingenium esse, et sibi incolumitatem rei pu-
blicae magna cura haberi. decretae eo nomine sup-
plicationes, utque Sulla et Plautus senatu move-
rentur, gravioribus tum ludibriis quam malis.

60. Igitur accepto patrum consulto, postquam
cuncta scelerum suorum pro egregiis accipi videt,
exturbat Octaviam, sterilem dictitans; exim Pop-
paeae coniungitur. ea diu paelex et adulteri Ne-

ronis, mox mariti potens, quendam ex ministri Octaviae impulit servilem ei amorem obicere. destinaturque reus cognomento Eucaerus, natione Alexandrinus, canere tibiis doctus. actae ob id de ancillis quaestiones, et vi tormentorum victis quibusdam, ut falsa adnuerent, plures perstitere sanctitatem dominae tueri; ex quibus una instanti Tigellino castiora esse muliebria Octaviae respondit quam os eius. movetur tamen primo civilis discidii specie domumque Burri, praedia Plauti infausta dona accipit: mox in Campaniam pulsa est addita militari custodia. inde crebri questus nec occulti per vulgum, cui minor sapientia et ex mediocritate fortunae pauciora pericula sunt. hinc Nero, tamquam paenitentia flagitii, coniugem revocavit Octaviam.

61. Exim laeti Capitolium scandunt deosque tandem venerantur. effigies Poppaeae proruunt, Octaviae imagines gestant umeris, spargunt floribus foroque ac templis statuunt. itur etiam in principis laudes. iamque et Palatium multitudine et clamoribus complebant, cum emissi militum globi verberibus et intento ferro turbatos disiecere. mutataque quae per seditionem verterant, et Poppaeae honos repositus est. quae semper odio, tum et metu atrox, ne aut vulgi acrior vis ingrueret aut Nero inclinatione populi mutaretur, provoluta genibus eius, non eo loci res suas ait, ut de matrimonio certet, quamquam id sibi vita potius, sed vitam ipsam in extremum adductam a clientelis et servitiis Octaviae, quae plebis sibi

nomen indiderint, ea in pace ausi, quae vix bello evenirent. arma illa adversus principem sumpta; ducem tantum defuisse, qui motis rebus facile reperiretur; omitteret modo Campaniam et in urbem ipsa pergeret, ad cuius nutum absentis tumultus cierentur. quod alioquin suum delictum? quam cuiusquam offensionem? an quia veram progeniem penatibus Caesarum datura sit? malle populum Romanum tibicinis Aegyptii subolem imperatorio fastigio induci? denique, si id rebus conducat, libens quam coactus acciret dominam, vel consuleret securitati iusta ultione. et modicis remediis primos motus consedisse: at si desperent uxorem Neronis fore Octaviam, illi maritum daturos.

62. Varius sermo et ad metum atque iram accommodatus terruit simul audientem et accendit. sed parum valebat suspicio in servo et quaestionibus ancillarum elusa erat. ergo confessionem alicuius quaeri placet, cui rerum quoque novarum crimen adfingeretur. et visus idoneus maternae necis patrator Anicetus, classi apud Misenum, ut memoravi, praefectus, levi post admissum scelus gratia, dein graviore odio, quia malorum facinorum ministri quasi exprobrantes aspiciuntur. igitur accitum eum Caesar operae prioris admonet: solum incolumitati principis adversus insidiantem matrem subvenisse; locum haud minoris gratiae instare, si coniugem infensam depelleret. nec manu aut telo opus: fateretur Octaviae adulterium. occulta quidem ad praesens, sed magna ei praemia et secessus amoenos promittit, vel, si negavisset, necem

intentat. ille insita vecordia et facilitate priorum flagitiorum, plura etiam quam iussum erat fingit
20 fateturque apud amicos, quos velut consilio adhibuerat princeps. tum in Sardiniam pellitur, ubi non inops exsilium toleravit et fato obiit.

63. At Nero praefectum in spem sociandae classis corruptum, et incusatae paulo ante sterilitatis oblitus, abactos partus conscientia libidinum, eaque sibi conperta edicto memorat insulaque
5 Pandateria Octaviam claudit. non alia exsul visentium oculos maiore misericordia adfecit. meminerant adhuc quidam Agrippinae a Tiberio, recentior Iuliae memoria obversabatur a Claudio pulsae: sed illis robur aetatis adfuerat; laeta aliqua vide-
10 rant et praesentem saevitiam melioris olim fortunae recordatione adlevabant. huic primum nuptiarum dies loco funeris fuit, deductae in domum, in qua nihil nisi luctuosum haberet, erepto per venenum patre et statim fratre; tum ancilla do-
15 mina validior et Poppaea non nisi in perniciem uxoris nupta, postremo crimen omni exitio gravius.

64. Ac puella vicensimo aetatis anno inter centuriones et milites, praesagio malorum iam vitae exempta, nondum tamen morte adquiescebat. paucis dehinc interiectis diebus mori iubetur, cum iam
5 viduam se et tantum sororem testaretur communesque Germanicos et postremo Agrippinae nomen cieret, qua incolumi infelix quidem matrimonium, sed sine exitio pertulisset. restringitur vinclis venaeque eius per omnes artus exsolvuntur; et
10 quia pressus pavore sanguis tardius labebatur,

praefervidi balnei vapore enecatur. additurque
atrocior saevitia, quod caput amputatum latumque
in urbem Poppaea vidit. dona ob haec templis
decreta quem ad finem memorabimus? quicumque
casus temporum illorum nobis vel aliis auctoribus 15
noscent, praesumptum habeant, quotiens fugas et
caedes iussit princeps, totiens grates deis actas,
quaeque rerum secundarum olim, tum publicae
cladis insignia fuisse. neque tamen silebimus, si
quod senatus consultum adulatione novum aut 20
patientia postremum fuit.

65. Eodem anno libertorum potissimos veneno
interfecisse creditus est, Doryphorum quasi adversatum nuptiis Poppaeae, Pallantem, quod inmensam pecuniam longa senecta detineret. Romanus secretis criminationibus incusaverat Senecam 5
ut C. Pisonis socium, sed validius a Seneca eodem
crimine perculsus est. unde Pisoni timor et orta
insidiarum in Neronem magna moles et inprospera.

CORNELII TACITI

AB EXCESSU DIVI AUGUSTI

LIBER XV.

1. Interea rex Parthorum Vologeses cognitis Corbulonis rebus regemque alienigenam Tigranen Armeniae impositum, simul fratre Tiridate pulso spretum Arsacidarum fastigium ire ultum volens,
5 magnitudine rursum Romana et continui foederis reverentia diversas ad curas trahebatur, cunctator ingenio et defectione Hyrcanorum, gentis validae, multisque ex eo bellis inligatus. atque illum ambiguum novus insuper nuntius contumeliae
10 exstimulat: quippe egressus Armenia Tigranes Adiabenos, conterminam nationem, latius ac diutius quam per latrocinia vastaverat, idque primores gentium aegre tolerabant: eo contemptionis descensum, ut ne duce quidem Romano incursarentur,
15 sed temeritate obsidis tot per annos inter mancipia habiti. accendebat dolorem eorum Monobazus, quem penes Adiabenum regimen, quod praesidium aut unde peteret rogitans. iam de Armenia concessum, proxima trahi; et nisi defendant Parthi,
20 levius servitium apud Romanos deditis quam captis esse. Tiridates quoque regni profugus per silentium

aut modice querendo gravior erat: non enim ignavia magna imperia contineri; virorum armorumque faciendum certamen; id in summa fortuna aequius quod validius, et sua retinere privatae 25 domus, de alienis certare regiam laudem esse.

2. Igitur commotus his Vologeses concilium vocat et proximum sibi Tiridaten constituit atque ita orditur: 'hunc ego eodem mecum patre genitum, cum mihi per aetatem summo nomine concessisset, in possessionem Armeniae deduxi, qui 5 tertius potentiae gradus habetur: nam Medos Pacorus ante ceperat. videbarque contra vetera fratrum odia et certamina familiae nostrae penates rite composuisse. prohibent Romani et pacem numquam ipsis prospere lacessitam nunc quoque in 10 exitium suum abrumpunt. non ibo infitias: aequitate quam sanguine, causa quam armis retinere parta maioribus malueram. si cunctatione deliqui, virtute corrigam. vestra quidem vis et gloria in integro est, addita modestiae fama, quae neque 15 summis mortalium spernenda est et a dis aestimatur.' simul diademate caput Tiridatis evinxit, promptam equitum manum, quae regem ex more sectatur, Monaesi nobili viro tradidit, adiectis Adiabenorum auxiliis, mandavitque Tigranen Ar- 20 menia exturbare, dum ipse positis adversus Hyrcanos discordiis vires intimas molemque belli ciet, provinciis Romanis minitans.

3. Quae ubi Corbuloni certis nuntiis audita sunt, legiones duas cum Verulano Severo et Vettio Bolano subsidium Tigrani mittit, occulto praecepto,

compositius cuncta quam festinantius agerent:
5 quippe bellum habere quam gerere malebat. scripseratque Caesari proprio duce opus esse, qui Armeniam defenderet: Suriam ingruente Vologese acriore in discrimine esse. atque interim reliquas legiones pro ripa Euphratis locat, tumultuariam
10 provincialium manum armat, hostiles ingressus praesidiis intercipit. et quia egena aquarum regio est, castella fontibus inposita; quosdam rivos congestu harenae abdidit.

4. Ea dum a Corbulone tuendae Suriae parantur, acto raptim agmine Monaeses, ut famam sui praeiret, non ideo nescium aut incautum Tigranen offendit. occupaverat Tigranocertam, urbem
5 copia defensorum et magnitudine moenium validam. ad hoc Nicephorius amnis haud spernenda latitudine partem murorum ambit, et ducta ingens fossa, qua fluvio diffidebatur. inerantque milites et provisi ante commeatus, quorum subvectu pauci
10 avidius progressi et repentinis hostibus circumventi ira magis quam metu ceteros accenderant. sed Partho ad exsequendas obsidiones nulla comminus audacia: raris sagittis neque clausos exterret et semet frustratur. Adiabeni cum promovere scalas
15 et machinamenta inciperent, facile detrusi, mox erumpentibus nostris caeduntur.

5. Corbulo tamen, quamvis secundis rebus suis, moderandum fortunae ratus misit ad Vologesen, qui expostularent vim provinciae inlatam: socium amicumque regem, cohortes Romanas cir-
5 cumsideri. omitteret potius obsidionem, aut se quo-

que in agro hostili castra positurum. Casperius centurio in eam legationem delectus apud oppidum Nisibin, septem et triginta milibus passuum a Tigranocerta distantem, adiit regem et mandata ferociter edidit. Vologesi vetus et penitus infixum erat arma 10 Romana vitandi, nec praesentia prospere fluebant. inritum obsidium, tutus manu et copiis Tigranes, fugati qui expugnationem sumpserant, missae in Armeniam legiones, et aliae pro Suria paratae ultro inrumpere; sibi inbecillum equitem pabuli 15 inopia: nam exorta vis locustarum ambederat quidquid herbidum aut frondosum. igitur metu abstruso mitiora obtendens, missurum ad imperatorem Romanum legatos super petenda Armenia et firmanda pace respondet. Monaesen omittere Tigranocertam 20 iubet, ipse retro concedit.

6. Haec plures ut formidine regis et Corbulonis minis patrata ac magnifica extollebant: alii occulte pepigisse interpretabantur, ut omisso utrimque bello et abeunte Vologese Tigranes quoque Armenia abscederet. cur enim exercitum Ro- 5 manum a Tigranocertis deductum? cur deserta per otium quae bello defenderant? an melius hibernavisse in extrema Cappadocia, raptim erectis tuguriis, quam in sede regni modo retenti? dilata prorsus arma, ut Vologeses cum alio quam cum 10 Corbulone certaret, Corbulo meritae tot per annos gloriae non ultra periculum faceret. nam, ut rettuli, proprium ducem tuendae Armeniae poposcerat, et adventare Caesennius Paetus audiebatur. iamque aderat, copiis ita divisis, ut quarta et duo- 15

decuma legiones addita quinta, quae recens e Moesis excita erat, simul Pontica et Galatarum Cappadocumque auxilia Paeto oboedirent, tertia et sexta et decuma legiones priorque Suriae miles
20 apud Corbulonem manerent; cetera ex rerum usu sociarent partirenturve. sed neque Corbulo aemuli patiens, et Paetus, cui satis ad gloriam erat, si proximus haberetur, despiciebat gesta, nihil caedis aut praedae, usurpatas nomine tenus urbium ex-
25 pugnationes dictitans: se tributa ac leges et pro umbra regis Romanum ius victis impositurum.

7. Sub idem tempus legati Vologesis, quos ad principem missos memoravi, revertere inriti bellumque propalam sumptum a Parthis. nec Paetus detrectavit, sed duabus legionibus, quarum
5 quartam Funisulanus Vettonianus eo in tempore, duodecumam Calavius Sabinus regebant, Armeniam intrat tristi omine. nam in transgressu Euphratis, quem ponte tramittebant, nulla palam causa turbatus equus, qui consularia insignia ge-
10 stabat, retro evasit. hostiaque, quae muniebantur, hibernaculis adsistens semifacta opera fuga perrupit seque vallo extulit. et pila militum arsere, magis insigni prodigio, quia Parthus hostis missilibus telis decertat.

8. Ceterum Paetus spretis ominibus, necdum satis firmatis hibernaculis, nullo rei frumentariae provisu, rapit exercitum trans montem Taurum reciperandis, ut ferebat, Tigranocertis vastandis-
5 que regionibus, quas Corbulo integras omisisset. et capta quaedam castella, gloriaeque et praedae

nonnihil partum, si aut gloriam cum modo aut praedam cum cura habuisset. longinquis itineribus percursando quae obtineri nequibant, corrupto qui captus erat commeatu et instante iam hieme, re- 10 duxit exercitum conposuitque ad Caesarem litteras quasi confecto bello, verbis magnificis, rerum vacuas.

9. Interim Corbulo numquam neglectam Euphratis ripam crebrioribus praesidiis insedit; et ne ponti iniciendo impedimentum hostiles turmae adferrent (iam enim subiectis campis magna specie volitabant), naves magnitudine praestantes et co- 5 nexas trabibus ac turribus auctas agit per amnem catapultisque et ballistis proturbat barbaros, in quos saxa et hastae longius permeabant, quam ut contrario sagittarum iactu adaequarentur. dein pons continuatus collesque adversi per socias cohortes, post legio- 10 num castris occupantur, tanta celeritate et ostentatione virium, ut Parthi omisso paratu invadendae Suriae spem omnem in Armeniam verterent, ubi Paetus imminentium nescius quintam legionem procul in Ponto habebat, reliquas promiscis militum comme- 15 atibus infirmaverat, donec adventare Vologesen magno et infenso agmine auditum.

10. Accitur legio duodecuma, et unde famam aucti exercitus speraverat, prodita infrequentia, qua tamen retineri castra et eludi Parthus tractu belli poterat, si Paeto aut in suis aut in alienis consiliis constantia fuisset: verum ubi a viris mi- 5 litaribus adversus urgentes casus firmatus erat, rursus, ne alienae sententiae indigens videretur,

in diversa ac deteriora transibat. et tunc relictis hibernis non fossam neque vallum sibi, sed cor-
10 pora et arma in hostem data clamitans, duxit legiones quasi proelio certaturus. deinde amisso centurione et paucis militibus, quos visendis hostium copiis praemiserat, trepidus remeavit. et quia minus acriter Vologeses institerat, vana rursus
15 fiducia tria milia delecti peditis proximo Tauri iugo imposuit, quo transitum regis arcerent; alares quoque Pannonios, robur equitatus, in parte campi locat. coniunx ac filius castello, cui Arsamosata nomen est, abditi, data in praesidium cohorte ac
20 disperso milite, qui in uno habitus vagum hostem promptius sustentavisset. aegre compulsum ferunt, ut vim instantem Corbuloni fateretur. nec a Corbulone properatum, quo gliscentibus periculis etiam subsidii laus augeretur. expediri tamen itineri sin-
25 gula milia ex tribus legionibus et alarios octingentos, parem numerum e cohortibus iussit.

11. At Vologeses, quamvis obsessa a Paeto itinera hinc peditatu inde equite accepisset, nihil mutato consilio, sed vi ac minis alares exterruit, legionarios obtrivit, uno tantum centurione Tar-
5 quitio Crescente turrim, in qua praesidium agitabat, defendere auso factaque saepius eruptione et caesis, qui barbarorum propius suggrediebantur, donec ignium iactu circumveniretur. peditum si quis integer longinqua et avia, vulnerati castra repetivere,
10 virtutem regis, saevitiam et copias gentium, cuncta metu extollentes, facili credulitate eorum, qui eadem pavebant. ne dux quidem obniti adversis,

sed cuncta militiae munia deseruerat, missis iterum ad Corbulonem precibus, veniret propere, signa et aquilas et nomen reliquum infelicis exercitus tueretur: se fidem interim, donec vita suppeditet, retenturos.

12. Ille interritus et parte copiarum apud Suriam relicta, ut munimenta Euphrati inposita retinerentur, qua proximum et commeatibus non egenum, regionem Commagenam, exim Cappadociam, inde Armenios petivit. comitabantur exercitum praeter alia sueta bello magna vis camelorum onusta frumenti, ut simul hostem famemque depelleret. primum e perculsis Paccium primi pili centurionem obvium habuit, dein plerosque militum; quos diversas fugae causas obtendentes redire ad signa et clementiam Paeti experiri monebat: se nisi victoribus immitem esse. simul suas legiones adire, hortari, priorum admonere, novam gloriam ostendere. non vicos aut oppida Armeniorum, sed castra Romana duasque in iis legiones pretium laboris peti. si singulis manipularibus praecipua servati civis corona imperatoria manu tribueretur, quod illud et quantum decus, ubi par eorum numerus aspiceretur, qui adtulissent salutem et qui accepissent! his atque talibus in commune alacres (et erant quos pericula fratrum aut propinquorum propriis stimulis incenderent) continuum diu noctuque iter properabant.

13. Eoque intentius Vologeses premere obsessos, modo vallum legionum, modo castellum, quo inbellis aetas defendebatur, adpugnare, pro-

pius incedens quam mos Parthis, si ea temeritat
5 hostem in proelium eliceret. at illi vix contuber-
niis extrahi, nec aliud quam munimenta propu-
gnabant, pars iussu ducis, et alii propria ignavia
aut Corbulonem opperientes, ac vis si ingrueret,
provisis exemplis cladis Caudinae Numantinaeque;
10 neque eandem vim Samnitibus, Italico populo, a
Parthis, Romani imperii aemulis. validam quoque
et laudatam antiquitatem, quotiens fortuna contra
daret, saluti consuluisse. qua desperatione exer-
citus dux subactus primas tamen litteras ad Volo-
15 gesen non supplices, sed in modum querentis com-
posuit, quod pro Armeniis semper Romanae di-
cionis aut subiectis regi, quem imperator dele-
gisset, hostilia faceret: pacem ex aequo utilem;
ne praesentia tantum spectaret. ipsum adversus
20 duas legiones totis regni viribus advenisse: at Ro-
manis orbem terrarum reliquum, quo bellum iu-
varent.

14. Ad ea Vologeses nihil pro causa, sed op-
periendos sibi fratres Pacorum ac Tiridaten re-
scripsit; illum locum tempusque consilio destina-
tum, quid de Armenia cernerent; adiecisse deos
5 dignum Arsacidarum, simul ut de legionibus Ro-
manis statuerent. missi posthac a Paeto nuntii et
regis conloquium petitum, qui Vasacen praefectum
equitatus ire iussit. tum Paetus Lucullos, Pom-
peios et si qua Caesares obtinendae donandaeve
10 Armeniae egerant, Vasaces imaginem retinendi lar-
giendive penes nos, vim penes Parthos memorat. et
multum in vicem disceptato, Monobazus Adiabenus i

iem posterum testis iis quae pepigissent adhibetur.
lacuitque liberari obsidio legiones et decedere om-
em militem finibus Armeniorum castellaque et 15
ommeatus Parthis tradi, quibus perpetratis copia
Vologesi fieret mittendi ad Neronem legatos.

15. Interim flumini Arsaniae (is castra prae-
uebat) pontem imposuit, specie sibi illud iter ex-
edientis, sed Parthi quasi documentum victoriae
usserant; namque iis usui fuit, nostri per diver-
um iere. addidit rumor sub iugum missas legiones 5
t alia ex rebus infaustis, quorum simulacrum ab
rmeniis usurpatum est. namque et munimenta
ngressi sunt, antequam agmen Romanum exce-
eret, et circumstetere vias, captiva olim manci-
ia aut iumenta adgnoscentes abstrahentesque: 10
aptae etiam vestes, retenta arma, pavido milite
t concedente, ne qua proelii causa exsisteret.
Vologeses armis et corporibus caesorum aggeratis,
uo cladem nostram testaretur, visu fugientium
egionum abstinuit: fama moderationis quaereba- 15
ur, postquam superbiam expleverat. flumen Ar-
aniam elephanto insidens, proximus quisque regem
i equorum perrupere, quia rumor incesserat pon-
em cessurum oneri dolo fabricantium: sed qui
ngredi ausi sunt, validum et fidum intellexere. 20

16. Ceterum obsessis adeo suppeditavisse rem
rumentariam constitit, ut horreis ignem inicerent,
ontraque prodiderit Corbulo Parthos inopes copia-
um et pabulo attrito relicturos oppugnationem,
eque se plus tridui itinere afuisse. adicit iure 5
urando Paeti cautum apud signa, adstantibus iis,

quos testificando rex misisset, neminem Romanum
Armeniam ingressurum, donec referrentur litterae
Neronis, an paci adnueret. quae ut augendae in-
10 famiae composita, sic reliqua non in obscuro ha-
bentur, una die quadraginta milium spatium emen-
sum esse Paetum, desertis passim sauciis, neque
minus deformem illam fugientium trepidationem,
quam si terga in acie vertissent. Corbulo cum suis
15 copiis apud ripam Euphratis obvius non eam
speciem insignium et armorum praetulit, ut diver-
sitatem exprobraret. maesti manipuli ac vicem
commilitonum miserantes ne lacrimis quidem tem-
perare; vix prae fletu usurpata consalutatio. de-
20 cesserat certamen virtutis et ambitio gloriae, feli-
cium hominum adfectus: sola misericordia vale-
bat, et apud minores magis.

17. Ducum inter se brevis sermo secutus est,
hoc conquerente inritum laborem, potuisse bellum
fuga Parthorum finiri; ille integra utrique cuncta
respondit: converterent aquilas et iuncti invade-
5 rent Armeniam abscessu Vologesis infirmatam.
non ea imperatoris habere mandata Corbulo: peri-
culo legionum commotum e provincia egressum;
quando in incerto habeantur Parthorum conatus,
Suriam repetiturum: sic quoque optimam fortunam
10 orandam, ut pedes confectus spatiis itinerum ala-
crem et facilitate camporum praevenientem equi-
tem adsequeretur. exim Paetus per Cappadociam
hibernavit: at Vologesis ad Corbulonem missi
nuntii, detraheret castella trans Euphraten am-
15 nemque, ut olim, medium faceret. ille Armeniam

uoque diversis praesidiis vacuam fieri expostula-
at. et postremo concessit rex; dirutaque quae
Euphraten ultra communiverat Corbulo, et Armenii
ine arbitro relicti sunt.

18. At Romae tropaea de Parthis arcusque
edio Capitolini montis sistebantur, decreta ab
enatu integro adhuc bello neque tum omissa, dum
spectui consulitur spreta conscientia. quin et dis-
imulandis rerum externarum curis Nero frumen-
um plebis vetustate corruptum in Tiberim iecit,
uo securitatem annonae ostentaret. cuius pretio
ihil additum est, quamvis ducentas ferme naves
ortu in ipso violentia tempestatis et centum alias
iberi subvectas fortuitus ignis absumpsisset. tris
ein consulares, L. Pisonem, Ducenium Geminum,
ompeium Paulinum vectigalibus publicis prae-
osuit, cum insectatione priorum principum, qui
ravitate sumptuum iustos reditus anteissent: se
nnuum sexcentiens sestertium rei publicae largiri.

19. Percrebruerat ea tempestate pravissimus
os, cum propinquis comitiis aut sorte provin-
iarum plerique orbi fictis adoptionibus adsci-
erent filios, praeturasque et provincias inter
atres sortiti statim emitterent manu, quos ad-
ptaverant. at patres familiarum magna cum
nvidia senatum adeunt, ius naturae, labores
ducandi adversus fraudem et artes et brevitatem
doptionis enumerant. satis pretii esse orbis, quod
nulta securitate, nullis oneribus gratiam honores
uncta prompta et obvia haberent. sibi promissa
legum diu exspectata in ludibrium verti, quando

quis sine sollicitudine parens, sine luctu orbus longa patrum vota repente adaequaret. factum ex 15 eo senatus consultum, ne simulata adoptio in ulla parte muneris publici iuvaret ac ne usurpandis quidem hereditatibus prodesset.

20. Exim Claudius Timarchus Cretensis reus agitur, ceteris criminibus, ut solent praevalidi provincialium et opibus nimiis ad iniurias minorum elati: una vox eius usque ad contumeliam senatus 5 penetraverat, quod dictitasset in sua potestate situm, an proconsulibus, qui Cretam obtinuissent, grates agerentur. quam occasionem Paetus Thrasea ad bonum publicum vertens, postquam de reo censuerat provincia Creta depellendum, haec addidit: 10 'usu probatum est, patres conscripti, leges egregias, exempla honesta apud bonos ex delictis aliorum gigni. sic oratorum licentia Cinciam rogationem, candidatorum ambitus Iulias leges, magistratuum avaritia Calpurnia scita pepererunt; nam 15 culpa quam poena tempore prior, emendari quam peccare posterius est. ergo adversus novam provincialium superbiam dignum fide constantiaque Romana capiamus consilium, quo tutelae sociorum nihil derogetur, nobis opinio decedat, qualis quisque habeatur, alibi quam in civium iudicio esse.

21. Olim quidem non modo praetor aut consul, sed privati etiam mittebantur, qui provincias viserent et quid de cuiusque obsequio videretur referrent, trepidabantque gentes de aestimatione singulorum: 5 at nunc colimus externos et adulamur, et quo modo ad nutum alicuius grates, ita promptius accusatio

decernitur. decernaturque et maneat provincialibus ius potentiam suam tali modo ostentandi: sed laus falsa et precibus expressa perinde cohibeatur quam malitia, quam crudelitas. plura saepe 10 peccantur, dum demeremur quam dum offendimus. quaedam immo virtutes odio sunt, severitas obstinata, invictus adversum gratiam animus. inde initia magistratuum nostrorum meliora ferme et finis inclinat, dum in modum candidatorum suf- 15 fragia conquirimus; quae si arceantur, aequabilius atque constantius provinciae regentur. nam ut metu repetundarum infracta avaritia est, ita vetita gratiarum actione ambitio cohibebitur.'

22. Magno adsensu celebrata sententia, non tamen senatus consultum perfici potuit, abnuentibus consulibus ea de re relatum. mox auctore principe sanxere, ne quis ad concilium sociorum referret agendas apud senatum pro praetoribus 5 prove consulibus grates, neu quis ea legatione fungeretur.

Isdem consulibus gymnasium ictu fulminis conflagravit, effigiesque in eo Neronis ad informe aes liquefacta. et motu terrae celebre Campaniae 10 oppidum Pompei magna ex parte proruit. defunctaque virgo Vestalis Laelia, in cuius locum Cornelia ex familia Cossorum capta est.

23. Memmio Regulo et Verginio Rufo consulibus natam sibi ex Poppaea filiam Nero ultra mortale gaudium accepit appellavitque Augustam, dato et Poppaeae eodem cognomento. locus puerperio colonia Antium fuit, ubi ipse generatus 5

erat. iam senatus uterum Poppaeae commenda-
verat dis votaque publice susceperat, quae multi-
plicata exsolutaque. et additae supplicationes
templumque Fecunditati et certamen ad exemplar
10 Actiacae religionis decretum, utque Fortunarum
effigies aureae in solio Capitolini Iovis locarentur,
ludicrum circense, ut Iuliae genti apud Bovillas,
ita Claudiae Domitiaeque apud Antium ederetur.
quae fluxa fuere, quartum intra mensem defuncta
15 infante. rursusque exortae adulationes censentium
honorem divae et pulvinar aedemque et sacer-
dotem. atque ipse ut laetitiae, ita maeroris inmo-
dicus egit. adnotatum est, omni senatu Antium
sub recentem partum effuso, Thraseam prohibitum
20 inmoto animo praenuntiam inminentis caedis con-
tumeliam excepisse. secutam dehinc vocem Cae-
saris ferunt, qua reconciliatum se Thraseae apud
Senecam iactaverit, ac Senecam Caesari gratula-
tum: unde gloria egregiis viris et pericula gli-
25 scebant.

24. Inter quae veris principio legati Partho-
rum mandata regis Vologesis litterasque in eam-
dem formam attulere: se priora et totiens iactata
super obtinenda Armenia nunc omittere, quoniam
5 di, quamvis potentium populorum arbitri, possessio-
nem Parthis non sine ignominia Romana tradi-
dissent. nuper clausum Tigranen; post Paetum le-
gionesque, cum opprimere posset, incolumes dimi-
sisse. satis adprobatam vim; datum et lenitatis
10 experimentum. nec recusaturum Tiridaten acci-
piendo diademati in urbem venire, nisi sacerdotii

religione attineretur. iturum ad signa et effigies principis, ubi legionibus coram regnum auspicaretur.

25. Talibus Vologesis litteris, quia Paetus diversa tamquam rebus integris scribebat, interrogatus centurio, qui cum legatis advenerat, quo in statu Armenia esset, omnes inde Romanos excessisse respondit. tum intellecto barbarum inrisu, 5
qui peterent quod eripuerant, consuluit inter primores civitatis Nero, bellum anceps an pax inhonesta placeret. nec dubitatum de bello. et Corbulo militum atque hostium tot per annos gnarus gerendae rei praeficitur, ne cuius alterius inscitia 10
rursum peccaretur, quia Paeti piguerat. igitur inriti remittuntur, cum donis tamen, unde spes fieret non frustra eadem oraturum Tiridaten, si preces ipse attulisset. Suriaeque exsecutio C. Cestio, copiae militares Corbuloni permissae, et quinta 15
decuma legio ducente Mario Celso e Pannonia adiecta est. scribitur tetrarchis ac regibus praefectisque et procuratoribus et qui praetorum finitimas provincias regebant, iussis Corbulonis obsequi, in tantum ferme modum aucta potestate, quem po- 20
pulus Romanus Cn. Pompeio bellum piraticum gesturo dederat. regressum Paetum, cum graviora metueret, facetiis insectari satis habuit Caesar, his ferme verbis: ignoscere se statim, ne tam promptus in pavorem longiore sollicitudine aegre- 25
sceret.

26. At Corbulo quarta et duodecuma legionibus, quae fortissimo quoque amisso et ceteris

exterritis parum habiles proelio videbantur, in Suriam translatis, sextam inde ac tertiam legi-
5 ones, integrum militem et crebris ac prosperis laboribus exercitum, in Armeniam ducit. ad-
diditque legionem quintam, quae per Pontum agens expers cladis fuerat, simul quintadecu-
manos recens adductos et vexilla delectorum ex
10 Illyrico et Aegypto, quodque alarum cohortiumque, et auxilia regum in unum conducta apud Meli-
tenen, qua tramittere Euphraten parabat. tum lu-
stratum rite exercitum ad contionem vocat ordi-
turque magnifica de auspiciis imperatoris rebus-
15 que a se gestis, adversa in inscitiam Paeti decli-
nans, multa auctoritate, quae viro militari pro facundia erat.

27. Mox iter L. Lucullo quondam penetratum, apertis quae vetustas obsaepserat, pergit. et ve-
nientes Tiridatis Vologesisque de pace legatos haud aspernatus, adiungit iis centuriones cum
5 mandatis non inmitibus: nec enim adhuc eo ven-
tum, ut certamine extremo opus esset. multa Ro-
manis secunda, quaedam Parthis evenisse, docu-
mento adversus superbiam. proinde et Tiridati conducere intactum vastationibus regnum dono
10 accipere, et Vologesen melius societate Romana quam damnis mutuis genti Parthorum consulturum.
scire, quantum intus discordiarum quamque indo-
mitas et praeferoces nationes regeret: contra im-
peratori suo immotam ubique pacem et unum id
15 bellum esse. simul consilio terrorem adicere, et megistanas Armenios, qui primi a nobis defecerant,

pellit sedibus, castella eorum exscindit, plana edita, validos invalidosque pari metu complet.

28. Non infensum nec cum hostili odio Corbulonis nomen etiam barbaris habebatur, eoque consilium eius fidum credebant. ergo Vologeses neque atrox in summam, et quibusdam praefecturis indutias petit: Tiridates locum diemque conloquio 5 poscit. tempus propinquum, locus, in quo nuper obsessae cum Paeto legiones erant, cum barbaris delectus esset ob memoriam laetioris sibi rei, Corbulo non vitavit, ut dissimilitudo fortunae gloriam augeret. neque infamia Paeti angebatur, quod eo 10 maxime patuit, quia filio eius tribuno ducere manipulos atque operire reliquias malae pugnae imperavit. die pacta Tiberius Alexander, inlustris eques Romanus, minister bello datus, et Vinicianus Annius, gener Corbulonis, nondum senatoria 15 aetate, sed pro legato quintae legioni inpositus, in castra Tiridatis venere, honori eius ac ne metueret insidias tali pignore; viceni dehinc equites adsumpti. et viso Corbulone rex prior equo desiluit; nec cunctatus Corbulo, sed pedes uterque dexteras 20 miscuere.

29. Exim Romanus laudat iuvenem omissis praecipitibus tuta et salutaria capessentem. ille de nobilitate generis multum praefatus, cetera temperanter adiungit: iturum quippe Romam laturumque novum Caesari decus, non adversis Parthorum 5 rebus supplicem Arsaciden. tum placuit Tiridaten ponere apud effigiem Caesaris insigne regium nec nisi manu Neronis resumere; et conloquium osculo

finitum. dein paucis diebus interiectis, magna
10 utrimque specie, inde eques compositus per turmas
et insignibus patriis, hinc agmina legionum stetere
fulgentibus aquilis signisque et simulacris deum
in modum templi: medio tribunal sedem curulem
et sedes effigiem Neronis sustinebat. ad quam pro-
15 gressus Tiridates, caesis ex more victimis, subla-
tum capiti diadema imagini subiecit, magnis apud
cunctos animorum motibus, quos augebat insita
adhuc oculis exercituum Romanorum caedes au
obsidio. at nunc versos casus: iturum Tiridate
20 ostentui gentibus, quanto minus quam captivum

30. Addidit gloriae Corbulo comitatem epu
lasque; et rogitante rege causas, quotiens novum
aliquid adverterat, ut initia vigiliarum per cen
turionem nuntiari, convivium bucina dimitti e
5 structam ante augurale aram subdita face accend
cuncta in maius attollens admiratione prisci mori
adfecit. postero die spatium oravit, quo tantum
itineris aditurus fratres ante matremque viseret
obsidem interea filiam tradit litterasque supplice
10 ad Neronem.

31. Et digressus Pacorum apud Medos, Vo-
logesen Ecbatanis repperit, non incuriosum fratris;
quippe et propriis nuntiis a Corbulone petierat,
ne quam imaginem servitii Tiridates perferret neu
5 ferrum traderet aut complexu provincias obtinen-
tium arceretur foribusve eorum adsisteret, tantus-
que ei Romae quantus consulibus honor esset.
scilicet externae superbiae sueto non inerat notitia

nostri, apud quos vis imperii valet, inania tramittuntur. 10

32. Eodem anno Caesar nationes Alpium maritimarum in ius Latii transtulit. equitum Romanorum locos sedilibus plebis anteposuit apud circum; namque ad eam diem indiscreti inibant, quia lex Roscia nihil nisi de quattuordecim ordinibus 5 sanxit. spectacula gladiatorum idem annus habuit pari magnificentia ac priora; sed feminarum inlustrium senatorumque plures per arenam foedati sunt.

33. C. Laecanio M. Licinio consulibus acriore in dies cupidine adigebatur Nero promiscas scaenas frequentandi. nam adhuc per domum aut hortos cecinerat Iuvenalibus ludis, quos ut parum celebres et tantae voci angustos spernebat. non tamen 5 Romae incipere ausus Neapolim quasi Graecam urbem delegit: inde initium fore, ut transgressus in Achaiam insignesque et antiquitus sacras coronas adeptus maiore fama studia civium eliceret. ergo contractum oppidanorum vulgus, et quos e pro- 10 ximis coloniis et municipiis eius rei fama acciverat, quique Caesarem per honorem aut varios usus sectantur, etiam militum manipuli, theatrum Neapolitanorum complent.

34. Illic, plerique ut arbitrabantur, triste, ut ipse, providum potius et secundis numinibus evenit: nam egresso qui adfuerat populo vacuum et sine ullius noxa theatrum conlapsum est. ergo per compositos cantus grates dis atque ipsam recentis 5 casus fortunam celebrans petiturusque maris Ha-

driae traiectus apud Beneventum interim consedit, ubi gladiatorium munus a Vatinio celebre edebatur. Vatinius inter foedissima eius aulae ostenta
10 fuit, sutrinae tabernae alumnus, corpore detorto, facetiis scurrilibus; primo in contumelias adsumptus, dehinc optimi cuiusque criminatione eo usque valuit, ut gratia, pecunia, vi nocendi etiam malos praemineret.

35. Eius munus frequentanti Neroni ne inter voluptates quidem a sceleribus cessabatur. isdem quippe illis diebus Torquatus Silanus mori adigitur, quia super Iuniae familiae claritudinem divum
5 Augustum abavum ferebat. iussi accusatores obicere prodigum largitionibus, neque aliam spem quam in rebus novis esse: quin et inter libertos habere, quos ab epistulis et libellis et rationibus appellet, nomina summae curae et meditamenta.
10 tum intimus quisque libertorum vincti abreptique. et cum damnatio instaret, brachiorum venas Torquatus interscidit. secutaque Neronis oratio ex more, quamvis sontem et defensioni merito diffisum victurum tamen fuisse, si clementiam iudicis ex-
15 spectasset.

36. Nec multo post omissa in praesens Achaia (causae in incerto fuere) urbem revisit, provincias Orientis, maxime Aegyptum, secretis imaginationibus agitans. dehinc edicto testificatus non longam
5 sui absentiam et cuncta in re publica perinde immota ac prospera fore, super ea profectione adiit Capitolium. illic veneratus deos, cum Vestae quoque templum inisset, repente cunctos per artus

emens, seu numine exterrente, seu facinorum ecordatione numquam timore vacuus, deseruit in- 10 eptum, cunctas sibi curas amore patriae leviores ictitans. vidisse maestos civium vultus, audire se- retas querimonias, quod tantum itineris aditurus sset, cuius ne modicos quidem egressus tolera- ent, sueti adversum fortuita aspectu principis re- 15 overi. ergo ut in privatis necessitudinibus proxima ignora praevalerent, ita in re publica populum Romanum vim plurimam habere parendumque reti- enti. haec atque talia plebi volentia fuere, volup- atum cupidine et, quae praecipua cura est, rei 20 rumentariae angustias, si abesset, metuenti. sena- us et primores in incerto erant, procul an coram itrocior haberetur: dehinc, quae natura magnis imoribus, deterius credebant quod evenerat.

37. Ipse quo fidem adquireret nihil usquam perinde laetum sibi, publicis locis struere convivia totaque urbe quasi domo uti. et celeberrimae luxu famaque epulae fuere, quas a Tigellino paratas ut exemplum referam, ne saepius eadem prodigentia 5 narranda sit. igitur in stagno Agrippae fabricatus est ratem, cui superpositum convivium navium aliarum tractu moveretur. naves auro et ebore distinctae, remigesque exoleti per aetates et scien- tiam libidinum componebantur. volucres et feras 10 diversis e terris et animalia maris Oceano abus- que petiverat. crepidinibus stagni lupanaria ad- stabant inlustribus feminis completa, et contra scorta visebantur nudis corporibus. iam gestus motusque obsceni; et postquam tenebrae incede- 15

bant, quantum iuxta nemoris et circumiecta tecta consonare cantu et luminibus clarescere. ipse per licita atque inlicita foedatus nihil flagitii reliquerat, quo corruptior ageret, nisi paucos post dies uni
20 ex illo contaminatorum grege (nomen Pythagorae fuit) in modum sollemnium coniugiorum denupsisset. inditum imperatori flammeum, visi auspices, dos et genialis torus et faces nuptiales, cuncta denique spectata, quae etiam in femina nox operit.

38. Sequitur clades, forte an dolo principis incertum (nam utrumque auctores prodidere), sed omnibus, quae huic urbi per violentiam ignium acciderunt, gravior atque atrocior. initium in ea parte circi ortum, quae Palatino Caelioque montibus contigua est, ubi per tabernas, quibus id mercimonium inerat, quo flamma alitur, simul coeptus ignis et statim validus ac vento citus longitudinem circi corripuit. neque enim domus munimentis saeptae
10 vel templa muris cincta aut quid aliud morae interiacebat. impetu pervagatum incendium plana primum, deinde in edita adsurgens et rursus inferiora populando, anteiit remedia velocitate mali et obnoxia urbe artis itineribus hucque et illuc
15 flexis atque enormibus vicis, qualis vetus Roma fuit. ad hoc lamenta paventium feminarum, fessa aetate aut rudis pueritiae, quique sibi quique aliis consulebant, dum trahunt invalidos aut opperiuntur, pars mora, pars festinans, cuncta impediebant.
20 et saepe, dum in tergum respectant, lateribus aut fronte circumveniebantur, vel si in proxima evaserant, illis quoque igni correptis, etiam quae lon-

inqua crediderant in eodem casu reperiebant.
ostremo, quid vitarent quid peterent ambigui,
omplere vias, sterni per agros; quidam amissis 25
mnibus fortunis, diurni quoque victus copia, alii
aritate suorum, quos eripere nequiverant, quam-
is patente effugio interiere. nec quisquam defen-
ere audebat, crebris multorum minis restinguere
rohibentium, et quia alii palam faces iaciebant 30
tque esse sibi auctorem vociferabantur, sive ut
aptus licentius exercerent seu iussu.

39. Eo in tempore Nero Antii agens non ante
a urbem regressus est, quam domui eius, qua
'alatium et Maecenatis hortos continuaverat, ignis
ropinquaret. neque tamen sisti potuit, quin et
'alatium et domus et cuncta circum haurirentur. 5
ed solacium populo exturbato ac profugo campum
fartis ac monumenta Agrippae, hortos quin etiam
uos patefecit et subitaria aedificia exstruxit, quae
nultitudinem inopem acciperent; subvectaque uten-
ilia ab Ostia et propinquis municipiis, pretium- 10
ue frumenti minutum usque ad ternos nummos.
uae quamquam popularia in inritum cadebant,
uia pervaserat rumor ipso tempore flagrantis urbis
nisse eum domesticam scaenam et cecinisse Tro-
anum excidium, praesentia mala vetustis cladibus 15
dsimulantem.

40. Sexto demum die apud imas Esquilias
inis incendio factus, prorutis per inmensum aedi-
ficiis, ut continuae violentiae campus et velut vacuum
caelum occurreret. necdum positus metus, et rediit
haud levius rursum grassatus ignis patulis magis 5

urbis locis, eoque strages hominum minor: delubra
deum et porticus amoenitati dicatae latius proci-
dere. plusque infamiae id incendium habuit, quia
praediis Tigellini Aemilianis proruperat; videba-
10 turque Nero condendae urbis novae et cognomento
suo appellandae gloriam quaerere. quippe in re-
giones quattuordecim Roma dividitur, quarum
quattuor integrae manebant, tres solo tenus de-
iectae: septem reliquis pauca tectorum vestigia
15 supererant, lacera et semusta.

41. Domuum et insularum et templorum, quae
amissa sunt, numerum inire haud promptum fuerit:
sed vetustissima religione, quod Servius Tullius
Lunae, et magna ara fanumque, quae praesenti
5 Herculi Arcas Evander sacraverat, aedesque Sta-
toris Iovis vota Romulo Numaeque regia et delu-
brum Vestae cum Penatibus populi Romani ex-
usta; iam opes tot victoriis quaesitae et Graeca-
rum artium decora, exim monumenta ingeniorum
10 antiqua et incorrupta. itaque quamvis in tanta
resurgentis urbis pulchritudine multa seniores me-
minerint, quae reparari nequibant. fuere qui ad-
notarent XIV. Kal. Sextiles principium incendii
huius ortum, quo et Senones captam urbem in-
15 flammaverint. alii eo usque cura progressi sunt,
ut totidem annos mensesque et dies inter utraque
incendia numerent.

42. Ceterum Nero usus est patriae ruinis ex-
struxitque domum, in qua haud proinde gemmae
et aurum miraculo essent, solita pridem et luxu
vulgata, quam arva et stagna et in modum soli-

tudinum hinc silvae, inde aperta spatia et pro- 5
spectus, magistris et machinatoribus Severo et
Celere, quibus ingenium et audacia erat etiam,
quae natura denegavisset, per artem temptare et
viribus principis inludere. namque ab lacu Averno
navigabilem fossam usque ad ostia Tiberina de- 10
pressuros promiserant, squalenti litore aut per
montes adversos. neque enim aliud umidum gignen-
dis aquis occurrit quam Pomptinae paludes: cetera
abrupta aut arentia, ac si perrumpi possent, in-
tolerandus labor nec satis causae. Nero tamen, 15
ut erat 'incredibilium cupitor, effodere proxima
Averno iuga conisus est, manentque vestigia in-
ritae spei.

43. Ceterum urbis quae domus perierant non,
ut post Gallica incendia, nulla distinctione nec
passim erectae, sed dimensis vicorum ordinibus et
latis viarum spatiis cohibitaque aedificiorum alti-
tudine ac patefactis areis additisque porticibus, 5
quae frontem insularum protegerent. eas porticus
Nero sua pecunia exstructurum purgatasque areas
dominis traditurum pollicitus est. addidit praemia
pro cuiusque ordine et rei familiaris copiis, fini-
vitque tempus, intra quod effectis domibus aut 10
insulis apiscerentur. ruderi accipiendo Ostienses
paludes destinabat, utique naves, quae frumentum
Tiberi subvectavissent, onustae rudere decurre-
rent, aedificiaque ipsa certa sui parte sine trabi-
bus saxo Gabino Albanove solidarentur, quod is 15
lapis ignibus impervius est; iam aqua privatorum
licentia intercepta quo largior et pluribus locis

in publicum flueret, custodes essent, et subsid
reprimendis ignibus in propatulo quisque haber
20 nec communione parietum, sed propriis quaeq
muris ambirentur. ea ex utilitate accepta decor
quoque novae urbi attulere. erant tamen qui c
derent, veterem illam formam salubritati ma
conduxisse, quoniam angustiae itinerum et al
25 tudo tectorum non perinde solis vapore perru
perentur: at nunc patulam latitudinem et nu
umbra defensam graviore aestu ardescere.

44. Et haec quidem humanis consiliis pro
debantur. mox petita dis piacula aditique Sibull
libri, ex quibus supplicatum Vulcano et Cer
Proserpinaeque, ac propitiata Iuno per matron
5 primum in Capitolio, deinde apud proximum ma
unde hausta aqua templum et simulacrum de
perspersum est; et sellisternia ac pervigilia ce
bravere feminae, quibus mariti erant. sed non o
humana, non largitionibus principis aut deum pl
10 camentis decedebat infamia, quin iussum ince
dium crederetur. ergo abolendo rumori Nero su
didit reos et quaesitissimis poenis adfecit, qu
per flagitia invisos vulgus Christianos appellab
auctor nominis eius Christus Tiberio imperitan
15 per procuratorem Pontium Pilatum supplicio a
fectus erat; repressaque in praesens exitiabili
superstitio rursum erumpebat, non modo per Iu-
daeam, originem eius mali, sed per urbem etiam,
quo cuncta undique atrocia aut pudenda confluunt
20 celebranturque. igitur primum correpti qui fate-
bantur, deinde indicio eorum multitudo ingens

haud proinde crimine incendii quam odio humani generis convicti sunt. et pereuntibus addita ludibria, ut ferarum tergis contecti laniatu canum interirent, multi crucibus adfixi aut flamma usti, 25 aliique, ubi defecisset dies, in usum nocturni luminis urerentur. hortos suos ei spectaculo Nero obtulerat et circense ludicrum edebat, habitu aurigae permixtus plebi vel curriculo insistens. unde quamquam adversus sontes et novissima exempla 30 meritos miseratio oriebatur, tamquam non utilitate publica, sed in saevitiam unius absumerentur.

45. Interea conferendis pecuniis pervastata Italia, provinciae eversae sociique populi et quae civitatium liberae vocantur. inque eam praedam etiam di cessere, spoliatis in urbe templis egestoque auro, quod triumphis, quod votis omnis populi 5 Romani aetas prospere aut in metu sacraverat. enimvero per Asiam atque Achaiam non dona tantum, sed simulacra numinum abripiebantur, missis in eas provincias Acrato ac Secundo Carrinate. ille libertus cuicumque flagitio promptus, 10 hic Graeca doctrina ore tenus exercitus animum bonis artibus non inbuerat. ferebatur Seneca, quo invidiam sacrilegii a semet averteret, longinqui ruris secessum oravisse, et postquam non concedebatur, ficta valetudine, quasi aeger nervis, cu- 15 biculum non egressus. tradidere quidam venenum ei per libertum ipsius, cui nomen Cleonicus, paratum iussu Neronis vitatumque a Seneca proditione liberti seu propria formidine, dum per sim-

plicem victum et agrestibus pomis, ac si sitis ad
moneret, profluente aqua vitam tolerat.

46. Per idem tempus gladiatores apud oppi
dum Praeneste temptata eruptione praesidio mi
litis, qui custos adesset, coërciti sunt, iam Spar
tacūm et vetera mala rumoribus ferente populo,
ut est novarum rerum cupiens pavidusque. nec
multo post clades rei navalis accipitur, non bello
(quippe haud alias tam immota pax), sed certum
ad diem in Campaniam redire classem Nero ius
serat, non exceptis maris casibus. ergo guberna
tores, quamvis saeviente pelago, a Formiis mo
vere; et gravi Africo, dum promunturium Mi
seni superare contendunt, Cumanis litoribus in-
pacti triremium plerasque et minora navigia pas
sim amiserunt.

47. Fine anni vulgantur prodigia, inminen
tium malorum nuntia. vis fulgurum non alias
crebrior, et sidus cometes, sanguine inlustri sem
per Neroni expiatum. bicipites hominum aliorumve
animalium partus abiecti in publicum aut in sacri-
ficiis, quibus gravidas hostias inmolare mos est,
reperti. et in agro Placentino viam propter natus
vitulus, cui caput in crure esset; secutaque haru-
spicum interpretatio, parari rerum humanarum aliud
caput, sed non fore validum neque occultum, quia
in utero repressum aut iter iuxta editum sit.

48. Ineunt deinde consulatum Silius Nerva
et Atticus Vestinus, coepta simul et aucta coniu-
ratione, in quam certatim nomina dederant sena-
tores eques miles, feminae etiam, cum odio Nero-

nis, tum favore in C. Pisonem. is Calpurnio genere 5
ortus ac multas insignesque familias paterna nobilitate complexus, claro apud vulgum rumore erat
per virtutem aut species virtutibus similes. namque
facundiam tuendis civibus exercebat, largitionem
adversum amicos, et ignotis quoque comi sermone 10
et congressu; aderant etiam fortuita, corpus procerum, decora facies: sed procul gravitas morum
aut voluptatum parsimonia; levitati ac magnificentiae et aliquando luxu indulgebat. idque pluribus probabatur, qui in tanta vitiorum dulcedine 15
summum imperium non restrictum nec perseverum
volunt.

49. Initium coniurationi non a cupidine ipsius
fuit: nec tamen facile memoraverim, quis primus
auctor, cuius instinctu concitum sit quod tam
multi sumpserunt. promptissimos Subrium Flavum
tribunum praetoriae cohortis et Sulpicium Asprum 5
centurionem exstitisse constantia exitus docuit;
et Lucanus Annaeus Plautiusque Lateranus vivida
odia intulere. Lucanum propriae causae accendebant, quod famam carminum eius premebat Nero
prohibueratque ostentare, vanus aemulatione: La- 10
teranum consulem designatum nulla iniuria, sed
amor rei publicae sociavit. at Flavius Scaevinus
et Afranius Quintianus, uterque senatorii ordinis,
contra famam sui principium tanti facinoris capessivere. nam Scaevino dissoluta luxu mens et 15
proinde vita somno languida: Quintianus mollitia
corporis infamis et a Nerone probroso carmine diffamatus contumelias ultum ibat.

50. Ergo dum scelera principis, et finem adesse imperio deligendumque, qui fessis rebus succurreret, inter se aut inter amicos iaciunt, adgregavere Claudium Senecionem, Cervarium Pro-
5 culum, Vulcatium Araricum, Iulium Augurinum, Munatium Gratum, Antonium Natalem, Marcium Festum, equites Romanos. ex quibus Senecio, e praecipua familiaritate Neronis, speciem amicitiae etiam tum retinens eo pluribus periculis conflicta-
10 batur: Natalis particeps ad omne secretum Pisoni erat, ceteris spes ex novis rebus petebatur. adscitae sunt super Subrium et Sulpicium, de quibus rettuli, militares manus, Gavius Silvanus et Statius Proximus tribuni cohortium praetoriarum,
15 Maximus Scaurus et Venetus Paulus centuriones. sed summum robur in Faenio Rufo praefecto videbatur, quem vita famaque laudatum per saevitiam inpudicitiamque Tigellinus in animo principis anteibat, fatigabatque criminationibus ac saepe in
20 metum adduxerat quasi adulterum Agrippinae et desiderio eius ultioni intentum. igitur ubi coniuratis praefectum quoque praetorii in partes descendisse crebro ipsius sermone facta fides, promptius iam de tempore ac loco caedis agi-
25 tabant. et cepisse impetum Subrius Flavus ferebatur in scaena canentem Neronem adgrediendi, aut cum ardente domo per noctem huc illuc cursaret incustoditus. hic occasio solitudinis, ibi ipsa frequentia tanti decoris testis pulcherrima animum
30 exstimulaverant, nisi impunitatis cupido retinuisset, magnis semper conatibus adversa.

51. Interim cunctantibus prolatantibusque
pem ac metum Epicharis quaedam, incertum quo-
am modo sciscitata (neque illi ante ulla rerum
onestarum cura fuerat), accendere et arguere
oniuratos, ac postremum lentitudinis eorum per-
aesa et in Campania agens primores classiariorum
isenensium labefacere et conscientia inligare co-
isa est tali initio. erat navarchus in ea classe Vo-
sius Proculus, occidendae matris Neroni inter mi-
istros, non ex magnitudine sceleris provectus, ut
batur. is mulieri olim cognitus, seu recens orta
nicitia, dum merita erga Neronem sua et quam
inritum cecidissent aperit adicitque questus et
stinationem vindictae, si facultas oreretur, spem
dit posse inpelli et plures conciliare: nec leve
xilium in classe, crebras occasiones, quia Nero
ulto apud Puteolos et Misenum maris usu laetaba-
r. ergo Epicharis plura; et omnia scelera prin-
pis orditur, neque senatui neque populo quid-
am manere. sed provisum, quonam modo poenas
ersae rei publicae daret: accingeretur modo
vare operam et militum acerrimos ducere in
rtes, ac digna pretia exspectaret; nomina tamen
niuratorum reticuit. unde Proculi indicium inri-
m fuit, quamvis ea, quae audierat, ad Neronem
tulisset. accita quippe Epicharis et cum indice
mposita nullis testibus innisum facile confuta-
t. sed ipsa in custodia retenta est, suspectante
erone haud falsa esse etiam quae vera non pro-
abantur.

52. Coniuratis tamen metu proditionis permotis placitum maturare caedem apud Baias in villa Pisonis, cuius amoenitate captus Caesar crebro ventitabat balneasque et epulas inibat omissis
5 excubiis et fortunae suae mole. sed abnuit Piso, invidiam praetendens, si sacra mensae dique hospitales caede qualiscumque principis cruentarentur: melius apud urbem in illa invisa et spoliis civium exstructa domo vel in publico patraturos
10 quod pro re publica suscepissent. haec in commune, ceterum timore occulto, ne L. Silanus eximia nobilitate disciplinaque C. Cassii, apud quem educatus erat, ad omnem claritudinem sublatus imperium invaderet, prompte daturis, qui a coniu-
15 ratione integri essent quique miserarentur Neronem tamquam per scelus interfectum. plerique Vestini quoque consulis acre ingenium vitavisse Pisonem crediderunt, ne ad libertatem oreretur, vel delecto imperatore alio sui muneris rem publi-
20 cam faceret. etenim expers coniurationis erat, quamvis super eo crimine Nero vetus adversum insontem odium expleverit.

53. Tandem statuere circensium ludorum die, qui Cereri celebratur, exsequi destinata, quia Caesar rarus egressu domoque aut hortis clausus ad ludicra circi ventitabat promptioresque aditus
5 erant laetitia spectaculi. ordinem insidiis composuerant, ut Lateranus, quasi subsidium rei familiari oraret, deprecabundus et genibus principis accidens prosterneret incautum premeretque, animi validus et corpore ingens. tum iacentem et impe-

ditum tribuni et centuriones et ceterorum, ut quisque audentiae habuisset, adcurrerent trucidarentque, primas sibi partes expostulante Scaevino, qui pugionem templo Salutis sive, ut alii tradidere, Fortunae Ferentino in oppido detraxerat gestabatque velut magno operi sacrum. interim Piso apud aedem Cereris opperiretur, unde eum praefectus Faenius et ceteri accitum ferrent in castra, comitante Antonia, Claudii Caesaris filia, ad eliciendum vulgi favorem, quod C. Plinius memorat. nobis quoquo modo traditum non occultare in animo fuit, quamvis absurdum videretur aut inanem ad spem Antoniam nomen et periculum commodavisse, aut Pisonem notum amore uxoris alii matrimonio se obstrinxisse, nisi si cupido dominandi cunctis adfectibus flagrantior est.

54. Sed mirum quam inter diversi generis ordinis, aetatis sexus, dites pauperes taciturnitate omnia cohibita sint, donec proditio coepit e domo Scaevini; qui pridie insidiarum multo sermone cum Antonio Natale, dein regressus domum testamentum obsignavit, promptum vagina pugionem, de quo supra rettuli, vetustate obtusum increpans, asperari saxo et in mucronem ardescere iussit eamque curam liberto Milicho mandavit. simul adfluentius solito convivium initum, servorum carissimi libertate et alii pecunia donati. atque ipse maestus et magnae cogitationis manifestus erat, quamvis laetitiam vagis sermonibus simularet. postremo vulneribus ligamenta quibusque sistitur sanguis parare eundem Milichum monet, sive gna-

rum coniurationis et illuc usque fidum, seu nescium et tunc primum arreptis suspicionibus, ut plerique tradidere. de consequentibus consentitur: nam cum secum servilis animus praemia perfidiae reputavit
20 simulque inmensa pecunia et potentia obversabantur, cessit fas et salus patroni et acceptae libertatis memoria. etenim uxoris quoque consilium adsumpserat muliebre ac deterius: quippe ultro metum intentabat, multosque adstitisse libertos ac
25 servos, qui eadem viderint audierint: nihil profuturum unius silentium, at praemia penes unum fore, qui indicio praevenisset.

55. Igitur coepta luce Milichus in hortos Servilianos pergit; et cum foribus arceretur, magna et atrocia adferre dictitans deductusque ab ianitoribus ad libertum Neronis Epaphroditum, mox
5 ab eo ad Neronem, urgens periculum, graves coniuratos et cetera, quae audierat coniectaverat, docet. telum quoque in necem eius paratum ostendit accirique reum iussit. is raptus per milites et defensionem orsus, ferrum, cuius argueretur, olim
10 religione patria cultum et in cubiculo habitum ac fraude liberti subreptum respondit, tabulas testamenti saepius a se et incustodita dierum observatione signatas. pecunias et libertates servis et ante dono datas, sed ideo tunc largius, quia tenui
15 iam re familiari et instantibus creditoribus testamento diffideret. enimvero liberales semper epulas struxisse, vitam amoenam et duris iudicibus parum probatam. fomenta vulneribus nulla iussu suo, sed quia cetera palam vana obiecisset, adiungere

crimen, cuius se pariter indicem et testem faceret. 20
adicit dictis constantiam; incusat ultro intestabilem et consceleratum, tanta vocis ac vultus securitate, ut labaret indicium, nisi Milichum uxor admonuisset Antonium Natalem multa cum Scaevino ac secreta conlocutum et esse utrosque C. 25
Pisonis intimos.

56. Ergo accitur Natalis, et diversi interrogantur, quisnam is sermo, qua de re fuisset. tum exorta suspicio, quia non congruentia responderant, inditaque vincla. et tormentorum aspectum ac minas non tulere: prior tamen Natalis, totius 5
conspirationis magis gnarus, simul arguendi peritior, de Pisone primum fatetur, deinde adicit Annaeum Senecam, sive internuntius inter eum Pisonemque fuit, sive ut Neronis gratiam pararet, qui infensus Senecae omnes ad eum opprimendum artes 10
conquirebat. tum cognito Natalis indicio Scaevinus quoque pari inbecillitate, an cuncta iam patefacta credens nec ullum silentii emolumentum, edidit ceteros. ex quibus Lucanus Quintianusque et Senecio diu abnuere: post promissa inpunitate cor- 15
rupti, quo tarditatem excusarent, Lucanus Aciliam matrem suam, Quintianus Glitium Gallum, Senecio Annium Pollionem, amicorum praecipuos, nominavere.

57. Atque interim Nero recordatus Volusii Proculi indicio Epicharim attineri ratusque muliebre corpus impar dolori tormentis dilacerari iubet. at illam non verbera, non ignes, non ira eo acrius torquentium, ne a femina spernerentur, pervicere, 5

quin obiecta denegaret. sic primus quaestionis dies consumptus. postero cum ad eosdem cruciatus retraheretur gestamine sellae (nam dissolutis membris insistere nequibat), vinclo fasciae, quam
10 pectori detraxerat, in modum laquei ad arcum sellae restricto indidit cervicem et corporis pondere conisa tenuem iam spiritum expressit, clariore exemplo libertina mulier in tanta necessitate alienos ac prope ignotos protegendo, cum ingenui et
15 viri et equites Romani senatoresque intacti tormentis carissima suorum quisque pignorum proderent. non enim omittebant Lucanus quoque et Senecio et Quintianus passim conscios edere, magis magisque pavido Nerone, quamquam multiplicatis
20 excubiis semet saepsisset.

58. Quin et urbem per manipulos occupatis moenibus, insesso etiam mari et amne, velut in custodiam dedit. volitabantque per fora, per domos, rura quoque et proxima municipiorum pedites
5 equitesque, permixti Germanis, quibus fidebat princeps quasi externis. continua hinc et vincta agmina trahi ac foribus hortorum adiacere. atque ubi dicendam ad causam introissent, laetatum erga coniuratos et fortuitus sermo et subiti occursus, si
10 convivium, si spectaculum simul inissent, pro crimine accipi, cum super Nerônis ac Tigellini saevas percontationes Faenius quoque Rufus violenter urgeret, nondum ab indicibus nominatus, et quo fidem inscitiae pararet, atrox adversus socios.
15 idem Subrio Flavo adsistenti adnuentique, an inter ipsam cognitionem destringeret gladium caedem-

que patraret, renuit infregitque impetum iam manum ad capulum referentis.

59. Fuere qui prodita coniuratione, dum auditur Milichus, dum dubitat Scaevinus, hortarentur Pisonem pergere in castra aut rostra escendere studiaque militum et populi temptare. si conatibus eius conscii adgregarentur, secuturos 5 etiam integros; magnamque motae rei famam, quae plurimum in novis consiliis valeret. nihil adversum haec Neroni provisum. etiam fortes viros subitis terreri, nedum ille scaenicus, Tigellino scilicet cum paelicibus suis comitante, arma contra 10 cieret. multa experiendo confieri, quae segnibus ardua videantur. frustra silentium et fidem in tot consciorum animis et corporibus sperare: cruciatui aut praemio cuncta pervia esse. venturos qui ipsum quoque vincirent, postremo indigna nece ad- 15 ficerent. quanto laudabilius periturum, dum amplectitur rem publicam, dum auxilia libertati invocat. miles potius deesset et plebes desereret, dum ipse maioribus, dum posteris, si vita praeriperetur, mortem adprobaret. inmotus his et pau- 20 lulum in publico versatus, post domi secretus, animum adversum suprema firmabat, donec manus militum adveniret, quos Nero tirones aut stipendiis recentes delegerat: nam vetus miles timebatur tamquam favore inbutus. obiit abruptis 25 brachiorum venis. testamentum foedis adversus Neronem adulationibus amori uxoris dedit, quam degenerem et sola corporis forma commendatam amici matrimonio abstulerat. nomen mulieris Atria

30 Galla, priori marito Domitius Silus: hic patientia, illa inpudicitia Pisonis infamiam propagavere.

60. Proximam necem Plautii Laterani consulis designati Nero adiungit, adeo propere, ut non complecti liberos, non illud breve mortis arbitrium permitteret. raptus in locum servilibus 5 poenis sepositum manu Statii tribuni trucidatur, plenus constantis silentii nec tribuno obiciens eandem conscientiam.

Sequitur caedes Annaei Senecae, laetissima principi, non quia coniurationis manifestum com- 10 pererat, sed ut ferro grassaretur, quando venenum non processerat. solus quippe Natalis et hactenus prompsit, missum se ad aegrotum Senecam, uti viseret conquerereturque, cur Pisonem aditu arceret: melius fore, si amicitiam familiari con- 15 gressu exercuissent. et respondisse Senecam sermones mutuos et crebra conloquia neutri conducere; ceterum salutem suam incolumitate Pisonis inniti. haec ferre Gavius Silvanus tribunus praetoriae cohortis, et an dicta Natalis suaque responsa 20 nosceret percontari Senecam iubetur. is forte an prudens ad eum diem ex Campania remeaverat quartumque apud lapidem suburbano rure substiterat. illo propinqua vespera tribunus venit et villam globis militum saepsit; tum ipsi cum Pom- 25 peia Paulina uxore et amicis duobus epulanti mandata imperatoris edidit.

61. Seneca missum ad se Natalem conquestumque nomine Pisonis, quod a visendo eo prohiberetur, seque rationem valetudinis et amorem

uietis excusavisse respondit. cur salutem privati ominis incolumitati suae anteferret, causam non abuisse; nec sibi promptum in adulationes inenium. idque nulli magis gnarum quam Neroni, ui saepius libertatem Senecae quam servitium xpertus esset. ubi haec a tribuno relata sunt oppaea et Tigellino coram, quod erat saevienti rincipi intimum consiliorum, interrogat an Seneca oluntariam mortem pararet. tum tribunus nulla avoris signa, nihil triste in verbis eius aut vultu leprensum confirmavit. ergo regredi et indicere nortem iubetur. tradit Fabius Rusticus non eo quo venerat itinere redisse tribunum, sed flexisse ad Faenium praefectum, et expositis Caesaris iussis an obtemperaret interrogavisse, monitumque ab eo ut exsequeretur, fatali omnium ignavia. nam et Silvanus inter coniuratos erat augebatque scelera, in quorum ultionem consenserat. voci tamen et aspectui pepercit intromisitque ad Senecam unum ex centurionibus, qui necessitatem ultimam denuntiaret.

62. Ille interritus poscit testamenti tabulas; ac denegante centurione conversus ad amicos, quando meritis eorum referre gratiam prohiberetur, quod unum iam et tamen pulcherrimum habeat, imaginem vitae suae relinquere testatur, cuius si memores essent, bonarum artium famam fructum constantis amicitiae laturos. simul lacrimas eorum modo sermone modo intentior in modum coërcentis ad firmitudinem revocat, rogitans ubi praecepta sapientiae, ubi tot per annos meditata ratio ad-

versum imminentia? cui enim ignaram fuisse sae
vitiam Neronis? neque aliud superesse post matre
fratremque interfectos, quam ut educatoris prae
ceptorisque necem adiceret.

63. Ubi haec atque talia velut in commun
disseruit, complectitur uxorem, et paululum ad
versus praesentem formidinem mollitus rogat orat
que temperaret dolori neu aeternum susciperet
sed in contemplatione vitae per virtutem acta
desiderium mariti solaciis honestis toleraret. illa
contra sibi quoque destinatam mortem adseverat
manumque percussoris exposcit. tum Seneca gloriae
eius non adversus, simul amore, ne sibi unice di
lectam ad iniurias relinqueret, 'vitae' inquit 'de
lenimenta monstraveram tibi, tu mortis decus
mavis: non invidebo exemplo. sit huius tam fortis
exitus constantia penes utrosque par, claritudinis
plus in tuo fine.' post quae eodem ictu brachia
ferro exsolvunt. Seneca, quoniam senile corpus et
parco victu tenuatum lenta effugia sanguini prae-
bebat, crurum quoque et poplitum venas abrum-
pit; saevisque cruciatibus defessus, ne dolore suo
animum uxoris infringeret atque ipse visendo eius
tormenta ad inpatientiam delaberetur, suadet in
aliud cubiculum abscedere. et novissimo quoque
momento suppeditante eloquentia advocatis scrip-
toribus pleraque tradidit, quae in vulgus edita
eius verbis invertere supersedeo.

64. At Nero nullo in Paulinam proprio odio,
ac ne glisceret invidia crudelitatis, iubet inhiberi
mortem. hortantibus militibus servi libertique ob-

gant brachia, premunt sanguinem, incertum an
;narae. nam, ut est vulgus ad deteriora promp- 5
ım, non defuere qui crederent, donec inplaca-
ilem Neronem timuerit, famam sociatae cum
ıarito mortis petivisse, deinde oblata mitiore spe
landimentis vitae evictam; cui addidit paucos
ostea annos, laudabili in maritum memoria et ore 10
c membris in eum pallorem albentibus, ut osten-
ıi esset multum vitalis spiritus egestum. Seneca
ıterim, durante tractu et lentitudine mortis, Sta-
ium Annaeum, diu sibi amicitiae fide et arte me-
licinae probatum, orat provisum pridem venenum, 15
uo damnati publico Atheniensium iudicio exstin-
uerentur, promeret; adlatumque hausit frustra,
rigidus iam artus et cluso corpore adversum vim
reneni. postremo stagnum calidae aquae introiit,
espergens proximos servorum addita voce, libare 20
e liquorem illum Iovi liberatori. exim balneo in-
atus et vapore eius exanimatus, sine ullo funeris
sollemni crematur. ita codicillis praescripserat,
cum etiam tum praedives et praepotens supremis
suis consuleret. 25

65. Fama fuit Subrium Flavum cum centuri-
onibus occulto consilio, neque tamen ignorante
Seneca, destinavisse, ut post occisum opera Piso-
nis Neronem Piso quoque interficeretur traderetur-
que imperium Senecae, quasi insontibus claritu- 5
dine virtutum ad summum fastigium delecto. quin
et verba Flavi vulgabantur, non referre dedecori,
si citharoedus demoveretur et tragoedus succede-

ret, quia ut Nero cithara, ita Piso tragico ornatu
10 canebat.

66. Ceterum militaris quoque conspiratio non ultra fefellit, accensis indicibus ad prodendum Faenium Rufum, quem eundem conscium et inquisitorem non tolerabant. ergo instanti minitantique renidens Scaevinus neminem ait plura scire quam ipsum, hortaturque ultro redderet tam bono principi vicem. non vox adversum ea Faenio, non silentium, sed verba sua praepediens et pavoris manifestus, ceterisque et maxime Cervario Proculo equite Romano ad convincendum eum conisis iussu imperatoris a Cassio milite, qui ob insigne corporis robur adstabat, corripitur vinciturque.

67. Mox eorundem indicio Subrius Flavus tribunus pervertitur, primo dissimilitudinem morum ad defensionem trahens, neque se armatum cum inermibus et effeminatis tantum facinus consociaturum; dein, postquam urgebatur, confessionis gloriam amplexus. interrogatusque a Nerone, quibus causis ad oblivionem sacramenti processisset, 'oderam te' inquit, 'nec quisquam tibi fidelior militum fuit, dum amari meruisti. odisse coepi, postquam parricida matris et uxoris, auriga et histrio et incendiarius exstitisti.' ipsa rettuli verba, quia non, ut Senecae, vulgata erant, nec minus nosci decebat militaris viri sensus incomptos et validos. nihil in illa coniuratione gravius auribus Neronis accidisse constitit, qui ut faciendis sceleribus promptus, ita audiendi quae faceret insolens erat. poena Flavi Veianio Nigro tribuno mandatur. is

'oximo in agro scrobem effodi iussit, quam Flavus
; humilem et angustam increpans, circumstanti-
ıs militibus, 'ne hoc quidem' inquit 'ex disciplina.' 20
lmonitusque fortiter protendere cervicem, 'utinam'
:t 'tu tam fortiter ferias!' et ille multum tre-
ens, cum vix duobus ictibus caput amputavisset,
ıevitiam apud Neronem iactavit, sesquiplaga in-
ırfectum a se dicendo. 25

68. Proximum constantiae exemplum Sulpicius
ısper centurio praebuit, percontanti Neroni, cur
ı caedem suam conspiravisset, breviter respon-
ens non aliter tot flagitiis eius subveniri potuisse.
ım iussam poenam subiit. nec ceteri centuriones 5
n perpetiendis suppliciis degeneravere: at non
'aenio Rufo par animus, sed lamentationes suas
tiam in testamentum contulit.

Opperiebatur Nero, ut Vestinus quoque con-
ul in crimen attraheretur, violentum et infensum 10
atus: sed ex coniuratis consilia cum Vestino non
miscuerant, quidam vetustis in eum simultatibus,
plures, quia praecipitem et insociabilem credebant.
ceterum Neroni odium adversus Vestinum ex in-
tima sodalitate coeperat, dum hic ignaviam prin- 15
cipis penitus cognitam despicit, ille ferociam amici
metuit, saepe asperis facetiis inlusus, quae ubi
multum ex vero traxere, acrem sui memoriam re-
linquunt. accesserat repens causa, quod Vestinus
Statiliam Messalinam matrimonio sibi iunxerat, 20
haud nescius inter adulteros eius et Caesarem esse.

69. Igitur non crimine, non accusatore exsi-
stente, quia speciem iudicis induere non poterat,

ad vim dominationis conversus Gerellanum tribunum cum cohorte militum inmittit iubetque praevenire conatus consulis, occupare velut arcem eius, opprimere delectam iuventutem, quia Vestinus inminentes foro aedes decoraque servitia et pari aetate habebat. cuncta eo die munia consulis impleverat conviviumque celebrabat, nihil metuens an dissimulando metu, cum ingressi milites vocari eum a tribuno dixere. ille nihil demoratus exsurgit et omnia simul properantur: clauditur cubiculo, praesto est medicus, abscinduntur venae, vigens adhuc balneo infertur, calida aqua mersatur, nulla edita voce, qua semet miseraretur. circumdati interim custodia qui simul discubuerant, nec nisi provecta nocte omissi sunt, postquam pavorem eorum, ex mensa exitium opperientium, et imaginatus et inridens Nero satis supplicii luisse ait pro epulis consularibus.

70. Exim Annaei Lucani caedem imperat. is profluente sanguine ubi frigescere pedes manusque et paulatim ab extremis cedere spiritum fervido adhuc et compote mentis pectore intellegit, recordatus carmen a se compositum, quo vulneratum militem per eius modi mortis imaginem obisse tradiderat, versus ipsos rettulit, eaque illi suprema vox fuit. Senecio posthac et Quintianus et Scaevinus non ex priore vitae mollitia, mox reliqui coniuratorum periere, nullo facto dictove memorando.

71. Sed compleri interim urbs funeribus, Capitolium victimis; alius filio, fratre alius aut propinquo

aut amico interfectis, agere grates deis, ornare lauru domum, genua ipsius advolvi et dextram osculis fatigare. atque ille gaudium id credens 5 Antonii Natalis et Cervarii Proculi festinata indicia inpunitate remuneratur. Milichus praemiis ditatus conservatoris sibi nomen, Graeco eius rei vocabulo, adsumpsit. e tribunis Gavius Silvanus, quamvis absolutus, sua manu cecidit; Statius Proxi- 10 mus veniam, quam ab imperatore acceperat, vanitate exitus corrupit. exuti dehinc tribunatu** Pompeius, Cornelius Martialis, Flavius Nepos, Statius Domitius, quasi principem non quidem odissent, sed tamen existimarentur. Novio Prisco per amicitiam 15 Senecae et Glitio Gallo atque Annio Pollioni infamatis magis quam convictis data exsilia. Priscum Artoria Flaccilla coniunx comitata est, Gallum Egnatia Maximilla, magnis primum et integris opibus, post ademptis, quae utraque gloriam 20 eius auxere. pellitur et Rufrius Crispinus occasione coniurationis, sed Neroni invisus, quod Poppaeam quondam matrimonio tenuerat. Verginium Flavum et Musonium Rufum claritudo nominis expulit: nam Verginius studia iuvenum eloquentia, 25 Musonius praeceptis sapientiae fovebat. Cluvidieno Quieto, Iulio Agrippae, Blitio Catulino, Petronio Prisco, Iulio Altino, velut in agmen et numerum, Aegaei maris insulae permittuntur. at Caedicia uxor Scaevini et Caesennius Maximus Italia prohi- 30 bentur, reos fuisse se tantum poena experti. Acilia mater Annaei Lucani sine absolutione, sine supplicio dissimulata.

72. Quibus perpetratis Nero et contione militum habita bina nummum milia viritim manipularibus divisit addiditque sine pretio frumentum, quo ante ex modo annonae utebantur. tum, quasi 5 gesta bello expositurus, vocat senatum et triumphale decus Petronio Turpiliano consulari, Cocceio Nervae praetori designato, Tigellino praefecto praetorii tribuit, Tigellinum et Nervam ita extollens, ut super triumphales in foro imagines apud 10 Palatium quoque effigies eorum sisteret. consularia insignia Nymphidio decreta, qui quia nunc primum oblatus est, pauca repetam: nam et ipse pars Romanarum cladium erit. igitur matre libertina ortus, quae corpus decorum inter servos libertosque prin- 15 cipum vulgaverat, ex Gaio Caesare se genitum ferebat, quoniam forte quadam habitu procerus et torvo vultu erat, sive Gaius Caesar, scortorum quoque cupiens, etiam matri eius inlusit * * *

73. Sed Nero vocato senatu, oratione inter patres habita, edictum apud populum et conlata in libros indicia confessionesque damnatorum adiunxit. etenim crebro vulgi rumore lacerabatur, 5 tamquam viros claros et insontes ob invidiam aut metum exstinxisset. ceterum coeptam adultamque et revictam coniurationem neque tunc dubitavere, quibus verum noscendi cura erat, et fatentur, qui post interitum Neronis in urbem regressi sunt. at 10 in senatu cunctis, ut cuique plurimum maeroris, in adulationem demissis, Iunium Gallionem, Senecae fratris morte pavidum et pro sua incolumitate supplicem, increpuit Salienus Clemens, hostem

et parricidam vocans, donec consensu patrum de-
territus est, ne publicis malis abuti ad occasionem 15
privati odii videretur, neu composita aut oblitte-
rata mansuetudine principis novam ad saevitiam
retraheret.

74. Tum dona et grates deis decernuntur,
propriusque honos Soli, cui est vetus aedes apud
circum, in quo facinus parabatur, qui occulta con-
iurationis numine retexisset; utque circensium
Cerealium ludicrum pluribus equorum cursibus ce- 5
lebraretur mensisque Aprilis Neronis cognomentum
acciperet; templum Saluti exstrueretur eo loci, ex
quo Scaevinus ferrum prompserat. ipse eum pu-
gionem apud Capitolium sacravit inscripsitque Iovi
Vindici: in praesens haud animadversum post arma 10
Iulii Vindicis ad auspicium et praesagium futurae
ultionis trahebatur. reperio in commentariis senatus
Cerialem Anicium consulem designatum pro sen-
tentia dixisse, ut templum divo Neroni quam ma-
turrime publica pecunia poneretur. quod quidem 15
ille decernebat tamquam mortale fastigium egresso
et venerationem hominum merito, sed ipse prohi-
buit, ne interpretatione quorundam ad omen malum
sui exitus verteretur: nam deum honor principi
non ante habetur, quam agere inter homines 20
desierit.

CORNELII TACITI
AB EXCESSU DIVI AUGUSTI
LIBER XVI.

1. Inlusit dehinc Neroni fortuna per vanitatem ipsius et promissa Caeselli Bassi, qui origine Poenus, mente turbida, nocturnae quietis imaginem ad spem haud dubiae rei traxit, vectusque Romam, 5 principis aditum emercatus, expromit repertum in agro suo specum altitudine inmensa, quo magna vis auri contineretur, non in formam pecuniae, sed rudi et antiquo pondere. lateres quippe praegraves iacere, adstantibus parte alia columnis; 10 quae per tantum aevi occulta augendis praesentibus bonis. ceterum, ut coniectura demonstrabat, Dido Phoenissam Tyro profugam condita Carthagine illas opes abdidisse, ne novus populus nimia pecunia lasciviret, aut reges Numidarum, et alias 15 infensi, cupidine auri ad bellum accenderentur.

2. Igitur Nero, non auctoris, non ipsius negotii fide satis spectata nec missis, per quos nosceret an vera adferrentur, auget ultro rumorem mittitque, qui velut paratam praedam adveherent. 5 dantur triremes et delectum remigium iuvandae festinationi. nec aliud per illos dies populus credulitate, prudentes diversa fama tulere. ac forte

quinquennale ludicrum secundo lustro celebrabatur, ab oratoribusque praecipua materia in laudem principis adsumpta est. non enim solitas tantum 10 fruges nec confusum metallis aliis aurum gigni, sed nova ubertate provenire terram et obvias opes deferre deos, quaeque alia summa facundia nec minore adulatione servilia fingebant, securi de facilitate credentis. 15

3. Gliscebat interim luxuria spe inani, consumebanturque veteres opes quasi oblatis, quas multos per annos prodigeret. quin et inde iam largiebatur; et divitiarum exspectatio inter causas paupertatis publicae erat. nam Bassus, effosso agro 5 suo latisque circum arvis, dum hunc vel illum locum promissi specus adseverat, sequunturque non modo milites, sed populus agrestium efficiendo operi adsumptus, tandem posita vecordia, non falsa antea somnia sua seque tunc primum elu- 10 sum admirans, pudorem et metum morte voluntaria effugit. quidam vinctum ac mox dimissum tradidere ademptis bonis in locum regiae gazae.

4. Interea senatus, propinquo iam lustrali certamine, ut dedecus averteret, offert imperatori victoriam cantus adicitque facundiae coronam, qua ludicra deformitas velaretur. sed Nero nihil ambitu nec potestate senatus opus esse dictitans, 5 se aequum adversum aemulos et religione iudicum meritam laudem adsecuturum, primo carmen in scaena recitat; mox flagitante vulgo ut omnia studia sua publicaret (haec enim verba dixere) ingreditur theatrum, cunctis citharae legibus ob- 10

temperans, ne fessus resideret, ne sudorem nisi ea, quam indutui gerebat, veste detergeret, ut nulla oris aut narium excrementa viserentur. postremo flexus genu et coetum illum manu veneratus sententias iudicum opperiebatur ficto pavore; et plebs quidem urbis, histrionum quoque gestus iuvare solita, personabat certis modis plausuque composito. crederes laetari, ac fortasse laetabantur per incuriam publici flagitii.

5. Sed qui remotis e municipiis severaque adhuc et antiqui moris retinente Italia, quique per longinquas provincias lascivia inexperti officio legationum aut privata utilitate advenerant, neque aspectum illum tolerare neque labori inhonesto sufficere, cum manibus nesciis fatiscerent, turbarent gnaros ac saepe a militibus verberarentur, qui per cuneos stabant, ne quod temporis momentum inpari clamore aut silentio segni praeteriret. constitit plerosque equitum, dum per angustias aditus et ingruentem multitudinem enituntur, obtritos, et alios, dum diem noctemque sedilibus continuant, morbo exitiabili correptos. quippe gravior inerat metus, si spectaculo defuissent, multis palam et pluribus occultis, ut nomina ac vultus, alacritatem tristitiamque coëuntium scrutarentur. unde tenuioribus statim inrogata supplicia, adversum inlustres dissimulatum ad praesens et mox redditum odium. ferebantque Vespasianum, tamquam somno coniveret, a Phoebo liberto increpitum aegreque meliorum precibus obtectum, mox inminentem perniciem maiore fato effugisse.

6. Post finem ludicri Poppaea mortem obiit, fortuita mariti iracundia, a quo gravida ictu calcis adflicta est. neque enim venenum crediderim, quamvis quidam scriptores tradant, odio magis quam ex fide: quippe liberorum cupiens et amori uxoris 5 obnoxius erat. corpus non igni abolitum, ut Romanus mos, sed regum externorum consuetudine differtum odoribus conditur tumuloque Iuliorum infertur. ductae tamen publicae exsequiae, laudavitque ipse apud rostra formam eius et quod di- 10 vinae infantis parens fuisset aliaque fortunae munera pro virtutibus.

7. Mortem Poppaeae ut palam tristem, ita recordantibus laetam ob inpudicitiam eius saevitiamque, nova insuper invidia Nero complevit prohibendo C. Cassium officio exsequiarum, quod primum indicium mali. neque in longum dilatum 5 est, sed Silanus additur, nullo crimine, nisi quod Cassius opibus vetustis et gravitate morum, Silanus claritudine generis et modesta iuventa praecellebant. igitur missa ad senatum oratione removendos a re publica utrosque disseruit, obiecta- 10 vitque Cassio, quod inter imagines maiorum etiam C. Cassi effigiem coluisset, ita inscriptam 'duci partium': quippe semina belli civilis et defectionem a domo Caesarum quaesitam. ac ne memoria tantum infensi nominis ad discordias uteretur, ad- 15 sumpsisse L. Silanum, iuvenem genere nobilem, animo praeruptum, quem novis rebus ostentaret.

8. Ipsum dehinc Silanum increpuit isdem quibus patruum eius Torquatum, tamquam dispo-

neret iam imperii curas praeficeretque rationibus et libellis et epistulis libertos, inania simul et
5 falsa: nam Silanus intentior metu et exitio patrui ad praecavendum exterritus erat. inducti posthac vocabulo indicum, qui in Lepidam, Cassii uxorem, Silani amitam, incestum cum fratris filio et diros sacrorum ritus confingerent. trahebantur ut conscii
10 Vulcatius Tullinus ac Marcellus Cornelius senatores et Calpurnius Fabatus eques Romanus; qui appellato principe instantem damnationem frustrati, mox Neronem circa summa scelera distentum quasi minores evasere.

9. Tunc consulto senatus Cassio et Silano exsilia decernuntur: de Lepida Caesar statueret. deportatusque in insulam Sardiniam Cassius, et senectus eius exspectabatur. Silanus, tamquam
5 Naxum deveheretur, Ostiam amotus, post municipio Apuliae, cui nomen Barium est, clauditur. illic indignissimum casum sapienter tolerans a centurione ad caedem misso corripitur; suadentique venas abrumpere, animum quidem morti de-
10 stinatum ait, sed non remittere percussori gloriam ministerii. at centurio quamvis inermem, praevalidum tamen et irae quam timori propiorem cernens premi a militibus iubet. nec omisit Silanus obniti et intendere ictus, quantum manibus nudis vale-
15 bat, donec a centurione vulneribus adversis tamquam in pugna caderet.

10. Haud minus prompte L. Vetus socrusque eius Sextia et Pollitta filia necem subiere, invisi principi, tamquam vivendo exprobrarent interfectum esse

Rubellium Plautum, generum L. Veteris. sed initium detegendae saevitiae praebuit interversis 5 patroni rebus ad accusandum transgrediens Fortunatus libertus, adscito Claudio Demiano, quem ob flagitia vinctum a Vetere Asiae pro consule exsolvit Nero in praemium accusationis. quod ubi cognitum reo, seque et libertum pari sorte com- 10 poni, Formianos in agros digreditur. illic eum milites occulta custodia circumdant. aderat filia, super ingruens periculum longo dolore atrox, ex quo percussores Plauti mariti sui viderat; cruentamque cervicem eius amplexa servabat sanguinem 15 et vestes respersas, vidua inpexa luctu continuo nec ullis alimentis nisi quae mortem arcerent. tum hortante patre Neapolim pergit. et quia aditu Neronis prohibebatur, egressus obsidens, audiret insontem neve consulatus sui quondam collegam 20 dederet liberto, modo muliebri eiulatu, aliquando sexum egressa voce infensa clamitabat, donec princeps inmobilem se precibus et invidiae iuxta ostendit.

11. Ergo nuntiat patri abicere spem et uti necessitate: simul adfertur parari cognitionem senatus et trucem sententiam. nec defuere qui monerent magna ex parte heredem Caesarem nuncupare atque ita nepotibus de reliquo consulere. 5 quod aspernatus, ne vitam proxime libertatem actam novissimo servitio foedaret, largitur in servos quantum aderat pecuniae; et si qua asportari possent, sibi quemque deducere, tris modo lectulos ad suprema retineri iubet. tunc eodem in 10

cubiculo, eodem ferro abscindunt venas, prope
que et singulis vestibus ad verecundiam vel
balineis inferuntur, pater filiam, avia neptem, ill
utrosque intuens, et certatim precantes laben
animae celerem exitum, ut relinquerent suos supe
stites et morituros. servavitque ordinem fortun
ac seniores prius, tum cui prima aetas exstingu
tur. accusati post sepulturam decretumque ut mo
maiorum punirentur. at Nero intercessit, mort
sine arbitro permittens: ea caedibus peractis lu
bria adiciebantur.

12. P. Gallus eques Romanus, quod Faeni
Rufo intimus et Veteri non alienus fuerat, aqu
atque igni prohibitus est. liberto et accusato
praemium operae locus in theatro inter viator
tribunicios datur. et menses, qui Aprilem eunde
que Neroneum sequebantur, Maius Claudii, Iuni
Germanici vocabulis mutantur, testificante Corneli
Orfito, qui id censuerat, ideo Iunium mensem trans
missum, quia duo iam Torquati ob scelera inter
fecti infaustum nomen Iunium fecissent.

13. Tot facinoribus foedum annum etiam di
tempestatibus et morbis insignivere. vastata Cam-
pania turbine ventorum, qui villas arbusta fruges
passim disiecit pertulitque violentiam ad vicina
urbi; in qua omne mortalium genus vis pestilentiae
depopulabatur, nulla caeli intemperie, quae occur-
reret oculis. sed domus corporibus exanimis, itinera
funeribus complebantur; non sexus, non aetas
periculo vacua; servitia perinde et ingenua plebes
raptim exstingui, inter coniugum et liberorum la-

menta, qui dum adsident, dum deflent, saepe eodem rogo cremabantur. equitum senatorumque interitus, quamvis promisci, minus flebiles erant, tamquam communi mortalitate saevitiam principis praevenirent. 15

Eodem anno dilectus per Galliam Narbonensem Africamque et Asiam habiti sunt supplendis Illyricis legionibus, ex quibus aetate aut valetudine fessi sacramento solvebantur. cladem Lugdunensem quadragiens sestertio solatus est prin- 20 ceps, ut amissa urbi reponerent; quam pecuniam Lugdunenses ante obtulerant urbis casibus.

14. C. Suetonio Luccio Telesino consulibus Antistius Sosianus, factitatis in Neronem carminibus probrosis exsilio, ut dixi, multatus, postquam id honoris indicibus tamque promptum ad caedes principem accepit, inquies animo et occasionum 5 haud segnis Pammenem, eiusdem loci exsulem et Chaldaeorum arte famosum eoque multorum amicitiis innexum, similitudine fortunae sibi conciliat. ventitare ad eum nuntios et consultationes non frustra ratus, simul annuam pecuniam a P. Anteio 10 ministrari cognoscit. neque nescium habebat Anteium caritate Agrippinae invisum Neroni opesque eius praecipuas ad eliciendam cupidinem eamque causam multis exitio esse. igitur interceptis Antei litteris, furatus etiam libellos, quibus dies geni- 15 talis eius et eventura secretis Pammenis occultabantur, simul repertis quae de ortu vitaque Ostorii Scapulae composita erant, scribit ad principem magna se et quae incolumitati eius conducerent

adlaturum, si brevem exsilii veniam inpetravisset: quippe Anteium et Ostorium inminere rebus et sua Caesarisque fata scrutari. exim missae liburnicae advehiturque propere Sosianus. ac vulgato eius indicio inter damnatos magis quam inter reos Anteius Ostoriusque habebantur, adeo ut testamentum Antei nemo obsignaret, nisi Tigellinus auctor exstitisset, monito prius Anteio ne supremas tabulas moraretur. atque ille hausto veneno, tarditatem eius perosus intercisis venis mortem adproperavit.

15. Ostorius longinquis in agris apud fines Ligurum id temporis erat. eo missus centurio, qui caedem eius maturaret. causa festinandi ex eo oriebatur, quod Ostorius multa militari fama et civicam coronam apud Britanniam meritus, ingenti corporis robore armorumque scientia metum Neroni fecerat, ne invaderet pavidum semper et reperta nuper coniuratione magis exterritum. igitur centurio, ubi effugia villae clausit, iussa inperatoris Ostorio aperit. is fortitudinem saepe adversum hostes spectatam in se vertit: et quia venae quamquam interruptae parum sanguinis effundebant, hactenus manu servi usus, ut inmotum pugionem extolleret, adpressit dextram eius iuguloque occurrit.

16. Etiam si bella externa et obitas pro re publica mortes tanta casuum similitudine memorarem, meque ipsum satias cepisset aliorumque taedium exspectarem, quamvis honestos civium exitus, tristes tamen et continuos aspernantium: at nunc patientia servilis tantumque sanguinis

lomi perditum fatigant animum et maestitia re-
tringunt. neque aliam defensionem ab iis, quibus
sta noscentur, exegerim, quam ne oderim tam
egniter pereuntes. ira illa numinum in res Ro- 10
nanas fuit, quam non, ut in cladibus exercituum
ut captivitate urbium, semel edito transire licet.
letur hoc inlustrium virorum posteritati, ut quo
nodo exsequiis a promisca sepultura separantur,
ta in traditione supremorum accipiant habeant- 15
que propriam memoriam.

17. Paucos quippe intra dies eodem agmine
Annaeus Mela, Cerialis Anicius, Rufrius Crispinus,
T. Petronius cecidere, Mela et Crispinus equites
Romani dignitate senatoria. nam hic quondam
praefectus praetorii et consularibus insignibus do- 5
natus ac nuper crimine coniurationis in Sardiniam
exactus, accepto iussae mortis nuntio semet inter-
fecit. Mela, quibus Gallio et Seneca parentibus
natus, petitione honorum abstinuerat per ambitio-
nem praeposteram, ut eques Romanus consulari- 10
bus potentia aequaretur; simul adquirendae pecu-
niae brevius iter credebat per procurationes ad-
ministrandis principis negotiis. idem Annaeum
Lucanum genuerat, grande adiumentum claritudi-
nis. quo interfecto dum rem familiarem eius acriter 15
requirit, accusatorem concivit Fabium Romanum,
ex intimis Lucani amicis. mixta inter patrem
filiumque coniurationis scientia fingitur, adsimi-
latis Lucani litteris: quas inspectas Nero ferri ad
eum iussit, opibus eius inhians. at Mela, quae 20
tum promptissima mortis via, exsolvit venas,

scriptis codicillis, quibus grandem pecuniam i
Tigellinum generumque eius Cossutianum Capit
nem erogabat, quo cetera manerent. additur codi
25 cillis tamquam de iniquitate exitii querens i
scripsisse, se quidem mori nullis supplicii caus
Rufrium autem Crispinum et Anicium Ceriale
vita frui infensos principi. quae composita cred
bantur de Crispino, quia interfectus erat,
30 Ceriale, ut interficeretur. neque enim multo p
vim sibi attulit, minore quam ceteri miseratio
quia proditam Gaio Caesari coniurationem ab
meminerant.

18. De C. Petronio pauca supra repeten
sunt. nam illi dies per somnum, nox officiis
oblectamentis vitae transigebatur; utque alios i
dustria, ita hunc ignavia ad famam protuler
5 habebaturque non ganeo et profligator, ut pleriq
sua haurientium, sed erudito luxu. ac dicta fact
que eius quanto solutiora et quandam sui negl
gentiam praeferentia, tanto gratius in specie
simplicitatis accipiebantur. pro consule tame
10 Bithyniae et mox consul vigentem se ac pare
negotiis ostendit. dein revolutus ad vitia, se
vitiorum imitatione, inter paucos familiarium Ne-
roni adsumptus est, elegantiae arbiter, dum nihil
amoenum et molle adfluentia putat, nisi quod ei
15 Petronius adprobavisset. unde invidia Tigellini
quasi adversus aemulum et scientia voluptatum
potiorem. ergo crudelitatem principis, cui ceterae
libidines cedebant, adgreditur, amicitiam Scaevini
Petronio obiectans, corrupto ad indicium servo

ımptaque defensione et maiore parte familiae 20
vincla rapta.

19. Forte illis diebus Campaniam petiverat
esar, et Cumas usque progressus Petronius illic
inebatur; nec tulit ultra timoris aut spei moras.
ue tamen praeceps vitam expulit, sed incisas
ıas, ut libitum, obligatas aperire rursum et ad- 5
ui amicos, non per seria aut quibus gloriam
ıstantiae peteret. audiebatque referentes, nihil
inmortalitate animae et sapientium placitis,
l levia carmina et faciles versus. servorum alios
gitione, quosdam verberibus adfecit. iniit et 10
ulas, somno indulsit, ut quamquam coacta mors
tuitae similis esset. ne codicillis quidem, quod
rique pereuntium, Neronem aut Tigellinum aut
em alium potentium adulatus est: sed flagitia
incipis sub nominibus exoletorum feminarumque 15
novitatem cuiusque stupri perscripsit atque ob-
gnata misit Neroni. fregitque anulum, ne mox
ui esset ad facienda pericula.

20. Ambigenti Neroni, quonam modo noctium
arum ingenia notescerent, offertur Silia, matri-
ionio senatoris haud ignota et ipsi ad omnem
ibidinem adscita ac Petronio perquam familiaris.
gitur in exsilium, tamquam non siluisset quae 5
iderat pertuleratque, proprio odio. at Minucium
Thermum praetura functum Tigellini simultatibus
ledit, quia libertus Thermi quaedam de Tigellino
criminose detulerat, quae cruciatibus tormentorum
ipse, patronus eius nece inmerita luere. 10

21. Trucidatis tot insignibus viris, ad postre-
mum Nero virtutem ipsam exscindere concupivit in-
terfecto Thrasea Paeto et Barea Sorano, olim utris-
que infensus, et accedentibus causis in Thraseam
quod senatu egressus est, cum de Agrippina re-
ferretur, ut memoravi, quodque Iuvenalium ludicro
parum spectabilem operam praebuerat; eaque of-
fensio altius penetrabat, quia idem Thrasea Patavi
unde ortus erat, ludis vetustis a Troiano Antenore
institutis habitu tragico cecinerat. die quoque
quo praetor Antistius ob probra in Neronem com-
posita ad mortem damnabatur, mitiora censuit ob-
tinuitque; et cum deum honores Poppaeae decer-
nuntur, sponte absens, funeri non interfuerat. quas
oblitterari non sinebat Capito Cossutianus, praeter
animum ad flagitia praecipitem iniquus Thraseae,
quod auctoritate eius concidisset, iuvantis Cilicum
legatos, dum Capitonem repetundarum interrogant.

22. Quin et illa obiectabat, principio anni
vitare Thraseam sollemne ius iurandum; nuncu-
pationibus votorum non adesse, quamvis quinde-
cimvirali sacerdotio praeditum; numquam pro sa-
lute principis aut caelesti voce immolavisse; ad-
siduum olim et indefessum, qui vulgaribus quoque
patrum consultis semet fautorem aut adversarium
ostenderet, triennio non introisse curiam; nuper-
rimeque, cum ad coërcendos Silanum et Veterem
certatim concurreretur, privatis potius clientium
negotiis vacavisse. secessionem iam id et partes
et, si idem multi audeant, bellum esse. 'ut quon-
dam C. Caesarem' inquit 'et M. Catonem, ita nunc

te, Nero, et Thraseam avida discordiarum civitas
loquitur. et habet sectatores vel potius satellites, 15
qui nondum contumaciam sententiarum, sed habitum vultumque eius sectantur, rigidi et tristes,
quo tibi lasciviam exprobrent. huic uni incolumitas
tua sine cura, artes sine honore. prosperas principis res spernit: etiamne luctibus et doloribus 20
non satiatur? eiusdem animi est Poppaeam divam
non credere, cuius in acta divi Augusti et divi
Iuli non iurare. spernit religiones, abrogat leges.
diurna populi Romani per provincias, per exercitus curatius leguntur, ut noscatur, quid Thrasea 25
non fecerit. aut transeamus ad illa instituta, si
potiora sunt, aut nova cupientibus auferatur dux
et auctor. ista secta Tuberones et Favonios, veteri quoque rei publicae ingrata nomina, genuit.
ut imperium evertant, libertatem praeferunt: si 30
perverterint, libertatem ipsam adgredientur. frustra
Cassium amovisti, si gliscere et vigere Brutorum
aemulos passurus es. denique nihil ipse de Thrasea
scripseris: disceptatorem senatum nobis relinque.'
extollit ira promptum Cossutiani animum Nero 35
adicitque Marcellum Eprium acri eloquentia.

23. At Baream Soranum iam sibi Ostorius
Sabinus eques Romanus poposcerat reum ex proconsulatu Asiae, in quo offensiones principis auxit
iustitia atque industria, et quia portui Ephesiorum
aperiendo curam insumpserat vimque civitatis Per- 5
gamenae, prohibentis Acratum Caesaris libertum
statuas et picturas evehere, inultam omiserat. sed
crimini dabatur amicitia Plauti et ambitio conci-

liandae provinciae ad spes novas. tempus da
nationi delectum, quo Tiridates accipiendo Arm
niae regno adventabat, ut versis ad externa r
moribus intestinum scelus obscuraretur, an
magnitudinem imperatoriam caede insignium vi
rum quasi regio facinore ostentaret.

24. Igitur omni civitate ad excipiendum pri
cipem spectandumque regem effusa, Thrasea
cursu prohibitus non demisit animum, sed co
cillos ad Neronem composuit, requirens obiecta
expurgaturum adseverans, si notitiam crimin
et copiam diluendi habuisset. eos codicillos Ne
properanter accepit, spe exterritum Thrase
scripsisse, per quae claritudinem principis ext
leret suamque famam dehonestaret. quod ubi n
evenit vultumque et spiritus et libertatem inson
ultro extimuit, vocari patres iubet.

25. Tum Thrasea inter proximos consultav
temptaretne defensionem an sperneret. diver
consilia adferebantur. quibus intrari curiam pl
cebat, securos esse de constantia eius disserun
nihil dicturum, nisi quo gloriam augeret. segn
et pavidos supremis suis secretum circumdar
aspiceret populus virum morti obvium, audire
senatus voces quasi ex aliquo numine supra hu
manas: posse ipso miraculo etiam Neronem per
moveri. sin crudelitati insisteret, distingui cert
apud posteros memoriam honesti exitus ab ignavi
per silentium pereuntium.

26. Contra qui opperiendum domui censebant,
de ipso Thrasea eadem, sed ludibria et contu-

alias imminere: subtraheret aures conviciis et
obris. non solum Cossutianum aut Eprium ad
elus promptos: superesse qui forsitan manus 5
usque per immanitatem ausuri sint; etiam bonos
tu sequi. detraheret potius senatui, quem semper
navisset, infamiam tanti flagitii, et relinqueret
ertum, quid viso Thrasea reo decreturi patres
rint. ut Neronem flagitiorum pudor caperet, in- 10
a spe agitari; multoque magis timendum, ne in
niugem, in filiam, in cetera pignora eius saeviret.
inde intemeratus, inpollutus, quorum vestigiis
studiis vitam duxerit, eorum gloria peteret finem.
erat consilio Rusticus Arulenus, flagrans iu- 15
nis, et cupidine laudis offerebat se intercessu-
m senatus consulto: nam plebei tribunus erat.
hibuit spiritus eius Thrasea, ne vana et reo non
ofutura, intercessori exitiosa inciperet. sibi
tam aetatem, et tot per annos continuum vitae 20
dinem non deserendum: illi initium magistratuum
integra quae supersint. multum ante secum
penderet, quod tali in tempore capessendae rei
blicae iter ingrederetur. ceterum ipse, an venire
senatum deceret, meditationi suae reliquit. 25

27. At postera luce duae praetoriae cohortes
matae templum Genetricis Veneris insedere. adi-
m senatus globus togatorum obsederat non oc-
ultis gladiis, dispersique per fora ac basilicas
unei militares. inter quorum aspectus et minas 5
ingressi curiam senatores, et oratio principis per
quaestorem eius audita est: nemine nominatim
compellato patres arguebat, quod publica munia

deserererent eorumque exemplo equites Romani ad
10 segnitiam verterentur: etenim quid mirum e longinquis provinciis haud veniri, cum plerique adepti consulatum et sacerdotia hortorum potius amoenitati inservirent. quod velut telum corripuere accusatores.

28. Et initium faciente Cossutiano, maiore vi Marcellus summam rem publicam agi clamitabat; contumacia inferiorum lenitatem imperitantis deminui. nimium mites ad eam diem patres, qui
5 Thraseam desciscentem, qui generum eius Helvidium Priscum in isdem furoribus, simul Paconium Agrippinum, paterni in principes odii heredem, et Curtium Montanum detestanda carmina factitantem eludere inpune sinerent. requirere
10 se in senatu consularem, in votis sacerdotem, in iure iurando civem, nisi contra instituta et caerimonias maiorum proditorem palam et hostem Thrasea induisset. denique agere senatorem et principis obtrectatores protegere solitus veniret,
15 censeret, quid corrigi aut mutari vellet: facilius perlaturos singula increpantem quam nunc silentium perferrent omnia damnantis. pacem illi per orbem terrae, an victorias sine damno exercituum displicere? ne hominem bonis publicis maestum, et qui fora theatra templa pro solitudine
20 haberet, qui minitaretur exsilium suum, ambitionis pravae compotem facerent. non illi consulta haec, non magistratus aut Romanam urbem videri. abrumperet vitam ab ea civitate, cuius caritatem
25 olim, nunc et aspectum exuisset.

29. Cum per haec atque talia Marcellus, ut erat torvus ac minax, voce vultu oculis ardesceret, non illa nota et celebritate periculorum sueta iam senatus maestitia, sed novus et altior pavor manus et tela militum cernentibus. simul ipsius Thraseae 5 venerabilis species obversabatur; et erant qui Helvidium quoque miserarentur, innoxiae adfinitatis poenas daturum. quid Agrippino obiectum nisi tristem patris fortunam? quando et ille perinde innocens Tiberii saevitia concidisset. enimvero 10 Montanum probae iuventae neque famosi carminis, quia protulerit ingenium, extorrem agi.

30. Atque interim Ostorius Sabinus, Sorani accusator, ingreditur orditurque de amicitia Rubellii Plauti, quodque proconsulatum Asiae Soranus pro claritate sibi potius adcommodatum quam ex utilitate communi egisset, alendo seditiones civi- 5 tatium. vetera haec: sed recens et quo discrimini patris filiam conectebat, quod pecuniam magis dilargita esset. acciderat sane pietate Serviliae (id enim nomen puellae fuit), quae caritate erga parentem, simul inprudentia aetatis, non tamen aliud consultaverat 10 quam de incolumitate domus, et an placabilis Nero, an cognitio senatus nihil atrox adferret. igitur accita est in senatum, steteruntque diversi ante tribunal consulum grandis aevo parens, contra filia intra vicensimum aetatis annum, nuper marito 15 Annio Pollione in exsilium pulso viduata desolataque, ac ne patrem quidem intuens, cuius onerasse pericula videbatur.

31. Tum interrogante accusatore, an cul
dotales, an detractum cervici monile venum
disset, quo pecuniam faciendis magicis sacris co
traheret, primum strata humi longoque fletu
5 silentio, post altaria et aram complexa 'null
inquit 'impios deos, nullas devotiones, nec ali
infelicibus precibus invocavi, quam ut hunc o
mum patrem tu, Caesar, vos, patres, servare
incolumem. sic gemmas et vestes et dignitatis in
10 signia dedi, quo modo si sanguinem et vitam
poscissent. viderint isti, antehac mihi ignoti,
nomine sint, quas artes exerceant: nulla mihi p
cipis mentio nisi inter numina fuit. nescit tam
miserrimus pater et, si crimen est, sola deliq

32. Loquentis adhuc verba excipit Soran
proclamatque non illam in provinciam secum p
fectam, non Plauto per aetatem nosci potuis
non criminibus mariti conexam: nimiae tant
5 pietatis ream separarent, atque ipse quamcumq
sortem subiret. simul in amplexus occurrentis filia
ruebat, nisi interiecti lictores utrisque obstitissent.
mox datus testibus locus; et quantum misericor-
diae saevitia accusationis permoverat, tantum irae
10 P. Egnatius testis concivit. cliens hic Sorani, et
tunc emptus ad opprimendum amicum, auctorita-
tem Stoicae sectae praeferebat, habitu et ore ad
exprimendam imaginem honesti exercitus, ceterum
animo perfidiosus, subdolus, avaritiam ac libidinem
15 occultans; quae postquam pecunia reclusa sunt,
dedit exemplum praecavendi, quo modo fraudibus

involutos aut flagitiis commaculatos, sic specie bonarum artium falsos et amicitiae fallaces.

33. Idem tamen dies et honestum exemplum tulit Cassii Asclepiodoti, qui magnitudine opum praecipuus inter Bithynos, quo obsequio florentem Soranum celebraverat, labentem non deseruit, exutusque omnibus fortunis et in exsilium actus, 5 aequitate deum erga bona malaque documenta. Thraseae Soranoque et Serviliae datur mortis arbitrium. Helvidius et Paconius Italia depelluntur. Montanus patri concessus est, praedicto ne in re publica haberetur. accusatoribus Eprio et Cossu- 10 tiano quinquagiens sestertium singulis, Ostorio duodeciens et quaestoria insignia tribuuntur.

34. Tum ad Thraseam in hortis agentem quaestor consulis missus vesperascente iam die. inlustrium virorum feminarumque coetum frequentem egerat, maxime intentus Demetrio Cynicae institutionis doctori, cum quo, ut coniectare erat 5 intentione vultus et auditis, si qua clarius proloquebantur, de natura animae et dissociatione spiritus corporisque inquirebat, donec advenit Domitius Caecilianus ex intimis amicis et ei quid senatus censuisset exposuit. igitur flentes queritan- 10 tesque, qui aderant, facessere propere Thrasea nec pericula sua miscere cum sorte damnati hortatur, Arriamque temptantem mariti suprema et exemplum Arriae matris sequi monet retinere vitam filiaeque communi subsidium unicum non adimere. 15

35. Tum progressus in porticum illic a quaestore reperitur, laetitiae proprior, quia Helvidium

genererum suum Italia tantum arceri cognoverat. accepto dehinc senatus consulto Helvidium et De-
5 metrium in cubiculum inducit; porrectisque utriusque brachii venis, postquam cruorem effudit, humum super spargens, propius vocato quaestore 'libamus' inquit 'Iovi liberatori. specta, iuvenis; et omen quidem di prohibeant, ceterum in ea tem-
10 pora natus es, quibus firmare animum expediat constantibus exemplis.' post lentitudine exitus graves cruciatus adferente, obversus in Demetrium***

INDEX NOMINUM.

Compendiis his usus sum: h. = hodie, n. = nunc, p. = passim, e. s. = et saepius, ib. = ibidem. unci quadrati positi demonstrant nomen gentile a Tacito consulto vel forte omissum esse.

